SOCIETATEA DE ŞTIINŢE FILOLOGICE
DIN ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

philologica BANATICA

1
2020

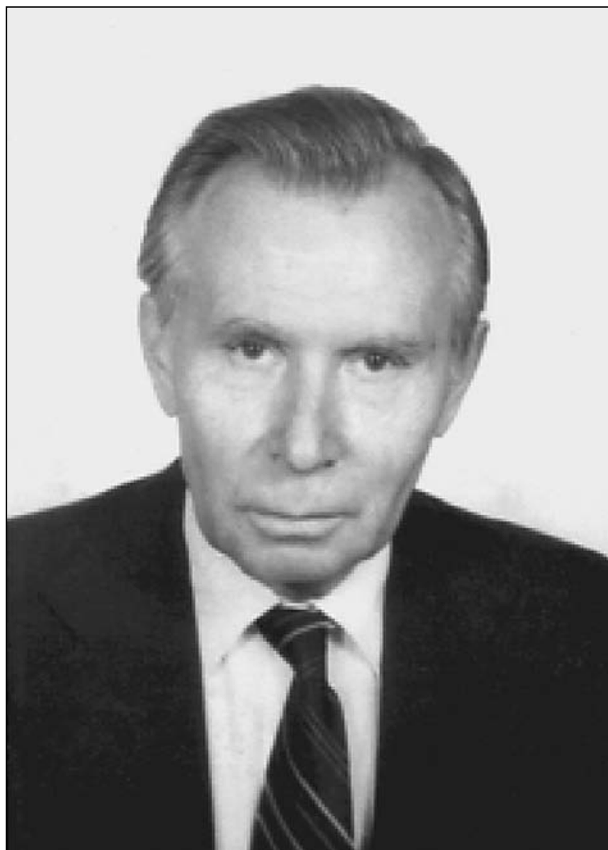

SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

1

Timişoara, 2020

Ştefan Munteanu

IN
MEMORIAM

ŞTEFAN MUNTEANU

18 aprilie 1920 – 7 martie 2012

REVISTĂ INDEXATĂ BDI
Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societăţii de Ştiinţe Filologice, Filiala Timişoara

Coperta: Dan Niţu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Sumar

Vasile D. Țâra, *Repere biografice* 11

Adina Chirilă, Vasile D. Țâra, *Bibliografa lucrărilor publicate în perioada 1940-2010* 13

MEMORIA

Marius Sala, *Un domn al lingvisticii româneşti* 31

Livius Petru Bercea, *Omul din amintire* 33

Simion Dănilă, *Profesorul Ștefan Munteanu revine în actualitate* 37

Sergiu Drincu, *Întâlniri cu profesorul Ștefan Munteanu* 44

Elena Ghiță, *Un nume, o carte, un profesor, un om. Evocare* 47

Carmen Neamțu, *Domnului profesor, cu tandrețe* 52

Ileana Oancea, *Existența ca spațiu al tensiunii intelectuale: profesorul Ștefan Munteanu* 54

Aurelia Turcu, *Portret în oglindă din cioburi de poeme* 58

Vasile D. Țâra, *Profesorul Ștefan Munteanu* 69

STUDII, ARTICOLE, RECENZII,
POETICĂ, STILISTICĂ, LIMBĂ LITERARĂ

Aurelia Turcu, ***In memoriam** Ștefan Munteanu* 79

Andreea-Diana Albu, *Semantica așteptării în piesa de teatru **Ușa** de Matei Vișniec* 97

Florina-Maria Băcilă, *Semnificații ale **hainei de nuntă** în poezia lui Traian Dorz* 101

Ana Codilă, P*oetica fricii în romanele lui Fănuș Neagu* 113

Vasile Sari, *Ștefan Munteanu, Vasile D. Țâra, Istoria limbii române literare, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, 371 p* .126

TEXTOLOGIE

Ionel Funeriu, *Arghezi. Lecturi infidele* 129

ISTORIA LIMBII

Laurențiu Nistorescu, *O atestare documentară a Timișoarei de acum 13 secole* 133

GRAMATICĂ

Ancuța Cociuba-Opriș, ***Determinarea circumstanțială*** în ***Gramatica*** *lui Timotei Cipariu* 144

Anca Petrescu, *Definirea* ***aspectului****. Probleme și interpretări* 158

LEXICOLOGIE

Roxana Maria Crețu, *Dinamica lexicului cromatic eminescian prin raportare la dicționare* 168

Elena Trifan/Ioan-Adrian Ttrifan, *Coronavirusul și creațiile sale lexicale* 179

TERMINOLOGIE

Alessandro Rossi, *«Un caso di "Lingua plurale": L'impiego del linguaggio settoriale giuridico nel conflitto tra cecilianisti e donatisti nell'Africa Romana del V secolo (Collatio Cartaginensis 411)»* 198

FORMAREA CUVINTELOR

Sergiu Drincu, *Prefixul* ***ne-*** *în limba română veche* 211

ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ

Sarah Malekshahian, *La nueva obra de arte total y la neo-narratividad:* ***El Mal Querer*** *de Rosalía* 228

Tatijana Petrika, *Corespondența dintre Borislav Pekić şi Danilo Kiš* 239

RECENZII

Raluca Arianna Vîlceanu, ***Gramática de la Lengua Española: el verbo, modo indicativo***, *Editorial WALDPRESS, 2018* (Sarah Malekshahian)....................... 245

Raluca Arianna Vîlceanu, ***Gramática de la lengua española. Los determinantes***, *Editorial Waldpress, Timișoara, 2019* (Roxana Gaiță) 247

A. González Hermoso, J. R. Cuenot, M. Sánchez Alfaro, ***Gramática del español lengua extranjera. Normas y Recursos para la comunicación***. *Madrid, Edelsa, 272 págs., ISBN: 84-7711-072-7* (Raluca Vîlceanu) 249

CRONICĂ

Roxana Maria Crețu, RELET – *Revista del Lectorado Español de Timișoara* 253

Contents

Vasile D. Țâra, *Repere biografice* 11

Adina Chirilă, Vasile D. Țâra, *Bibliografa lucrărilor publicate în perioada 1940-2010* 13

MEMORIA

Marius Sala, *A Man of the Romanian Linguistics* 31

Livius Petru Bercea, *A Man to Remember* 33

Simion Dănilă, *Professor Ştefan Munteanu up to Date Again* 37

Sergiu Drincu, *Meetings with Professor Ştefan Munteanu* 44

Elena Ghiță, *A Man, a Book, a Professor, a Man* 47

Carmen Neamțu, *To the Professor, fondly* 52

Ileana Oancea, *The Existence of Space as intellectual Tension: Professorul Ștefan Munteanu* 54

Aurelia Turcu, *A portret of Pieces of Poems in the Mirror* 58

Vasile D. Țâra, *Professor Ștefan Munteanu. A Century of the Birth* 69

STUDIES, ARTICLES, REVIEWS
POETICS, STYLISTICS, LITERARY LANGUAGE

Aurelia Turcu, ***In memoriam*** *Ștefan Munteanu* 79

Andreea-Diana Albu, *The meaning of waiting in the play* ***The door****, by Matei Visniec* 97

Florina-Maria Băcilă, *Connotations of the wedding garment* (***haina de nuntă***) *in the poetry of Traian Dorz* 101

Ana Codilă, THE *Poetry of fear in Fanus Neagu's novels* 113

Vasile Sari, *Ștefan Munteanu, Vasile D. Țâra, The History of Romanian literary language, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, 371 p* 126

TEXTOLOGY

Ionel Funeriu, *Arghezi. Unfaithful readings* 129

HISTORY OF LANGUAGE

Laurențiu Nistorescu, *A Documentary Attestation of Timişoara 13 Centuries Ago* 133

GRAMMAR

Ancuța Cociuba-Opriș, ***The circumstantial determination** in Timotei Cipariu's **Grammar*** 144

Anca Petrescu, *Defining the concept of **aspect**. Problems and interpretations* 158

LEXICOLOGY

Roxana Maria Crețu, *Dynamics of the eminescian chromatic lexicon with references to dictionaries* 168

Elena Trifan/Ioan-Adrian Ttrifan, *Coronavirus and its Lexical Creations* 179

TERMINOLOGY

Alessandro Rossi, *«Un caso di "Lingua plurale": L'impiego del linguaggio settoriale giuridico nel conflitto tra cecilianisti e donatisti nell'Africa Romana del V secolo (Collatio Cartaginensis 411)»* 198

WORD FORMATION

Sergiu Drincu, *The prefix **non-** in old romanian language* 211

HISTORY AND LITERARY TEORY

Sarah Malekshahian, *The new total work of art and the neo-narrativity: Rosalía's **El Mal Querer*** 228

Tatijana Petrika, *The Correspondence between Borislav Pekić and Danilo Kiš* 239

REVIEWS

Raluca Arianna Vîlceanu, ***Gramática de la Lengua Española: el verbo, modo indicativo***, *Editorial WALDPRESS, 2018* (Sarah Malekshahian)....................... 245

Raluca Arianna Vîlceanu, ***Gramática de la lengua española. Los determinantes***, *Editorial Waldpress, Timișoara, 2019* (Roxana Gaiță) 247

A. González Hermoso, J. R. Cuenot, M. Sánchez Alfaro, ***Gramática del español lengua extranjera. Normas y Recursos para la comunicación***. *Madrid, Edelsa, 272 págs., ISBN: 84-7711-072-7* (Raluca Vîlceanu) 249

CHRONIC

Roxana Maria Crețu, RELET – *Revista del Lectorado Español de Timișoara* 253

REPERE BIOGRAFICE

Data naşterii : 18 aprilie 1920

Localitatea : Plaiul Cosminului, Cernăuţi

Studii :

1934-1940: Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuţi şi Liceul „Ştefan cel Mare” din Suceava;

1941-1945: Facultatea de Litere, secţia filologie clasică, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iaşi.

Cariera didactică

1945-1946: profesor la Liceul „E. Hurmuzachi” din Rădăuţi;

1946-1960: profesor la Liceul „Mihai Viteazul” [în prezent, Colegiul „Horea, Cloşca şi Crişan”] din Alba-Iulia;

1960-2010: cadru didactic universitar la Facultatea de Filologie [în prezent, Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie] a Universităţii [acum, Universitatea de Vest] din Timişoara: lector (1960-1969), conferenţiar (1969-1971), profesor universitar (1971-1985), profesor consultant (1985-2010), conducător de doctorat (din 1972).

1974-1978: profesor invitat la Universitatea din Viena.

1968: **doctor în filologie**, cu teza *Probleme ale cercetării stilului. Cu specială privire la expresivitatea poetică* (coordonator prof. univ. dr. doc. Gheorghe Ivănescu, m. c. al Academiei Române).

Funcţii administrative, ştiinţifice şi culturale

1957-1959: director al Liceului „Mihai Vitezul” din Alba-Iulia;

1969-1985: şef de catedră;

1969-1971: prorector al Universităţii din Timişoara;
1976-1985: redactor-responsabil al „Analelor Universităţii din Timişoara”, seria Ştiinţe Filologice;
1973-1981: preşedinte al Filialei din Timişoara a Societăţii de Ştiinţe Filologice din România.

Opera ştiinţifică şi literară:
14 cărți (4 în colaborare); 174 de studii, articole şi recenzii (1 în colaborare), 9 cursuri universitare multiplicate (4 în colaborare); 11 lucrări literare (memorialistică, traduceri etc.); 2 volume îngrijite (1 în colaborare).

Premii şi distincţii:
1973: *Premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei Române*, pentru lucrarea *Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică,1972.
1957: *Ordinul Muncii clasa a III-a*, acordat prin Decretul M.A.N. nr.613/1957.
1954: *Premiul de Stat al Ministerului Învăţământului*, 9 dec. 1954.
1967: *Premiul Ministerului Învăţământului*, 6 iulie 1967.
1989: *Diploma de onoare pentru merite excepţionale în studierea şi promovarea operei eminesciene*, acordată de Consiliul Rectorilor din Timişoara, 8 mai 1989.
2006: *Diploma de excelenţă*, acordată de Primăria şi Consiliul Local Alba-Iulia, 8 sept. 2006.
2010: *Diploma de excelenţă*, acordată de Consiliul Judeţean Alba, 18 apr. 2010.
2010: *Medalia Jubiliară* şi *Diploma „Opera Omnia*”, acordate de Senatul Universităţii de Vest din Timişoara, 17 aprilie 2010.

VASILE D. ȚÂRA

BIBLIOGRAFA LUCRĂRILOR PUBLICATE ÎN PERIOADA 1940-2010

1940

1. *Examenul*, „Mioriţa”. Revista literară a străjerilor din Cernăuţi, II (1940), nr. 3-4, p. 10-13 [semnat cu pseudonimul Ştefan C. Cosmin].
2. *Singurătate*, „Mioriţa”. Revista literară a străjerilor din Cernăuţi, II (1940), nr. 5-7, p. 21-22 [semnat cu pseudonimul Ştefan C. Cosmin].
3. *Fulgi*, „Muguri”. Revista Societății Literaro-ştiinţifice < Bogdan – Dragoş >, I (1940), nr. 2, p. 12-13 [semnat cu pseudonimul Ştefan C. Cosmin].

1942

4. *Răscruce,* „Bucovina”, Cernăuți, 11 martie 1942 [semnat cu pseudonimul Ştefan Cosmin].
5. *Întoarcere*, „Bucovina”, Cernăuți, 13 aprilie 1942, p. 8 [semnat cu pseudonimul Ştefan Cosmin].
6. *Scrisoare*, „Bucovina”, Cernăuţi, iulie 1942 [semnat cu pseudonimul Ştefan Cosmin].

1944

7. *Umbre*, „Curier ieşan”, februarie-martie 1944, p. 3.

1944.

8. *Limba, expresie a vieţii sociale*, „Cum vorbim”, 1949, nr. 5, p. 36.

1951

9. [*Limba şi stilul lui*] *Eusebiu Camilar*, „Cum vorbim”, 1951, nr. 9-10, p. 14-19.

1953

10. *Câteva probleme în legătură cu analiza gramaticală şi stilistică în școală*, LR, II (1953), nr. 3, p. 63-68.

1955

11. *Un maestru al limbii poetice: G. Topârceanu*, LR, IV (1955), nr. 4, p. 33-45.

1956

12. *Observaţii în legătură cu analiza limbii şi stilului operelor literare în şcoala medie*, în volumul colectiv *Comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică a Institutului de Ştiinţe Pedagogice*, Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1956, p. 620-631.

1957

13. *Însemnări despre stilul lui G. Topârceanu*, LL, 1957, III, p. 167-184.

1962

14. *Mijloace artistice în analiza psihologică la Liviu Rebreanu*, LL, 1962, VI, p. 193-204.
15. *Note despre stilul lui G. Bacovia*, „Scrisul bănăţean”, 1962, nr. 9, p. 60-67.

1963

16. *Cuvânt şi imagine poetică*, „Scrisul bănăţean”, 1963, nr. 8, p. 73-84.
17. *Despre raporturile dintre limba literară şi stilurile limbii*, AUT, seria Ştiinţe filologice, I (1963), p. 269-278.
18. *Contribuţii la studiul propoziţiilor condiţionale*, AUT, seria Ştiinţe filologice, I (1963), p. 279-287.

1964

19. *Aspecte stilistice în sintaxa lui M. Sadoveanu*, „Orizont”, 1964, nr. 2, p. 73-76.

20. *Autobiografie şi confesiune lirică*, „Orizont”, 1964, nr. 4, p. 98-109.
21. *Eminescu şi limba poetică a înaintaşilor*, „Orizont”, 1964, nr. 6, p. 29-37, studiu reprodus în volumul *M. Eminescu – I. Creangă. Studii*, Universitatea din Timişoara, 1965, p. 77-100.
22. *Valorificarea artistică a limbii populare în opera lui Ion Creangă*, „Orizont”, 1964, nr. 12, reprodus, sub titlul *Expresia artistică a limbii populare în opera lui I. Creangă*, în volumul colectiv citat mai sus, p. 263-280.
23. *Perioada*, AUT, seria Ştiinţe filologice, II (1964), p. 231-240.
24. *Cercetarea limbii literare şi a stilului în ultimii douăzeci de ani*, „Orizont”, 1964, nr. 8, p. 107-109.
25. [Rec.] Boris Cazacu, *Pagini de limbă şi literatură română veche*, „Orizont”, 1964, nr. 11, p. 67-68.
26. *Az igazság, az emberség vártáján* [Un străjer al adevărului și al umanității], „Szabad Szo”, 14 mai 1964.
27. *Mihai Eminescu,* „Wahrheit”, 11 iun. 1964.

1965

28. [Rec.] V. Şerban, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, LR, XIV (1965), nr. 1, p. 144-148.
29. *Laudă poeziei* (Tudor Arghezi), „Orizont”, 1965, nr. 5, p. 17-22.
30. *Cuvânt despre lirica lui Tudor Arghezi*, „Drapelul roșu”, 21 mai 1965.
31. [Rec.] Al. Andriţoiu, *Din lirica latină*, „Orizont”, 1965, nr. 8, p. 83-85.
32. *Limba literară în opera poetică a lui V. Alecsandri* (I), „Orizont”, 1965, nr. 10, p. 3-13.
33. *Limba literară în opera poetică a lui V. Alecsandri* (II), „Orizont”, 1965, nr. 11, p. 67-71, articole reproduse într-un studiu de sinteză în *Limba română artistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.
34. *Stilistica sinonimelor în limba lui Mihail Sadoveanu*, „Orizont”, 1965, nr. 12, p. 65-70.

35. *Preocupări privitoare la cultivarea şi unificarea limbii române în Transilvania la începutul secolului al XX-lea*, AUT, seria Ştiinţe filologice, III (1965), p. 123-135.
36. *Expresivitate şi context,* în vol. *Omagiu lui Al. Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, 1965, p. 607-611.
37. *Vasile Alecsandri*, „Wahrheit”, 9 sept. 1965.

1966

38. ***Principii de stilistică*, Timişoara, TUT, 1966.**
39. *M. Eminescu – I. Creangă. Studii*, Timișoara, 1966 [volum îngrijit de Eugen Todoran, Ștefan Munteanu și Ionel Stan].
40. *Stilurile limbii în pastişa lui I. L. Caragiale*, în „Orizont”, 1966, nr. 3, p. 72-80.
41. *A Fejedelemségek Egyesölése és a román irodalmi nyelv* [Unirea Principatelor și limba română literară], „Szabad Szo”, 23 ian. 1966.

1967

42. ***Introducere în filologia română*, Timişoara, TUT, 1967.**
43. *Probleme ale studierii lexicului în şcoală* (în colaborare cu I. Muţiu), în volumul colectiv *Probleme de gramatică şi stilistică în școala generală și liceu*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1967, p. 90-98.
44. *Analiza gramaticală şi analiza stilistică*, „Gazeta învăţământului”, 18.VII.1967.
45. *Luceafărul. Consideraţii asupra artei literare*, LL, XV (1967), p. 59-72, reprodus în *Limba română artistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.
46. [Rec.] Jean Cohen, *Structure du langage poétique*, AUT, seria Ştiinţe filologice, V (1967), p. 276-281.

1969

47. *Structură stilistică şi armonie poetică*. Cu referire la poemul *Peste vârfuri* [de Mihai Eminescu], LR, XVIII (1969), nr. 3, p. 213-222.

48. *Structură lingvistică şi analiză stilistică*, în volumul colectiv *Metodologia istoriei şi criticii literare*, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, p. 199-203.
49. *Th. Simenschy*, in memoriam, AUT, seria Ştiinţe filologice, VII (1969), p. 290-293.
50. *Consideraţii asupra sinonimiei în limba lui Bălcescu*, în volumul colectiv *Studii despre Nicolae Bălcescu*, SSF, 1969, p. 147-150.
51. *Tusculum* de Lucian Blaga. *Observaţii stilistice*, LL, XXII (1969), p. 151-158.
52. *Etimologia şi limba artistică*, „Orizont”, 1969, nr. 10, p. 92-93.
53. *Creaţia lexicală în limba literaturii*, „Orizont”, 1969, nr. 11, p. 78-80.
54. *Ce limbi se vorbesc pe glob?*, „Orizont”, 12 apr. 1969, p.2

1970

55. *Între lexicologie, limbă literară şi stilistică*, SCL, 1969, nr. 1, p. 49-57.
56. *Sensul inovației în limba poetică,* „Orizont”,1970, nr. 1, p. 84-86.
57. *Limbajul poetic – o altă limbă?*, „Orizont”, 1970, nr. 1, p. 52-54.
58 *Mijloace gramaticale de expresie stilistică în limbile literare romanice*, „Actele celui de-al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică”, I, Bucureşti, Editura Academiei, 1970, p. 427-430.
59. *Structură populară şi structură modernă în evoluţia limbii române literare*, CL, 1970, nr. 2, p. 323-335.
60. *Marginalii la o carte* (*Despre stilul scenic*), [rec. la Lidia Sfîrlea, *Pronunţia românească literară: stilul scenic*, Bucureşti, Editura Academiei, 1970], „Orizont”, 1970, nr. 10, p. 79-81.

1971

61. ***Istoria limbii române literare. Secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Timişoara, TUT, 1971** (în colaborare cu Vasile D. Ţâra).

1972

62. ***Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972**.

63. ***Crestomaţie românească. Texte de limbă literară*****,** vol. I, Timişoara, TUT, 1972 (în colaborare cu Vasile D. Ţâra).
64. *Despre unele izvoare istorice ale limbii lui Eminescu în* ***Scrisoarea a III-a***, LR, XXI (1972), nr. 3, p. 219-223.
65. *Sintaxă şi semantică. Observaţii despre complementul circumstanţial de cauză*, CL, 1972, nr. 2, p. 243-247.
66. ***A*** *epitetic în limba română*, AUT, seria Ştiinţe filologice, VIII (1972), p. 115-119.
67. Tudor Arghezi, ***Testament****, analiză stilistică*, LL, 1972, II, p. 127-131.
68. ***A exprima*** *şi* ***a formula***, „Orizont", 1972, nr. 1, p. 7.
69. *Ambiguitate sau polisemie?*, „Orizont", 1972, nr. 3, p. 7.
70. *Gramatica poeziei*, „Orizont", 1972, nr. 4, p. 7.
71. *Gramatica poeziei* (II), „Orizont", 1972, nr. 7, p. 10.
72. *Gramatica poeziei* (III), „Orizont", 1972, nr. 13, p. 9.
73. *Gramatica poeziei* (IV), „Orizont", 1972, nr. 14, p. 9.

1973

74. ***Lingvistică generală*** **(*Istoria doctrinelor lingvistice*)**, curs multigrafiat, **Timişoara, TUT, 1973.**
75. *Stilistica dialogului în proza scurtă a lui I.L. Caragiale*, LL, 1973, III, p. 467-474 [studiu reprodus în culegerea *Studii de limbă şi stil*, Timişoara, Editura Facla, 1973, p. 73-83].
76. *Mihail Sadoveanu sau demnitatea artei*, „Orizont", 1973, nr. 46, p. 4.
77. *Ideea de latinitate în concepţia lui Ovid Densusianu*, în volumul colectiv *Ovid Densusianu – omul şi opera*, Deva, 1973, p. 106-119.
78. *Tudor Vianu – memorialistul*, în volumul colectiv *Tudor Vianu. Materialele Simpozionului comemorativ din 21 mai 1973*, Timişoara, TUT, 1973, p. 42-45.

1974

79. ***Introducere în istoria limbii române literare. Epoca modernă*****, Timişoara, TUT, 1974.**

80. ***Crestomaţie românească*, Timişoara, TUT, 1974** (în colaborare cu Doina David, Ileana Oancea şi V.D Ţâra).
81. *Evoluția limbajului medical românesc*, Institutul de Medicină din Timişoara, 1974.

Note filologice:

82. *Estetica limbii*, „Orizont”, 1974, nr. 1, p. 7.
83. *Semantică şi stilistică*, „Orizont”, 1974, nr. 2, p. 7.
84. *Gramatică şi stilistică*, „Orizont”, 1974, nr. 3, p. 7.
85. *Imagine şi limbaj*, „Orizont”, 1974, nr. 4, p. 3.
86. *Trebuie să fie o greşeală de tipar...*, „Orizont”, 1974, nr. 5, p. 7.
87. *Text şi subtext*, „Orizont”, 1974, nr. 6, p. 7.
88. *Riscul încrederii în citatele celebre*, „Orizont”, 1974, nr. 8, p. 7.
89. [Rec.] Ion Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române*, „Orizont”, 1974, nr. 7, p. 4.
90. *Conceptul de* „cunoaştere” *în limba română veche*, în volumul colectiv *Studii lingvistice*, Timişoara, TUT, 1974, p. 153-159.
91. *O problemă de istorie a limbii române literare: influenţă franceză sau latinistă?*, rezumatul în limba franceză al comunicării ţinute în cadrul S.R.L.R., filiala Timişoara, publicat în „Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane”, Bucureşti, 1974, p. 139-140.

1975

92. *100 de ani de la naşterea lui Ştefan Octavian Iosif*, „Almanahul Parohiei Bisericii Ortodoxe Române” din Viena, 1975, p. 166-170.
93. *Poezia lui Eminescu în lumina criticii filologice*, LL, 1975, II, p. 212-225.
94. *Creația lui Eminescu în contextul literaturii române*, „Luceafărul nou”. Revistă a Asociației „Unirea” – Prietenii României în Austria, Viena, III (1974), nr. 1-4 – IV (1975), nr. 1-4, p. 1.
95. *Mihai Eminescu und Wien.* Vor 125 Jahren wurde Rumäniens grosster Dichter geboren, „Wiener Zeitung”, 13 iul. 1975.

1976

96. *Analiză literară şi analiză stilistică*, I.P.C.D. Timişoara, 1976.

1977

97. *Dialectal şi literar. Observaţii despre limba unei* „cronici” *scrise în vremea noastră*, LL, 1977, II, p. 18-25.
98. *Expresia clasicismului în opera lui I.L. Caragiale*, în volumul colectiv *Aspecte ale evoluţiei limbii şi literaturii române*. Cursuri de vară (Piatra-Neamţ), ŞSF, Bucureşti, 1977, p. 168-178.
99. *Războiul pentru independență zugrăvit în operele scriitorilor români*, „Luceafărul nou”. Revistă a Asociației „Unirea” – Prietenii României în Austria, Viena, VI (1977), nr. 1-2, p. 5.
100. *Nationalität und Unabhängigkeit Rumäniens Kampf um Einheit und Freiheit im Spiegel der Geschichte*, „Wiener Zeitung”, 10 iul 1977.

1978

101. ***Istoria limbii române literare. Privire generală*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978** (în colaborare cu Vasile D. Ţâra).
102. ***Crestomaţie românească. Texte de limbă literară,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978** (în colaborare cu Doina David, Ileana Oancea, V.D. Ţâra).
103. *Cultivarea limbii în concepţia acad. Iorgu Iordan*, „Orizont”, 1978, nr. 44, p. 1.

1979

104. *Stilistica funcţională*, LLR, 1979, nr. 1, p. 13-16.
105. *Limba populară şi unitatea românei literare*, LL, 1979, I, p. 12-19.
106. [Rec.] „Kurier der Rumänischstudenten”, LR, XXVIII (1979), nr. 4, p. 237-238.
107. *Prefaţă* la Paul Iorgovici, *Observaţii de limbă românească*, ediţie critică de Doina Bogdan Dascălu şi Crişu Dascălu, Timişoara, Editura Facla, 1979, p. 5-8.

1980

108. *Însemnări despre arta lui Mihail Sadoveanu*, „Orizont”, 1980, nr. 45, p. 3.
109. *Peisaj şi stil în opera lui Mihail Sadoveanu*, „Transilvania”, 1980, nr. 10, p. 27-29.
110. *Gânduri la început de drum*, „Forum ştiinţific”, VIII (1980), nr. 7, p. 3.

1981

111. ***Limba română artistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.**
112. ***Literatura latină*, I. Proza, Timişoara, TUT, 1981** (în colaborare cu Al. Belu, G. I. Tohăneanu, Marieta Ujică).
113. ***Literatura latină*, II. Poezia, Timişoara, TUT, 1981.**
114. ***Probleme ale limbii române literare în textul dramatic,* Timişoara, TUT, 1981.**
115. *Epitetul adjectival apozitiv. Cu privire specială la poezia lui Lucian Blaga*, LR, XXX (1981), nr. 2, p. 149-154.
116. *Dramaturgia şi cultivarea limbii*, LL, 1981, I, p. 25-35.
117. *Calcuri, echivocuri şi pseudoechivocuri sintactice*, „Şcoala Mehedinţiului”, (Drobeta Turnu-Severin), 1981, p. 157-159.
118. *Sistem şi specific lingvistic*, în *Comunicări filologice*, Institutul de Învăţământ Superior Baia-Mare, 1981, p. 46-51.
119. [Rec.] Doina David, *Limbă şi cultură*, „Orizont”, 1981, nr. 10, p. 3.

1982

120. *Motivul* „marii treceri” *în lirica lui Lucian Blaga. Cu privire specială la poezia* ***Greeruşa***, LL, 1982, I, p. 5-12.
121. [Rec.] *Modalităţi de interpretare a textului literar*, Sighişoara, 1979, „Orizont”, 1982, nr. 1, p. 2.
122. *Uz şi abuz în exprimarea literară*, în *Filologie XXV*, Timişoara, TUT, 1982, p. 22-27.
123. *Cercetarea stilistică. Puncte de vedere*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi” (serie nouă), Secţiunea

III, Lingvistică, tomul XXVIII/XXVIX, 1982/1983, Omagiu prof. dr. doc. G. Ivănescu, p. 121-124.

124. *O antologie originală de poveşti româneşti în limba germană*, „Orizont”, 1982, nr. 17, p. 6-7.

125. [Rec.] Maria Cvasnâi Cătănescu, *Structura dialogului din textul dramatic*, LL, 1982, III, p. 413-416.

1983

126. ***Istoria limbii române literare. Privire generală*, ed. a II-a, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983** (în colaborare cu Vasile D. Ţâra).

127. *Profesorul G. Ivănescu la a 70 aniversare*, AUT, 1982, p. 1-2 [articol reprodus şi în volumul editat de Universitatea „Al. I. Cuza” din Iaşi sub titlul *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor şi colaboratorilor*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza”, 1983, p. 17-18].

128. *Despre studiul vocabularului în şcoală*, SSF, filiala Timişoara, „Buletin informativ metodico-ştiinţific”, Filiala Ş.S.F. din Timişoara, I-II (1981-1982), p. 33-51, Timişoara, TUT, 1983, p. 33-51.

129. [Rec.] *De vorbă cu Iorgu Iordan*, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, „Orizont”, 1983, nr. 9, p. 3.

1984

130. ***Stilistică literară românească. Privire istorică şi texte alese*, Timişoara, TUT, 1984** (în colaborare cu Ileana Oancea).

131. [Rec.] Petru Oallde, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1983, „Orizont”, 1984, nr. 15, p. 2.

132. *Un precursor al analogismului pumnist: Ioan Rus*, „Caietul cercului de studii”, 11, Timişoara, TUT, 1984, p. 63-66.

1985

133. *Stilistică şi sociolingvistică*, LR, XXXIV (1985), nr. 5, p. 409-413.

134. *Cultivarea limbii: între normă şi stil individual*, LL, 1985, IV, p. 495-504.

1986

135. *Calităţile generale ale stilului*, LLR, 1986, I, p. 16-18.
136. *Exprimare orală, exprimare scrisă, stil oral*, LLR, 1986, II, p. 10-12.
137. *Graiul din Munţii Apuseni în izvoare literare*, CL, 1986, nr. 2, p. 116-123.
138. *Stilurile funcţionale ale limbii literare*, în volumul colectiv *Limba română în şcoală*, ŞSF, Bucureşti, 1986, p. 41-43.

1987

139. *Principii ale cercetării limbajului poetic. O întoarcere la conceptele Antichităţii*, „Analele Universităţii «Al. I. Cuza»", Iaşi, Secţiunea III e. Lingvistică, *Omagiu profesorului Gheorghe Ivănescu*, t. XXXIII, 1987, p. 82-86.
140. *Un lingvist de seamă şi un neobosit animator: Boris Cazacu*, „Orizont", 1987, nr. 41, p. 2-3.
141. *Cultivarea limbii*, „Orizont", 1987, nr. 43, p. 3.
142. *Etimologie şi uz semantic*, LL, 1987, IV, p. 430-440.

1988

143. *Dialectologie şi stilistică*, LL, 1988, II, p. 181-186.
144. *Paralelisme frazeologice*, LR, XXXVII (1988), nr. 6, p. 505-510.
145. *Cum cităm?*, „Orizont", 1988, nr. 31, p. 3.
146. *Citate izolate şi citate în context*, „Orizont", 1988, nr. 38, p. 3.
147. *Un jurnal de scriitor după 100 de ani*, Buletinul ŞSF pe anul 1988, p. 14-19.
148. *Eminescu. Comentarii filologice*, „Caietele Eminescu", Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi, 1988, p. 1-15.

1989

149. *Un termen actual cu atestări româneşti mai vechi:* ***scriitură***, „Orizont", 1989, nr. 6, p. 3.
150. *Eminescu. Note filologice* (I), „Orizont", 1989, nr. 19, p. 3.
151. *Eminescu. Note filologice* (II), „Orizont", 1989, nr. 20, p. 3.

152. *Conformitate şi varietate în limba literară*, LL, 1989, II, p. 16-18.
153. *Poezia lui Eminescu în Transilvania. Un document emoţionant*, „Unirea" (Alba-Iulia), 30. VIII. 1989.

1990

154. *Nică al lui Ştefan a Petrei şi lumea lui*, LL, 1990, III-IV, p. 285-290.
155. *Un cercetător şi prieten al culturii române: profesorul Felix Karlinger*, LL, 1990, III-IV, p. 369-370.
156. *Mărturisire de necredinţă*, „Orizont", 1990, nr. 26, p. 1.

1991

157. ***Fiind fost** – o formă gramaticală dialectală?*, LR, XL (1991), nr. 5-6, p. 291-293.
158. *Limba română – sinteză între tradiţie şi inovaţie*, „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară", Chişinău, 1991, nr. 3, p. 77-82.

1992

159. ***Scrisori vieneze*, Timişoara, Editura de Vest, 1992.**

1993

160. *Dumitru Nimigeanu, Însemnările unui țăran deportat din Bucovina. Prefață* de Grigore Nandriș. Ediție de Ștefan Munteanu,Timișoara, Editura de Vest, 1993.
161. *Comunicare şi pseudocomunicare*, LL, 1993, I-II, p. 30-38.
162. [Rec.] Françoise Thom, *Limba de lemn*, AUT, seria Ştiinţe filologice, 1993, p. 205-209.
163. *George Coşbuc, traducător al **Eneidei***, CL, 1995, nr. 1-2, p. 179-192.

1994

164. *Unitate de neam, unitate de limbă*, LR (Chişinău), 1994, nr. 3 (15), p. 26-28.

165. [Rec.] Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, *Materialen*, Heft 4, Tübingen, 1994, LR, XLIII (1994), nr. 9-10, p. 477-484.
166. *Un întemeietor al lingvisticii contemporane: Eugen Coşeriu*, AUT, seria Ştiinţe filologice, 1994, p. 11-18.

1995

167. ***Introducere în stilistica operei literare*, Timişoara, Editura de Vest, 1995.**
168. *Un anacronism lingvistic*, LR (Chişinău), 1995, nr. 5 (23), p. 115-116.
169. *Profesorul Teodor Balan*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, 1995, nr. 4, p. 54-58.
170. *Cuvânt despre arta lui Liviu Rebreanu*, „Rostirea românească”, Sibiu, 1995, nr. 11-12/1996, nr. 1-2, p. 92-96.
171. *Cuvânt înainte* la *Etimologii frazeologice* de Gheorghe Colţun, Universitatea de Stat din Moldova, Chişinău, 1995, p. 4-5.

1996

172. [Rec.] *O carte cutremurătoare:* Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, 1996, nr. 1, p. 100-107.
173. *Sinonimia – o perspectivă funcţională*, LL, 1996, III-IV, p. 37-45
174. *Despre arta cuvântului*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, 1996, nr. 3, p. 67-75.
175. *O formă hipercorectă: evitarea eliziunii. Neologisme şi/sau barbarisme? Filosofie sau filozofie?*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, 1996, nr. 4, p. 90-94.
176. *Burgtheater–o aniversare (file de jurnal)*, „Rostirea românească”, 1996, nr. 10-11, p. 58-60.

1997

177. *Cuvânt înainte* la *Cărturarul bănăţean Simeon Mangiuca* de Doina Babeu, Timişoara, Editura Marineasa, 1997, p. 7-8.

178. *Însemnări despre cuvânt şi cunoaştere*, „Şcoala Mehedinţiului”, (Drobeta Turnu-Severin), 1997, nr. 11, p. 3-4.

1998

179. ***Studii de lingvistică şi stilistică*, Piteşti, Editura Pygmalion, 1998.**
180. *Despre metafora timpului*, „Şcoala Mehedinţiului”, (Drobeta Turnu-Severin), 1998, nr. 12, p. 1-2.

2000

181. ***Cuvânt şi cultură*, Timişoara, Editura Amphora, 2000.**
182. ***Scrisori din Vindobona*, Timişoara, Editura Marineasa, 2000; ed. a II-a, Editura Mirton, 2002.**
183. *Expresia* ***urbană*** *ca mijloc de realizare a umorului în stilul lui I.L. Caragiale*, în vol. *Ion Coteanu. In memoriam*, Craiova, Editura Universitaria, 2000, p. 260-265.
184. *„Se termină în coadă de peşte” sau De la Horaţiu la I.L. Caragiale*, LR, XLIX (2000), nr. 3, p. 517-521.

2001

185. *Note filologice*, „Arca” (Arad), 2001, nr. 10-11-12, p. 134-141.
186. *O construcție „uzurpatoare”:* ***în condițiile în care***, „Dacoromania”, serie nouă. V-VI (2000-2001), p. 71-78.
187. [Gheorghe Pop] *O viaţă închinată învăţământului şi ştiinţei*, în Gh. Pop, *Tainele creaţiei*, Arad, „V. Goldiş” University Press, 2001, p. 185-187.

2002

188. *Despre arta cuvântului*, „Studii de literatură română şi comparată”, vol. XVIII-XIX, EUV, 2002, p. 13-22.
189. *Note filologice. Dimensiunea diacronică „verticală” a limbii*, „Arca” (Arad), 2002, nr. 1-2-3, p. 161-163.
190. *Note filologice. Dimensiunea sincronică „orizontală” a limbii*, „Arca” (Arad), 2002, nr. 4-5-6, p. 140-143.
191. *Din istoria cuvintelor*, „Arca” (Arad), 2002, nr. 7-8-9, p. 155-158.

192. *Limbaj şi realitate*, „Arca” (Arad), 2002, nr. 10-11-12, p. 155-158.
193. *Sextil Puşcariu şi Gheorghe Ivănescu: două personalităţi ale lingvisticii româneşti,* AUT, seria Ştiinţe filologice, XL (2002), p.11-15.
194. „Sunt mândru că am fost profesor la acest liceu”, „Unirea” (Alba Iulia), 23 aug. 2002.

2003

195. *Scrieri alese*, Cluj-Napoca, Clusium, 2003.
196. *Simion Dănilă – o...schiţă de portret*, „Renaşterea bănăţeană” (Paralela 45), 1.VII.2003, p. 5.
197. *Din nou despre sintaxa elegiei eminesciene* ***Şi dacă...***, în LR, LII (2003), nr. 5-6, *Omagiu Valeriei Guţu Romalo*, p. 521-527.

2004

198. *Glose pe marginea cuvântului*, „Studii de literatură română şi comparată”, vol. XX-XXI, EUV, 2004-2005, p. 11-22.

2005

199. ***Lingvistică şi stilistică*, Timişoara, Editura de Vest, 2005.**
200. *Vasile Frăţilă – la aniversară*, în *In honorem Vasile Frăţilă*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005, p. 45-46.
201. *Un cercetător, un animator şi organizator de care ducem lipsă,* în *O viaţă închinată şcolii şi presei*, Bucureşti, 2005, p. 11-12.

2006

202. ***Limbă şi cultură*, Timişoara, Editura de Vest, 2006.**
203. ***Pagini de memorial*, Timişoara, [Editura Mirton], 2006; ediţia a II-a Timişoara, [Editura Mirton], 2007.**
204. *Omagiu.* Cuvânt rostit în 20.X.2006 în Aula Universităţii de Vest din Timişoara cu prilejul aniversării semicentenarului Facultăţii de Filologie, publicat în „Studii de literatură română şi comparată”, vol. XXII, EUV, 2006, p. 11-14.

205. *Limbajul, o formă a culturii*, interviu realizat de Lucian Alexiu, „Orizont", 27. X. 2006, p. 6-7, 31.

2008

206. *Despre noosferă: o construcție a memoriei,* „Studii de literatură română și comparată", vol. XXIV (2008), EUV, p. 205-208.

2009

207. [Trad.] **Rainer Maria Rilke, *Gedichte. Poeme*, ediţie bilingvă, vol. îngrijit de Simion Dănilă, Timişoara, Editura Amphora/Mirton, 2009.**

2010

208. *O bijuterie folclorică.:* ***Dansul fetelor de la Căpâlna*****,** „Astra blăjeană", XIV (2010),nr. 1, p. 24, text reprodus și în „Gând românesc". Revistă de cultură, știință și artă, Alba Iulia, III, (2010), nr. 7 (19), p. 116-117.
209. [Profesorul Eugen Hulea], „Ethos XXI", i (2010), nr. 2, p. 92-94.

ADINA CHIRILĂ și VASILE D. ȚÂRA

Alte opinii despre opera și personalitatea Profesorului în:

Ștefan Munteanu – 85. Referințe critice. Volum alcătuit de Doina David, Ileana Oancea și Vasile D. Țâra, Editura Amphora, Timișoara, 2005.

Ștefan Munteanu. Profesor la Universitatea de Vest din Timișoara, *Bibliografia lucrărilor publicate în perioada 1940-2010*. Text îngrijit, indice de nume și redactare computerizată de Adina Chirilă și Vasile D. Țâra, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2010.

MEMORIA

UN DOMN AL LINGVISTICII ROMÂNEŞTI

L-am cunoscut personal pe profesorul Ştefan Munteanu relativ târziu, deşi drumurile mele la Timişoara erau destul de frecvente, în urmă cu câțiva ani buni. Aceasta nu înseamnă că nu mă întâlnisem, cu multă vreme înainte, cu lucrările sale. Pe prima dintre ele, *Stil şi expresivitate poetică* (1972), distinsă cu Premiul „B. P. Hasdeu” al Academiei Române, am citit-o la Bucureşti. Amator fiind eu de noutăți bibliografice, l-am întâlnit apoi, încă din 1976, în calitatea sa de redactor responsabil la „Analele Universității din Timişoara. Seria ştiințe filologice” (a condus revista până în 1985). În plus, colaboratorii şi foştii săi elevi vorbeau mereu despre el cu deosebită căldură.

Mi-a plăcut întotdeauna să definesc oamenii nu numai după ce au scris, ci şi după cum vorbesc. Aveam să aflu chiar de la el că este un produs al şcolii lingvistice ieşene; vorbea cu mult respect şi afecțiune despre Th. Simenschy, maestrul său, cel de la care a învățat rigoarea studiilor clasice, dar şi despre alți reprezentanți ai acestei şcoli: G. Călinescu, Iorgu Iordan, G. Ivănescu (cu ultimul şi-a pregătit teza de doctorat, *Probleme ale cercetării stilistice, cu privire specială la expresia poetică*). De la început mi-a atras atenția seriozitatea cu care s-a apropiat de domeniile sale preferate, stilistica şi lingvistica generală; cursul său, *Lingvistica generală. Istoria doctrinelor lingvistice* (1973) mi-a amintit de cartea maestrului meu, Iorgu Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția şi starea actuală a lingvisticii romanice* (1932). Seriozitatea sa se îmbină armonios cu consecvența, dar şi cu discreția. Am avut ocazia să mi se dezvăluie aceste calități ale distinsului profesor Munteanu în cele câteva discuții peripatetice purtate prin parcurile timişorene, în timpul cărora îl suprindeam uneori şi zâmbind ... serios. Retrăiam senzațiile resimțite în tinerețe, în cursul discuțiilor purtate cu maestrul meu, Iorgu Iordan. Pe scurt, îl consider un **domn** al lingvisticii româneşti.

Am fost întotdeauna sensibil la relatările de călătorie, mai ales dacă sunt scrise cu pasiune şi talent. *Scrisori vieneze* (1992), reluată şi amplificată sub titlul *Scrisori din Vindobonna* (2002), este o.carte scrisă de un bucovinean receptiv față de cultura înaltă, care a avut şansa să stea patru ani în fosta capitală imperială, predând limba română la ilustra universitate vieneză (1974 – 1978).

M-am apucat să scriu despre Ştefan Munteanu cu sentimentul de regret că nu m-am putut bucura de privilegiul de a fi stat mai mult în preajma lui, ca să profit de *sabiduría* sa.

Acad. Marius SALA

OMUL DIN AMINTIRE

Pentru mine, a scrie despre Profesorul **Ștefan Munteanu** e, concomitent, o plăcere, o obligație morală și un prilej de a face cunoscut și altora cum l-am **simțit** pe omul (dascălul) care a contribuit covârșitor la formarea mea intelectuală.Prima „întîlnire” – o ciocnire, fără scântei – a avut loc în anul în care am devenit student la Facultatea de Filologie a Universității timișorene (1964). Una dintre materiile fundamentale (deși intitulată modest) a fost *introducere(a) în filologie*, mai exact un curs de inițiere în cercetarea filologică, cu repere exacte, care unora li se părea greu, inutil și dificil de asimilat. Predat atunci de lectorul Ștefan Munteanu, cu care am avut nesperatul privilegiu de a face și seminarul. Ni s-a lansat invitația de a alcătui referate care să fie discutate apoi la seminar. Mi-am asumat și eu o asemenea obligație și referatul alcătuit de mine era chiar primul – *Relația dintre filologie și lingvistică.* Sigur pe mine (mă mai lăudase profesoara de limba română din liceu pentru o teză pe care azi o judec drept rebelă, dar naivă), m-am achitat de „obligație” însăilând câteva posibile raporturi între cele două discipline filologice. Am citit referatul și am așteptat reacțiile domnului profesor și pe cele ale colegilor. Pentru că din partea colegilor n-a venit niciuna, după un „hm”, domnul Munteanu a făcut „praf” referatul meu, într-un mod elegant, obiectiv, ușor ironic, iar eu am aflat că tot ce scrisesem acolo fusese deja spus de Iorgu Iordan, de J. Byck, Boris Cazacu, I. Coteanu și de către alții. A fost pentru mine un duș rece, ca și nota 8 (opt) la examenul corespunzător materiei Domniei Sale din prima mea sesiune ca student. Dar am învățat – dacă nu multe, atunci – mult, din întâmplarea asta. Prin anii II-III ai facultății am încercat o apropiere de dialectologie și de istoria limbii, dar atitudinea (deloc obiectivă) a celor cu care făceam cursul și seminarul m-a determinat să abandonez ideea. Nu dau nume, pentru că vreau să vorbesc **doar** despre Profesorul Ștefan Munteanu. O reîntâlnire decisivă s-a produs în anul

IV al facultății, când cursul de *istoria limbii române literare* i-a revenit Domnului Profesor Ștefan Munteanu (precizez că acest curs era predat alternativ, de fapt din 2 în 2 ani, și de către un alt cadru didactic). Materia le provoca mai tuturor colegilor frisoane. Se întindea pe trei trimestre (anul IV integral și jumătate din anul V), cu un singur examen, în ultima sesiune, din anul V. Nu știu cum preda și cum își organiza materia celălalt titular de curs, dar mie îmi plăcea modalitatea adoptată de Domnul Profesor Munteanu. Fidel unui benefic model ieșean (Al. Philippide, Iorgu Iordan, G. Ivănescu) care punea pe primul plan faptele lingvistice concrete (informația primară), din care o concluzie putea reieși obiectiv, fără supoziții, „reconstrucții" sau artificii, Profesorul ne aducea drept mărturii ale „teoriei" un număr mare de exemple concrete pe care bănuia că o să le reținem pentru examen. Eram ușor excedați de cantitatea informației (unii colegi se gândeau la dificultatea examenului încă în anul IV), iar când sesiunea a bătut la ușă toți învățau pe rupte. Mai ales că Domnul Profesor Munteanu ne predase un semestru (în anul V) și *doctrinele principalelor curente lingvistice*, o materie cred că prin excelență teoretică și iarăși destul de dificilă. Întâlnirea decisivă de care aminteam mai sus a constat însă în altceva. La începutul anului IV m-a chemat (spre mirarea mea), m-a întrebat care limbă străină îmi e mai accesibilă și mi-a dat spre lectură câteva cărți de lingvistică și stilistică fundamentale. Aflând că mă descurc bine în franceză, mi-a dat volume semnate de Vendryes, Bally, Saussure, Jean Cohen, Bertil Malmberg (țin minte și acum că m-a întrebat dacă am timp și pentru asemenea lecturi, dincolo de obligațiile mele de student). Cred că nu l-am dezamăgit, în sensul că iniția veritabile „seminarizări", la început regizate subtil sub forma unor întrebări aparent banale, „nevinovate", apoi trecând la amănunte care să-l convingă că am citit cu seriozitate cărțile. Multe au fost lecturi fascinante care mi-au folosit într-o împrejurare sau alta a carierei mele ulterioare (Saussure, Vendryes). Cărțile de stilistică m-au orientat cu folos în activitatea științifică de peste câțiva ani. La examene m-a așteptat o surpriză: am fost „scutit" de prezența la amândouă, de examinarea propriu-zisă, iar Domnul Profesor mi-a dat nota maximă. Nu știu dacă se practica o asemenea procedură, dar am avut parte de ea. Nu s-a dezmințit în atitudinea

constant-binevoitoare față de mine nici într-o împrejurare de care n-am prea amintit. Asistenta cu care făceam seminarul de istoria limbii literare (proaspătă absolventă a Filologiei timișorene) venea mereu nepregătită la seminar și o derutam cu întrebările mele. La un moment dat m-a „pârât” Domnului Profesor că-i stric seminarul (expresia nu-mi aparține), dar, când am fost „chemat la ordine” de către dumnealui, i-am spus pe șleau că nu sunt eu cel vinovat, ci asistenta nepregătită. A verificat și afirmațiile mele, mi-a dat dreptate, a încercat să ne împace, dar a și muștruluit-o pe proaspăta asistentă și am fost sfătuit de dumnealui că e mai bine să tac la seminar. Jumătate de an am fost „mut”. Era mai bine așa.

La sfârșitul anului 1970 eram profesor la Moravița. Naveta mă obosea și am rămas în sat. La școală am primit o scrisoare caldă (am păstrat-o mult timp, dar am rătăcit-o) de la Domnul Profesor Munteanu prin care mă invita să mă alătur noului colectiv de cercetare filologică de la Filiala din Timișoara a Academiei Române (de fapt, un colectiv care se mărea atunci destul de mult, datorită academicianului Coriolan Drăgulescu și profesorului G. Ivănescu). De la sfârșitul lui 1970 am renunțat la învățământ și, în acest colectiv (sector) de lingvistică, am devenit cercetător științific. Din păcate, în bunele noastre relații a intervenit o schimbare de care mă simt vinovat. Circumstanțe de care nu-mi face plăcere să amintesc aicine-au îndepărtat și n-am mai răspuns nici invitației lansate peste câțiva ani de a mă înscrie la doctorat la dumnealui. Ulterior am constatat ce și cât am pierdut. A fost târziu, dar Domnia sa a fost cel care, peste un timp, trecând peste tot ce ne-a despărțit temporar, m-a invitat acasă de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. La fiecare întâlnire cu Domnia Sa îmi venea să intru în pământ de rușine, dar firescul și eleganța cu care s-a purtat m-au făcut să-mi recapăt încrederea într-o relație care s-a păstrat apoi până la stingerea Profesorului. Cred că știa (cel puțin, bănuia) motivul (pretextul) acestei îndepărtări vremelnice, dar a avut discreția de a nu mă întreba niciodată de ce l-am evitat un timp. De multe ori, discuțiile din casa dumnealui aveau loc în trei: Domnia Sa, colegul meu Sergiu Drincu și eu.

Încă două laturi ale omului Ștefan Munteanu sunt de amintit aici. Sobrietatea și ușoara rigiditate (de fapt, un „fel de a fi” în relațiile cu

oamenii) dădeau impresia că e un ins inabordabil, rece, distant. În realitate, nu era deloc așa. Povestea cu umor tot soiul de întâmplări, amintiri din vremea liceului, a studenției și a războiului. Mult – despre prieteniile legate atunci. Stătea de vorbă cu studenții în pauza dintre cele două ore de curs (nu s-a dus niciodată în „cabinet”), când savura o țigară „Virginia” roșie (spre hazul studenților, un coleg, o mică lichea cum s-a comportat și ulterior, se repezea cu chibritul aprins spre țigara abia scoasă din pachet, afișând un zâmbet mieros, întotdeauna însoțit de sintagma: „Un foc, dom’ Profesor ?”). N-a făcut rabat niciodată onestității, îngăduinței și înțelegerii pentru omul de lângă dumnealui (cred că doi ani am stat la căminul studențesc unde avea – temporar – locuința, cum se întâmpla cu destule alte cadre didactice și zâmbea condescendent când auzea certuri între studenți sau glasul mai ridicat al vreunui turbulent). A știut să aleagă și să formeze din generația mai tânără cadre didactice universitare cu pregătire serioasă. I-a...preferat pe absolvenții Filologiei ieșene (avea încredere în temeinicia pregătirii lor: Doina David, Vasile Țâra), dar a îndrumat-o științific și pe Ileana Oancea, care terminase facultatea la Timișoara.

Cred că amintirile mele sunt incomplete, iar cuvintele – sărace. N-am reușit decât parțial să readuc, pentru câteva momente, în actualitate chipul celui pe care l-au prețuit generații de studenți și care vreme de peste trei decenii a făcut cinste Filologiei timișorene – Profesorul Ștefan Munteanu.

LIVIUS PETRU BERCEA

PROFESORUL ȘTEFAN MUNTEANU REVINE ÎN ACTUALITATE

Domnul Profesor Ștefan Munteanu a repus în circulație – prin paginile de memorial ale Domniei Sale – un aforism al lui Vasile Alecsandri dintr-o scrisoare adresată lui Costache Negri, fratele Elenei Negri: „Există oameni în preajma cărora te simți mai bun. Tu, iubite prietene, ești din rândul acestora.” Așa m-am simțit și eu din momentul în care Domnia Sa m-a invitat să-i fac o vizită acasă pentru a-mi dărui *Scrisori din Vindobona*, ediția I, Marineasa, 2000 (lucra atunci la ediția a II-a, Mirton, necăjit că prima avea multe greșeli). Mi-am revizuit comportamentul, categoric că în preajma Dumnealui eu am devenit mai bun și-i sunt dator extrem de mult. Mi l-am luat ca model eu, nu m-a îmboldit nimeni să mă apropii de un asemenea om manierat care locuia cu familia sa la căminul de la „Roaită”, etajul 1, vizavi de camerele noastre, ale studenților, cu care se încrucișa zilnic nu numai la facultate. De data aceea ne-am reîntâlnit la 35 de ani de la absolvirea studiilor universitare (2001). Ne-am întâlnit în holul de la parter și așteptam să ne soseascădomnii profesori pentru a intra cu toții în Aula Magna (etajul 1). Noi, studenții, formam un culoar prin care pășeau profesorii, aplaudați cu entuziasm, apropiindu-se de noi spre a ne strânge mâna. În fața Domnului Munteanu n-am spus decât:„Vindobona!”„De unde știi?” „Din ziare!” „O să-ți dau un exemplar, treci pe la mine.” Am stabilit data și am fost punctual. Cartea mă aștepta cu dedicația: „Lui Simion Dănilă, cu bucuria de a-l fi reîntâlnit. 3 iulie 2001. Ștefan Munteanu.”

Am avut o relație foarte frumoasă cu Domnul Profesor Ștefan Munteanu și cu Doamna sa L. din scrisorile vindoboneze, exprimată prima dată în scris în „Philologica Banatica”, vol. I, Timișoara, 2010, *Omagiu Profesorului Ștefan Munteanu la 90 de ani,* 18 aprilie 2010, p. 15–16. Când a primit acest volum de la Sergiu Drincu și a citit

articolul meu evocator, Domnul Ștefan Munteanu m-a sunat, mi-a mulțumit și mi-a „divulgat” că Doamna L. citește extrem de fericită a treia oară articolul *Patosul distanței*, titlu pe care eu l-am împrumutat de la Friedrich Nietzsche și în care *patos* înseamnă „simț, sentiment” (interpretat greșit ca „radicalism aristocratic” al lui Nietzsche, în fond e vorba de *simțul distanței* față de „tot ce este de jos, fără caracter, comun și plebeu” etc.). Eram și eu bucuros că am putut găsi o expresie caracteristică – rareori uzitată în limba română – pentru una din multele și minunatele trăsături care înfrumusețau portretul Domnului Profesor.

De atunci și până la nefastul eveniment din 7 martie 2012, când Domnul Profesor ne-a părăsit definitiv, ne-am revăzut de zeci de ori în casa de pe strada Beethoven, nr. 4 din Timișoara. Am redevenit studentul Domnului Munteanuîn acest interval de timp. Aveam ce să mai aflu de la Domnia Sa, îl ascultam cu nesaț la o cafeluță servită de Doamna L., care ne lăsa singuri și își vedea de treburile ei casnice. I-am dăruit Profesorului meu din cărțile lui Nietzsche traduse de mine. Am primit în schimbo carte rară (fiind eu și colecționar de cărți de orice fel ale filozofului german), *Ditirambe către Dionysos. Poezii.* Traducerede George Silviu, Editura librăriei „Universala” Alcalay & Co. București (în colecția Biblioteca pentru toți;fără an). Domnul Munteanu mi-a scos-odin bibliotecă și mi-a dat-o să văd cum arată. Știam cum arată de la alții, care n-au vrut să se despartă de ea, era în bună stare, o că utasem de mult și i-am spus hotărât: „Asta *trebuie* să mi-o dați mie!” S-a uitat la mine cu mirare, s-a întors spre Doamna L. și a rostit: „Ai auzit? *Trebuie* să i-o dau lui Simion!” Eu: „Nu, nu, n-am vrut să zic așa, ci că vă dau oricât îmi cereți pentru ea!” La care Doamna L., liniștită, a încheiat discuția: „Dacă îi *trebuie* Domnului Dănilă, i-o *dai*, nu i-o *vinzi*!”Zis și făcut. Până la urmă mi-a mai *dat* și alte cărți, între care eseurile lui Emerson în traducerea lui Leon D. Levițchi, ELU, București, 1968, eseuri din care Nietzsche a citat în cărțile sale.

La aniversarea mea din 2003 (60 de ani), Domnul Ștefan Munteanu mi-a făcut o mare surpriză: s-a prezentat la Filiala Uniunii Scriitorilor din Timișoara, a fost poftit în prezidiu, iar când i-a venit rândul să spună câteva cuvinte despre mine, a scos din mapă mai

multe coli A 4 și a început să citească o modest spusă *Schiță de portret*, care, până la urmă, s-a dovedit a fi un adevărat panegiric, așa cum nimeni, cu excepția Doamnei Cornelia Ștefănescu, ajunsăși dumneaei la senectute, nu mi l-a mai făcut. Și Nietzsche a constatat odată că pe el l-au iubit numai oameni în vârstă, în special Bruno Bauer (1809-1882; teolog și filozof hegelian, care, după ce l-a descoperit pe Nietzsche, s-a îndepărtat de Hegel); Jacob Burckhardt (1818-1897;cunoscut mai ales prin scrierile sale despre arta și Renașterea italiană, i-a fost un adevărat „coleg părintesc" la școlile din Basel la care funcționau amândoi); Hippolyte Taine (1828-1893; istoric și filozof, prietenia lor s-a legat după ce Nietzsche i-a citit două cărți traduse din franceză în germană: *Istoria literaturii engleze* și *Nașterea Franței moderne*).

Cei doi uriași ai cuvântului m-au așezat, primul, într-o temeinică filologie, cealaltă,într-o binecuvântată universalitate traductibilă. Simțeam asta ca o protecție divină plutind deasupra mea și exultam citind cuvintele Domnului Munteanu: Simion Dănilă „este o personalitate armonios alcătuită, cu preocupări multiple care își au izvorul și temeiurile într-o excelentă pregătire *filologică*. Înțeleg prin «filolog» o noțiune largă și încăpătoare. În ea intră, cu drepturi și îndatoriri diferențiate, toți cei care, potrivit etimologiei, sunt «iubitori de cuvânt» [...] Simion Dănilă este scriitor nu pentru că este lingvist, ci lingvist fiind și filolog totodată, a descoperit și descoperă în limba română particularități proprii, abia băgate în seamă de alții, dar și bogăția ei de resurse necesare comunicării filozofice și poetice, în stare să transpună în limba maternă valori corespunzătoare originalului în plan gnoseologic sau estetic". Se cuvine să aleg câte ceva și de la Doamna Cornelia Ștefănescu, care,după vreo șapte anide când ne-am cunoscut (2003), s-a stins în scaunul cu rotileîn 28.07.2010 (vorbeam cu dumneaei, mai mult eu, din cauza parezei sale, în fiecare duminică la ora 11). Doamna Cornelia a scris la Cronica edițiilor din „România literară", nr 4/2003 despre vol. I-IV ale operei lui Nietzsche: „După câte l-am cunoscut, am înțeles că s-a situat voluntar în afara vieții publice, fără atingere cu ierarhiile oficiale, solitar printre dicționare, lexicoane, enciclopedii, gramatici și alte instrumente de lucru, posesor al unei bibliografii Nietzsche,

mereu îmbogățită și prin intermediul celor care lucrează la aparatul editorial al ediției Colli-Montinari, în curs de desfășurare, care îl prețuiesc și cu care poartă corespondență.”

Domnul Profesor avea mai multe dimensiuni în domeniul umanioarelor, prin care s-a impus la catedră. Citea multă literatură, făr să lase impresia că și face literatură. Pe foaia de titlu a uneia din cele două ediții *Pagini de memorial*, mi-a scris nu o simplă dedicație, ci o adevărată destăinuire a unor preocupări mai puțin notorii ale condeiului său: „Lui Simion Dănilă, aceste pagini vinovate de alunecare tardivă și cădere cu primejdie în literatură – cu aceeași călduroasă afecțiune, 22 febr. 2007, Ștefan Munteanu.” Realitatea este că Domnul Munteanu a „alunecat” în literatură încă din ultimii ani ai liceului cu o schiță intitulată *Examenul*,apărută în revista „Muguri” a Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți și semnată cu pseudonimul Ștefan C. Cosmin (aluzie la comuna natală Plaiul Cosminului de lângă Cernăuți, de care i-a fost tare dor până la moarte). Proza Domnului Profesor nu s-a oprit la această schiță, ci a continuat de-a lungul întregii sale vieți cu memoriale, recenzii, epistole, note critice și istorice, îngrijiri de ediții, traduceri de opere literare, care, toate, sunt literatură adevărată.Cu poezia românească și universală a fost mereu în contact, de cele mai multe ori extaziindu-se, câteodatăsperiindu-se de grozăviile găsite acolo.

Din *Schiță de portret* nu lipsește relația mea cu Friedrich Nietzsche: „Mi-am pus întrebarea și am convingerea că nu sunt singurul în această privință: ce l-a apropiat pe prietenul nostru, încă din anii studenției, de Nietzsche și l-a subjugat cu timpul, încât s-a apucat nu numai să-l citească din doască-n doască, ci să-l și traducă în întregime pe gânditorul iconoclast, demolator de idoli [...] Iar apariția transpunerii acestei opere să aibă loc nu la Timișoara, nici la Cluj sau la București, ci la Belinț, în răgazul de timp de care dispunea profesorul, după ce ieșea de la clasele unde preda limba și literatura română. Probabil, aș zice, fiindcă descoperise în Nietzsche, între altele, nu atât un „nihilist”, ci un moralist [...] Cred că scrierile lui Nietzsche l-au prins pe Simion Dănilă în mrejele lor prin ideile cu totul noi față de gândirea filozofică de până atunci, dar nu mai puțin, sunt dispus să cred, prin arta de scriitor a filozofului german. Această

artă are temeiuri, fără îndoială, în cazul Nietzsche, în formația sa de filolog, cu rădăcini adânci în Antichitatea greco-latină, al cărei caracter a imprimat culturii grecești, cu deosebire, o dimensiune «poliedrică»[...] Filolog este Simion Dănilă în sensul cel mai propriu al termenului, când într-o ediție alcătuită după rigorile acestei discipline cheamă în ajutor, punându-le la încercare [...], mijloacele limbii române căutate în straturile populare, vechi sau uitate, ca și în frazeologia extrem de bogată a limbii materne. Este privilegiul scriitorului cu har de a descoperi valorile stilistice care păreau a fi fost uitate și părăsite în străfundurile de milenii ale unei comunități de vorbitori. // Mă voi referi, în încheiere, la ceea ce mi se pare nu mai puțin esențial în scrisul lui Simion Dănilă, și anume capacitatea sa originală și indiscutabil superioară de a traduce textul poetic. Aș fi putut spune mai pe scurt și mai exact: talentul său poetic. […] Ce ne-a dat Simion Dănilă din poezia lui Nietzsche și din *Cântecul nocturn al călătorului?* S-ar putea cita, fără a selecta prea mult, versuri tălmăcite exemplar într-o limbă românească de o mare puritate lingvistică și de o egală frumusețe melodică. Mă limitez la două exemple care vor sugera, sper, și reprezentarea virtuților estetice ale celorlalte poezii traduse: //

Nietzsche, *Ecce homo// Ja ich weiss, woher ich stamme!/ Ungesättigt gleich der Flamme/ Glühe und verzehr ich mich,/ Licht wird alles, was ich fasse,/ Kohle alles was ich lasse:/ Flamme bin ich sicherlich.//* Simion Dănilă, *Ecce homo:/ Da! Din ce mă trag știu bine!/ Foc nepotolit e-n mine/ Și mă mistui în văpăi./ Tot ce-apuc se schimbă-n pară,/ Ce slobód e fumul doară:/ Cert, sunt numai vâlvătăi.*

*

Din Rainer Maria Rilke, *DAS STUNDEN-BUCH, Von Mönchischen Leben*,poemul următor: *In diesem Dorfe...:// In diesem Dorfesteht das letzte Haus,/ so einsam wie das letzte Haus der Welt.// Die Straβe, die das kleine Dorf nicht hält,/ geht langsam weiter in die Nacht hinaus.// Das kleine Dorf ist nur ein Übergang/ zwischen zweiWeiten, ahnungsvoll und bang,/ ein weg an Häusern hin statt eines Stegs.// Und die das Dorf verlassen, wandern lang,/ und viele*

sterben vielleicht unterwegs.// Simion Dănilă:// *Stingheră-i casa-n capăt de cătun,/ de parcă-n capăt de pământ ar sta.// Cătunul nu-i opreliște-n șosea,/ ce-și taie-ncet-încet prin noapte drum.// El numai leagă două depărtări/ de presimțiri și de amenințări,/ drum printre case-n locul unei punți.// Cei ce se duc din sat, hoinari în zări,/ pieri-vor poate-n pribegie mulți."*

E rândul meu să spun acum că Domnul Ștefan Munteanu a fost și dumnealui un foarte bun traducător de poezie germană, și nu din orice poet, ci din unul dintre cei mai mari din literatura universală: Rainer Maria Rilke. Traducea de plăcere și punea totul la sertar, când și cândrevedea manuscrisele, repara ce era de reparat și iarăși cu ele la sertar, până când alegea varianta definitivă. Pentru Domnia Sa conta nu rima (invenție medievală), ci ritmul, care dădea tonul muzicii. În privința conținutului, urmărea exactitatea originalului, sacrificând rima de cele mai multe ori. (Milan Kundera spunea că cele mai frumoase traduceri sunt cele exacte, lucru valabil pentru poezia modernă, fără rimă, fără ritm, versul clasic suportă însă inexactități, de pildă eliminarea câte unui adverb de umplutură etc.) Când s-a decis să publice în ediție bilingvă antologia, a avut în vedere „posibilitatea comparării unor traduceri cu originalul" și deci evitarea riscului unei îndepărtări prea mari de original. În plus și-a avertizat cititorii că, în prealabil, cartea a fost citită de Simion Dănilă, care a făcut „importante observații și propuneri privitoare la traducerea versurilor". Adevărul este că ajutorul meu a fost insignifiant, corectând îndeosebi greșelile făcute de culegător în variantele germane. Cartea a fost așteptată cu multă nerăbdare de George Vulturescu, un admirator înfocat al lui Rilke din Nordul României. Ilustrez ce-a rezultat prin trei poeme:

ZI DE TOAMNĂ *// E timpul, Doamne. A fost o vară lungă, iată./ Aruncă-ți umbra pe cadranele solare/ și lasă vântul slobod pe câmpii să bată.// Poruncă de-mplinire dă ultimelor poame/ și încă două zile sudice în dar;/ silește-le-mplinirea și le toarnă/ în vinul greu dulceață de nectar.// Cine azi casă nu are mâine casă nu-și va clădi./ Cine-i*

singur acum mult timp la fel va fi,/ de veghe o să stea,/ lungi scrisori va scrie, citi-va,/ când frunzele de-al toamnei vânt s-or scutura.

*

STROFE // *Există unul care pe toate în mâna lui le ține,/ ca să le prefire ca nisipul printre degete./ El alege unele dintre cele mai frumoase regine/ și le ciopleşte în marmură albă statura,/ punând și melodie în mantia lor, nu numai făptura;/ și pe regi îi culc-alături,/ sculptați din aceeași piatră ca ele.// Există unul carepe toate în mâna lui le ține,/ că sunt ca sunetele false și s-or frânge./ Nu-i un străin, căci loc își are-n sânge,/ care-i viața noastră cu zbatere și tihnă./ Eu nu pot crede că el n-ar fi cum se cuvine;/ și totuși aud că mulți îl vorbesc nu tocmai de bine.*

*

Ce vei face, Doamne, când va fi să mor?/ Îți sunt ulcior (și dacă mă sfărâm?)/ Îți sunt și băutură (și dacă s-o strica?)/ Veșmânt îți sunt și sunt lucrarea ta,/ cu mine rostul tău în lume-l pierzi.// În urma mea nu-i nimeni care/ binețe blânde preafrumos să-ți dea./ Și va cădea de marea-ți osteneală/ sandala care-ți sunt, de catifea.// Și mantia ta cea mare cădea-va de pe umeri./ Privirea ta, pe care-obrazu-mi o primește,/ asemeni unei perne ce blând te încălzește,/ mult timp mă va căuta, veni-va – / și tihnă va găsi, la asfințit de soare,/ când străine pietre doar, în poala ta,/ lua-o-vor în seamă.// Ce vei face, Doamnne? Mi-e teamă.

SIMION DĂNILĂ

ÎNTÂLNIRI CU PROFESORUL ȘTEFAN MUNTEANU

Într-o zi, prin 1960, am fost anunțați de la decanat că vom avea un profesor nou la disciplina *Istoria limbii române literare* (la *Limbă literară*, cum îi spuneam noi, pe scurt). Locul de desfăşurare a cursului era, evident, la subsol, într-una din sălile mai încăpătoare. Din câte mi-aduc aminte, cursul fusese plasat în orele de după masă. A intrat în sală, **punctual**, un domn înalt, elegant, uşor uscățiv, cu o privire limpede, parcă întoarsă totuşi în sine, cu gesturi sigure şi meticuloase, în sensul bun al cuvântului, ne-a salutat cu sobrietate şi, fără obişnuita *captatio benevolentiae*, a început prelegerea inaugurală. Primele cuvinte au reverberat de o anumită emoție, degrabă stăpânită, după care expunerea s-a derulat într-un stil elevat, cu fraze impecabil alcătuite, cu citate din scriitorii români evocați, reproduse cu o adevărată încântare. A fost o laudă a limbii române, a expresivității ei, termen preluat apoi şi în titlul cărții premiate de Academia Română, *Stil şi expresivitate poetică* (1972). Dedicația pe care am primit-o pe această carte o citesc şi astăzi cu emoție: „Lui Sergiu Drincu, cu cele mai calde sentimente de prietenie şi prețuire". La finalul prelegerii, impulsul general a fost să-l aplaudăm pe noul nostru Profesor. Am intuit însă cu toții că gestul putea fi rău interpretat, cum se obişnuia pe atunci, atât pentru noi, cât mai ales pentru distinsul Profesor. L-am ridicat însă, în sinea noastră, iar apoi în spațiul public, pe piedestalul valoric pe care îl merita.

În anii din urmă, într-o tihnită conversație, Domnul Profesor mi-a mărturisit cât de greu i-a fost să redacteze cursul de *Limbă literară*, care nu figurase până atunci între disciplinele universitare filologice. Astăzi, o spun cu toată convingerea, şi nu numai eu, că nu se mai poate preda *Istoria limbii române literare* fără a se începe cu numeroasele contribuții, esențiale, ale Profesorului Ştefan Munteanu.

Am şi acum la îndemână *Principiile de stilistică*, apărute la Tipografia Universității din Timişoara, în 1966, cu *mottoul* eminescian de pe pagina de gardă: *Unde vei găsi cuvântul / Ce exprimă adevărul?* (Voi divulga cu acest prilej faptul că Profesorul era un mare iubitor de mottouri.)

Se vorbeşte de câțiva ani buni despre „Şcoala de stilistică de la Timişoara”, cu trimitere la unii sau la alții dintre maeştrii filologi timişoreni. Nu toată lumea este de acord că o asemenea „şcoală” chiar ar ființa, dar dacă ea există, atunci tipul de stilistică al reprezentanților ei este, din punctul meu de vedere, cel ce derivă din principiile ce fac substanța operei Profesorului Ştefan Munteanu. Unii fac şcoală, iar pentru alții şcoala sunt ei înşişi.

Nu pot trece peste anii de sudenție fără a evoca prezența covârşitoare, la facultatea noastră, a Profesorului G. Ivănescu. Domnia Sa venea din Şcoala ieşeană de lingvistică şi aducea cu sine „spiritul critic” specific acestei şcoli. Împreună cu Profesorul Ştefan Munteanu, care aparținea aceleaşi vieți academice ieşene, a introdus pentru studenți şi tinerii asistenți o atmosferă de autentică muncă științifică pe care Catedra de limba română şi cercetătorii de la Filiala Academiei nu o mai cunoscuseră până atunci.

Viața, cu complicațiile ei imprevizibile, a făcut ca abia după 1990 să am întâlniri mai frecvente cu Domnul Profesor. I-am admirat prezența civică fermă la conferințele *Solidarității Universitare,* mai ales în legătură cu nefericitelor mineriade. Am avut, în ultima perioadă, multe convorbiri, cum am spus, tihnite, în care am reuşit să cunosc mai bine şi latura „neoficială” a Profesorului. În intimitate, Domnia Sa este de o volubilitate încântătoare, un povestitor desăvârşit, iar aceste convorbiri au sfidat, nu o dată, scurgerea timpului. Am aflat evenimente tulburătoare din viața Domniei Sale, am fost copleşit de amploarea informațiilor din cele mai diverse domenii şi de harul scriitoricesc indiscutabil aşa cum s-a vădit el cu plenitudine în seria de *Scrisori din Viena/Vindobona,* dar şi în cele două ediții din *Pagini de memorial*. Am colaborat la apariția mai multor cărți din domeniul lingvisticii, dar o experiență idelebilă de editor se leagă de pregătirea și tipărirea traducerii din poetul german Rainer Maria

Rilke: *Gedichte. Poeme* (2009), la care a participat activ şi Simion Dănilă, pentru care Profesorul avea o prețuire deosebită.

În 18 aprilie 2010, Profesorul Ştefan Munteanu a împlinit 90 de ani. S-au spus cuvinte emoționante despre viața şi activitatea sa. Dar cel mai inspirat gest mi s-a părut a fi cel al Doamnei Aurelia Turcu, aş spune devotat discipol al celui omagiat, care a identificat în poezia *Menire* a lui Ion Pillat cea mai cuprinzătoare caracterizare ce i se poate atribui Profesorului Ştefan Munteanu, cuprinsă într-un articol evocator publicat în „Philologica Banatica” 2010, nr. 1, pe care l-am reprodus și în volumul de față: *Au spus că-i rece, şi n-au bănuit* / *Ce patimă îi clocotea în vine...*

SERGIU DRINCU

Fragment din articolul cu același titlu publicat în revista „Banat”, 2010. nr. 4.

UN NUME, O CARTE, UN PROFESOR, UN OM. EVOCARE

Prima, la fel ca și ultima mea întâlnire cu cărturarul au avut loc la Biblioteca Universității (de Vest).

La începutul anilor 1970 predam franceza la Politehnică (Universitatea Tehnică) și eram înscrisă la doctorat la Cluj unde absolvisem Filologia. Lotte, colega mea, absolventă de Timișoara, secția Germană-Română, aflând că urma să susțin un examen de stilistică, a rostit un nume: Ștefan Munteanu. Cu o mină, un ton și o vorbă de apreciere. Stilistica era un domeniu în vogă în cercetarea lingvistică și literară. În ultimul an de studiu avusesem șila Cluj un curs de un semestru cu profesorul Jacquier. Dar că la Timișoara curentul era puternic n-aveam habar. Am luat de la bibliotecă un exemplar din Cursul pentru studenți imprimat la Tipografia Universității cu mijloacele de atunci. Era bine documentat, bine sistematizat. A fost o cheiță fermecată care mi-a deschis multe odăi. Se întâmpla înainte de apariția cărții sale *Stil și expresivitate poetică*, în 1972, la Editura Științifică, lucrare cu ecou, intens recenzată și distinsă cu premiul Academiei. Poate pentru că s-au succedat alte volume, între care lucrări de sinteză cu contribuția aleșilor săi colaboratori, n-am ajuns să-i spun autorului, când ne-am cunoscut, că de fapt îl cunoșteam. În zgomotul prezentului contează cartea cea mai recentă, despre ea se vorbește.

Dacă la prima întâlnire omul în carne și oase a lipsit, iar eu am făcut cunoștință doar cu scrisul și mintea lui, la ultima l-am găsit în persoană la sala de lectură unde, între timp, l-am văzut de multe ori de-a lungul anilor. După ce s-a pensionat își permitea să-și întrerupă studiul pentru schimburi de idei cu câte cineva. Făcea pauze de 10-15 minute pe hol, pentru că nu frecventa cafeneaua. În ziua aceea, mă confruntam cu dificultăți în limba maternă. Îl regăseam întreg pe

Baudelaire într-un sonet transpus de Ion Barbu foarte „baudelairian” (metafore, versificație ș.a.), dar nu știam ce înseamnă în română *izvod*, *răsure*... Cu mintea la asemenea provocări i-am amintit prof-ului de *cumpăna gândirii*, expresie din *Glosă* și *Se bate miezul nopții* de Eminescu. Nu deslușeam sensul literal sau poetic în context original, iar în traduceri în franceză nu regăseam expresia, posibil diseminată, prin compensări semantice. Mi-a zis că e un calc din germană. Mi-a înșirat mai multe cuvinte formate prin compunere. A citat, cred, din nu mai știu care filosof. Deodată, neașteptat, i s-au umplut ochii de lacrimi. Surprinzător, la o persoană reținută, distantă, cu o „fațadă bine tencuită”, cum zicea cineva. Să fi fost o reacție nostalgică? Tocmai îi spusesem că peste câteva minute trebuia să fiu în amfiteatru. Îi lipsea publicul? Postura de cuvântător de la catedră?

Postura sa era sobră, ținuta ireproșabilă. Nu folosea artificii pentru captarea atenției. Miza pe limpezimea ideilor și pe acuratețea frazelor, înșirate pe câteva pagini din care cel mai des citea. Trata un subiect îndelung gândit, cu o desăvârșită cunoaștere a celor afirmate de alții pe același subiect. Pedant, onest, precaut, pretențios, migălos, înveșmântat într-o prestanță care îi ascundea sensibilitatea. Așa se prezenta savantul în fața respectuoșilor învățăcei și în competiția cu confrații. Strângeri de mână topeau ghiața când felicita câte un amărât de student ori doctorand obosit la capăt de etapă. Era un promotor al meritocrației.

Între 1977 și 1982 a fost șeful Catedrei de limbi romanice. S-a întâmplat să fiu și eu acolo, din 1972, asistentă, mai târziu lector, că așa-i viața, plină de cotituri și nu știi peste cine dai după cotitură. După ce a predat câțiva ani la Viena, prof-ul avea așteptări contrazise de realități. Retrăiesc câteva mmomente.

Într-o zi îl ajung din urmă la etajul IIunde începe coridorul lung și lat ce duce către sălile de curs. Profesorul se oprește, face un semn vag cu mâna în direcția spre care ne îndreptam și spune cu ton de supărare mocnită că așa ceva nu se poate. Nu știu la ce se referă. Facem câțiva pași, se oprește în dreptul unui coș cu scrumieră evazată pentru fumători din care se revarsă pe pardoseală mucuri, pachete goale de țigări și ghemotoace de hârtie. Îi urmăresc privirea îndreptată spre alte

două asemenea obiecte plasate la intervale egale lângă un perete din spațiul generos conceput de arhitectul Fackelman. Nu mi se pare nimic ieșit din comun. Spun că probabil n-au apucat femeile de serviciu să golească acele coșuri... Și da, studenții sunt neglijenți... Decretează: „Trebuie să li se spună". Trebuie să ni se spună și nouă, mentorilor, niște lucruri. Caietul în care notăm zilnic, cu pixul, ultimele anunțuri, dispoziții, sarcini de îndeplinit sau mesaje are urechi de măgar, conține felurite mâzgăleli, ștersături și pete. În timpul unei ședințe, șeful catedrei ni-l arată pe strămoșul corespondenței electronice și ne spune cu gravitate că într-un loc unde lucrează atâtea doamne așa ceva este de neconceput.

Într-un diferend cu o colegă n-am tact, reacționez vehement. După o zi mă invită în cabinetul domniei sale și îmi face o demonstrație de tact, subliniind elegant eroarea mea de atitudine, impardonabilă. Fără vorbe grele, fără ton ridicat, fără amenințări. Fără drept de apel. Cu altă ocazie, când îl caut în biroul său pentru o lămurire privind nu mai știu ce directive absurde, din nou nu-mi țin gura și adaug la întrebarea despre situația respectivă o alta, mai generală: „Dom' profesor, ce se întâmplă? Că nu înțeleg rostul". Face o sumbră prezicere: Pentru ce se întâmplă acum în învățământ vor fi consecințe pentru multe generații". Și cu asta, basta, discuție încheiată, niciodată reluată, în niciun fel.

Ce aveam noi de vorbit era cazul să vorbim în Cercul de studii al catedrei pe care dânsul l-a înființat. Era cazul să vorbim despre lecturile noastre, să ne înfățișăm unii altora cu produsele minților noastre. Cercul de studii era mai mult un reper, pentru că planul de învățământ și cel de cercetare la secția Franceză se intersectau prea puțin cu cele ale romaniștilor sau ale româniștilor. Iar pentru Franceză cred că prof-ul se baza pe judecata, experiența și sugestiile acelora dintre noi care trecuseră pragul vârstei de patruzeci de ani. Cu mine mai avea de lucrat la alt nivel. Aluziv la mici întârzieri și la felul meu cam distrat de-a fi, mi-a dat rețeta pentru punctualitate și seninătate în spațiul academic.

După ce n-a mai fost șeful catedrei noastre, scutit de grija pentru imparțialitate și bună rânduială, mi s-a părut mai prietenos. Fie din ușoară slăbiciune față de o originară din „țara fagilor", fie observase

receptivitatea la subtilități din *Poetica sfărâmării vechilor canoane,* din *Sintaxa elegiei eminesciene* „Și dacă...”, la cum și ce cântă *Greierușa* lui Blaga („Mai ușoară decaât viața / E cenușa...”). Astfel a ajuns să-mi mărturisească emoția resimțită la lectura unor *Jurnale* de scriitor, al lui Jules Renard, al lui Eugen Ionescu.

Mi-a împrumutat fără să i-o fi cerut cartea *Le haut langage. Théorie de la poéticité.* Abia apărută, în 1979. Gest interpretabil: îndemn să nu abandonez cursa cunoașterii, apreciere pentru strădania depusă până atunci, punte de legătură între preocupări asemănătoare, temă de expus în Cercul catedrei, generozitate de dascăl? Nu contează intenția, cert e că am meditat cu folos între altele la ceea ce autorul numește „*impertinence*” (non-pertinență dar și îndrăzneală) *semantică.* Concept mai puțin vetust decât catacreza din lista figurilor retorice. Am preferat echivalentul *discordanță semantică,* cu sens univoc, utilizat de Ștefan Munteanu. Și l-am adoptat când m-am referit la sintagme ca *Florile răului, vibrări de violet, regret surâzător.* De ce rețin acest amănunt?

Pentru terminologia „franțuzită” și abuzul de împrumuturi care ne pândesc când ne exprimăm în jargon universitar, neagreat în publicistică și lumea culturală, există explicații și argumentații care țin de natura diferită a limbilor și puterea lor de exprimare a unor abstracțiuni. Dar motivările nu sunt de ajuns. În teoriile din științele umane, împrumutate sau formulate pe cont propriu, Ștefan Munteanu și unii dintre străluciții săi emuli au folosit termeni potriviți naturii limbii noastre. Și fără să excludă împrumuturile au contribuit la o dezvoltare firească a limbajului de specialitate. *Expresivitate, limba* (română) *artistică, stilul înalt, discontinuitate stilistică, pecetea stilului* au devenit concepte într-un proces complex de gândire speculativă sau normativă.

Erudiția, pe de-o parte, latura emoțională a firii, pe de altă parte, au subminat capacitatea de a dezvolta un sistem de categorii. Nicio pagubă. „Vocea autorului integrată discursului său științific”, cum se exprima Sorina Ioanovici în 1981, avea să se desprindă tot mai mult de „ariditatea formalizărilor deliberat desubiectivizate” și să facă tot mai explicită „morala pe care o profesează”. Iar „farmecul meditației

stilistice”(Maria Butan, 2000) va rezulta și din aceea că volumele din urmă „ne mențin în realitatea lumii sensibile”. Încă un pas și se va produce „căderea vinovată în literatură”; preiau (auto)ironia dintr-o dedicație pe *Pagini de memorial,* 2006.

Ne rămâne să-i analizăm stilul și să alcătuim un catalog tematic pentru mulțimea de eseuri adunate în volume eteroclite, folositor pentru intrări comode într-o anume arie de interes.

La o sută de ani de la nașterea lingvistului timișorean mă alătur celor care-i cinstesc opera – foști colaboratori apropiați, editori, foști studenți, familie – cu un gând pios.

ELENA GHIȚĂ

DOMNULUI PROFESOR, CU TANDREȚE

Profesorul Ștefan Munteanu mi-a fost mai mult decât un simplu coordonator al tezei de doctorat. În anul 2000 m-a acceptat cu un subiect deloc convențional – discursul reclamelor. Mi-a mărturisit că-i place entuziasmul meu în a pune sub microscopul stilistic un domeniu vast, atât de futil. Mi-a fost un model de cinste și de rigoare a erudiției. El m-a învățat să-mi mențin proaspăt spiritul de observație și acuratețea limbii.

De la domnul profesor am învățat că a fi cultivat nu înseamnă să fi citit o carte sau alta, ci să știi să-ți găsești repere și să le combini cu altele, într-un discurs coerent. În timp, am păstrat o corespondență constantă cu domnia sa. „Carmen, atenție «la nivelul limbii» și «în cadrul textului», le folosești excesiv. De la scrisul de ziar ți se trage!”. Iată ce-mi scria în anul 2000: „Nu mărginire și zgârcenie verbală, ci substanțialitate, generată de actul suveran al ideii este condiția fundamentală prin care limbajul dobândește privilegiul de a deveni activ și biruitor”.

Într-o lume inconsistentă, săracă în domni și doamne, golită de repere de bun-simț, de corectitudine, de bunătate, Ștefan Munteanu se încăpățâna să le poarte mai departe prin studenții săi. Cu o generozitate dezarmantă. Când am momente de ezitare, mă energizez cu încrederea pe care o avea profesorul în resursele mele creative. Iată ce scria (într-o scrisoare, datată 27 sept. 2001): „Am citit cu mare plăcere și cu real interes frumoasa prezentare pe care ai făcut-o cărții mele. Paginile d-tale excelează printr-o sensibilitate artistică impresionantă și printr-o ținută elevată și elegantă. Îți mulțumesc din toată inima. Ce bine ar fi dacă te-ai consacra exegezei literare și chiar creației literare, cărora le ești hărăzită! Cred că vei face-o după trecerea doctoratului. Sper să nu-ți risipești talentul în reportaje și în cronici mărunte. De altfel, ziaristica a mers și merge și acum mână-n mână cu literatura. Să mai dau exemple? Le știi bine: Eminescu,

Caragiale, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Arghezi și atâția alții azi. Am convingerea că voi auzi mult și numai de bine despre d-ta și asta nu prea târziu...”

În anul 2000 am pornit într-o călătorie alături de profesorul Ștefan Munteanu. Pe drum, am avut prilejul și norocul bun să-mi îmbogățesc mintea cu harul celor pe care i-am descoperit. Să învăț lecția competenței, a pasiunii și a profesionalismului.

CARMEN NEAMȚU

EXISTENȚA CA SPAȚIU AL TENSIUNII INTELECTUALE: PROFESORUL ȘTEFAN MUNTEANU

Profesorul Ștefan Munteanu, personalitate de o mare importanță a spațiului academic al Universiății de Vest, este unul dintre reprezentanții cei mai iluștri ai unei direcții de cercetare în plină efervescență la noi, paralel cu cea din știința europeană, poate cea mai inovatoare: stilistica literară. Aceasta a introdus un puternic interes pentru literatură ca *Wortkunst*, „artă a cuvântului", care a „umanizat" știința limbajului, ce, o vreme, eliminase omul din limbă. Ființa și limbajul său, ca să folosesc îngemănarea de la baza investigației actuale a fenomenului lingvistic, concentrată în titlul unei celebre cărți a lui Eugeniu Coșeriu[1], a fost terenul generos în care s-au dezvoltat lucrările Profesorului.

Mai întâi amintesc frumoasa, subtila și importanta carte *Stil și expresivitate poetică*, 1972, premiată de Academia Română, singura lucrare, la noi, de teoria stilului, elaborată dintr-o complexă și coerentă perspectivă interdisciplinară. Cu precădere interesată de limbajul poetic, investigația beneficiază de o analiză menită să evidențieze, în cele din urmă, valențele hermeneutice ale noii căi europene de apropiere de esența proteică și mereu evanescentă a marii literaturi.

Stilistica, știință a creativității limbajului și deopotrivă o știință a creativității interpretării,oferea cercetătorului o tensiune intelectuală și o bucurie a cunoașterii spațiului literar, precum și o adevărată „plăcere" a lecturii.Această bucurie specială răzbate din paginile unei

---

[1] Eugeniu Coșeriu, *Omul şi limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii şi lingvistică generală*. Antologie, argument și note de Dorel Fînaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2009. A se vedea și *Ființă şi limba*j, Interviu cu Eugeniu Coşeriu, realizat de Lucian Lazăr, în „Echinox", 1996, nr. 10-11-12, p. 3-6.

cărți care a marcat puternic stilistica literară timișoreană, dar și românească, obligând-o să se transforme în noul spirit.

Alte studii, la fel de interesante, și alte cărți pun în valoare o personalitate de o impresionantă bogăție intelectuală, permanent interesată de viața formelor literare în spațiul culturii, *un univers viu* pe care și l-a asumat cu fervoare, impunându-l ca direcție majoră de studiu la Timișoara, în care componenta teoretică era extrem de necesară.

Figură aulică deosebit de discretă, dar cu sensibilitate, rafinament și eleganță interioară, Profesorul era, în același timp, un fermecător *causeur*, iubind schimbul de idei nu numai la cursuri, ci și în *întâlnirile* de neuitat cu colegii și discipolii săi. O prezență stimulatoare, un adevărat model de care era atâta nevoie într-o facultate tânără, aflată în epoca plină de neprevăzut a începutului absolut, ducea mai departe lecția celui mai mare lingvist român, alături de Sextil Pușcariu, G. Ivănescu, care a predat șapte ani la Timișoara (o cifră magică), și, în adânc, tot cea depus contactul cu marile personalități, în special ieșene, care au străjuit tinerețea studioasă a acestui mare bucovinean nostalgic, trăitor apoi pe meleaguri bănățene.

Profesorul Ștefan Munteanu purta mereu cu sine la facultate cărțile care îl obsedau, din care citea cu o deosebită plăcere elevilor săi. Aceasta însemna *a te întâlni* cu Profesorul în spațiul universitar.

Una din cărțile preferate trimitea la poezia lui Rainer Maria Rilke în care se regăsea deplin. Erau aceste *întâlniri* creatoare de atmosferă, care permanentizau un model de viață intelectuală, ca trăire, ridicare la o lume specială a valorilor spiritului, ce se închega în curgerea unui cotidian de multe ori lipsit de culoare. Această efervescență, această permanentă tensiune a unei vieți interioare complexe, racordată la lumea ideilor, se regăsea în alte *întâlniri*, de această dată la cercul de lingvistică al facultății, pe care l-a condus multă vreme cu generozitate, în buna tradiție a filologiei românești. Cu o mare bucurie a dialogului, ca stare de comunicare, dar și de comuniune, ne îndemna la cunoaștere și la lecturi deschizătoare de noi orizonturi.

Viața Profesorului a fost ceea ce a scris, dar și ceea ce a făptuit, într-o instituție care se ctitorea atunci prin efortul și al altor mari

personalități, adunate de pe diferite alte meleaguri, pentru a-i da trăinicie: Prof. G. Ivănescu, Prof. Eugen Todoran, Prof. G.I. Tohăneanu, nume mari ale filologiei timișorene și românești.

În acest timp al Întemeierii, Profesorul Ștefan Munteanu și-a pus pecetea discretă, dar nu mai puțin definitorie, a pasiunii, erudiției, a talentului și a credinței profunde, în valoarea mereu instauratoare a muncii intelectuale. Iată că dincolo de opera scrisă, evocată nu o dată, regăsim o altă operă, concentrată în orele de curs, cercul de lingvistică, îndrumarea de lucrări doctorale devenite, unele, cărți importante în întâlnirile cu o inefabilă atmosferă, când Profesorul ne vorbea despre cărțile care îl marcau în acel moment, pe care le evoca cu o mare bucurie.

Nu pot uita lecturile din Rainer Maria Rilke, o poezie care în ultimii ani mai ales l-a emonționat nespus, în timp ce o tălmăcea în limba română. Stilisticianul subtil își dădea măsura marii sale înțelegeri pentru capacitatea creatoare a limbajului. Iar această traducere, care a apărut în 2009 și la care a cioplit câțiva ani, ascultând, cu o neascunsă și mereu aceeași emoție, muzica interioară a unei lirici care l-a obsedat și pe Lucian Blaga, pătrunzându-se de noblețea și adâncimea ei greu de redat în alte cuvinte decât cele ale poeziei înseși, a însemnat enorm pentru Profesor în ultimii ani de viață. Am asistat la aceste *întâlniri-lectură* de neuitat.

Ceea ce pot să spun este că poezia a însemnat pentru Profesorul Ștefan Munteanu drumul spre sine însuși: ca hermeneut, ca închinător la templul Literaturii, în magia ceasurilor de lectură, ca tălmăcitor. Traducerea din Rainer Maria Rilke a fost considerată de autorul ei, aflat la ceasul de vrajă al unei speciale *întâlniri* cu sine însuși, prin opera acestui mare poet, o datorie împlinită. Această traducere, dublată de *Pagini de memorial,* a dat ritm și intensitate creatoare Profesorului din ultimii ani. Regăsim în *Pagini de memorial* aceeași sensibilitate, manifestată discret, și aceeași atingere a unui emoționant praga ceea ce înseamnă omenescul în esența lui, din unele pagini, din *Scrisori vieneze*, reluate în *Scrisdori din Vindobona*. Pagini cu adevărat memorabile, în care talentul autorului se manifestă în deplină libertate.

Fără aceaste tulburătoare *crochiuri* nu am fi ajuns la ceea ce constituia zona de taină a unei trăiri mereu incandescente, dar mereu strunite de luciditate, zonă a unui clarobscur existențial, pe care numai literatura ne-o poate revela.

Putem spune astfel că literatura a însemnat pentru Profesorul Ștefan Munteanu drumul către sine, risipit dincolo de paginile de creație literară, în corespondență, dar și ca hermeneut în dezvelirea analitică a corolei de minuni a textelor poetice, precum și ca tălmăcitor de talent.

Acest drum către sine a devenit și un drum către noi, ceilalți, care i-am fost alături, îmbogățindu-ne grație lui. Ne plecăm cu recunoștință și cu afecțiune în fața acestui mare Profesor, a cărui memorie dorim să o transmitem cu tot *haloul* de emoție, rămas același ca în „anii de învățătură”.

ILEANA OANCEA

PORTRET ÎN OGLINDĂ DIN CIOBURI DE POEME

„Timpul vieții noastre se măsoară cu clipa unică, primită în dar şi prea grabnic pieritoare”[1].

În 1992, *Scrisori(le) vieneze* erau darul din acest DAR, pe care autorul lor venea să ni-l facă, la rându-i, nouă, cititorilor Domniei Sale, împărtăşindu-ne generos dintr-un mănunchi de trăiri rememorate sub semnul „nostalgiei timpului regăsit”[2].

O categorie aparte de cititori dăruiți – cei pentru care autorul nu era un necunoscut – aveau să trăiască bucuria împlinirii unor aşteptări intelectuale (şi nu numai) ale filologilor timişoreni şi de aiurea, mulți dintre ei discipoli ai profesorului Ştefan Munteanu.

Toți aceştia, cunoscându-l pe dascălul şi pe omul de ştiință, un eminent şi împătimit cercetător al ştiinței limbii dar şi al meşteşugului artistic verbal, au nutrit, tăinuit sau manifest, dorința de a-l citi pe teoretician şi ca făuritor de literatură. Aceasta, în primul rând, în numele ideii pe care o vom reda sentențios, după modelul motto-urilor din *Scrisori(le) vieneze*, în formularea lui Vladimir Streinu: „Dacă poezia duce la ştiința versului, ştiința versului generează, de asemeni, poezie”[3].

La prima vedere, am putea considera că „împărtăşirea” evocărilor le-a adus acestor cititori doar beneficiul, deloc neglijabil, al unei îmbogățiri substanțiale în cunoaşterea omului Ştefan Munteanu, cu atât mai mult cu cât însuşi autorul, citându-l pe Octavian Paler, pe

---

[1] Ştefan Munteanu, *Scrisori vieneze*, Editura de Vest, Timişoara, 1992, p. 253.
[2] Ileana Oancea, *Despre noosferă. O construcție a memoriei*, Excelsior Art, Timişoara, 2005.
[3] Vladimir Streinu, *Versificația modernă*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, p. 118.

care-l preţuia în chip deosebit, consideră că „Nu descoperim nimic într-o călătorie, dacă nu descoperim nimic în noi înşine” (p. 121).

Cât de sugestive ne apar, în acest sens, versurile lui Aron Cotruş pentru demersul autorului *Scrisorilor vieneze* şi, implicit, pentru ideea foloaselor împărtăşirii, în ce-l priveşte pe cititor!

„O, plecările, plecările, plecările
din toate porturile şi din toate gările
pe toate mările, spre toate depărtările,
spre toate ţintele şi aşteptările,
spre marginile lumilor şi ale gândului,
spre marginile sufletului meu – flămândului!”[4]
(*O, plecările, plecările...*)

Dar câştigul de care vorbeam nu e unicul pentru cei care îl cunoşteam pe autor. Scrisorile ne-au adus – în plan sentimental – o bucurie specială, legată de infirmarea – fără putinţă de tăgadă – a unei aparenţe, anume impresia de distanţă, de răceală, pe care le emană personalitatea reţinută şi sobră a omului şi dascălului Ştefan Munteanu.

Sentimentalul reţinut, discret, prin apartenenţa sa la tipul temperamental neexpansiv, dar şi, în plan profesional, la tipul clasic de creator logic şi echilibrat, adept al migalei (al „zăbavei tihnite”, p. 230), opus aceluia eruptiv şi, în consecinţă, inegal[5] a ridicat, prin *Scrisorile vieneze*, vălul acestei aparenţe. În ciuda eforturilor de a-şi pune la adăpost emoţiile sub învelişuri expressive clasice, punându-le constant sub lupa lucidităţii, uneori necruţătoare[6], autorul a înclinat, discret, balanţa în favoarea bagajului emoţional al călătoriilor sale prin amintiri. De aceea, suntem pe deplin recunoscători acelui ceas de graţie când lingvistul şi-a schimbat stiloul, cu care aşternuse atâtea roade teoretice fascinante ale gândirii sale, cu pana scriitorului, încetând a mai plăti tribut exclusiv lumii conceptuale. Versurile lui

---

[4] *Antologia poeziei româneşti culte*, Teora, 1998, p. 237.
[5] Vezi adeziunea la modelul clasic, mărturisită în *Scrisori vieneze* (p. 272).
[6] „Încerc să fac din starea în care mă aflu obiect de analiză *rece*” (s. n.), *În loc de meditaţie*, p. 77.

Ion Barbu ar putea servi omagiului poetic pe care dorim să-l aducem Magistrului:

„Castelul tău de gheață l-am cunoscut, Gândire;
Sub tristele-i arcade mult timp am rătăcit,
De noi răsfrângeri dornic, dar nici o oglindire
În stinsele-i cristale ce-ascunzi, nu mi-a vorbit
Și-n acel fapt de seară, uitându-mă spre Nord
În ceasul când penumbra la orizon descreşte
Iar seara întârzie un somnolent acord,
Mi s-a părut că domnul de gheață se topeşte”[7]
(*Umanizare*)

„Topirea” va fi marcată în *Scrisori vieneze* de „con-topirea” sevelor izvorului meditativ, intelectual, înțeles ca sursă tematică de factură clasică, de largă întindere livrescă (timpul, libertatea, adevărul etc.) cu sevele lirice, izvorâte din „Casa inimii” autorului (beatitudinea inspirată de natură, prietenia, destinul, compasiunea etc.).

Iată un exemplu de vibrație lirică, aparținând primei scrisori vieneze:

„Mă simt cuprins de o stare binecuvântată de adâncă linişte, de ceva unic ce ține de sentimentul unui gen de beatitudine sui-generis, mai degrabă de abandonare, de anihilarea şi de absența aproape dureros de vie a oricărei legături senzoriale nemijlocite cu ceea ce e în jurul meu [...] E ceva ce vine parcă din adâncurile neştiute şi nesondate ale ființei mele, ceva care mă cheamă şi mă proiectează spre în afară, ca să mă aducă, purtat de un val care-şi caută țărmul, din nou spre mine. [...] Retrăiesc în aceste clipe, după mulți, foarte mulți ani, un miracol al reîntâlnirii cu ceea ce trăisem, adolescent fiind, într-o altă primăvară de pe alte meleaguri, atât de îndepărtate şi rămase atât de apropiate...”[8]

Stabilim, din nou, aici, o corespondență poetică funcționând în chip de ciob de oglindă concavă ce condensează[9], în cele patru versuri,

---

[7] *Antologia poeziei româneşti culte.*, p. 286.
[8] Ștefan Munteanu, *Primăvara la Viena, Scrisori vieneze, op. cit.*, p. 9-10.
[9] Corespondența răsfrânge, în același timp, o tușă pregnantă din universul sufletesc al autorului.

vibrarea sufletească a autorului *Scrisorilor vieneze* în fața semnelor de primăvară din peisajul citadin vienez:

> „Prinşi în duhul înverzirii
> prin grădini ne-nsuflețim
> Pe măsura-naltă a firii
> gândul ni-l desmărginim”[10]
> (Lucian Blaga, *Focuri de primăvară*)

Drumul de la versurile poetului din Lancrăm la textul scrisorii din Viena este substanțial scurtat chiar de motto-ul acesteia: „Il y a des endroits et des heures où l'on est tellement seul qu'on voit le monde entier”, Jules Renard (p. 7).

Într-una din scrisori, Ştefan Munteanu ne mărturiseşte: „Valul neobosit al amintirii ne aduce frânturi din drumurile străbătute”[11]. Autorul a şlefuit şi asamblat fiecare frântură printr-o iscusită şi laborioasă muncă de construcție arhitectonică de factură clasică: a fixat cadrul, a trasat marginile, a ales – exemplar – motto-urile, a marcat riguros incipitul şi finalul fiecărei evocări. Frânturile de amintire au devenit astfel cărămizi ale noului edificiu care, deşi ridicat după un principiu creator şi organizator clasic, a fost numit de autor „Casa inimii”.[12] Aceasta deoarece Ştefan Munteanu ne-a arătat, în chip convingător, că sub fiecare frântură de amintire cristalizată, se ascunde, cu discreție, palpitând, o picătură din fluidul albiei sale sufleteşti. Am ales să potențăm această valoare prin juxtapunerea frânturilor de amintiri şi de poeme, de cristale şi de cioburi lirice.

Ne vom opri asupra unui sentiment desprins din „Casa inimii”: compasiunea, ale cărei profunzimi şi delicatețe sunt probate de însăşi etimologia cuvântului (sentiment puternic, împărtăşit). Am ales două amintiri evocate în două scrisori, reprezentând două texte distincte dar unite prin multiple fire, unele interne (identitate tematică; soluții complementare la nivelul mesajului), altele externe (contiguitate

---

[10] *Antologia poeziei româneşti culte*, p. 319.
[11] *Scrisori vieneze*, *op. cit.*, p. 265.
[12] *Scrisori vieneze, Întoarcere în timp,* p. 195.

paginală, titluri obținute prin frângerea unei coordonări, cu efect de suspensie dar şi, paradoxal, de legătură: *De la Vindobona la oameni din Țara de piatră / ... şi de dincolo de Călățele.*

Valul amintirilor scoate la lumină două întâlniri emoționante cu țărani ai locurilor: un spătar moț şi un tăietor de lemne din pădurile de lângă Vlădeasa, ambii „locatari” vechi ai „Casei inimii” autorului.

În evocarea întâlnirii din prima scrisoare cu un autentic exponent al „demnității în sărăcie” din „peisajul uman” al Țării Moților, autorul reproduce dialogul cu acesta, dialog menit să ilustreze, în convergență cu textul cugetării care-l însoțeşte, două proverbe latineşti antinomice: *Homo homini lupus* şi *Homo res sacra homini*. Reproducem, la rându-ne, acest dialog:

„– De unde vii, moşule?

Bătrînul a ridicat ochii spre mine, lăsîndu-mă să aştept o vreme răspunsul.

– De la Rîşculița, domnule, dacă ați auzit [...]

– Şi unde mergi?

– D-apoi la Cîmpeni.

– Cu marfă de vânzare?

– Iè, că mîine e bulci acolo.

– Şi cînd ai plecat de-acasă?

– D-apoi, înainte de răsăritul soarelui.

Era, dacă nu mă înşel, cam pe la patru după-amiază. Aşadar, bătrînul era pe drum de vreo douăsprezece ore.

– Da' cîți ani ai, moşule? continuu eu fără milă interogatoriul.

– Am împlinit şaptezeci şi unu de ziua lui Ilie proroc.

– Şi cu ce preț vrei să vinzi spetele astea? mă interesez eu.

– D-apoi, cum a umbla tîrgul.

– Dar dacă n-are „să umble” bine? insist eu.

– Dacă nu, m-oi întoarce acasă cu cele ce mi-or prisosi [...]

– Dar de ce n-ai luat cursa de la Brad, moşule? îl întreb îndulcind tonul ca să nu semene a reproş. Îmi răspunde cu un zîmbet ce aduce a nedumerire, vrînd parcă să spună: e aşa de greu de înțeles?

– Apoi, domnule dragă, cursa trebuie plătită. Biletul costă zece lei.

– Mai ai însă pînă la Cîmpeni o bucată de drum, adaug repede şi inutil, simțindu-mă căzut în încurcătură în fața răspunsului lui.

– Iè. Numa' că asta n-ar fi mare bai. Da' sînt ostenit şi o început să mă curme foamea.

– Şi nu ți-ai luat merinde de drum cu dumneata, aşa-i?

Întrebare nedelicată, recunosc de îndată, dar e prea tîrziu să mi-o pot lua îndărăt.

Răspunsul vine iarăşi după o pauză, monosilabic, interjecțional, abia auzit şi ambiguu:

– Ei...

Sînt nevoit să mă opresc aici şi să mărturisesc, cu jenă, sperînd să nu fiu înțeles greşit, că am scos din sacoşă cîte ceva [...] şi i-am oferit partenerului meu de dialog [...]

– Mulțam, domnule...

Aşadar, nici „să trăiți”, nici „să vă dea Dumnezeu sănătate” etc., nimic din toate acestea, ci numai „mulțam, domnule...” Adică – scormonesc eu în subtext –: atitudinea mea vag „compasională” a privit-o cu detaşare, ca pe un fapt divers şi accidental” (p. 222-223).

La prima vedere, dialogul nu pare a purta semne ale unei stări emoționale din partea autorului. De altfel, acesta nu e deloc dispus să ne-o dezvăluie şi, cu atât mai puțin, în cazul în care ar face-o, să o îmbrace într-o formulare purtătoare de note patetice. Dimpotrivă, dialogul este „un interogatoriu fără milă”, țăranul – „un simplu partener de dialog”, unele întrebări sunt „nedelicate”, la rigoare, decodabile contextual ca reproşuri.

Tortura inchizitorială ia sfârşit la momentul oferirii „îmbucăturii”, gest purtător, fără echivoc, al semnului compasiunii.

În realitate, pe tot parcursul dialogului, cel mai „torturat” e autorul, aflat mereu în mare cumpănă în fața impresionantei „demnități în suferință” a interlocutorului său.

Frământarea sa, hrănită de o profundă compasiune, e zăgăzuită, din interior, de resortul temperamental pe care l-am definit anterior, iar din exterior, de platoşa demnității moțului. Perseverența în chestionarea acestuia este – credem noi – expresia neputinței autorului de a curma tirul întrebărilor, neputință hrănită tocmai de compasiunea sa crescândă.

De la dialog, se trece într-un registru meditativ, unde scena demnităţii care a produs tulburarea disimulată a autorului este prelucrată „la rece” pentru ca apoi, la acel moment de graţie al „topirii” lăuntrice, emoţia să răzbată într-un registru liric[13] de mare sensibilitate. Vocea de gheaţă a judecăţii critice încetează, făcând loc glasului (în surdină) al vibraţiei sufleteşti în faţa demnităţii. Trecerea de la un registru la altul, adevărată schimbare de „ştafetă” discursivă, se săvârşeşte pe puntea lină a analogicului, garant statornic al echilibrării cumpenei afective[14].

„Ceea ce-mi stăruia în minte era demnitatea în sărăcie (cum să-i zic altfel?) a unui om care nu coboară nici în umilinţă din cauza condiţiei lui, nici nu se îndîrjeşte revoltîndu-se împotriva ei [...] această stare nu este un alt nume dat resemnării placide şi inconştiente, ci expresia unui anumit mod de a fi şi de a concepe existenţa ca ceva în sine, dincolo de pragul aşteptat al unor schimbări posibile şi în absenţa lor. *E ca şi cum navigînd pe apele oceanului ai şti că e de prisos să porunceşti furtunilor şi valurilor să te ocolească şi că singurul sprijin şi singura nădejde îţi sînt pînzele, cîrma şi catargul cu care ai pornit de pe ţărm.* [...]. Odată acceptată substanţa tragismului, sensul lui se anulează, se neutralizează, intrînd în rîndul fenomenelor curente şi nebăgate în seamă[15], *aidoma rîului ce îşi mînă valurile înfruntînd stîncile, aidoma copacului ce se îndoaie sub vijelie, fără tentaţia de a-şi muta rădăcinile pentru a se pune la adăpost de primejdie* [...] Îmi stăruie în minte chipul bătrînului din Rîşculiţa, pe care l-am lăsat răstignit lîngă mănunchiul de spete *asemenea unei statui vii înscrise pe crestele dealurilor din spatele ei*” (p. 223).

---

[13] Am subliniat, în text, fragmentele în cauză.

[14] Considerăm comparaţia poetică, în raport cu alte imagini artistice (metafora, epitetul etc.), cea mai aptă cale de echilibrare (inclusiv afectivă) a celor două paliere ale analogicului în virtutea statutului său de figură „deschisă”, permiţând un (posibil) lanţ de adaosuri analogice, cu verigi generatoare de metafore, aşa cum ne-o arată primul paragraf poetic subliniat.

[15] Este important să observăm că, dacă la prima trecere de la un registru la altul, textele acestora au fost despărţite grafic (prin punct), la a doua trecere – o autentică alunecare – autorul le-a fuzionat (prin virgulă) într-un tot textual probând echilibrarea cumpenei.

Imaginea statuii vii a bătrânului moț, răstignit sub povara sorții la marginea drumului de țară, desprinsă din învelişul expressiv al emoției pe care suferința în demnitate i-a trezit-o autorului, se prelinge din comparația acestuia, ca dintr-o icoană aninată în „Casa inimii" şi vine să se aşeze pe „drumurile răstignite" între aceleaşi sate ale Țării Moților, evocate de Petru Anghel:

„Mersul desculț, pe jos, prin colb şi tină
Pe drumurile răstignite între sate,
Să-ți macini umbra-n liniştea divină
Ca într-o moară de eternitate.

Pe vreme rea, pe vreme bună, fără preget
cu tălpile crăpate-adînc, pînă la os,
să propovăduieşti, deget cu deget,
mersul desculț, apostolesc, pe jos."[16]
(*Călătoria*)

E important să observăm că, la Ştefan Munteanu, răstignitul rămâne în picioare, în poziția consacrată a demnității, în timp ce Petru Anghel îşi coboară osânditul de pe cruce, proiectându-l metonimic pe orizontala drumurilor încrucişate ale Golgotei sale existențiale. Rămasul în picioare, indiciu al perseverenței în demnitate, rămâne chezăşia unei şanse mult aşteptate: „... din sărăcia aceasta îndelung răbdată şi din suferința lui de prea multă vreme mută nu e de mirare că avea să coboare, odată şi odată, din munți, Horia..." (p. 224)

Horia va veni *să plătească* celor care nu s-au arătat a fi „frați" cu omul munților şi *să-l răsplătească* pe acesta pentru demnitatea păstrată în sărăcie şi suferință.

Sărăcia şi suferința țăranilor noştri, transfigurați prin actul creator în icoane şi statui, au sfârşit prin a deveni, pe aceeaşi cale artistică şi în aceeaşi viziune a eternizării lor valorice, exponate de muzeu:

---

[16] *Antologia poeziei româneşti culte,* p. 670. Ni se pare semnificativ faptul că poetul, fiu de țărani ardeleni din județul Alba, a străbătut şi evocat, în poeziile sale, aceleaşi itinerarii, geografice şi sufleteşti, din rememorările scrisorilor lui Ştefan Munteanu.

„Vizitatori,
Nu atingeți sărăcia şi tristețea
Aflate-n muzeu.
Sunt exponate originale
Ieşite din mâna, din sufletul şi din rărunchii acestui popor.
Într-o clipă de încordare şi spontaneitate
Care a durat
2000 de ani”[17]
(Marin Sorescu, *Muzeul Satului*)

Vom observa că, la Ştefan Munteanu, țăranii evocați, cu durerile lor înăbuşite în demnitate, şi-au găsit, în sălaşul sufletesc al „Casei inimii”, un loc depozitar mult mai cald decât acela al Muzeului Satului străjuit de Sorescu.

Vom încerca, în cele ce urmează, să argumentăm această comparație, din aceeaşi perspectivă a sondării asociative a universului afectiv al autorului *Scrisorilor vieneze*.

Observăm, mai întâi, delicatețea sorescianã față de țăranii suferinzi transfigurați metonimic în exponate. „Nu-i atingeți” devine echivalent cu „Nu le faceți rău!”. Transpus în contextul dialogului cu spătarul, verbul *a atinge*[18] şi-ar putea găsi următoarea conversie: „Nu interacționați cu țăranii noştri săraci şi suferinzi căci riscați să-i umiliți!” Din această perspectivă, teama lui Sorescu ar fi identică cu cea încercată de Ştefan Munteanu după fiecare întrebare lansată şi regretată pentru ireversibilitatea ei. Această perspectivă potențează frământarea disimulată a autorului şi luminează, în acelaşi timp, amestecul treptat al compasiunii cu revolta.

E interesant să remarcăm faptul că revolta disimulată („Cum e posibil ca țăranul să fie atât de sărac şi umilit?”), fuzionând cu sentimentul de compasiune, se îndreaptă, în cursul dialogului, chiar

---

[17] Marin Sorescu, *Muzeul Satului, Poeme*, Bucureşti, EPL, 1965.

[18] Un traducător în franceză al poemului ar alege, fără ezitare, verbul *effleurer*, verb cu „delicatețea încorporată” (a atinge cu o floare). Retraducând în română versiunea franceză, am obține: „Nu-i atingeți nici măcar cu o floare!” Transpusă în scena dialogului cu spătarul moț, varianta verbală în cauză și-ar converti complementul instrumental (*cu o floare*) într-o metaforă conotând fiecare întrebare pusă moțului. Pe parcursul dialogului, floarea ar deveni, treptat, un spin, deopotrivă chinuitor pentru autor şi pentru eroul său.

spre victimă. Reflectând apoi „la rece” la semnificația menajării mândriei, Ştefan Munteanu ajunge la filosofia lui Sorescu (“Nu-i atingeți pe țărani!”) dar nu se va resemna ca acesta, ci îl va chema pe Horia, deoarece țăranul sorescian de înțelepciune mioritică nu i-a liniştit sufletul. Ba mai mult, de la Horia (cu care se termină prima scrisoare) autorul lansează puntea ce-l uneşte, deloc întâmplător, pe eroul munților cu Cioran, prezent în Motto-ul celei de-a doua scrisori. Evocarea debutează cu revolta lui Cioran, fuzionată şi ea cu o compasiune adâncă: „... în mizerie te doare vidul de umanitate, regretul că oamenii nu schimbă esențial ceea ce este în putința lor de a schimba” (p. 225). Şi dacă spătarul primei scrisori nu şi-a găsit frați să-l înțeleagă şi să-l mântuie de suferință, țăranul călător de lângă Călățele îşi va găsi prietenul la care visase de multă vreme în însingurarea şi alienarea sa. Prin izbânda în cauză, Ştefan Munteanu ne atrage atenția că *se poate*, ba chiar trebuie perseverat pentru găsirea „capătului bun”, a „capătului de la care trebuie pornit” (p. 230).

În acest moment al formulării îndemnului, dobândim certitudinea că teoreticianul şi analistul şi-a pecetluit „topirea interioară”, îndemnul său dezvăluindu-l şi pe acela lăuntric: „Încetați a mai fi reci!”

Din această perspectivă, Sorescu rămâne un resemnat, părând a le spune țăranilor lui: „Eu nu vă umilesc, ci vă aduc drept omagiu poezia mea despre îndurările voastre!”

Ştefan Munteanu nu s-a limitat la un simplu omagiu, ci a tranşat lupta dintre „cald” şi „rece”, lupta cu sine, scoțând din muzeul sorescian exponatele şi instalându-le în „Casa inimii” sale.

Pentru Ştefan Munteanu, muzeele şi arhivele, aceste locuri depozitare consacrate, sunt prea sărace, prea seci, în comparație cu vatra caldă a amintirilor[19]: „Eu ştiu însă mai multe decât stă consemnat în documentele de arhivă ale defunctului imperiu. Le-am aflat din lădița de lemn a bunicii când nu au fost scrise în inimă, cum spune cronicarul. Le-am descoperit azi aşezate, stratificate de multă vreme în mine” (p. 203).

„Sufletul oglinzii tremură de puritate ca un cristal limpede de gheață” spune poetul. Iar noi vom spune că sufletul amintirii tremură

---

[19] La Ion Pillat, comoara amintirilor se regăsește în metafora „cămării de fructe”, după cum Ştefan Munteanu ne aminteşte că, la cronicar, ea sălăşluia în „lăcrița” bunicii.

şi palpită în inima caldă a autorului (dar şi a cititorului) *Scrisorilor vieneze*.

Şi dacă, pe toată întinderea încercării noastre portretistice, am chemat în ajutor cioburi de poeme, în chip miraculos, Ion Pillat ne-a întins, binecuvântându-ne, parcă, febrila căutare a acestora, o oglindă intactă, neştirbită, în apele căreia am descoperit, cu emoție, portretul întreg al profesorului nostru:

Menire[20]
Au spus că-i rece, şi n-au bănuit
Ce patimă îi clocotea în vine
Au spus că nu-i adînc, şi n-au simțit
Genunile ce dorm sub limpezime

Un răsfățat al soartei l-au ținut
Cînd încordat şi dur şi-a dus destinul
Stăpîn pe fericire l-au crezut
Cînd pe furtuni şi-a aşezat seninul

E doar un om, şi-a suferit şi el,
Dar n-a vrut plîns şi bocet de muiere,
Să fii sortit *desăvîrşirii*-i greu: (s. n.)
O cumpănă în zile de durere.

PORTRAIT IN THE MIRROR FROM POEM SHIVERS
(Abstract)

Key-words: *literature, memoirism, stylistics of the text*

The author aims at portraying the man and linguist Ștefan Munteanu as creator of literature. She starts from the volume of memoirs Scrisori vieneze (Viennese Letters) published by Ștefan Munteanu in 1992. Perceived by many as a severe and monochord teacher, Ștefan Munteanu reveals himself to the author as having an extremely warm and expressive "house of heart" . The portrait shaped by the author is constructed with quotes from different poems written by famous Romanian and foreign poets.

AURELIA TURCU

Articol reprodus din „Philologica Banatica” 2010, nr. 1, cu acordul autoarei.

---

[20] Ion Pillat, *Poezii*, București, Editura pentru literatură, 1982, p. 267.

PROFESORUL ȘTEFAN MUNTEANU
Un secol de la naștere

În primăvara acestui an s-a împlinit un secol de la nașterea profesorului Ștefan Munteanu, eminentă personalitate a școlii, a învățământului universitar și a filologiei românești.

Dăruit cu o viață lungă și bine rostuită, Domnia Sa și-a dedicat exemplar capacitatea intelectuală și de creație profesiei didactice și cercetării științifice, pe care le-a potențat și le-a înnobilat cu vocația didactică și cu talentul literar, calități deosebite, pe care le-a cultivat de-a lungul întregii vieți.

Originar din Bucovina de Nord, unde s-a născut la 18 aprilie 1920, în localitatea Plaiul Cosminului (fostul județ Cernăuți), a urmat cursurile școlii elementare în satul natal, iar pe cele liceale, între 1934 și 1940, la celebrul liceu cernăuțean, unde a predat Aron Pumnul și a învățat Mihai Eminescu, și la Liceul *Ștefan cel Mare* din Suceava, unde a obținut, în anul 1941, diploma de bacalaureat.

Între anii 1941 și 1945, când țara era implicată în cel mai devastator război din istoria omenirii, a urmat cursurile Facultății de Litere și Filosofie, Secția filologie clasică, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, pe care a absolvit-o strălucit, cu teza de licență *Considerații cu privire la discursurile din opera lui Tucidide.* Ca student, a frecventat cursurile ținute de mari personalități ale învățământului universitar românesc, precum H. Mihăescu, R. Vulpe, Iorgu Iordan, George Călinescu și eruditul filolog clasic și indo-europenist Theofil Simenschy, al cărui model de savant și de om l-a urmat de-a lungul întregii vieți și de al cărui portret, așezat pe peretele bibliotecii personale de acasă și pe cel din cabinetul de la Universitate, nu s-a despărțit niciodată. De la aceștia a dobândit nu numai cunoștințele fundamentale de filologie clasică și românească, ci și respectul și devotamentul savantului față de știință și al profesorului față de menirea de a-i educa și învăța pe alții.

Profesorul Ștefan Munteanu și-a început cariera didactică în anul 1945,la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți. De aici a plecat la Alba Iulia, unde,

între anii 1946 și 1960, a fost profesor la Liceul „Mihai Viteazul”, astăzi Colegiul Național „Horia, Cloșca și Crișan”, pe care l-a și condus, în calitate de director, între anii 1957 și 1959. Aici s-a afirmat ca o personalitate reprezentativă, foarte apreciată și respectată de colegi și de elevi pentru temeinicia pregătirii sale de specialitate, pentru vocația pedagogică, pentru ținuta morală și pentru comportamentul socio-uman desăvârșit. Mărturie în acest sens stau evocările pline de sensibilitate și de admirație ale unora dintre foștii săi elevi de la Alba-Iulia, cărora le-a marcat formarea intelectuală și cariera de mai târziu[1], precum și distincțiile acordate de instituții oficiale ca Primăria şi Consiliul Local Alba-Iulia[2] și Consiliul Județean Alba[3], cu prilejul unor evenimente aniversare din viața Profesorului, care se alătură distincțiilor primite de Domnia Sa de la Ministerul Învățământului în vremea când profesa la liceul transilvănean[4].

Încă din perioada studenției, profesorul Ștefan Munteanu s-a simțit atras și de cercetarea științifică, iar apoi, ca profesor de liceu, și-a dezvoltat această chemare ținând comunicări la diverse reuniuni științifice și publicând studii despre limba și stilul unor scriitori, în revistele „Cum vorbim” și „Limba română”, sau despre analiza gramaticală și stilistică în școală, făcându-se astfel cunoscut în lumea filologică românească.

Tocmai această recunoaștere națională a calităților sale didactice și de cercetător științific l-au impus atenției celor care înființaseră, în 1956, Facultatea de Filologie de la Institutul Pedagogic de 5 ani din Timișoara, instituție aflată atunci în plin proces de întemeiere. Așa se

---

[1] Vezi volumul publicat de Ironim Muntean, Rodica Andronescu și Gh. Dăncilă, *Chipuri în oglindă*, Alba Iulia, Editura Bălgrad, 1999, p. 91-100; Valentin Tașcu, *Studii literare*, Cluj-Napoca, Clusium, 2002, p. 179-181 ș.a.

[2] *Diploma de excelență*, în anul 2006.

[3] *Diploma de excelență*, în anul 2010.

[4] *Premiul de Stat al Ministerului Învățământului*, în 1954, și *Ordinul Muncii Clasa a III-a*, în 1957.

face că, în anul 1960, profesorul Nicolae Apostolescu, decanul de atunci al tinerei facultăți, i-a adresat invitația de veni la Timișoara pe un post de lector la Catedra de limba și literatura română. Deși la Alba-Iulia avea o viață de familie și instituțională bine așezată în cei 14 ani de carieră didactică la Liceul „Mihai Viteazul", al cărui director fusese numit în anul 1957, Domnia Sa n-a ezitat să accepte această invitație onorantă, asumându-și, însă, și toate riscurile, neajunsurile și dificultățile unui nou început.

Cunoscător temeinic informat în vastul domeniu al culturii clasice și românești, pasionat până la devoțiune de cercetarea limbii, cu deosebire a celei artistice, și dăruit cu o capacitate intelectuală deosebită, cu o remarcabilă putere de muncă și cu o experiență didactică superioară, Profesorul s-a adaptat repede și deplin rigorilor și exigențelor carierei universitare, devenind, în timp foarte scurt, una dintre personalitățile distincte al filologiei timișorene, apreciat și respectat de colegii din toate generațiile, de studenți și de toți cei care aveau preocupări similare în Timișoara și în țară.

Dedicându-se total efortului de informare, documentare, meditație și creație științifică, atitudine proprie mediului universitar autentic, și avându-i ca model pe savanții Theofil Simenschy și Gheorghe Ivănescu, profesorul Ștefan Munteanu a urcat, într-un singur deceniu, toate treptele ierarhiei universitare: lector (1960-1969), conferențiar (1969-1971) și profesor universitar activ (1971-1985), după care a fost profesor consultant până în 2010. În anul 1968 și-a susținut teza de doctorat, cu titlul *Probleme ale cercetării stilului, cu privire specială la expresivitatea poetică*, elaborată sub conducerea profesorului G. Ivănescu, membru corespondent al Academiei Române, iar din 1972 până la capătul vieții a fost conducător de doctorat pentru numeroși cercetători tineri, care, după aceea, s-au afirmat ca personalități importante ale filologiei, culturii și învățământului universitar românesc. La fel de înavuțite spiritual și profesional au fost și toate generațiile de studenți care i-au audiat prelegerile și au învățat după cursurile Domniei Sale, elaborate pentru discipline fundamentale, precum istoria limbii române literare, lingvistică generală, stilistică, introducere în filologie, limba și literatura latină. Acestora li se adaugă

și o seamă de colegi și colaboratori mai tineri, la formarea cărora ca cercetători științifici și universitari a contribuit, de asemenea, decisiv.

Toți i-au purtat întotdeauna respectul și recunoștința cuvenite *Magistrului* admirat și urmat cu perseverență și deplin folos în cariera didactică și în comportamentul social și profesional. Unii dintre ei, între care se numără: Eugen Beltechi, Olimpia Berca, Livius Petru Bercea, Livius Ciocârlie, Simion Dănilă, Marcu Mihai Deleanu, Sergiu Drincu, Ion Medoia, Alexandru Ruja, Ileana Oancea, Aurelia Turcu, Vasile D. Țâra, Livia Vasiluță ș.a.[5], l-au evocat în texte omagiale, pe care le-au publicat în diverse reviste științifice și culturale. Reproducem aici doar un fragment, exemplar pentru modul în care l-au perceput, l-au apreciat și l-au păstrat în inimă și-n gând foștii studenți, colaboratori și colegi ai distinsului Profesor: „Ștefan Munteanu întruchipează pentru mine – și, desigur, pentru zeci de generații de studenți – instituția Profesorului. Problemele pe care le discuta la diferitele cursuri de lingvistică erau dificile și aride. Noi, învățăceii, făceam eforturi de a ne situa la nivelul impus de profesor, dar nici dascălul nu ne lăsa singuri în această "călătorie": explica, relua, nuanța, aducea o mulțime de exemple, reducând dificultatea prelegerilor. N-a vrut nici o clipă să epateze, a introdus totdeauna o anumită sobrietate, fără a fi posac ori opresiv. Refuza efectele unui spectaculos facil, histrionismul, labilitatea de comportament care îndepărtau de orizontul valorilor și al semnificațiilor. Urmărea, cum aveam să-mi dau seama mai târziu, un anumit tip de proiect formativ. Astfel se motivează îndemnurile, repetate, la lectură, la documentare și la reflexie critică. Ne spunea că important este să învățăm așteptarea și răbdarea. Prezența profesorului inspira încredere. Eroarea, improvizația, superficialitatea, absența spiritului critic deveneau de neconceput în prezența sa”.[6]

Întruchipând deopotrivă *savantul și dascălul* în cel mai cuprinzător înțeles al cuvântului, profesorul Ștefan Munteanu a impus, la Timișoara, modelul universitarului sobru și integru, drept și demn,

---

[5] Vezi secțiunea *Evocări și portrete* din prezentul volum, p. …. - …..

[6] Livia Vasiluță, *Lecțiile Profesorului*, în „Orizont”, serie nouă, XXII, 2010, nr. 4 (1531), p. 15.

exigent față de sine însuși, dar și față de ceilalți: studenți, doctoranzi ori colegi. Ca *om*, oferea întotdeauna un model de comportare civilizată, de omenie și de atitudine binevoitoare față de semeni.

Opera științifică, pentru realizarea căreia și-a dedicat cea mai mare parte a vieții și a capacității de creație intelectuală, reprezintă componenta esențială a muncii de fiecare zi a savantului Ștefan Munteanu atât înainte, cât și după pensionare, ilustrând astfel adevărul aserțiunii că „din știință și din cultură nu se pensionează nimeni”. Este suficient să spunem că între 1985, anul în care s-a pensionat, și anul 2010, Domnia Sa a elaborat și a publicat 75 de lucrări, dintre care 9 cărți și 66 de studii.

În total, opera profesorului Ștefan Munteanu este alcătuită din 210 lucrări publicate, dintre care 14 cărți, 174 de studii, articole și recenzii, 11 scrieri literare, 9 cursuri multiplicate și 2 volume îngrijite. Domeniile de cercetare predilecte pe care le-a abordat sunt: stilistica teoretică și aplicată, istoria limbii române literare, vocabularul, gramatica, latina și lingvistica generală. Despre cărțile Domniei Sale s-au publicat 89 de recenzii și prezentări, semnate, între alții, de Olimpia Berca, Livius Petru Bercea, Mircea Borcilă, Gh. Bulgăr, Lucian Chișu, Crișu Dascălu, Ion Gheție, Al. Graur, Dimitrie Macrea, Ileana Oancea, Ioan Oprea, Titu Popescu, Vasile Popovici, Alexandru Ruja, Mircea Șerbănescu, Daniel Vighi, Petre Zugun ș. a.[7] Toți cei care au scris despre cărțile Profesorului au relevat ampla informație teoretică, pe care își construiește propria concepție despre cercetarea stilului, profunzimea și finețea interpretării stilistice a limbajului poetic eminescian și al altor scriitori români, în care aplică atât mijloacele de investigație ale stilisticii lingvistice, cât și ale celei literare. În felul acesta, inaugurează o noua direcție în cercetarea limbii scriitorilor, care, în concepția sa, trebuie făcută dintr-o dublă perspectivă: lingvistică și literară, întrucât trebuie avută în vedere nu numai arta scriitorului în realizarea comunicării artistice, ci și expresivitatea limbii însăși.

---

[7] Vezi *Ștefan Munteanu – 85. Referințe critice*. Volum îngrijit de Doina David, Ileana Oancea și Vasile D. Țâra, Timișoara, Editura Amphora, 2005. Cf. și secțiunea *Referințe critice* din prezentul volum, p.

După cum afirma Ileana Oancea, una dintre cele mai autorizate voci ale stilisticii românești actuale, „Profesorul Ştefan Munteanu a fost cel care a pus un special accent pe problemele teoretice ale stilisticii, ridicând-o în sfera de interogații fecunde ale teoriei limbii, ale lingvisticii generale şi ale esteticii, realizând, în acelaşi timp, analiza limbajului poetic al unor mari creatori, cum ar fi Eminescu sau Blaga, în care, folosind termenii pascalieni, spiritul de geometrie este fericit dublat de spiritul de finețe”[8]. Subliniind și contribuția Profesorului la crearea școlii timișorene de stilistică, aceeași autoare precizează că „la Timişoara s-a dezvoltat […] un „climat stilistic”, pe care profesorul Ştefan Munteanu l-a consolidat mereu, cu luciditate, în lucrările sale deosebit de revelatoare, în tezele de doctorat, devenite unele, şi ele, lucrări semnificative, dar şi la Cercul de lingvistică pe care l-a condus, multă vreme, cu nedezmințită pasiune”.[9]

Profesorul Ștefan Munteanu are merite speciale și în cercetarea istoriei limbii române literare, Domnia Sa fiind cel dintâi propunător de curs universitar la această disciplină care a elaborat și a multiplicat un curs de istorie a limbii române literare moderne, pe care, într-o variantă revăzută și amplificată, l-a inclus în cea dintâi istorie a limbii române literare de la origini până în prezent.[10]

Valoarea operei sale științifice a fost recunoscută la cel mai înalt nivel, fiind distins cu premiul *„B. P. Hasdeu” al Academiei Române* , în anul 1973 , pentru cartea *Stil și expresivitate poetică* (București, Editura Științifică, 1972), *Diploma de onoare pentru merite excepționale în studierea și promovarea operei eminesciene*, acordată de Consiliul Rectorilor din Timişoara, 8 mai 1989, *Medalia Jubiliară* şi *Diploma „Opera Omnia*”, acordate de Senatul Universității de Vest din Timişoara la 17 aprilie 2010.

Chiar dacă savantul și profesorul Ștefan Munteanu a fost complet dedicat muncii și creației științifice, nedorindu-și funcții și demnități

---

[8] Ileana Oancea, *La aniversare*, în „Philologica banatica”, vol. I, Timișoara, 2010, p. 26.
[9] *Ibidem.*
[10] Ștefan Munteanu, Vasile D. Țâra, *Istoria limbii române literare*. Privire generală, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978; (ediția a II-a, 1983).

de altă natură, s-a implicat totuși în viața cetății ca șef de catedră, vreme de 16 ani, ca prorector al Universității din Timișoara (1969-1971), ca redactor-șef al „Analelor Universității din Timișoara”, seria Științe filologice (1976-1985) și ca preşedinte al Filialei din Timişoara a Societății de Ştiințe Filologice din România (1973-1981). Exercitându-și cu seriozitate și convingere toate aceste funcții, Profesorul a contribuit semnificativ la dezvoltarea și la creșterea prestigiului național și internațional al Universității din Timișoara, al Facultății de Filologie și al catedrelor pe care le-a condus.

O preocupare similară, menită să contribuie la integrarea europeană a culturii, a limbii și a învățământului filologic timișorean, a avut-o profesorul Ștefan Munteanu și în perioada 1974-1978, când, în calitate de profesor invitat, a ținut cursuri de limbă și civilizație română la Universitatea din Viena. În acest răstimp a susținut mai multe conferințe în capitala Austriei și în alte centre universitare, precum Salzburg și Innsbruk, a publicat articole în câteva reviste culturale austriece și a avut mai multe întâlniri cu o seamă de reprezentanți ai diasporei românești din Austria, interesați de limba, istoria și cultura română. Un rod deosebit al acestei perioade este, însă, cartea *Scrisori vieneze*, apărută în 1992 la Editura de Vest din Timișoara, în care descoperim, pe lângă intelectualul rafinat, cunoscător profund al relațiilor culturale româno-austriece, și un autentic scriitor, dăruit cu harul deplin al comunicării artistice, chiar dacă oamenii, locurile și întâmplările pe care le evocă nu aparțin ficțiunii, ci lumii prin care a trecut autorul.

Prin schițele şi povestirile publicate în tinerețe, dar mai cu seamă prin scrierile memorialistice[11], precum şi prin volumul de traduceri din opera lui Rainer Maria Rilke[12], lingvistul şi stilisticianul Ştefan Munteanu ni se descoperă şi ca un inspirat creator de limbaj artistic. Referindu-se la această fericită îngemănare de calități științifice şi

[11] *Scrisori vieneze* ,Timişoara, Editura de Vest, 1992; *Scrisori din Vindobona*, ediția a II-a, Ed. Mirton, 2002 şi *Pagini de memorial*, Timişoara, [Ed. Mirton], 2006; ediția a II-a în 2007.

[12] Rainer Maria Rilke, *Gedichte*. *Poeme*, ediție bilingvă, selecție și traducere de Ștefan Munteanu. Volum îngrijit de Simion Dănilă, Timișoara, Editura Amphora/Mirton, 2009.

artistice, Alexandru Ruja afirmă, cu justificată convingere, că „Ştefan Munteanu reprezintă în cultura română această benefică asociere într-o personalitate creatoare a savantului şi scriitorului, a celui care se ridică la nivelul ideilor generale, cu o mare capacitate de privire detaşată a spectacolului existenţial, şi scriitorul aşezat lângă afectivitatea umană ce vibrează în ritmul poeziei şi sonorizează în melodicitatea rimelor poetice”[13].

Deschis și receptiv la tot ceea ce era nou în domeniul lingvisticii și, în general, al cercetării umaniste, Profesorul s-a condus întotdeauna după un principiu esențial pentru realizarea unei opere durabile, acela pe care însuși îl mărturisea într-un interviu din 1978: „Modernitatea este bună, cu condiția să ții seama de tradiție”. Acest principiu, însușit de toți cei care i-au stat în preajmă și l-au urmat, reflectă o dată în plus echilibrul desăvârșit, măsura dreaptă a lucrurilor făcute temeinic, ferite de excese păgubitoare.

Roadele impresionante ale muncii științifice, didactice și culturale, desfășurate ani de-a rândul de către profesorul Ștefan Munteanu în folosul învățământului, al lingvisticii și al culturii românești se văd azi și se vor vedea mereu în scrierile Domniei Sale, care fac parte din bibliografiile de bază ale acestor domenii științifice și culturale, precum și în amintirea și recunoștința numeroșilor elevi și colaboratori care s-au împărtășit din știința ***savantului***, din înțelepciunea și măiestria ***profesorului***, din integritatea ***omului*** și din distincția unui ***domn al lingvisticii românești***, cum inspirat îl numea regretatul academician Marius Sala[14].

VASILE D. ȚÂRA

[13] Al. Ruja, *Rilke în ediție bilingvă*, în „Orizont”, 2009, nr. 9, p. 14.
[14] Marius Sala, *Un domn al lingvisticii românești*, în Philologica banatica, vol. I, Timișoara, 2010, p. 9-10.

STUDII, ARTICOLE, RECENZII
STUDIES, ARTICLES, REVIEWS

IN MEMORIAM
ȘTEFAN MUNTEANU

AURELIA TURCU

Într-un articol omagial, scris la un an după stingerea din viață a profesorului Ștefan Munteanu, vorbeam de vocația de cercetător și dascăl a Magistrului, subliniind o caracteristică de mare noblețe a acestui dublu statut: bucuria împărtășirii cu învățăceii Domniei salea ceea ce Ileana Oancea numea „iubirea de cuvânt”[1]. Studenții, doctoranzii și foștii doctoranzi au beneficiat deopotrivă, fiecare la timpul său, de generozitatea cu care profesorul îi făcea părtașila această bucurie, izvorâtă din pasiunea de expresivitate care l-a animat până în ultimele clipe ale vieții[2].

Și după pensionare, profesorul a continuat să-și fascineze discipolii și colaboratorii cu preocupările sale statornice în slujba magiei cuvintelor. Ne întâmpina la cabinetul 419 cu invariabilele întrebări: „Ce-ai mai citit?”, „Ce-ai mai scris?”, pentru ca, odată informat, să ne împărtășeascăpropriile sale reflecții, idei, îndoieli, critici din domeniu.

Într-una din întâlniri, și-a manifestat nemulțumirea față de comoda soluție de traducere a versului eminescian „Nimic n-are dincolo, căci morți sunt cei muriți” prin formula reductoare, după

---

[1]Ileana Oancea, „Iubirea de cuvânt”, *in Ștefan Munteanu – 85. Referințe critice*, Timișoara, Ed. Amphora, 2005, p. 167.

[2]Cu puțină vreme înaintea „marii treceri”, în timpul ultimei vizite pe care i-am făcut-o, mi-a dăruit o culegere consistentă de aforisme (în manuscris), pe care le adunase în ultimele luni, repartizându-le pe secțiuni (arta lecturii, limbajul poetic, stilistica sau arta cuvântului). Profesorul alesese următorul *motto*, semnificativ pentru crezul de o viață al Domniei sale, expresivitatea: „ … pentru că țintește să stoarcă din cuvinte tot ce pot da, stilul tinde la mai mult decât la expresie, la expresivitate” (Emil Cioran, *Ispita de a exista*).

Domnia sa, „morții sunt morți”, versiune aproape invariabilă în diverse limbi. Insatisfacția profesorului ținea de rigoarea unui principiu stilistic de la care nu s-a abătut niciodată, acela al potrivirii intenției cu expresia[3]. Găsirea cuvântului potrivit într-o traducere trebuia să stea, cu atât mai evident, după Domnia sa, sub semnul aceleiași rigori.

Profesorul m-a îndemnat să reflectez, din această dublă perspectivă, la bine-cunoscuta formulă tautologică eminesciană. Nu bănuiam atunci ca aveam să finalizez această „temă” atât de târziu, în spațiul unui volum *in memoriam* Ștefan Munteanu.

Versul eminescian corespunde descrierii definiționale a tautologiei, înțeleasă ca „un fenomen sintactic, constând din repetarea unor cuvinte cu același sens dar cu funcții diferite marcate prin deosebire de intonație sau de formă și care, exprimând identitatea celor doi termeni, are rolul de a sublinia o calitate sau o acțiune” (DEX 2016, p.1219).

Vechea retorică o numea *reduplicatio*, în virtutea repetiției lexicale sau morfo-sintactice presupuse de structura ei. Numită, de asemenea, „figură de cuvinte” sau „figură de elocuție”, tautologia a fost desemnată mai târziu „figură de construcție”. Termenii surprind, în diacronie, trăsături definitorii de tip formal, structural și funcțional.

Stilistica modernă îi datorează lui Fontanier[4] o perspectivă nuanțată în descrierea și taxonomia figurii. Acesta distinge „figurile derepetiție în contact” (sau „repetiții imediate”) de cele de „repetiții ca paranteze” și de cele de „repetiții la distanță”. În mod evident structura care face obiectul analizei noastre aparține primei categorii.

Stilisticienii și lingviștii disting unanim pleonasmul strict formal de figura tautologică al cărei termen repetat suportă o modificare valorizatoare. În acest sens structura figurală reprezintă un pleonasm semantic prin care se intensifică noua semnificație, fapt ce face ca figura să fie considerată o pseudo-tautologie. Din această perspectivă

---

[3]Reproducem, în acest sens, un aforism din culegerea profesorului: „Dintre toate felu-ritele expresii care pot reda o singură cugetare a noastră, numai una este potrivită. N-o întâlnim mereu (...). Ea există și oricare alta e slabă și nu îl satisface pe autor” (La Bruyère).

[4]Pierre Fontanier, *Les figures du discours*, Paris, Flammarion, 1968, p. 93.

a necesitații distincției dintre figură și non-figură, dintre pleonasmul formal și cel semantic, își formula profesorul Ștefan Munteanu nemulțumirea, constatând că majoritatea traducerilor în alte limbi a versului eminescian, și chiar retraducerea sa în româna standard, sunt transcodaje reductoare la o simplă formulă pleonastică.

Din perspectivă gramaticală, participiul contextului reprezintă o abatere de la cod, în virtutea imposibilității folosirii tranzitive a verbului „a muri”[5]. Remarcăm ideea că Eminescu nu a recurs la formele participiale cu grad maxim de licență gramaticală cum ar fi cea nominală „muriții” sau cea adjectivală „oamenii muriți”. Aveau sa o facă mai târziu poeții secolului XX în demersuri novatoare din ce în ce mai îndrăznețe. Astfel, pe urmele lui Eminescu, Octavian Goga ne oferă unexemplu în poezia „Aducerile aminte”:

(1) „Aducerile aminte, posomorâte urne
Ce-nchid cenușa clipei *murite* pe vecie.”

Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Nichita Stănescu vor furniza ilustrări discursive temerare ale cazului studiat.

Se știe că participiul cumulează două valori semantice, una perfectivă și alta rezultativă, actualizarea uneia sau a celeilalte realizându-se prin diferite mărci contextuale, convergente cu sensul vizat de autor:

(2) Pe neașteptate, furtuna se dezlănțuie și fereastra *e deschisă* de o rafală de vânt.
(3) Fereastra *e deschisă*. Închide-o, te rog!

---

[5]Cf. matricea schimbărilor de clasă gramaticală a verbelor tranzitive: participiul verb → adjectiv → substantiv (a *scris* textul / text *scris* / *scrisul* și cititul), model după care funcționează, doar în plan discursiv, și o subcategorie de verbe intranzitive (a *dus* pachetul / e *dus* de acasă / la *dus* n-am dormit; a *rămas* acolo / laptele *rămas* / un bun *rămas*). Semnalăm o folosire ingenioasă de către un copil a participiului substantivat „rămas” cu sensul de semn de carte. Intrigat că acesta dispăruse de la pagina unde bunica se oprise cu lectura poveștii, copilul a întrebat: „Unde e rămasul?”

În cazul ambelor valori, participiul se comportă ca un adjectiv, funcție asigurată de flexiunea de gen și număr[6].

Considerăm că opțiunea poetului pentru varianta participială s-a întemeiat pe intenția de distingere contextuală explicită, într-o structură GN_1 V GN_2, între ideea de acțiune terminată (*muriți*) și cea a rezultatului acesteia, respectiv starea sau statutul dobândit (*morți*). Structura distinctivă în cauză a reprezentat pentru poet expresia cea mai potrivită, mai aptă să redea ideea ireversibilității morții, desprinsă din filozofia marxistă ce respinge „Viața de apoi" și „Învierea morților" din învățătura creștină a *Noului Testament*[7]. În acest sens, expresia tautologică eminesciană și-ar putea găsi un echivalent în proverbul românesc „Mortul de la groapă nu se mai întoarce".

Ideile consolatoare din soluțiile proletarului nu izvorăsc din sursa creștină a nădejdii Învierii („Religia, o frază de dânșii inventată"), ci din ideologiile contestatare ale vremii: cea a Revoluției franceze, cea marxistă, doctrina protestantă denunțătoare a abuzurilor bisericii etc.

În „Împărat și proletar", Eminescu nu mai este călăuzit de Biblie în aventura cunoașterii divine și a descoperirii de către poeții romantici a sensului schimbărilor din frământata lor epocă[8], ci de ideile demolatoare vizând nu numai formele perimate (materiale, sociale și politice) abuzive, dar și „mângâierile transcendente, oferite de asupritor asupritului, pentru a-i paraliza răzvrătirea"[9].

---

[6]O contribuție notabilă din punct de vedere al nuanțării dublului statut morfologic al participiului a adus-o Nicole Rivière în articolul „Le Participe passé est-il Verbe ou Adjectif?" *in Travaux de linguistique et de philologie*, Université de Paris 7, 1990. Reproducem concluzia autorului: „Le participe passé n'est pas un adjectif, mais il représente une étape entre le verbe muni de toutes ses propriétés et l'adjectif" (p. 131).

[7]Cf. Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, Editura Institutului biblic si de misiune al BOR, București,1994, p.230: „ ... moartea nu este o pierdere sau o aneantizare a persoanei și a personalității omului, ci o trecere spre o existență unică cu Dumnezeu spre veșnicie".

[8]Constantin Jinga, *Biblia și sacrul în literatură*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2001, p. 23.

[9]Rosa Del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, Editura Dacia, Cluj, 1990, p.56. Autoarea identifică în această schimbare „un proces involutiv în conceperea eroului, văzut drept creator de istorie".

În cele ce urmează, vom extinde analiza, urmărind structura tautologică în contextul poemului, dar și în planul versiunilor ei din alte limbi.

O primă evidență este aceea a unei reale preferințe stilistice – printre altele – a poetului pentru această figură. În acest sens, poemul conține nu mai puțin de șase tautologii:

(4)„Nimic n-are dincolo, căci morți sunt cei muriți”.
(5)„Ca să vedeți ce bine prin bine o să ias' ”.
(6)„Plăcerile egale egal vor fi-mpărțite”.
(7)„Nimeni de-a plânge n-are, el traiul și-a trăit”.
(8) „Cezarul trece palid, în gânduri adâncit;
Al undelor greu vuiet, vuirea în granit
A sute d'echipajuri, gândirea-i n-o înșala”.
(9) „De răsturnări mărețe mărirea-i radioasă”.

Putem spune, fără a greși, că poezia prezintă o evidentă densitate figurativă[10] tautologică, explicabilă prin statutul de text persuasiv al discursului rostit de proletarul orator. La nivelul întregii poezii asocierile tautologice eminesciene funcționează sub semnul unei ostentații a expresiei, ce poate fi considerată, după opinia noastră, o marcă stilistică a emfazei, grație efectului de nuanțare și intensificare a ideii poetice.

Tot atât de evidentă ca și preferința stilistică a poetului pentru tautologie ni se pare a fi și plăcerea variației în construirea acesteia, o plăcere a nuanțelor de aport stilistic pe care le creează asocierea celor doi termeni ai figurii. În mod surprinzător, în ciuda structurii ei redundante la nivel formal, variațiile la nivelul celor doi termeni trezesc simțul comparativ al receptorului, invitându-l la descoperirea intenției stilistice dincolo de simpla emfază. Considerăm că, din această perspectivă, tautologia definită de Fontanier ca „repetiție în contact” funcționează,de fapt, în structura de adâncime, ca o „distincție în contact”.

---

[10]Cf. Pierre Guiraud, Pierre Kuentz, La *stylistique* (*Initiation à la linguistique*), Paris, Edition Klincksiek, 1978, p. 229.

Vom analiza, în continuare, un aspect funcțional important al tautologiei cu variație semantică. Este vorba despre capacitatea figurii de a crea, prin punerea în contact a celor doi termeni cu nuanțe diferite, o dimensiune semantică suplimentară celei ce descrie calitatea sau acțiunea întărită prin repetiție.

Precedăm analiza propriu-zisă de o observație privind și varietatea impresionantă a mijloacelor lingvistice angrenate în demersul tautologic în cauză. Eminescu operează variații morfologice adjectiv / adverb și sintactice: „egale / egal” (ex. 6), variații sintactice din categoria complementului intern (ex. 7), variații prin SVG, cu efecte discursive: „cei muriți (ex. 4), variații prin alăturarea divergentă a două substantive din aceeași familie lexicală: „vuiet / vuire” (ex. 8) în raport cu referenți diferiți (apa / copitele cailor).

E interesant de observat faptul că tautologiile eminesciene atrag atenția, prin varietatea lor, asupra diverselor grade de sudură semantică între cei doi termeni. În unele situații discursive legătura semantică e foarte strânsa (ex. 5 și 6), în altele ea devine mai laxă, la limita statutului figural, în ciuda apartenenței celor doi termeni la aceeași familie lexicală: „gânduri / gândirea” (ex. 8).

Jocul remarcabil al dicotomiilor figurii tautologice eminesciene, de o măiestrie inegalabilă, ne apare astfel ca o sursă generatoare de semnificații suplimentare la nivel discursiv. În cazul cuplului analizat „vuiet / vuire”, este vorba de o semnificație complementară efectului de întărire a ideii de zgomot.

Este vorba de strofa tabloului Cezarului îngândurat care trece cu suita pe malurile Senei, a cărei examinare ne-a prilejuit următoarele concluzii:

1. Strofa conține perechea tautologică „vuiet / vuire”, reprezentând o repetiție în contact, și perechea „gânduri / gândire”, cu termenii la distanță – deci mai discretă – reprezentând o repetiție la distanță.

2. Ambele perechi de termeni prezintă dicotomia aspectuală rezultat / acțiune într-o succesiune logică inversată (rezultatul înaintea acțiunii), similară celei din „morți / muriți”.

3. Repetiția în contact „vuiet / vuire” este plasată, în configurația strofică, între termenii celei la distanță, aidoma structurii unei rime îmbrățișate.

4. La nivelul ideii poetice – imperturbabilitatea Cezarului îngândurat – cele două perechi se află într-o relație de opoziție semantică.

5. În cazul repetiției în contact „vuiet / vuire”, adaosul semantic este obținut, dincolo de distincția aspectuală stare / acțiune[11], prin nuanțarea surselor sonore: apa („undele”) cu inferența semantică a unei mișcări „pasive”, fără resort intern (produsă de vânt), și tropotul copitelor pe pavajul de granit, ca mișcare „activă”, având ca resort propria energie.

Astfel, tautologia „vuiet / vuire” creează, în paralel cu planul exclusiv acustic pe care îl întărește repetiția, o dimensiune nouă pe axa pasiv/ activ, dimensiune consolidată de natura surselor sonore, una inanimată, pasivă, și cealaltă animată și cu energie proprie.

Rolul principal în dinamica acestei axe îl joaca infinitivul lung nominal din al doilea termen al tautologiei, care, prin valoarea sa verbală remanentă,conferă un surplus de energie și forță.În acest exemplu, Eminescu alege să îl asocieze – în mod logic – mai degrabă cailor din cortegiu decât apei fluviului. În schimb, la doar câteva strofe distanță, unde poetul operează câteva schimbări în tablou, înlocuind fluviul cu marea, mecanismul de intensificare prin infinitiv lung nominal este asociat, de data aceasta, apei mării: „Pe maluri zdrumicate de aiurirea mării”. Efectul remanent al acțiunii pe care îl aduce infinitivul lungnominal este aici întărit de alte două elemente: pe de o parte, de efectul personificator al verbului „a aiuri”, ce animă marea, dându-i resort intern, și, pe de altă parte, participiul adjectiv „zdrumicate”, purtător al efectului unei teribile forțe distructive.

Dacă în tautologia analizată mai sus dimensiunea suplimentară se situează pe o axă de tip pasiv/activ sau inanimat/animat, în tautologia „morți sunt cei muriți” axa suplimentară este cea temporală.

Pentru a sesiza această dimensiune, vom începe prin a observa că, în majoritatea contextelor uzuale, formulările printr-un participiu

[11]Aceasta nu este deloc neglijabilă în condițiile în care ea probează forța remanentă a sensului verbal din infinitivul lung într-o formă nominală. Este cunoscută preferința poetului pentru exploatarea substantivelor verbale în crearea imaginilor artistice de mare forță și dinamism.

substantivat cu articol demonstrativ corespund unui discurs în care momentul vorbirii nu este foarte îndepărtat de cel al finalizării acțiunii exprimate de participiu. De exemplu, formule ca „cei prinși în flagrant”, „cei întorși din călătorie”, „cei văzuți pe stradă”, „cele spuse anterior” etc. se potrivesc, mai degrabă, cu situații în care finalizarea acțiunii este de dată relativ recentă. La polul opus, puține contexte, probabil foarte speciale, ar necesita o construcție de tipul: „cei văzuți pe stradă anul trecut” sau „cei întorși din călătorie acum 15 ani”.

Astfel, prin amprenta puternică a acțiunii pe care o are participiul, rezultatul sau starea descrisă de acesta tinde să nu se îndepărteze prea mult în timp de momentul finalizării acțiunii, ceea ce conferă acestui rezultat / stare o durată „limitată” în timp.

Acest efect temporal este mult mai ușor de sesizat prin echivalarea participiului cu o propoziție atributivă. „Le participe passé adjectif est le résultat de la transformation épithète d'une proposition relative”(Dubois*et alii*, 1970, p. 126).

Am putea vorbi de un „termen de valabilitate” al stării ce decurge din acțiune, termen mai lung sau mai scurt în funcțiede semantica verbului, termendupă expirarea căruia formula poate deveni incongruentă cu momentul vorbirii.

Din această perspectivă, în tautologia eminesciană cei doi termeni „morți” și „muriți” au valori temporale diferite: primul, ca substantiv, este în sine atemporal, desemnând o stare absolută, și el corespunde momentului vorbirii. Participiul însă se plasează temporal undeva în trecut, nu mult după momentul morții. Faptul că poetul provoacă distincția între cei doi termeni, utilizându-i pe ambii și punându-i în contact, are efectul de a-l plasa pe primul, „morți”–corespunzând momentului prezent – în afara „termenului de valabilitate” al lui „muriți”– cândva nu mult după moarte. Este construită astfel o dimensiune temporală, prin sugestia unui interval considerabil de timp de când „morții” (de azi) au murit: o vreme (imediat după moarte) am putut să-i numim „cei muriți”, dar a trecut atât de mult timp de atunci încât azi participiul e caduc si ne referim la ei doar ca „morți”. Și evident, in ciuda trecerii acestui timp îndelungat, ei tot morțirămân.

Astfel, această probăa ireversibilității morții, confirmată în timp, se constituie ca un argument suplimentar, alături de emfaza repetiției, în demersul persuasiv al proletarului.

Această dimensiune temporală este recuperatăparțial și de traducerea lui Paul Miclău, prin formula„ ... sont morts ceux qui sont morts déja”. Prin adăugarea adverbului temporal „déjà”, traducătorul a explicitat valorile aspectuale diferite ale verbelor celor două predicate, anulând omonimia gramaticală ce ar fi sporit efectul tautologic strict formal al frazei.

Considerăm această opțiune preferabilă altor soluții de care dispune franceza, cum ar fi cea a mărcilor „bien” și „bel et bien” („sont bien morts” / „sont bel et bien morts”). Aceasta deoarece, spre deosebire de adverbul de timp „déjà”, adverbul „bien” și locuțiunea aferentă servesc, ca mărci temporale, exclusiv ideii de acțiune terminată, pe când „déjà” adaugă acestei valori perfective și nuanța debutului de interval de la care devine valabilă starea[12].

O construcție tautologică similară celei eminesciene, articulată pe același verb „a muri”, și avândși ea o dimensiune temporală în subsidiar, o regăsim în celebra formulă biblică ebraică „moth tamuth”, din *Geneza*, 2:17. Este vorba de versetul în care Dumnezeu îl avertizează pe Adam că va muri dacă va mânca din pomul cunoașterii.

În formula ebraică a versetului avem asocierea a două forme gramaticale particulare ale lui „a muri” („mwt”), forme specifice limbii ebraice: un infinitiv absolut „moth” și un prezent imperfect, cu valoare durativă, „tamuth”.

Niciuna din cele două categorii gramaticale nu are un echivalent consistent în limbile europene, ceea ce face extrem de dificilă o traducere fidelă. Bunăoară infinitivul absolut ebraic are o flexibilitate semantică dincolo de cea a formelor de infinitiv, lung sau scurt, din

---

[12]În română, același adverb de mod „bine” precum și locuțiunea, folosite cu valoare temporală, cărora le adăugăm și adjectivul adverbializat „bun”, apar în construcții emfatice cu valoare temporală perfectivă: „S-a înnoptat de-a binelea” („Il fait déjà nuit”); „Ce-i făcut e bun făcut” („Ce qui est fait est fait”). Ultimul exemplu dovedește că româna dispune de mijloace de nuanțare emfatică. Semnalăm și o folosire a lui „bine” cu sens temporal contrar – durativ – în locuțiunea „mult și bine”.

majoritatea limbilor europene, putând avea, în funcție de context, valoare de adverb, de verb cu aspect perfectiv, de complement sau de substantiv. De cealaltă parte, puține limbi europene au forme de prezent cu valoare imperfectivă, durativă.

La un prim nivel semantic, asocierea celor două forme verbale în construcția tautologică „moth tamuth” are o funcție de întărire a verbului principal „tamuth”. Aceasta este din păcate unica funcție restituită de majoritatea traducerilor standard, inclusiv cea în română, prin formula „vei muri negreșit”, formulă ce anihilează practic tautologia și sensul ei profund. Aceste traduceri recuperează doar verbul principal „tamuth”, la un timp viitor pentru a marca aspectul durativ, și înlocuiesc infinitivul absolut „moth” cu paleta sa de nuanțe , printr-un simplu adverb marcând certitudinea. Cu diferențe minime, aceasta este traducerea standard în multe limbi, cum ar fi franceza, italiana, spaniola sau engleza.

Unul dintre neajunsurile acestui model reductor de traducere, care,de altfel, a generat în istorie numeroase controverse teologice, este că produce în mesaj o incongruență de natură temporală: deși Dumnezeu i-a spus lui Adam că„în ziua în care vei mânca vei muri negreșit”, Adam a trăit încă mulți ani după ce a mâncat. Unele interpretări teologice au încercat să scape într-un mod simplist de paradox, argumentând că, pentru Dumnezeu, o zi e cât o mie de ani. De fapt contradicția apare doar în traducere, tocmai din eliminarea formei tautologice și a sensului său profund, legat de pierderea nemuririi.

Existăcâteva traduceri standard care redau puțin mai fidel tautologia originară. Traducerea standard în latina vulgata a lui „moth tamuth” este „morte morieris”, adică„ (de/cu/ în) moarte vei muri”, formula tautologică ce recuperează aspectul substantival al lui „moth”. O formulă echivalentă o regăsim și în germană: „wirst du des Todes sterben”–„de moarte vei muri”, interesantăși prin faptul că tautologia funcționează doar semantic, având în vedere că„Tod” („moarte”) și „sterben” („a muri”) au radicali diferiți.

Deși în aceste exemple regăsimcaracterul tautologic al formulei ebraice, din polisemia lui „moth” se pierde valoarea verbală, fiind restituită doar cea nominală.

Un caz deosebit de interesant este cel al limbii engleze, care posedă, similar ebraicei, atât un infinitiv lung cu sens multiplu, nominal și verbal, cât și forme verbale continue, cu aspect durativ, la toate timpurile.

Acest fapt este ilustrat de teologul metodist britanic Adam Clarke, în cartea sa „Comentarii asupra Bibliei”, o referință de aproape două secole în studiul teologiei.În explicațiile sale asupra versetului 2:17, Clarke propune două traduceri ale lui „moth tamuth”.

Prima este similară versiunii latine și germane, „a death thou shalt die”– „o moarte vei muri”– cu – „moth” tradus în varianta nominală „death” (e interesant că în această versiune „a death” este complement direct).

Cea de-a doua însă, mult mai profundăși, cu certitudine, mult mai apropiată de originalul ebraic, este bazată pe infinitivul lung și pe viitorul continuu:„dying thou shalt be dying”.

La nivel pur formal, construcția are un extrem de puternic efect tautologic prin repetarea fărăvariație a infinitivului lung „dying”.La nivel semantic însă, variația și nuanțele sunt date de flexibilitatea specială a infinitivul lung englezesc. Acesta se substantivează indiferent de statutul tranzitiv sau intranzitiv al verbului („the making” – facerea / „the walking” – mersul), poate prelua funcția de infinitiv scurt („making a mistake is easy” – a face o greșeală e ușor), este în același timp gerunziu („he started by making a joke” – a început făcând o glumă) și, nu în ultimul rând, tot el dă aspectul continuu la toate timpurile (cu sens imperfect durativ, ca în ebraică), alături de auxiliarul „a fi” („Heis making a deal” – El tocmai face o înțelegere).

În cazul versiunii lui Clarke, „dying thou shalt be dying”, prima ocurență a lui „dying”–infinitiv lung –îl traduce pe „moth” iar cea de a doua, ca auxiliar al viitorului continuu „shalt be dying”, pe „tamuth”.

Această polisemie a infinitivului lung permite înțelegerea versiunii de traducere a lui Clarke atât în forma nominală„în moarte vei muri”, cât și în cea verbală„murind vei muri”, versiunea gerunzialăîntărind aspectul durativ, esențial în înțelegerea mesajului.Româna aici nu captează viitorul continuu „shalt be dying”

(literal „vei fi murind”), versiunea lui Clarke fiind poate mai bine înțeleasă în franceză prin„en mourant tu seras en train de mourir”.

„Astfel”, arată Clarke, „în acea zi nu vei muri, ciîți vei pierde nemurirea și vei continua viațaîntr-o stare ‘murindă’[13] până vei muri. Altfel spus, fiecare moment din viață poate fi privit ca o acțiune continuă de a muri, până când trupul și sufletul vor fi separate”.

În mod oarecum paradoxal, deși engleza posedă aceste forme gramaticale care permit, probabil, una dintre cele mai fidele traduceri, versiunea „oficială” engleză a lui „moth tamuth” este tot versiunea reductoare „thou shalt surely die”– „vei muri cu siguranță”, ca în limbile romanice.

Cu o remarcabilă economie de mijloace lexico-gramaticale și cu o admirabilă forță de sugestie, poetul Eugen Dorcescu redă în două versuri aceste semnificații biblice distinctive în poezia „Chipul”:

(10) „De fapt, cel mort e mort dintru-nceput,
De când asemănarea s-a pierdut.”

Moartea (întru Dumnezeu) a survenit așadar în momentul săvârșirii păcatului originar, moment al pierderii nemuririi și al reducerii „celui mort” la starea „murindă”, aceea de așteptare permanentă a morții. „Celui mort” poetul îi oferă un sugestiv nume generic: „ființă întru moarte”, perifrază corectivă a sensului de muritor, perfect adecvată accepțiunii descrise de Clarke:

(11) „Ființa întru moarte nu-i nimic
decât reminiscență și-așteptare.”

Punând în paralel cele două tautologii „moth tamuth” și „morți sunt cei muriți” remarcăm trei elemente puternice de similaritate:

1. același verb „a muri”;

[13]Dincolo de polemicile teologice, mai vechi sau mai noi, privind sensul construcției „moth tamuth”, semnificația acesteia se regăsește și într-o anecdotă din spațiul francofon: „Deux esprits discutent dans les limbes: – Dieu est encore allé inventer un truc terrible: ça s’appelle la vie, et il paraît qu’on en meurt!”.

2. aceeași variație tautologică, prin asocierea unei forme nominale desemnând o stare (*morți / moth*) cu o formă verbalăo acțiune cu efect remanent (*muriți / tamuth*);

3. aceeași dimensiune suplimentară creată prin variație, respectiv cea temporală.

În analiza individuală a celor două tautologii, am demonstrat că fiecare dintre ele creează o linie temporală, configurând, prin variația termenilor, un anumit interval temporal.Este interesantă relaționarea acestor intervale și plasarea lor într-o viziune integratoare.

O primă perspectivăpoate fi observatăprin compararea termenilor corespunzători din cele doua tautologii. Termenii desemnând starea – *morți / moth*– prin valoarea lor absolută – nu fixează niciunul un moment temporal precis. O face în schimb contextul lingvistic al fiecărei tautologii. Versetul biblic menționează explicit momentul de debut al stării („în ziua în care vei mânca”), în timp ce, în versul eminescian, starea descrisă de adjectivul „morți” este asociatăîn mod firesc prezentului vorbirii. Astfel, termenii de stare fixează contextual câte o limită a fiecăruia din cele doua intervale temporale, și anume „moth” –punctul de început al stării, respectiv „morți” – ca moment final la Eminescu.

Celelalte două extremități ale intervalelor sunt date de perechea verbala (*muriți / tamuth*), extremități ce coincid cu momentul morții fizice. Astfel, pe de o parte, „tamuth” desemnează, după cum am arătat, procesul de moarte „continuă” culminând cu moartea fizică, iar pe de altă parte, „cei muriți” desemnează tranziția de la viață la moarte, cu efectul său imediat. Remarcăm așadar că versetul biblic, prin „moth tamuth”, surprinde traiectoria temporală a parcursului vieții, de la păcatul originar până la moartea fizică, în timp ce Eminescu preia aceasta traiectorie din punctul ei final, prelungind-o până în prezent.

Privind aceste traiectorii reunite pe o singura linie a timpului, având drept reper moartea fizică, putem remarca poziția centrală a celor doi termeni cu pondere verbală*tamuth / muriți*, încadrați, simetric de o parte și de alta a morții, de cele doua stări, cea de debut și cea de final.

Continuitatea acestei linii temporale pe care o descriu două tautologii, cea biblică și cea eminesciană, la distanță de două milenii, este o probă a convergenței celor două mesaje, primul în context religios și celălalt în context social. Ideea salvării sau a recompensei după moarte lipsește atât înPrimul Testament cât și în doctrina marxistă, chiar dacă din rațiuni complet diferite.

Dincolo de aceastăconvergență, retorica Genezei, având ca punct nodal ideea pierderii nemuririi, orientează întreaga perspectivă spre ideea de moarte,ca pedeapsă finală. Pentru a da și mai multă amploare acestei finalități, starea de moarte – prin „moth tamuth" – este proiectată anticipat încă din durata vieții. Astfel referirea laintervalul de timp al vieții servește de faptuneiretorici a morții, într-o argumentație *per a contrario*. La același tip de argumentație recurge și Eminescu, dar într-o perspectivă inversată: referirea la intervalul temporal post mortem servește de fapt unei retorici a vieții, orientate spre scopul social al schimbării orânduirii.

Mai mult, printr-o exacerbare a efectului *a contrario*, Eminescu răstoarnă complet perspectiva biblică, plasând, pentru cei bogați, nu numai raiul, dar și ideea însăși de nemurire, în timpul vieții:

(12) „Când ei în bogăția cea splendidă și vastă
Petrec ca și în ceruri, n-au timp nici de-a muri?"

Aceste demersuri persuasive acționează solidar cu tautologiile analizate într-o convergență stilistică ce dă amploare și profunzime mesajului.

Vom formula în încheiere câteva concluzii ce se desprind din această investigație a unei structuri stilistice de o mare forță în poetica eminesciană.

Am subliniat în analiză densitatea stilistică a tautologiei la nivelul poemului, nepropunându-ne să extindem explorarea statistică în cauză dincolo de acesta. Urmărind totuși, dintr-o curiozitate firească, ocurențele tautologice în câteva dintre cele mai reprezentative poezii pe tema morții și a iubirii, am constatat aceeași înclinație a poetului de a privilegia figura, tocmai în exprimarea poetică a ideilor cheie.

Reproducem două perechi de versuri din poemul „Despărțire”, prima conținând o măiestrită revitalizare a bine-cunoscutei formule aforistice despre aneantizarea umană, iar a doua fiind o tautologie cu variație sinonimică a aceleiași idei:

(13) „Și când se va întoarce pământul în pământ
Au cine o să știe de unde-s cine sunt?”

(14) „Răsar-o vijelie din margini de pământ,
Dând pulberea-mi țărânii și inima-mi la vânt”.

Tautologiile eminesciene ne-au furnizat generos observații interesante privind funcționarea figurii în discursul poetic, de la remarcabile nuanțări stilistice până la incitarea receptorului la distincție, în ciuda redundanței termenilor. Am constatat astfel cazuri de repetiție tautologică a acelorași termeni, de repetiție cu variație formală, și cazul unor variații sinonimice la limita statutului figural.

Mult mai interesantă, deoarece mai profundă, decât perspectiva formală în analiza termenilor tautologici s-a dovedit a fi cea semantică, revelatoare a unei capacități funcționale a figurii de a produce sensuri discursive determinate de viziunea poetului. Eminescu a operat fie revitalizări ale unor clișee tautologice cunoscute, prin punerea acestora sub emfaza topicii dar și sub accentul intonațional al finalului de vers („ ... el traiul și-a trăit”; „ Și când se va întoarce pământul în pământ”), dându-le statut de sentință, fie a creat figuri proaspete prin variații morfologice, sintactice și semantice, antrenate în relaționarea termenilor tautologiei („Ca să vedeți ce bine prin bine o sa ias’ ”; „Plăcerile egale, egal vor fi-mpărțite”; „Al undelor greu vuiet, vuirea în granit”) pe care le-a plasat, preferențial, în miezul versului.

Am arătat că atât figurile tautologice prin contact, cât și cele la distanță produc o mare varietate discursivă a efectelor semantice pe care le generează contextual. Eminescu a confirmat prin tautologiile sale o specificitate demnă de toată atenția stilisticienilor, anume capacitatea figurii de a crea dimensiuni semantice suplimentare care potențează calitatea sau acțiunea întărită prin repetiție. În acest sens figura atrage atenția cititorului nu doar asupra faptului că intensitatea

calității sau acțiunii este mai mare decât și-ar fi imaginat în absența repetiției, ci că acea calitate sau acțiune comportă și o extindere pe alte planuri. Un exemplu concludent ni l-a oferit perechea „vuietul” / „vuirea” unde poetul a adăugat valoarea semantică de dinamism, aceea de varietate, de culoare a zgomotului, într-o panoramă sonoră construită din nuanțe. Imaginea se amplifică și dobândește pregnanță stilistică.

Obținut printr-o abatere de la cod, prin substantivizarea formei participiale cu statut de adjectiv, cel de-al doilea termen al tautologiei „morți sunt cei muriți” s-a adăugat, dincolo de contextul eminescian, seriei substantivelor din familia lexicală a verbului *a muri*: *muritor*, *muribund*, *mort*, lărgind plaja nominală a acestuia. De remarcat faptul că substantivele seriei sunt, fără excepție, purtătoare de valori aspectuale și că valoarea aspectuală perfectivă a noii forme nominale *cei muriți* a avut un rol decisiv în realizarea intenției poetului de a nuanța semantic (temporal) cei doi termeni ai tautologiei.

Figura tautologică centrală a analizei „morți sunt cei muriți”, ca și construcția biblică nefigurală „moth tamuth”, oferă un adaos semantic temporal pe care l-am analizat într-o perspectivă comparativă. Cele două formule creează, prin variații produse de schimbarea valorii gramaticale a termenilor, două linii temporale, una în prelungirea celeilalte, de o parte și de alta a momentului morții. Acest efect temporal, datorat polisemiei formelor verbale șiflexibilității lor în schimbarea valorii gramaticale, se pierde inevitabil la traducerea în limbi ce nu permit o astfel de flexibilitate, din figură rămânând doar aspectul emfatic al repetiției.

Pe traseul jalonat de cod al schimbărilor de clasă gramaticală (SVG) admise, ce vizează participiul, de la statutul verbal la cel adjectival și culminând cu cel substantival, Eminescu a propus o recodificare a formei *murit*, în măsura în care aceasta s-a supus presiunii discursive a tautologiei, lăsându-se substantivizată prin articolul demonstrativ.

Am regăsit aceeași formă participială, devenită la Goga adjectiv, în virtutea aceleiași tendințe stilistice de recodificare a formelor consacrate: „cenușa clipei *murite* pe vecie”. Goga a întregit astfel linia

transformărilor morfologice (SVG) a verbului *a muri* prin conferirea statutului de adjectiv participiului acestuia.

Substantivizarea participiului verbului *a muri*, deși reprezintă o formă discursivă izolată, se înscrie, după opinia noastră, într-o tendință stilistică generală din poezia românească de substantivizare atât a adjectivelor calificative cât și a participiilor, tendință cu manifestări mai timide în epoca romantică, dar tot mai frecvente în epocile următoare.Formele substantivate în cauză serveau, printre altele, și unui procedeu stilistic numit de Ștefan Munteanu „structură epitetică apozițională”: „Și viforul vine, *păgânul*, ...” (Octavian Goga – *Părăsit*); „Prin ochii mei, *deschișii*, privirea ta privește” (Ion Pillat – *Sonet*). Analizând acest procedeu stilistic, Ștefan Munteanu îi descrie traiectoria, afirmând că el se afla „în germene în limbajul poetic al secolului trecut, destul de bine ilustrat în poezia dintre cele două războaie, și continuat de o parte dintre poeții de azi”[14].

Aceeași traiectorie au avut-o, dincolo de procedeul epitetului adjectival apozițional, și formele participiale substantivate din categoria analizată de noi, reprezentând o deviere de la uzul curent.

Arghezi ne oferă numeroase folosiri discursive ale participiilor substantivate:

(15) „M-aș fi dus să-l văd cum țese
Soarele prin frunze dese,
Cum izbește-n piatră râul
....
Și din tot acest *știut*
Ceas cu ceas te-aș fi cusut.” (*Lingoare*)

Și mai temerară ne apare folosirea discursivă a substantivelor obținute din participii prin două procedee: SVG și derivare negativă.

(16) „Dacă ochilor tăi le-ar plăcea
Nevăzutul și neștiutul, ai putea
Veni la mine, parcă,
Și te-ai lăsa primejdiei din barcă.”

[14]Ștefan Munteanu, *Introducere în stilistica operei literare*, Timișoara, Editura de Vest, 1995, p.311.

Tendințele novatoare ilustrate prin exemplele analizei noastre confirmă pe deplin observația lui Pierre Guiraud conform căreia: „Aussi puissante, aussi originale que soit la vision, la poésie ne commence qu'à partir du moment où se réinvente le langage, où il est dissout et précipité en cristallisations neuves. Le poème est du langage à l'état naissant qui exerce la langue comme un sport exerce nos muscles et nos poumons. (...) Les romantiques puis les symbolistes, selon leur génie, ont multiplié et hypertrophié toutes les formes secondes de la signification[15]."

Bibliografie

Bria, Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, Editura Institutului biblic și de misiune al BOR, 1994.

Del Conte, Rosa, *Eminescu sau despre Absolut*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990.

Dubois, Jean *et alii*, *Rhétorique générale*, Paris, Larousse, 1970.

Fontanier, Pierre, *Les figures du discours*, Paris, Flammarion, 1968.

Fuchs, Catherine, Leonard, Annemarie, *Vers une théorie des aspects*, Mouton, 1979.

Guiraud, Pierre, Kuentz, Pierre, *La stylistique* (*Initiation à la linguistique*), Paris, Edition Klincksiek, 1978.

Jinga, Constantin, *Biblia și sacrul în literatură*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2001.

Micheli, Mario de, Vranceanu, Dragos, *Antologia della poesia romena*, Firenze, Parenti Editore, 1961.

Munteanu, Ștefan, *Introducere în stilistica operei literare*, Editura de Vest, Timișoara, 1995.

Oancea, Ileana, „Iubirea de cuvânt", *inȘtefan Munteanu – 85. Referințe critice*, Timișoara, Ed. Amphora, 2005.

Rivière, Nicole, „Le Participe passé est-il Verbe ou Adjectif?" *inTravaux de linguistique et de philologie*, Université de Paris 7, 1990.

Todoran, Eugen, *Eminescu*, București, Ed. Minerva, 1972.

****, Adam Clarke's commentary on the Bible,* World publishing, Abridged edition, July 2, 1997.

[15]Pierre Guiraud, *Essais de stylistique,*Paris, Edition Klincksiek,1980, p. 229.

SEMANTICA AȘTEPTĂRII ÎN PIESA DE TEATRU *UȘA* DE MATEI VIȘNIEC

ANDREEA-DIANA ALBU
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte cheie: *așteptare, moarte, anticameră, spațiu, frică.*

Scriitor complex, Matei Vișniec se remarcă, în primul rând, ca dramaturg. Ținând cont de valoarea și de numărul mare al pieselor sale de teatru, ca și de reputația excepțională de care se bucură, la nivel mondial, poate fi considerat, de departe, cel mai prolific și bine receptat dramaturg român. Piesele sale sunt traduse în peste 30 de limbi, fiind montate pe scene importante din întreaga lume. Acestea dispun de o adevărată încărcătură semantică, fiind deschise spre analiză și interpretare.

Așteptarea devine temă recurentă în dramaturgia lui Matei Vișniec. Aceasta este puternic resimțită de majoritatea personajelor sale. O piesă de teatru reprezentativă în acest sens este *Ușa*.

Piesa debutează cu un sfat lansat de Personajul 1: „Trebuie să fiți calm. În asemenea împrejurări, e nevoie de calm și de răbdare"[1]. Calmul, atât de necesar în astfel de situații, devine pentru personaje utopic, fiind înlocuit uneori cu frica, alteori cu angoasa. Așteptarea imposibil de explicat a celor patru personaje trimite spre ideea de final, de lipsă de scop, de moarte: „Ați simțit că nu mai puteți rezista, că existența dumneavoastră nu mai are sens. În sfârșit, ați ales această soluție"[2].

În piesa *Uşa* se remarcă, în primul rând, existența unui topos fundamental, în *sala de aşteptare* adunându-se, de fapt, toate fricile şi

[1] Matei Vişniec, *Opera dramatică 1,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2017, p. 45.
[2] *Ibidem,* p. 48.

coşmarurile personajelor. Omul devine incapabil să reacționeze, să spere, să caute o posibilă salvare: „Oriunde am pleca nu-s decât săli de aşteptare… Numai şi numai săli de aşteptare… Mii şi mii de săli de aşteptare… Milioane de săli de aşteptare… Chiar şi dincolo de uşă nu-i decât o sală de aşteptare. Unde vrei să plecăm?”[3].

Această perspectivă trimite spre inutilitatea acțiunilor întreprinse de aceste personaje, care, oricât s-ar strădui să acceadă spre un alt nivel, se vor izbi permanent de câte o sală de aşteptare, respectiv de câte un obstacol care le va ține pe loc. De aici, neputința de a se salva şi alegerea de supunere în fața destinului.

Personajele trăiesc cu teamă în acest spațiu coercitiv, spațiu care le desparte de un alt spațiu terifiant, necunoscut, care naște panică și conduce spre alienare. Locul de trecere este pragul, un simbol al așteptării zadarnice. Aflat în fața unui prag, personajul nu găsește întotdeauna puterea de a-l depăși.

Omul se supune regulilor prestabilite şi evoluează treptat de la linişte inițială la teroare: ”Surpriza, punctul culminant în construcția riguroasă a dramei la Matei Vişniec nu înlătură frica, nici aşteptarea, nu dă răspunsuri, le potențează, redirijându-le. Panica, suspiciunea, interiorizarea, examinarea celuilalt, stările inerțiale coroborate cu un apetit lexical surprinzător, ironic şi liric în acelaşi timp, garnisit cu calambururi, devin la Vişniec mărci stilistice”[4]. Încercând să îşi găsească duşmanul, căutând permanent să evidențieze viciile şi greşelile celor de lângă ele, personajele lui Vişniec descoperă că răul, infernul se află în interiorul lor.

Adesea regăsită în piesele lui Vișniec, așteptarea are ca locație favorită *sala de așteptare* sau alte variante ale acesteia, cum ar fi, *gara* sau o *pensiune*. Spațiile închise precizate simbolizează izolarea personajelor, neputința acestora. Sala de așteptare devine un loc al fricii, deoarece niciodată personajele nu știu ce e dincolo de aceasta. Întotdeauna această sală devine un loc de trecere: „Așteptarea tulbură, naște sentimente contradictorii, neliniștește. Acel «dincolo» pe care-l

[3] *Ibidem*, p. 70.

[4] Ion Cristescu, *Fenomenul Vişniec,* în ,,Cuvântul'', martie-aprilie 2004, nr. 3-4, p. 321-322.

presupune așteptarea lasă loc fricii.”[5]. În piesa *Ușa*, personajele nu se pot sustrage din acea sală, deși nu le obligă nimeni să rămână. Se tem, dar, parcă dornice să afle ceea ce se întâmplă dincolo de ușă, nu pleacă.

Octavian Jighirgiu numește piesele în care motivul așteptării este preponderent folosit, „nonpiese (sau antipiese) pentru că în ele survolăm împărăția nimicului”[6]. Cu alte cuvinte, așteptarea înlocuiește acțiunea piesei. *Ceasul* este un element prezent în aceste piese, ca mărturie a faptului că timpul nu este de partea personajelor. Alte elemente specifice stării de așteptare sunt *clovnul* și *masca*. De fapt, majoritatea personajelor lui Vișniec folosesc măști, ca soluție pentru problemele și durerile pe care le întâmpină. Masca salvează și ascunde.

În *Ușa*, așteptarea devine universală și zadarnică, iar reperele temporale sunt anulate. Personajele se plâng de situația în care se află, dar nu au voința necesară de a schimba ceva. Piesa devine o parabolă a morții, lucru evidențiat prin zgomotele puternice de mașinărie și urletele finale care răzbat de dincolo de ușă, după fiecare trecere. Menționarea purgatoriului din final conduce spre ideea de existență cotidiană, care este, la rândul său, o tranziție către moarte.

Uşa este o piesă în care se remarcă dezumanizarea chiar prin lipsa numelor personajelor, acestea fiind numite simplu, *Personajul1, Personajul 2, Personajul 3, Personajul 4,* care, prin acțiunile întreprinse, devin adevărate simboluri pentru ființa umană.

Toate semnele ivite dincolo de uşă au rolul de a crea ideea unui spațiu al exterminării. Personajele trec acest prag, pe rând, după o aşteptare de durată, care nu a fost lipsită de teamă şi întrebări fără răspuns, aşteptare care le transformă treptat în marionete: „personajele se lasă cotropite de teamă, dar nu au puterea de a se sustrage fascina-ției pe care această teamă le-o provoacă, paralizându-i, anulându-le orice licărire a voinței, implicit a personalității”[7].

---

[5] Octavian Jighirgiu, *Peregrin prin teatrul lui Matei Vişniec. Considerații teoretice,* Iaşi, Editura Artes, 2012, p. 81.

[6] *Ibidem,* p. 4.

[7] Bogdan Crețu, *Matei Vişniec, un optzecist atipic,* Ed. Universității ,,Alexandru Ioan Cuza’’, Iaşi, 2005, p. 131.

Personajele găsesc ca explicație a neputinței întâmpinate faptul că în viață trebuie să îți împlineşti toate rolurile, altfel nu vei găsi calea spre tine însuți: ”Un joc înseamnă un rol. O regulă şi un rol. Trebuie să treci prin toate rolurile posibile ca să devii tu. De aceea am venit aici”[8]. Aceste roluri sunt, de fapt, măştile pe care fiecare persoană le poartă în timpul vieții, în funcție de contextul în care se regăseşte, de persoanele pe care le are în jur, de starea de spirit, dar şi de scopul pe care l-a stabilit. Fiecare mască trebuie purtată după reguli prestabilite. O mască nepotrivită conduce spre eşec. Toate rolurile, adică toate măştile au rolul de a forma un întreg, de a construi o personalitate. Din păcate, în *Uşa*, teoria nu se poate aplica, iar personajele se confruntă cu alienarea:

„Personajul urmează un traseu sinuos, dar ineluctabil, care pornește de la monotonia declanșată de așteptare, trece prin angoasă și se sfârșește o dată cu alienarea”[9].

Bibliografie:

CREȚU, Bogdan, *Matei Vişniec, un optzecist atipic,* Ed. Universității ,,Alexandru Ioan Cuza’’’, Iaşi, 2005.

CRISTESCU, Ion, *Fenomenul Vişniec,* în ,,Cuvântul’’, martie-aprilie 2004, nr. 3-4.

JIGHIRGIU, Octavian, *Peregrin prin teatrul lui Matei Vişniec. Considerații teoretice*, Iaşi, Editura Artes, 2012.

VIȘNIEC, Matei, *Opera dramatică 1,* București, Editura Cartea Românească, 2017.

THE MEANING OF WAITING IN THE PLAY *THE DOOR*, BY MATEI VISNIEC
(*Abstract)*

Keyword: *waiting, death, waiting-room, space, fear*

The present article aims to reveal the way in which waiting is seen and prefigured in Matei Vișniec's play, *The Door*. So, the action of the plays is replaced by an expectation of the characters. As space of intertextuality, Matei Vișniec’s writings reorganize time and space of human existence, the characters are engaged in a continuous dialogue, but without any solution. The characters can’t explain their presence in a closed space, they want to leave, but they are not able to do that. They live in constant fear. What are they waiting for? The end of their lives.

---

[8] Matei Vișniec, *op. cit.*, p. 54.
[9] Bogdan Crețu, *op.cit.*, p. 130.

SEMNIFICAȚII ALE *HAINEI DE NUNTĂ* ÎN POEZIA LUI TRAIAN DORZ

FLORINA-MARIA BĂCILĂ
Universitatea de Vest din Timisoara

REZUMAT:
Lucrarea de față își propune să ia în discuție câteva semnificații ale sintagmei-simbol *haină de nuntă*, așa cum se actualizează acestea în poezia de factură mistică a lui Traian Dorz. Vom avea în vedere faptul că, în cazul de față, nunta este privită ca taină a comuniunii (în diversele sale ipostaze) dintre om și Divinitate, precum și ca unire veșnică – în concepția biblică – între Mirele Iisus și Biserica-mireasă. Mai mult decât atât, pe lângă simpla ilustrare a unor asemenea perspective semantice care contribuie la realizarea construcției textuale, semnificațiile *hainei de nuntă* și ale termenilor din același câmp lexical pun în lumină trăirile eului auctorial aflat mereu în ascensiune pe calea cunoașterii mistice, fapt evidențiat în secvențe selectate din câteva creații lirice reprezentative pentru crezul său poetic.

Cuvinte-cheie: *nuntă, simbol, semantică, stilistică, poezie mistico-religioasă*

În creația lirică a lui Traian Dorz, străbătută de puternice accente scripturistice, dar şi de un pronunțat filon mistic, nunta – stare extatică prelungită, episod extraordinar al bucuriei lăuntrice sau al iubirii expansive – constituie tema centrală a multor poeme inspirate din alegoria cărții biblice intitulate *Cântarea Cântărilor*, dedicate „cununiei” / „logodnei” dintre Dumnezeu şi sufletul omenesc, dintre Mirele Iisus şi Biserica-Mireasă (numită astfel în religia creştină şi aleasă de El pentru un atare statut); este vorba despre un gest al împărtăşirii veşnice dătător de sens şi de viață nouă (deci, trimițând la arhetipul creației), despre o legătură a dragostei unificatoare şi izbăvitoare, țel apoteotic al unui gen de aspirație universală.

În creştinism, „nunta simbolizează armonia şi izbânda, abandonul de sine şi împlinirea prin celălalt, atribute care îi dau sens mistic”[1] – în

[1] Doina Ruști, *Dicționar de teme şi simboluri din literatura română*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 266, s.v. *nuntă*.

cazul de față, unitatea perfectă dintre cer şi pământ (în sensul „comuniunii «conjugale»”[2] dintre Divinitate şi neamul omenesc), împlinirea certă a promisiunii pentru comunitatea tuturor credincioşilor (şi pentru fiecare dintre ei), care I-au fost fii ascultători, în veghe neobosită, şi vor fi răsplătiți cu pecetea eternizării la sărbătoarea unică din slava nesfârşită a Împărăției Cereşti.

O serie de poezii dorziene trimit, prin construcția mesajului lor, la metafore-simbol asociate nunții în parabolele biblice ori în textele cu caracter alegoric. Astfel, *haina de nuntă* întruchipează, în sens pozitiv, comorile cereşti, virtuțile, candoarea, inocența, curăția interioară cu care trebuie să fie împodobiți cei ce au trecut printr-o transformare autentică şi aspiră să ajungă în Cer, împreună cu sfinții lui Dumnezeu: „Treci peste anii viitori, / Iisuse Drag, şi vină, / ne du mai sus, mai sus de zori, / spre Țara de Lumină; / şi-n clipa când ni-i cununa / cu-a Slavei Tale Taine, / schimbați, ca Tine vom purta / **a' Păcii albe haine**.” (CCm 15, *De dorul Tău, Iisus Iubit*)[3]; „Să-mi iau **haina cea de aur** / pentru prânzul invitat, / – Cerule, începe-ți Nunta, / iată ultimul intrat!” (CUrm 7, *Să-mi iau harfa cea de aur*); „Iisuse, când din nou gândim / la Slava viitoare, / Te preamărim – şi ne silim / spre-o tot mai naltă stare. / Nu numai în al Tău lăcaş, / ci vrem să-Ți fim *la masă*, / nu numai ***haina* de nuntaş**, / ci harul *de Mireasă*, / *Te preamărim*, *Te preamărim*, / *Iisus*, *a Ta Mireasă!*” (CVeşn 49, *Iisuse, când din nou*); „Va fi frumos cu Tine, / Iisus, în veci şi-n veci! / Ce fericiți vom merge / pe-a Cerului poteci, / ce-mbrățişat vei face / al nostru viitor, / **veşmântul Nunții noastre** / **ce in strălucitor** / – *Iisus, Iisus, tot dulce* / *e-al nostru viitor!*” (CVeşn 108, *Ce bine e cu Tine*); „Mai cântați pe Duhul / Cel Preasfânt de Sus, / Care de la Tatăl / ni L-a dat Iisus; / El ne-mbracă viața / **în veşmânt frumos** / pentru Sărbătoarea / Nunții lui Hristos.” (CViit 19, *Mai cântați o dată*).

[2] Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, vol. I. Traducere din limba germană de Dana Petrache, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2002, p. 285, s.v. *nuntă*.

[3] Spre a nu îngreuna parcurgerea trimiterilor, am optat, în lucrarea de față, pentru notarea, în text, a referirilor (cu abrevieri) la volumele (aparținându-i lui Traian Dorz) din care au fost selectate secvențele ilustrative, alături de numărul paginii / paginilor la care se află fragmentul respectiv şi de titlul poeziei. Evidențierile din versurile citate (exceptându-le pe cele cu caractere cursive) ne aparțin.

Iubirea însăşi se converteşte în cel mai potrivit și mai pur veşmânt pentru acest moment special al speranței și al elevației[4]: „Şi dragostea să-mi fie ca primul strop de mir / din amfora întâiei fecioare înțelepte, / **ca mantia de Nuntă**, **ca inul de Ofir** / – şi sufletul meu astfel, Iisuse, să Te-aştepte!" (CÎnv 147, *Cântarea mea să fie*). De remarcat, în atari pasaje, faptul că profilul *hainei de nuntă* echivalează cu sugestia albului imaculat, dar şi cu strălucirea incandescentă, generată de intervenția grației divine, drept care primirea unui asemenea veşmânt înnoitor, adecvat pentru clipa intrării în Patria Cerească (alături de creația nemuritoare, inspirată de Sus), devine o rațiune certă a rugăciunii stăruitoare: „O, cerul meu cel tânăr, dă-mi **haina de lumină** / cu care să m-apropii învrednicit de Soare / şi slobodă intrare pe Poarta ta divină, / şi harfa cea de aur – spre veşnica-ți cântare! // [...] // Ce n-a-nțeles pământul, ce nu putea-nțelege, / slăveşte tu, cum lumea nici nu putea să ştie, / ce-a stat ascuns de lume, oprit de-ngusta-i lege, / înalță tu, cinstindu-i eterna cununie!" (CVeşn 218, *O, cerul meu cel tânăr!*); „O, Mire Drag, de când mi-ntind / spre Țărmu-acesta gândul / şi cât doresc să mă desprind / de toate, cuprinzându-l! / – Ajută-mi să-l ating având / **veşmântul cel de soare** / şi să mă-ntâmpini ascultând / Cântarea-mi Viitoare..." (CE 184, *O, iată Țărmul Fericit*).

Prin urmare, *haina de nuntă* trimite la ideea înnoirii interioare, implicit asumate cu luciditate, în vederea pregătirii pentru marea zi a cununiei cu Hristos, promise tuturor celor ce nu au abandonat lupta, ci au învins, prin El, ispitele din afară sau pe cele ale sinelui: „Cântările-mi vor ține locul / la masa dragostei cu voi / şi ne-ntâlnim când veți întoarce / prin câte-o lacrimă napoi. // Mă duc să-mi iau o harfă nouă / şi-o altă carte cu cântări, / şi-**un alt veşmânt de cununie** / spre Ziua dulcii Aşteptări. // Am să mă-ntorc când tot pământul / de grâul sfânt va fi-nverzit / şi cerul nou va fi-**n veşmântul** / **Ospățului Sărbătorit**." (CBir 89, *Mă duc să dorm puțin...*); „Crin fii, dar, cu dulce rouă / şi cu raze-mpodobit, / ca la Nunta cea mai Nouă / să-nsoțeşti pe Cel Iubit. // Dar fii crin chiar dacă-o vreme / trebuie să stai în spini, / ştie Cel ce-o

[4] Vezi Leland Ryken, James C. Wilhoit, Tremper Longman III (editori), *Dicționar de imagini şi simboluri biblice,* Oradea, Casa Cărții, 2011, p. 422-423, s.v. *in.*

să te cheme / printre oaspeții divini. // Fii crin, dar, miresme sfinte, / proaspete şi dulci purtând, / – **ale Mirelui veşminte** / ai să-mpodobeşti curând. // Crin dar fii – şi strălucită / slavă lângă Soare ai, / taina ta nedespărțită / unică va trece-n rai.” (CE 21, *Dar fii crin*).

Ipostaza de element indispensabil acestei nunți a veşmântului (în concordanță cu textele evanghelice) este complet conştientizată în ceasurile de căință ale eului liric, în îndemnurile adresate în stil paremiologic sau în exclamațiile ori în interogațiile cu caracter meditativ, ce vin să ilustreze insistent anularea oricărei posibilități de a intra la nuntă a celor surprinși a fi fost infideli Creatorului, supuşi atracțiilor şi uşurătății lumii, lipsiți de o veritabilă schimbare lăuntrică: „O, de-aş fi crezut, Iisuse, / cu adevărat că vii, / cum Ți-aş fi ieşit nainte, / ca la Sfintele Florii, / cum aş fi-mbrăcat **veşmântul** / **sfintei Tale cununii** / – o, de-aş fi crezut, Iisuse, / cu adevărat că vii!” (CVeşn 146, *Dac-aş fi crezut!*); „O, dac-ai mai putea lupta / un an, o zi, o dată, / ca să-ți păstrezi iubirea ta / frumoasă şi curată, / ca să-ți păzeşti acel dar sfânt / al vieții fără vină, / **cu ce strălucitor veşmânt** / te-ai cununa-n lumină!...” (CCnț 84, *Atâția ani...*); „Cum ai intrat în Nunta Sfântă / tu, cel fără **veşmânt ’noit**? / Curând te va-ntreba Stăpânul / şi-ai să muțeşti înmărmurit.” (CViit 173, *Cum ai intrat aici?*); „Ce loc frumos şi tu aveai / la masa nunții sfinte, / când te-aşteptau să intri-n rai / **a cerului veşminte**! / Câți îngeri stau atunci cântând, / să-ți iasă înainte, / dar toate le-ai pierdut, căutând / al lumii blid de linte!... // Ce sân ceresc te-ar fi primit, / dacă-ntorceai odată, / cu ce sărut te-ar fi sfințit / Preafericitul Tată, / dar cât de-adânc te-ai despărțit / de Casa minunată / unde-ai fi fost sărbătorit / cu-o nuntă necurmată...” (EP 18, *Ce loc frumos*).

În unele versuri, simbolistica de inspirație biblică a veşmântului de cununie se asociază cu aceea a *inelului*, cele două elemente fiind indisolubil legate de ataşamentul statornic față de chemarea Duhului Sfânt, de invitația stăruitoare la eliberare sufletească: „De ce rămâi departe când drumul ți-e deschis, / de ce-ntorc fără tine câți soli ți s-au trimis? / De ce nu-mbraci **veşmântul de nuntă dăruit**, / de ce nu iei **inelul cel scump, făgăduit**?” (CDr 9, *De ce rămâi departe?*), de acceptarea jertfei lui Hristos ca singură soluție izbăvitoare din întunericul morții şi ca mijloc de a accede în dimensiunea eternității:

„Şi totuşi Tu, Iisuse, eşti Cel ce m-ai salvat, / prin Cruce, din pierzare, din moarte şi păcat, / în Templul Veşniciei cu Tine m-ai luat, / **cu cea mai albă haină de har** m-ai îmbrăcat, / **inelul Tău de aur** în deget mi-ai schimbat, / picioarele**-n sandale cereşti** mi-ai încălțat, / şi Cerun sărbătoare întreg l-ai adunat / în clipa când alături de Tine m-ai legat. // De-atunci, pe veşnicie, cu Tine-s cununat / şi nu doresc, Iisuse, un loc mai minunat / decât să-Ți fiu în totul urmaş adevărat / şi-ascultător statornic pe drumul Tău curat, / oricât ar fi pe lume cu plâns împreunat, / căci nu-i mai mare slavă decât să fi-ndurat / ocara Ta alături, răbdând nevinovat, / adeverind cu sânge că nu Te-am înşelat." (CCm 77, *Cu cine să Te-asemăn?*). Iată cum semnificațiile acestor elemente sunt „decodabile" în următorul poem ce reflectă începutul unei împărtăşiri (în cadrele dragostei adevărate, unice) a făgăduințelor sacre dintre Dumnezeu şi poporul Său (văzut ca unitate, dar şi ca individualități), în termenii unei logodiri suprafireşti: „Atunci când ne predăm deplin / în slujba lui Hristos, / ne vom primi prin har divin / **veşmântul luminos** / **şi-ncălțământul cel sublim,** / **şi-al dragostei inel** / şi fericiți ne-nvrednicim / să ne unim cu El. // Logodna noastră-n Duhul Sfânt / se face-atunci ca-n rai, / schimbați prin sfântul legământ, / primim alt chip şi grai, / ne altoim în Trup divin / şi-n Sânge cu Hristos, / spre rodul Lui tot mai deplin, / mai dulce şi frumos. // ... O, dacă-am fost 'noiți prin Har, / născuți din Dumnezeu, / atunci, iubind fără hotar, / ne-am înălța mereu / şi, inspirați de Duhul Sfânt, / ne-am transforma nespus, / pân' am ajungempreunând / cununa cu Iisus." (EP 46, *Întâi să fim*).

Experiența interioară a prezenței Lui se petrece ca urmare a înțelegerii absolute a transcendenței, drept care misticul renunță la sine însuşi şi se „pierde" în El: „Dragostea este magnetul care atrage mereu mai puternic sufletul care se prăbuşeşte în luminosul întuneric al Domnului. [...] La acest nivel nu mai e vorba să înveți ceva despre Dumnezeu, ci să-L primeşti, adâncindu-te în El."[5]. În această întâlnire unică, restauratoare, se descoperă întreaga sursă a fericirii şi neclintita speranță a veşniciei; sufletul, atras irezistibil de dorul Lui, caută să-L

[5] Paul Evdokimov, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*. Traducere, prefață şi note: Teodor Baconsky, Bucureşti, Editura Anastasia, [f.a.], p. 61.

întâmpine în rugăciune şi în haina curăției autentice, cu întreaga forță a credinței şi a nădejdii în toate etapele creşterii spirituale, având drept țintă atingerea infinitului, a eternității, mai presus decât orice altă pasiune, dorință sau virtute[6]: „Îți mulțumesc că mi-ai venit, / lumina mea cea bună, / că ceasul nostru mult-dorit / ni-l vom petrece fericit, / rugându-ne-mpreună! // Rămâi cu mine fără gând / şi fără nicio teamă, / şopteşte-mi inimii arzând / şi poartă-mi mâinile lucrând / Tu, Frate, Soț şi Mamă! // O, nu pleca, Iubitul meu, / rămâi aici cu mine / şi-aşteaptă până-mi gat şi eu / **cununa şi veşmântul meu**, / să mă cununi cu Tine! // Atunci vom merge amândoi / pe-o rază luminoasă / şi-al îngerilor dulce roi, / cântând, ne va petrece-apoi / până intrăm Acasă. // Rămâi aici să ne rugăm, / Lumina mea cea bună, / şi Tatăl nostru Cel Iubit / binecuvânte fericit / o cruce şi-o cunună!" (CBir 102-103, *Îți mulțumesc că mi-ai venit*).

În poezia dorziană, cununia mistică, intimitatea cu Dumnezeu se raportează direct nu numai la acest dor suprafiresc, ci şi la creația artistică, la naşterea „cântărilor nemuritoare", ofrandă vie pentru Cel ce le-a inspirat în chip fericit şi, astfel, le-a „cununat" diafan cu lumina veşniciei, oferindu-le „dreptul" la eternizare – lor, dar şi plăsmuitorului lor. Alături de nevoia acută a ocrotirii şi a atingerii sacre, ele rămân, pentru eul liric, embleme speciale ale jertfei neîncetate şi ale câtorva dorințe exprimate înainte de momentul trecerii, întrucât sunt singurele care l-au însoțit în situații hotărâtoare spre a-I putea da slava cuvenită lui Dumnezeu, făcând mai uşoară păşirea la cununia cu El: „Să fi-avut o mie de cuvinte-alese, / eu, Iisus, tot numai Ție le-aş fi spus, / le-aş fi-aflat **podoabe scumpe de mirese** / şi-n cântări eterne Ție le-aş fi-adus." (CVeşn 64, *Să fi-avut o mie*); „Cântărilor culese / atâta drag de drum / **veşmântul de mirese** / îmbracă-li-l de-acum." (CDr 204, *O, viața mea*).

Desigur, în numeroase poeme ale lui Traian Dorz, imaginea nunții se asociază cu ideea de castitate, de puritate interioară sublimă, de „nevoință" spre sfințenie şi spre perfecțiune. Asemenea texte cu

[6] Vezi Jan van Ruusbroec, *Podoaba nunții spirituale sau Întâlnirea interioară cu Cristos*. Traducere din olandeza veche de Emil Iorga, București, Editura Humanitas, 1995, p. 45.

rezonanțe biblice conturează aşteptarea în răbdare, curăție şi speranță a venirii Lui, „fecioara” (*id est* sufletul credincios) învingând orice durere sau obstacol pentru a accede la starea de extaz (dialog personal cu Dumnezeu şi, deopotrivă, iubire trăită la cote maxime), de contemplare, întru întâlnire perpetuă cu El; iată, în acest sens, un poem alegoric relevant pentru viziunea artistică a autorului: „Fecioară înțeleaptă cu candela aprinsă, / ce trează-aştepți întruna pe Mirele Slăvit, / se lasă înserarea pe fața zilei stinsă, / iar Fața Lui Slăvită nici azi n-a răsărit. // Pe cerul larg răsare puzderie de stele, / frumoşii Lui luceferi răsar în lung şi-n lat, / dar nici în seara asta nu vezi venind prin ele / Luceafărul Iubirii şi Soarele-aşteptat. // Se-ntinde ca o mreajă a somnului ispită, / lumina să ți-o stingă, vegherea să ți-o ia, / dar, suflet alb, păstrează-ți nădejdea neclintită, / căci lupta aşteptării curând se va-ncheia. // Cu candela credinței aprinsă, o, fecioară, / rămâi spălându-ți ochii prin lacrimi de-orice somn, / **în haina curăției, frumoasa ta comoară,** / aşteaptă cu răbdare pe-al Slavei Dulce Domn. // Veghează, mai veghează, mai suferă o clipă, / în candela sleită mai toarnă-ți untdelemn, / vor trece toate-acestea, vor trece-aşa de-n pripă / cum n-ar fi fost vreodată, când El va face-un semn. // Dorm toți? O, nu-i nimica! – tu rabdă şi veghează. / Plângi mult? E grea vegherea? El ştie tu cât plângi. / Dar iată Răsăritul cum tot se luminează / şi-obrazul tău cu lacrimi în slavă ți-l răsfrângi. // Răsare Fața Dulce a Celui Care vine, / iar Harul într-o clipă pe veci te-a mângâiat. / – Cu ce cununi mărețe de sori şi stele pline / îți va-mbrăca El fața ce-a plâns şi-a privegheat!” (CCm 23-24, *Fecioară înțeleaptă*).

În alte versuri, dragostea idealizată se transformă în „mireasa” sufletului înveşmântat de strălucire şi de puritate, deziderat necesar a fi atins în urma rugăciunii stăruitoare – pentru aici, dar şi pentru Dincolo: „Tu nouă ne-ai născut, Iisuse, / iubirea cea mai îngerească, / din ce în ce mai sfânt şi sus e / pus rodul ei să strălucească / – îmbrac-o-**n haina de mireasă** / şi-alături Tatăl să Ți-o puie, / că nici iubire mai frumoasă, / Iisus, pe lume asta nu e!” (CVeşn 197, *Tu ne-ai născut*); „Când va fi să vină Mâna-Ți să mă culce, / dă-mi, Iisus, un leagăn moale şi divin, / iar această harfă mi-o aşază dulce / lângă căpătâiul somnului meu lin. // Când şi când, în miezul nopților

plăcute, / Duhul Sfânt s-adie corzile ei calm / şi, trezindu-mi cântul, blând să mi-o sărute / cu cereşti acorduri Noul Tainei Psalm. // În Cântări Eterne, încă necântate, / să-mi trimiți iubirea **cu veşmânt de stea**, / doar pe ea trimite-o dintre câte-s toate, / ea să-mi fie sora şi mireasa mea! // Şi ne-nchide-n casa noastră cea de soare, / cu sărutul leagăn şi minunea steag; / din Cântări Eterne şi Nemuritoare / să ne facem unul visul nostru drag. // Slava ascultării, dusă pân' la moarte, / s-o-ncunune Raiul, tainic şi duios, / unde fericirea strălucită foarte / să ne tot izvoară numai din Hristos!" (CE 9-10, *Când va fi*).

Interesantă este şi imaginea Bisericii în calitatea ei de Maică şi, deopotrivă, Fecioară neprihănită, mai ales că, din cele mai vechi timpuri, creştinii s-au referit la Biserică în această manieră[7]: „Vino, dulce înger care-n mână ții / cel dintâi potirul ultimei urgii, / şi mă ia şi-arată-mi dulce de nespus, / strălucind, Mireasa Mirelui Iisus. // [...] // Văd ca o cetate de mărgăritar / Scump Ierusalimul de argint şi har, / dulcea piatră scumpă de-aur mult şi greu, / Maică sau Mireasă a lui Dumnezeu. // Toată e un soare dulce şi curat, / numa-n curcubeie sfinte-nconjurat / şi-n lumina-i albă zboară îngeri mii, / intonându-i veşnic alte melodii. // Oare nu-i Fecioara **cu-nsorit veşmânt**, / strălucind gătită Mirelui ei Sfânt? / Dulce-i toată starea ca un imn frumos; / Maica-i, ori Mireasa lui Iisus Hristos? // Spune-mi, dulce înger, că şi eu voi fi / Sus când toate-acestea se vor împlini, / căci cu dor fierbinte țin a' Lui porunci, / fericind acuma ce-mi doresc atunci." (MT 163, *Vino, dulce înger*).

„Setea sufletului făcut să caute şi să găsească odihna numai în Dumnezeu se materializează într-un strigăt final, la unison, al Miresei (Biserica vie a lui Hristos) şi al Duhului"[8], reflectat la finalul *Noului Testament*, în cuvinte ale unei invitații la o experiență sacră: „Şi Duhul, şi Mireasa zic: Vină, vină, vină, / cât te aşteaptă Tatăl **cu haina de lumină** / şi cât te cheamă Domnul cu dragoste de mamă / – o, vină, vină, vină, că nu mult te mai cheamă!" (CCnț 120, *Şi Duhul, şi*

[7] Vezi John Behr, *Taina lui Hristos: viața în moarte*. Traducere din limba engleză de Gheorghe Fedorovici, Bucureşti, Editura Sophia, 2008, p. 148 ş.u.

[8] Titiana Dumitrana, *Teme biblice reflectate în literatură*, Timişoara, Editura World Teach, 2009, p. 207.

Mireasa). Astfel, în cadrul ceremonialului restaurator al unității paradisiace primordiale, lumina şi dragostea cu obârșie divină se vor răsfrânge asupra purității absolute a Bisericii (păstrată de-a lungul tuturor provocărilor inerente), considerată a fi trupul lui Hristos, cu Care se uneşte într-un mister sacru; ea simbolizează comunitatea escatologică a Noului Ierusalim, în care „slava lui Dumnezeu va fi sursa de lumină”[9], iar acest tablou predominant al nunții Mielului îşi găseşte certe ecouri în pasajele din cartea biblică *Apocalipsa*: „Tu, Mire-al Frumuseții, din Slava Ta curată, / vei da Miresei Tale, Bisericii, luciri, / iar Ea purta-va veşnic **veşmântul fără pată**, / din Fața Ta cea dulce, din dulcile-Ți priviri.” (CCm 49, *În ziua fără noapte...*); „Biserică slăvită, Ierusalim ceresc, / ce strălucit ți-e locul, ce veşnică-i cununa, / **ce luminos, veşmântul de in dumnezeiesc** / în care umbli-alături de Mielul, totdeauna!... // Mireasă Fericită, Comoară de nespus, / ce slavă nepătrunsă e cea gătită ție, / când Însuşi Împăratul şi Domnul tău Iisus / ți-e Mirele şi Soțul Iubit pe veşnicie! // Frumoaso, Preaiubito şi Scumpo, ce slăvit / e locul tău şi chipul ce ți l-a dat iubirea / şi frumusețea care prin foc ți-ai înnoit, / şi numele pe care ți l-a albit sfințirea. // Te vor privi de-a pururi cereştile minuni / uimite de frumsețea şi slava ta divină, / plăcută ca mireasma a mii de rugăciuni, / curată ca un cântec de neauă şi lumină. // Spre Tronul cel deasupra de-al şaptelea scump rai / nălțăm şi noi suspinul cu jertfa rugătoare, / să ne găsească vrednici de **sfântul Slavei strai**, / să stăm în Ziua Nunții cu tine, lângă Soare.” (CVeşn 57-58, *Biserică slăvită*).

Concluzionând, se poate afirma că poezia lui Traian Dorz este, prin excelență, un imn special consacrat înaltei taine a unirii (paradoxale a) divinului cu umanul, a infinitului cu finitul, în cadrele dragostei curate, excepționale şi, prin aceasta, inepuizabile şi inconfundabile – reflex al unei concepții profund teologice şi mistice despre trăirea în Hristos. Poemele invită la conturarea unei imagini a ființei conduse, ca o mireasă, spre însoțirea netrupească, imaterială, cu El, sub auspiciile unui veritabil mister al dragostei dintre creație şi

[9] Leland Ryken, James C. Wilhoit, Tremper Longman III (editori), *op. cit.*, p. 629, s.v. *mireasă, mire*.

Creator, prin intermediul căreia sufletul – aflat în epectază, care se referă la „nesfârşitul «urcuş duhovnicesc» al omului către infinitatea lui Dumnezeu”[10] – are posibilitatea de a atinge treapta cea mai înaltă a desăvârşirii. Iubirea înseamnă deci mai mult decât o stare, un sentiment sau o virtute; e negrăitul mister, transcendentul în stare pură, fără de care, în procesul de restaurare sufletească (mergând până la asemănarea cu Hristos – scop şi împlinire a creației), țelul cel mai înalt al îndumnezeirii nu ar fi posibil[11].

Sigur că, pe lângă nuanțele variate în care este valorificat motivul liric al *hainei de nuntă*, de o densitate metaforică uluitoare, impresionează expresia cea mai adâncă a experiențelor ilustrate în versuri, sublimarea lor, legătura de o intimitate copleşitoare a eului auctorial cu Divinitatea, Care e parte din ființa lui, comuniunea reciprocă ce dă viață, sens, frumusețe, lumină, infinitate, revelație. Semnificațiile profunde ale acestora pot fi însă corect decodate numai printr-o interpretare justă a textului dorzian, în care un loc aparte îl ocupă viziunea teologică referitoare la raportul dintre om şi Dumnezeu, concepție potrivit căreia El intră în legătură cu sufletul într-o dragoste harică, bazată pe o relație dialogică personală între cei doi și care nu se poate confunda cu realitatea celei pământești.

Pentru autor, poezia rămâne una dintre cele mai adecvate forme de exprimare şi interpretare a extazului mistic experimentat la intensitate maximă; în esența ei, creația este capabilă să reflecte în versuri (cu uimire, dar şi cu exigență) starea de rugăciune, lumina şi fericirea, urcuşul spiritului spre frumusețea absolută de Dincolo, până la suprema și atât de aşteptata întâlnire cu El.

---

[10] Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 190.

[11] Vezi *Nota editorului*, în * * *, *Cuvânt despre linişte. Scrieri ziditoare despre lucrarea mântuitoare*. Traducerea textelor: Pr. Gheorghe Tilea, Pr. Grigorie Teodorescu, Ilie Iliescu, Pr. Mihai Vladimirescu, Gherontie Cruceada, Radu Duma. Ediție îngrijită, note şi comentarii: Radu Duma, Bucureşti, Editura Herald, 2002, p. 5-6.

Surse:

CBir = DORZ, Traian, *Cântarea Biruinței*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
CCm = DORZ, Traian, *Cântarea Cântărilor mele*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
CCnț = DORZ, Traian, *Cântările Căinței*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2008.
CDr = DORZ, Traian, *Cântări de Drum*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2006.
CE = DORZ, Traian, *Cântările Eterne*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2008.
CÎnv = DORZ, Traian, *Cântarea Învierii*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
CUrm = DORZ, Traian, *Cântările din Urmă*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
CVeșn = DORZ, Traian, *Cântarea Veşniciei*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
CViit = DORZ, Traian, *Cântarea Viitoare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2008.
EP = DORZ, Traian, *Eternele poeme*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2010.
MT = DORZ, Traian, *Minune și Taină. Imne, colinde, cântece și plângeri cu Maica Domnului*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2006.

Bibliografie:

* * *, *Cuvânt despre linişte. Scrieri ziditoare despre lucrarea mântuitoare*. Traducerea textelor: Pr. Gheorghe Tilea, Pr. Grigorie Teodorescu, Ilie Iliescu, Pr. Mihai Vladimirescu, Gherontie Cruceada, Radu Duma. Ediție îngrijită, note şi comentarii: Radu Duma, Bucureşti, Editura Herald, 2002.
BEHR, John, *Taina lui Hristos: viața în moarte*. Traducere din limba engleză de Gheorghe Fedorovici, București, Editura Sophia, 2008.
BIEDERMANN, Hans, *Dicționar de simboluri*, vol. I. Traducere din limba germană de Dana Petrache, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2002.
DUMITRANA, Titiana, *Teme biblice reflectate în literatură*, Timişoara, Editura World Teach, 2009.
EVDOKIMOV, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*. Traducere, prefață şi note: Teodor Baconsky, Bucureşti, Editura Anastasia, [f.a.].
RUŞTI, Doina, *Dicționar de teme şi simboluri din literatura română*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002.
RYKEN, Leland, WILHOIT, James C., LONGMAN III, Tremper (editori), *Dicționar de imagini şi simboluri biblice*, Oradea, Casa Cărții, 2011.
VAN RUUSBROEC, Jan, *Podoaba nunții spirituale sau Întâlnirea interioară cu Cristos*. Traducere din olandeza veche de Emil Iorga, București, Editura Humanitas, 1995.

CONNOTATIONS OF THE WEDDING GARMENT (*HAINA DE NUNTĂ*)
IN THE POETRY OF TRAIAN DORZ
(*Abstract*)

Key-words: *wedding*, *symbol*, *Semantics*, *Stylistics*, *mystical-religious poetry*

The aim of the current paper is to take into consideration some of the connotations that the symbol-phrase *haină de nuntă* (wedding garment) has in the mystic poetry belonging to Traian Dorz. We will have in view the fact that, in this case, the wedding is regarded as a mystery of communion (in its several avatars) between man and Divinity, as well as the eternal unlion – in a biblical sense – between Jesus, the Groom, and the Church, as the Bride. Moreover, besides the simple illustration of such semantic perspectives which contribute to building up the text, the meanings of the wedding garment (*haina de nuntă*) and of the terms from the same semantical field shed lights on the lyrical voice's feelings, always ascending on the way of mystical knowing, fact which is revealed in the selected fragments from some lyrical creations representative for his artistic belief.

POETICA FRICII ÎN ROMANELE LUI FĂNUȘ NEAGU

ANA CODILĂ
Universitatea de Vest din Timișoara

Cuvinte-cheie: *Fănuș Neagu, roman, poeticitate, temă, frică*

Câteva noțiuni despre roman și evoluția acestuia

Fănuș Neagu, un scriitor care a abordat genul scurt și romanul, epicul și liricul, captivează prin modul inedit de a le contopi. Modernitatea derivă din modalitatea utilizată în construirea textelor, și anume hibridizarea textului narativ, introducerea, în textul propriu-zis, narativ sau descriptiv, a unor pasaje aparținând limbajului poetic, ceea ce presupune o întrepătrundere a stilurilor. În acest articol, ne vom axa pe maniera în care scriitorul brăilean și-a construit romanele, generând, în multe dintre ele, o *poetică a fricii*. Vădită ripostă la convențional, la tradițional, textele sale au atras reacții contradictorii din partea criticii literare.

Romanul este o specie a genului epic. Prin complexitate, a furnizat numeroase controverse de-a lungul timpului, în literatura universală și în cea română. Contradicțiile sunt vizibile încă din momentul în care se încearcă o definire și, în același timp, o datare pertinentă a acestei specii. În eseul *Arca lui Noe,* Nicolae Manolescu afirmă că: „Pentru unii, *Iliada* sau *Eneida* sunt romanele celor vechi; pentru alții, întâiul roman sunt abia *Les chansons de geste;* pentru o a treia categorie, ar fi fără sens să numim romane prozele anterioare secolului XVIIII; în sfârşit, sunt destui care încep romanul cu Balzac.”[1]

---

[1] Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc,* București, Editura Gramar, 1998, p. 1.

Adevărul este că romanul nu s-a impus cu adevărat ca specie bine conturată până la sfârșitul secolului al XIX-lea, când scriitorii au observat multiplele posibilități oferite de către spațiul romanesc: pornind de la personaj, intrigă, limbaj, până la dimensiunea temporală și spațială, și chiar până la îmbinarea genurilor literare. O posibilă explicație a întârzierii evoluției romanului poate fi cea oferită de Jean Ricardou, în lucrarea *Problèmes du nouveau roman,* care constă faptul că: „Analiza procedeelor romanului n-a cunoscut deloc publicitatea. Motivul istoric al acestei rețineri prelungite este prioritatea altor genuri. Cauza esențială fiind complexitatea aproape inextricabilă a procedeelor romanului, greu de desprins din trama sa."[2]

În literatura română, romanul s-a manifestat mult mai târziu decât în cea europeană, cunoscând arderea câtorva etape importante, care marchează un decalaj considerabil între cele două literaturi, scriitorul autohton preferând inițial să imite, să traducă și, ulterior, să se sincronizeze cu literatura occidentală. În acest sens, Mircea Martin susține că: „După efortul de umplere a spațiilor albe vine încercarea de recuperare a timpului pierdut. Încercare disperată ce are loc fără parcurgerea întregului ciclu evolutiv, prin sărirea etapelor, mai precis, prin simultaneizarea lor."[3]

Scriitorul român a depus un efort uriaș în încercarea de a se alinia scriitorilor europeni, având numeroase complexe, precum cel al discontinuității, al imitației, al *întârzierii,* al ruralității, al lipsei de audiență, dar, odată cu impunerea și conștientizarea valorilor proprii, discrepanța dintre modelul autohton și cel străin își pierde din intensitate.

Romanul românesc parcurge mai multe etape, în traseul său spre modernitate, care reflectă însăși concepția de roman, întrucât, de la o epocă la alta, acumulează noi experiențe estetice, dovedind caracterul deschis al genului epic. Romanul se instalează rapid în literatura română, deoarece satisface dorința unui public larg pentru genul romanesc, în perioada interbelică, romanul devine atracția scriitorilor

---

[2] Jean Ricardou, *Problèmes du nouveau roman,* Paris, Éditions du Seuil, 1967, p. 7.

[3] Mircea Martin, *G. Călinescu și „complexele" literaturii române,* București, Editura Albatros, 1981, p. 24.

și a controverselor, fiind specia cea mai fertilă, care nu stabilește nicio graniță, niciun impediment, în afara calității literare, aspect surprins și de Nicolae Rotund, care afirmă că: „Din literatură, romanul face pur și simplu ce vrea: nimic nu-l împiedică să exploateze, în folos propriu, descrierea, narațiunea, drama, eseul, comentariul, monologul, discursul; sau să fie, după placul său, pe rând sau simultan fabulă, istorie, apolog, idilă, cronică, povestire, epopee; […] el poate, dacă crede necesar, să conțină poeme, sau pur și simplu să fie *poetic*."[4]

Noutatea adusă de romanul românesc al secolului al XX-lea în ce privește categoriile esențiale de durată epică, spațiu epic, viziune sau cadru nu atrage doar romancierii, ci și pe cititorii captivați de diversitatea formelor, de complexitatea speciei ori de structura sa compozițională, precum și pe criticii literari, întrucât le furnizează material-suport valoros care stă la baza numeroaselor perspective ale fenomenului literar aflat în concordanță cu elementul istoric. Spre deosebire, de scriitorul secolului al XIX-lea, cel al secolului al XX-lea nu mai reproduce lumea ca atare, ci o trece prin filtrul propriei viziuni, bazându-se pe reflectare și cunoaștere, dând naștere unei noi tehnici de construcție romanescă, aspect sesizat de R. M. Albérès, în *Istoria romanului modern*: „Imaginea lumii, mult mai subiectivă, mai personală, renunțarea la transpunerea *literală* a universului, sistemul de personaje concepute în afara simplelor referințe bibliografice etc., îi invită pe scriitori spre descoperirea unor noi posibilități de a concepe structurile epice, spre noi construcții, spre noi modalități compoziționale, spre o nouă mișcare în timp și spațiu a evenimentelor epice."[5] Noul roman nu se mai caracterizează prin utilizarea narațiunii clasice sau abordarea cronologică a evenimentelor ori desfășurarea lor lineară, ci se definește prin utilizarea fragmentarismului, a funcției *poetice* a limbajului, înregistrarea și colectarea celor mai diverse și nuanțate imagini ale lumii sau reveniri în timp, apelându-se la tehnica

---

[4] Nicolae Rotund, *Tudor Arghezi-prozatorul*, Constanța, Editura Ex Ponto, 1996, p. 54.

[5] Réne –Marill Albérès, *Istoria romanului modern*, în românește de Leonid Dimov, prefață de Nicolae Balotă, București, Editura pentru Literatură Universală, 1968, p. 36-37.

rememorărilor, aducerea în prim-plan a miturilor și revalorificarea acestora, și chiar *resituarea* personajului.

Despre romanele lui Fănuș Neagu

În acest context literar, apare Fănuș Neagu, întrucât printre scriitorii care au abordat noul roman în literatura română, continuând să genereze observații și referințe critice interesante, se numără *Îngerul a strigat* (Fănuș Neagu), *Animale bolnave* (Nicolae Breban), *Șatra* (Zaharia Stancu), *Iarna Fimbul (*Alice Botez) sau *Martorii* (Mircea Ciobanu). Ca urmare, scriitorii generației ’60 sunt cei care au restabilit legătura cu marea tradiție a literaturii române interbelice, cu precizarea că romanul capătă o altă formă, mult mai deschisă la inovație, în special în domeniul tematicii și al modalităților de realizare artistică, care ia ființă tocmai din negarea vechilor modele. În viziunea lui Gasset, romanul modern: „evoluează de la narațiune la reprezentare şi de la subiectul epic la analiză: dă atenție figurilor, personajelor, în interioritatea lor, mai degrabă decât tramei.”[6]

Literatura secolului al XX-lea marchează, din perspectiva teoreticianului Gheorghe Glodeanu, conectarea investigațiilor romanești la nevoile lumii moderne, romancierul propunând o altă scriitură, bazată pe un șir de întrebări asupra condiției artistului, a scrisului și a omului, demonstrând că romanul cel mai autentic este experiment și căutare.[7] Dintre aceștia, Fănuș Neagu este autorul unui roman care ascunde trăsături definitorii ale lumii bălților sau ale Dunării, prin revenirea înspre picaresc, într-un context în care proza românească se îndreaptă spre analiză și dezbatere eseistică. Potrivit lui Ion Vlad: „Romanul lui Fănuș Neagu menține o fericită legătură cu literatura născută din cultivarea epicului pur, o literatură descinsă din funcția sacră a povestitorului invitat de colectivitate să tălmăcească sensurile ascunse ale lucrurilor și ale firii.”[8]

---

[6] apud Nicolae Manolescu, *op. cit.* , p. 13.

[7] Gheorghe Glodeanu, *Dimensiuni ale romanului contemporan*, Baia Mare, Editura Gutinul, 1998, p. 17.

[8] Ion Vlad, *Descoperirea operei. Comentarii de teorie literară*, Editura Dacia, Cluj, 1970, p. 187.

Romanul fănușian, considerat de scriitorul însuși drept o povestire care acumulează evenimente excepționale sau banale din care acesta ia naștere, este organizat după o tehnică novatoare, și anume înlănțuirea unor povestiri distincte, asemenea celor din volumele sale de proză scurtă, care sunt situate într-o relație discretă, dar firească, de asociere, curgând una din cealaltă, înfiripându-se natural, sub forma unei totalități, deși fiecare dintre acestea se caracterizează, aparent, prin autonomie: „Romanul este alcătuit dintr-o succesiune de povestiri ce se interferează și se completează reciproc, legătura dintre ele fiind asigurată prin prezența lui Ion Mohreanu, personaj-martor, dar și actor al întâmplărilor.”[9]

Revenirea la trecut, prin tehnica rememorării, este o trăsătură a romanului secolului al XX-lea pe care o întâlnim și în opera lui Fănuș Neagu, prin acțiunea întreprinsă de către Ion Mohreanu, unul dintre personajele romanului *Îngerul a strigat,* care readuce în discuție, prin rememorare, fapte și mișcări ale umanității, fapt remarcat de Ion Vlad. În același timp, romanul fănușian amintit este unul al încercării, al experienței, al ispășirii, întrucât nota dominantă a acestuia este rătăcirea, care duce, în final, la descoperirea unui univers de fiecare dată neprevăzut, nou, asemenea speciei abordate.

Răzvan Voncu afirmă, în prefață la romanul *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*, că, în creația fănușiană, se observă influențe din Mihail Sadoveanu și Panait Istrati, la nivelul limbajului sau al toposului în care se conturează acțiunea: „Cu Sadoveanu are în comun, pe lângă cultul limbajului pasiunea pentru situații epice năpraznice și pentru personaje puternice. De Istrati îl apropie o întreagă mitologie a Brăilei, a Dunării, a Bărăganului care începe la marginea orașului-port, dar mai ales mirajul depărtărilor, al plecării, de care suferă multe dintre personajele fănușiene.”[10]

În ceea ce privește romanul fănușian *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*, există voci critice, printre care Gheorghe Glodeanu sau Nicolae Manolescu, care afirmă că acesta este o copie fidelă a operei *Craii de*

---

[9] Gheorghe Glodeanu, *op. cit.* p.52.

[10] Răzvan Voncu, prefață la *Frumoșii nebuni ai marilor orașe,* București, Editura Litera, 2011 [1976], p. 19-20.

curte veche a lui Mateiu Caragiale, întrucât Fănuș Neagu iese din tiparul obișnuit, de această dată personajele sale fiind orășeni, iar narațiunea este localizată, în cea mai mare parte, în mediul citadin. De fapt, această migrare constituie punctul slab al romanului, psihologiile celor trei protagoniști fiind construite într-o manieră simplistă, în opoziție cu limbajul acestora, care este unul somptuos, decadent, elaborat. Mai mult, fiecare personaj este situat sub zodia unei anumite taine, cântărețul Radu Zăvoianu a rămas orfan după ce și-a pierdut ambii părinți la Canal, aceștia fiind victime ale socialismului stalinist, fotbalistul Ed Valdara este un simbol al autodistrugerii și al cinismului, iar Ramințki, scriitorul, este o victimă a sorții, putând fi considerat un *alter ego* al autorului. Personajul feminin, Asta Dragomirescu, este o figură a infidelității, care a săpat și adâncit prăpastia dintre cei doi prieteni, Zăvoianu și Ramințki. Cu toate acestea, analogiile cu *Craii de curte veche* se opresc la acest nivel, fapt susținut și de Răzvan Voncu, prin afirmația: „Nu există o corespondență perfectă între *craii* mateini și cei fănușieni. Scriitorul, care la Mateiu Caragiale, era naratorul romanului, la Fănuș Neagu este doar personaj, ba încă unul pe alocuri detestabil (Ramințki). Pirgu pare a fi Tudor Fluture, însă realitatea este că toți protagoniștii au în ei ceva de Gore Pirgu, dar, în același timp, și de Pantazi și Pașadia."[11] În realitate, Fănuș Neagu, ca orice scriitor modern, a reinterpretat acest mit literar celebru, conferindu-i o nouă formă, trecută prin prisma propriei imaginații și a propriului stil.

Pornind de la clasificarea realizată de către Nicolae Manolescu, referitoare la evoluția romanului românesc care cunoaște trei etape fundamentale, putem afirma că romanele fănușiene se încadrează în ceea ce criticul numește roman corintic. Acesta identifică romanul *doric*, bazat pe omnisciența naratorului, *ionic* unde personajul-narator este preocupat de meditație și *corintic* care „reflectă o nouă formă de dominație, ce seamănă cu represiunea. Personajele par simple marionete, trase pe sfori de un autor a cărui vocație suverană o constituie jocul. Eposul corintic e, în acest sens, ironic: un Dumnezeu jucăuş *reface* lumea. Romanul de acest tip este unul al ingenuității

---

[11] *Ibidem,* p. 21.

pierdute. Nu mai e vorba de sublimul creației dintâi, ci de un surogat de creație, de după potop. Romanul devine un fel de Arcă a lui Noe încărcată de biete făpturi ce s-au salvat de la înec: o lume de supraviețuitoare."[12] O dată cu impunerea corinticului, vechile tehnici de construcție ale genului sunt abandonate. Romanul ignoră tot ceea ce cunoștea până în acel moment și devine un topos al experimentărilor bazat pe reflexivitate, fragmentarism, meditație. Eroul romanului e un individ problematic care trăiește un puternic conflict interior ducând o luptă asiduă cu propriile sale limite, în timp ce naratorul este unul subiectiv care relatează la persoana întâi întâmplări care nu mai respectă înlănțuirea cronologică.

Făcând parte din paradigma autorilor sfârșitului de secol XX și ai începutului perioadei contemporane, Fănuș Neagu este într-o căutare permanentă a noului, a modernului, la nivelul literaturii, al textului propriu-zis, reabilitând actul povestirii, epicul, fiind convins că și cititorul modern depășește lectura facilă, de identificare, caracteristică romanului tradițional. De fapt, pentru Fănuș Neagu: „literatura e validă atunci când sparge granițele realității, mutând înțelesurile pe un plan simbolic."[13]

Despre o poetică a fricii

În rândurile care urmează, vom exemplifica noutatea fănușiană, prin selectarea uneia dintre temele romanelor lui Fănuș Neagu, *frica*. Ineditul nu este generat de alegerea acestei temei, întrucât este întâlnită și la alți scriitori, ci din modul în care scriitorul îi conferă poeticitate, fiind un adept al stilului artistic.

Frica devine temă principală în romanul *Scaunul singurătății*, unde omenirea, deși este dominată de orizontul sumbru al terorii, luptă fără a-și pierde speranța sau a renunța în fața numeroaselor eșecuri de a fi stăpâna propriului destin. Toți eroii fănușieni își caută: „salvarea, toți năzuiesc să devină *oameni*. Căile pe care pornesc spre a-și realiza acel țel duc aproape toate în prăpastie, iar ieșirea din impas nu o

[12] Nicolae Manolescu, *op. cit.* , p. 13.
[13] *Ibidem,* p. 22.

întrezeresc”,[14] decât în momentul în care depășesc sentimentul fricii impus în special de contextul istoric și politic al vremii. Având în vedere că acest simțământ domină din perspectivă semantică narațiunea fănușiană *Scaunul singurătății,* putem discuta chiar despre o *poetică a fricii* care presupune:

Raportarea fricii la elemente ce țin de real (*baltă, noapte, ospăț, fluture* etc.)

În această categorie, frica este asociată unei bălți, unui element din cadrul natural și sugerează stagnarea personajului subiectiv în acest sentiment de spaimă, de neliniște sufletească: „Balta din pajiștea Muzdalfa de pe Muntele Ararat, aia unde Adam și Eva au petrecut prima noapte după izgonirea din rai. Balta fricii” (*Ss,* 108), care „nu naște eroi” (*Ss,* 55), dar care e mai volubil și pregnant în cazul tinerilor: „Cei tineri au dreptul să le clănțănească oasele de frică” (*Ss,* 55). Acest simțământ este sădit în sufletul și gândul naratorului prin „tulburea sământă a fricii care va prinde rădăcini și va da colț până și-n locul cel mai lipsit de imaginație” (*Ss,* 39), punând stăpânire pe rațiunea și gesturile ființei umane, care devine captivă în plasa fricii.

Trupul uman inundat de scurgerea nemiloasă a fricii, care „rămâne vie” (*Ss,* 266) până la ultima suflare, nu are nicio șansă în fața acestei avalanșe mai puternice și devoratoare chiar decât sentimentele ce îi dau naștere și nu poate fi extirpată prin niciun mijloc: „reacțiune a forței vitale, frica e mai extensibilă decât dragostea și mai încordată chiar decât ura sau teroarea care o produc masiv când n-o secretă însăși natura în nervurile frunzei și-n scoica de aer pe care frunza o umple cu vuiet.” (*Ss,* 266) Mai mult, această stare de teroare, această spaimă se manifestă și în plan extern prin efectele produse la nivel tactil: „Mi se zbârcesc deștele pe butoane de frică” (*Ss,* 48) Chiar și amintirile naratorului despre Dobrogea și Dunăre, ținutul natal, sunt invadate de starea de teamă pe care o resimte și în imaginea icoanei pe care o sărută cu patos și în față căreia se roagă, mulțumind pentru frumusețile naturale oferite de Dumnezeu: „Îl

[14] Dumitru Micu, *Periplu,* București, Editura Cartea românească, 1974, p. 260.

sculam numai după mulsul vacilor, bea un căuș de lapte pe nerăsuflate și, Doamne! striga (pe Tine Te striga, Iisuse – săruta icoana, răzvrătită, dar și plină de otava fricii), dac-ar fi toate atât de frumoase ca Dunărea!” (*Ss,* 327).

În romanul fănușian, frica nu este doar o *baltă,* ci, potrivit definiției date de autor, este „o noapte lungă, dar și o meserie pe care trebuie s-o înveți temeinic, merită, cei fricoși trăiesc mult” *(Ss, 55)*, deoarece frica te face mai precaut, mai grijuliu, mai orb, dar, în același timp, este capabilă de transformări involuntare asupra propriei ființe. Cu toate acestea, teama nu este cel mai periculos și mare rău, ci ocupă un loc marginal în templul *mizeriei* umane, unde este asemănat cu o mică insectă care îți bucură viața cu imprevizibilitatea sa: „Templul abnegației ponosite, râse el. Unde mi-au suflat cu țeava piper în ochi? Unde nu poți rămâne ferm pe poziție, unde de frică te apucă bâțâiala și te schimbi în opusul tău? Da, sigur, legea legilor, acolo, era frica, dar o frică îndoliată de mizerie, atât de pregnant și invulnerabilă sărea în ochi mizeria, încât frica părea un fluture la marginea unui morman de cadavre.” (*Ss*, 87)

Într-o altă explicație pe care Fănuș Neagu o dă fricii, în cadrul narațiunii *Scaunul singurătății*, aceasta este asemenea unui *ospăț din noaptea nunții* de unde te poți înfrupta pe săturate, îți poți bucura poftele inimii, dar unde totul este necunoscut și fascinant din acest punct de vedere, fiind impulsul care îmbogățește rodul imaginației: „Frica adevărată e un ospăț rafinat, cel din noaptea nunții, la care iei parte închis în oglindă, cu mireasa așezată între lumânările arzând alb în oase” (*Ss,*72).

Raportarea fricii la elemente ce țin de ficțional (*poveste, comedie, istorie* etc.)

Ficțiunea este ea însăși o poveste, dar, în romanele sale Fănuș Neagu, vorbește despre o *poveste* (*Ss,* 49) *a fricii*, care, în cele din urmă, se dovedește a fi o *comedie* în care actorii trăiesc la intensitate maximă *starea de beatitudine a fricii,* așa cum o prezintă însuși scriitorul, printr-o construcție oximoronică, e starea în care faci cunoștință cu tainele de nepătruns ale necunoscutului, care se

dovedesc mai puternice decât imaginația naratorului subiectiv dominat de firul obscur al fricii: *[…] „*Se juca, prin ganguri obscure, comedia fricii cu măști furate, se puneau la cale glume de speță joasă, care-ar fi putut să se încheie la curtea marțială, dar sfârșeau și mai scârbos, într-o invazie de scrisori anonime, devoratoare ca o invazie de furnici. Arborele în care atârnă sabia ce pedepsește nu se zărea pe orizont, totuși părea tangibil. Știu ce-i asta, îmi spuneam, starea de beatitudine a fricii. Când timpul se acoperă cu piele și se schimbă-n târfă" (*Ss*, 58). Senzația produsă de teamă compune un ciclu simetric, întrucât, după ce înduri acea stare de durere și ai impresia că ai scăpat de sub imperiul ei, constați că ești captiv din nou în cercul vicios al fricii, aceasta fiind chiar și starea dinaintea fericirii sau a morții, care e necruțătoare, care nu iartă și care ne invadează toate simțurile fără să îi pese de urmări: „Frica asta, domnule Saltava, strecurată otrăvit, abil și minuțios în tot sufletul, nelăsând o singură cută neatinsă, ca o dragoste inundându-te pe neașteptate, seamănă cu clipa dinaintea morții, despre care se spune că e plină numai de întoarcerea în copilărie." (*Ss*,72).

Cezar Saltava, unul dintre personajele romanului *Scaunul singurătății*, a cunoscut frica în momentul în care i s-a cerut să se reîntoarcă în trecut, prin intermediul amintirilor, iar singura soluție de salvare o reprezenta chiar coborârea în *istoria fricii*, acolo unde se păstrează cel mai bine toate aceste memorii nealterate, unde sufletul uman se descătușează de celelalte păcate ale societății în care își duce traiul: „Isprăvind completarea la autobiografie cerută de Palmazu mă simțeam sleit sufletește; amintirile nu mă împrospătează, fug de ele, mă deprimă. Dar când voi obosi? Voi coborî în trecut, adică în istoria fricii pe care-o trăiesc acum, ca să înțeleg că ea trezește și susține ferocitatea instinctului de conservare și că superbul ei fruct vânăt, senin și înrourat (prunele reinclaude?), dorit uneori de suflet ca respirația aurului, este abandonul"(*Ss*, 265). Privită dintr-o altă perspectivă, frica este cea care alimentează *puii mizeriei până-i face mari* (*Ss*, 5), este cea care amplifică efectele celor mai mari nenorociri ale omenirii, este cea care eliberează cele mai periculoase sentimente pentru a provoca un conflict interior și exterior interminabil în care naratorul este prins fără voie și fără posibilitatea de a evada.

Transformarea fricii în personaj

Asistăm la confruntarea dintre personajul subiectiv și *frica personaj*. Naratorul a revenit în locul de baștină tocmai pentru a avea o nouă și, poate, ultimă întrevedere cu frica, cu ceea ce scriitorul intitulează „paiața[15] fricii" (*Ss,* 55), acel personaj care nu poate fi definit cu ușurință, dar care seamănă cu „un cap de om fără trup sau un cap de câine retezat cu barda care merge în același pas cu mine, tâmplă lângă tâmplă, și sângele i se scurge în buzunarele mele" (*Ss,* 55). Se poate observa că personajul subiectiv e străbătut de o puternică zvârcolire sufletească la gândul că *paiața fricii* îi dă târcoale fără să îi ofere șansa să o elimine din mintea și sufletul său, dar în final reușește să depășească închipuirile produse de această avalanșă de sentimente care a pus stăpânire pe întreaga sa ființă. *Paiața* ori saltimbancul, clovnul, trimit și la ideea de moarte, temă care traversează magistral textul acestui scriitor. Temele fănușiene regăsindu-se într-o relație de interdependență.

Temă principală în narațiunea *Scaunul singurătății,* frica devine subtemă sau temă secundară în celelalte trei romane, unde nu este cosmetizată din punctul de vedere al limbajului, ci, pur și simplu, redă starea provocată de acest sentiment care încolțește în mintea omenească, pe neașteptate, fără drept de a riposta, fenomen observat în următoarele exemple extrase din *Îngerul a strigat*: „Atâta vreme cât Neicu e liber, sunt cu frica-n sân mereu" (*Îs,* 63); „Frica gonea prin ea ca un cârd de șoricei izgoniți de un val de fum ardeiat" (*Îs,* 66); „Eu voiam să te iau om în curte, da ai băgat frica-n mine" (*Îs,* 96); „Dudescu îl văzu când era la o sută de metri și spaima îi încleștă fălcile. De frică se trezi, se târî pe mal în coate, și o rupse la fugă cu noroiul curgând de pe el" (*Îs*,19); „Ți s-au albit ochii de frică" (*AMDD,* 323).

Din aceste exemplificări, se remarcă faptul că, în celelalte opere epice, cu un număr mare de personaje, frica nu este prezentată prin intermediul unui limbaj figurat, caracteristic lui Fănuș Neagu, ci definește, în mod natural, denotativ, cauzele și efectele produse de acest simțământ care inundă ființa umană în mod imprevizibil.

Modernitatea romanelor fănușiene constă, în primul rând, în coexistența oximoronică între poezie și proză, dusă uneori până la brutal, lucru care atrage antipatia criticilor literari, precum și simpatia cititorului modern, care se lasă fascinat de lumea închipuirilor lui Fănuș Neagu, întrucât, așa cum afirmă și Nicolae Manolescu, pentru anumite segmente de public, grila de receptare s-a schimbat.[16]

În concluzie, Fănuș Neagu este autorul unui roman *înnoit*. Scriitor modern, prin tehnicile utilizate, stilul abordat sau maniera proprie de construcție a operei, romancierul este ghidat inconștient de un reper extrem de important, și anume imaginația cititorului, cu tot ceea ce o animă. Originalitatea lui Fănuș Neagu este și mai vizibilă cu cât talentul său a evoluat ca o ripostă „împotriva curentului, sfidând voga experimentului naratologic și a romanului de analiză. […] proza sa plină de o vitalitate debordantă pare o replică în disoluția epicului și a textualismului excesiv din creația unor colegi de generație.” [17]

Bibliografie

CORPUS DE TEXTE

Neagu, Fănuș, *Amantul Marii Doamne Dracula*, București, Editura Semne, 2001 [2001].

Neagu, Fănuș, *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*, București, Editura Litera, 2011 [1976].

Neagu, Fănuș, *Îngerul a strigat*, București, Editura Eminescu, 1991 [1968].

Neagu, Fănuș, *Scaunul singurătății*, București, Editura Cartea Românească, 1987 [1987].

LUCRĂRI DE SPECIALITATE

a. Istorii literare

Albérès, Réne –Marill, *Istoria romanului modern,* în românește de Leonid Dimov, prefață de Nicolae Balotă, București, Editura pentru Literatură Universală, 1968.

[16] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române,* Pitești, Editura Paralela 45, 2008, p. 1107.

[17] Gheorghe Glodeanu, *op. cit.* , p. 48.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române – 5 secole de literatură,* Pitești, Editura Paralele 45, 2008 [1990].

b. Studii de critică literară

Glodeanu, Gheorghe, *Dimensiuni ale romanului contemporan,* Baia Mare, Editura Gutin, 1998.
Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc,* Vol. I, II, III, București, Editura Minerva, 1981.
Martin, Mircea, *G. Călinescu și „complexele" literaturii române,* București, Editura Albatros, 1981.
Micu, Dumitru, *Periplu*, București, Editura Cartea Românească, 1974.
Ricardou, Jean, *Problèmes du nouveau roman,* Paris, Éditions du Seuil, 1967.
Rotund, Nicolae, *Tudor Arghezi-prozatorul*, Constanța, Editura Ex Ponto, 1996.
Vlad, Ion, *Descoperirea operei*. *Comentarii de teorie literară*, Editura Dacia, Cluj, 1970.
Voncu, Răzvan, prefață la *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*, București, Editura Litera, 2011.

THE POETRY OF FEAR IN FANUS NEAGU'S NOVELS
(Abstract)

Keywords: *Fanus Neagu, novel, poeticity, theme, fear*

The article begins with a short synthetic presentation of the evolution of the novel to emphasize the contribution that Fanus Neagu has in the development of this species in Romanian literature. Fanusian modernity derives from the way used in the construction of texts, namely the hybridization of the narrative text, the introduction, in the text itself, narrative or descriptive, of some passages belonging to the poetic language, which implies an interpenetration of styles.

The article approaches from a stylistic perspective the way in which fear determines the actions of the characters from the Fanusian novels: *The Angel Shouted*, *The Crazy Beauties of the Big Cities*, *The Lover of the Great Lady Dracula* and *The Chair of Loneliness*. Following the analysis, it was observed that fear can be related to elements related to the real (pond, night, feast, butterfly, etc.) or fictional (story, comedy, history, etc.), but it also becomes one of the Fanusian characters that he finds himself in an obvious confrontation with the subjective character.

The conclusion of this communication is that Fanus Neagu is the author of a renewed novel. A modern writer, through the techniques used, the approached style or his own way of constructing the work, the novelist is unconsciously guided by an extremely important landmark, namely the reader's imagination, with everything that animates it.

ȘTEFAN MUNTEANU, VASILE D. ȚÂRA
ISTORIA LIMBII ROMÂNE LITERARE
Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983, 371 p.

Nu demult, Editura Didactică și Pedagogică ne-a dăruit, într-o nouă ediție, ,,revizuită și adăugită”, ,,**Istoria limbii române literare**” semnată de profesorul universitar Ștefan Munteanu și Vasile Țâra, îndeajuns de cunoscută atât în lumea specialiștilor, cât și în rândul celor care manifestă interes pentru înfățișarea generală a limbii noastre de cultură.

Lucrarea, structura și desigur, meritele ei, sunt destul de bine receptate de cercetători și de publicul larg, așa încât credem că este oportun să alegem pentru a fi prezentate numai unele din capitole și paragrafele adăugite.

Primul capitol care face obiectul discuției noastre se intitulează ,,Originile limbii române literare”, incluzând subdiviziunea ,,Vechimea tradiției literare românești”. Se subliniază în cuprinsul acesteia ideea că ,,tradiția de exprimare cultă românească s-a întemeiat înainte de apariția celor mai vechi monumente de limbă literară cunoscute până în prezent”, argumente în sprijin, găsindu-se în ,,structura însăși a limbii acestor scrieri, care prezintă adesea un caracter elaborat, precum și numeroase trăsături distincte de cele proprii graiurilor regionale din epoca respectivă”. Se adaugă la acestea - susțin autorii - ,,suficiente dovezi care ne permit să presupunem că româna a fost utilizată în scris și înainte de 1500, ceea ce, desigur, a favorizat impunerea și menținerea unor norme de exprimare cultivate încă din secolul al XV-lea și poate chiar al XIV-lea.

Un capitol remarcabil prin profunzimea observațiilor este cel intitulat ,,Aspecte ale structurii limbii române literare vechi în comparație cu româna literară modernă”. Referindu-se la limba română literară veche din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, Ștefan

Munteanu și Vasile Țâra evidențiază faptul că sintaxa acesteia ,,prezintă… trăsături care o diferențiază în mod evident de cea a românei literare moderne”. Se aduce în discuție ,,plasarea predicatului la sfârșitul frazei”, acest aspect contrastând atât cu ,,topica limbii literare moderne, cât și cu aceea a limbii populare – vechi și actuale”.

Autorii au întru-totul dreptate în continuarea demonstrației lor, când ajung la concluzia privind operele cronicarilor, anume că ei ,,se socoteau datori să scrie ca și oamenii de cultură ai altor popoare, apelând la procedeele sintactice devenite stil literar, la care recurgeau aceștia din urmă, având ca ideal promovarea și cultivarea formelor de construcție elaborate și armonioase ale latinei clasice”.

În aceasta constă farmecul creațiilor cronicarilor români, scrierile lor producând ,,asupra noastră impresia de prospețime și savoare stilistică”. Valoroasă este și ideea pe care o susțin cei doi autori privind modernizarea românei literare din secolul trecut, anume că aceasta ,,fiind un proces foarte complex, cu implicații în toate sectoarele limbii, realizat prin împrumutarea unui număr considerabil de cuvinte franțuzești și italiene, trebuie apreciat ca ,,o încercare justificată de… scoatere a românei culte de sub influențele neunitare de tip oriental și îndreptarea ei pe un făgaș latino – romanic, mai potrivit cu structura și originea sa”.

Bazați pe aceste considerente, ei propun în legătură cu modul de dezvoltare a limbii, utilizarea unei noi formule – direcția latino – romanică, în loc de folosirea termenilor ,,relatinizare”, ,,reromanizare’’, sau de ,,occidentalizare romanică”, fapt care justifică în mai mare măsură frământările petrecute în sânul acesteia în secolul al XIX-lea, intitulându-și astfel și capitolul privitor la problema tratată.

Am mai atrage atenția cititorului asupra penultimului paragraf al volumului intitulat ,,Cultivarea limbii în perioada actuală”. Sunt analizate în cadrul acesteia unele din situațiile de ,,stricare” a limbii, câteva din abaterile mai sus întâlnite.

Autorii își manifestă rezerva - nu fără temei – față de acele cazuri în care sunt evitate unele substantive uzuale, apreciate fiind ca banalizate, așa cum apare cuvântul lipsă (lipsuri sau deficiențe) înlocuit prin minusuri.

La fel sunt discutate cuvintele succese, realizări, substituite prin, împliniri, înfăptuiri. De asemenea, în sfera argumentației pot intra și ,,cuvintele create sau imitate după alte limbi”.

A lectura este perceput ca fiind mai ,,cult” decât a citi; în aceeași situație se găsesc verbele: a atenționa, a concluziona, a direcționa față de expresiile: a atrage atenția, a trage concluzii etc. (p. 323).

Ștefan Munteanu și Vasile Țâra sunt de părere că ,,a recurge la astfel de mijloace înseamnă a face concesii gustului pentru artificii și manieră, în locul expresiei naturale și proprii”.

Parcurgând această carte, însoțită de o bogată bibliografie, ce cuprinde atât studii teoretice și de sinteză, cât și articole privitoare la cele două epoci analizate (veche și modernă), cititorul își va contura mai clar viziunea asupra domeniului abordat, larg și litigios și, fără îndoială își va însuși aprecierea că lucrarea realizată de profesorul universitar Ștefan Munteanu si apropiatul său colaborator Vasile Țâra este ,,prima istorie integrală a limbii române literare”.

4 ianuarie 1984

VASILE SARI

NOTĂ:
Material / articol prezentat la TVR 1, în 03 februarie 1984, în cadrul emisiunii ,,Viața culturală”.

ARGHEZI. LECTURI INFIDELE

I. FUNERIU

Cuvinte-cheie: *textologie, poezie, editare, literatura română*

Cât de superficial se citește poezia! Câte erori de editare au trecut neobservate de cititori și chiar de profesori de literatură, de stilisticieni sau de critici literari! Mai neplăcut e când acești specialiști ai textului formulează concluzii hermeneutice sofisticate pornind de la erori. Am scris cândva despre cunoscuta gafă a lui Călinescu în interpretarea unui vers din poemul *Memento mori* al lui Eminescu. Reproducând *copite* în loc de *copile*, în versul: „Când în straturi luminoase *basmele copile* cresc“, divinul critic e convins că basmele sunt, în viziunea lui Eminescu, niște animale fabuloase cărora le cresc copite. Ce să mai zicem de un personaj al lui Marin Preda care exclamă *boi* în loc de *voi* citând patriotic din Goga: „De ce m-ați dus de lângă *boi*“, după care discuția alunecă semantic înspre simbolistica mitologică a *boului* Apis, ca să ajungă până la urmă la cucuruzul autohton, materie primă a mămăligii noastre, cea de toate zilele. În *Țiganiada,* editorul neglijent reproduce *boieria,* în loc de *buiecia,* ceea ce dă apă la moară unor interpretări sociologice vulgare în anii ’60 ai secolului trecut. Despre gafele – prea multe – ale lui Adrian Marino în editarea lui Macedonski am scris o carte întreagă (258 p.), după care prietenii filologi au început să mă evite, iar autorul acestor erori m-a onorat, în bună tradiție românească (vinovatul nu e cel care calcă pe bec, ci cel care constată fapta!) cu calificativul *belfer* de care trebuie să te ferești „ca de pungașii de buzunare“.

Deși a beneficiat de un editor fabulos, l-am numit pe Gheorghe Pienescu, nici Arghezi nu a fost scutit de asemenea erori. E drept, erorile nu sunt imputabile editorului, ci tipografilor sau unor „antologatori“ de ocazie. Cea mai cunoscută poezie a lui Arghezi

este *Testament*, în primul rând pentru că e o artă poetică prezentă în manualele școlare. Reproduc primele versuri:

Nu-ți voi lăsa drept bunuri, după moarte,
Decât un nume adunat pe-o carte.
În *seara* răzvrătită care vine
De la străbunii mei până la tine,
Prin râpi și gropi adânci,
Suite de bătrânii mei pe brânci,
Și care, tânăr, să le urci te-așteaptă,
Cartea mea-i, fiule, o treaptă.

M-am întrebat, tot citind, ce sens ar putea avea sintagma *seara răzvrătită* și nu i-am dat de capăt. La un examen de bacalaureat, am pus această întrebare unui candidat, altfel bine pregătit, poate prea bine pregătit mi-am zis, când a încercat să-mi „decodeze“ sintagma, recurgând la o terminologie metaforică impresionantă din arsenalul comentariilor literare care circulau pe vremuri printre elevi. Profesoara examinatoare clătina și ea din cap în semn de aprobare. Așa o fi, le-am zis, dar eu tot cred că acolo nu e *seara,* ci *scara* pe care, câteva versuri mai jos, beneficiarul clauzei testamentare e invitat s-o urce treaptă după treaptă. Din păcate, Arghezi n-a prea lăsat manuscrise, variante nici atâta, așa că probe n-am de unde să produc. La câțiva ani după acel episod, discut întâmplător subiectul cu profesoara Emilia Ungureanu. Îmi spune că, la o emisiune radiofonică, Gheorghe Pienescu a relatat că poetul însuși s-ar fi amuzat (?) pe seama erorii, de lecțiune sau poate de tipar, exclamând concesiv: „acuma las-o așa!“

Scrupulos Pienescu, nimic de zis. Dovadă ediția *Scrieri,* un model de urmat. Dar ce se poate face când un altul, neatent (Petru Romoșan), reproduce greșit un text editat impecabil de Pienescu? O mostră freudiană incredibilă. Iat-o, în poezia *Rada,* sedus de grațiile țigăncușei, P. R. „personalizează“ imboldul impersonal al poetului:

Și-a dezvelit sărind
Bujorul negru și fetia,
Parcă s-a deschis și s-a închis cutia

Unui giuvaer de sânge,
Aș pune gura și *aș strânge.*
Un pic mai jos, recidivează:
Statuia ei de chihlimbar,
Aș răstigni-o ca un potcovar
Mânza la pământ,
Nechezând...

Mică deosebire față de original, dar cât de penibilă, căci la Arghezi este: *ai pune gura, ai strânge, ai răstigni-o.*

În sfârșit, niciun muritor nu este perfect. De data aceasta cred că o eroare a trecut neobservată de însuși Pienescu. Iarăși n-am probe, dar în versurile din ciclul *Cântare omului:*

Gândește mintea, zicu-mi, dar ce-ar putea să facă
Fără *gândirea* mâinii, închisă și săracă!

sintagma *gândirea mâinii* n-are nicio noimă. „Mintea gândește“, ne-o spune poetul în primul vers, *mâna* doar execută ceea ce-i comandă aceasta. Nu garantez că în loc de *gândirea* ar trebui reprodus *lucrarea,* garantez însă că, dacă nu e *lucrarea,* atunci termenul autentic este un alt trisilab cu accentul pe a doua silabă.

P.S. Un prieten curios, inginer *nec plus ultra,* văzându-mi textul acesta, tare s-a mai mirat de calificativul cu care am fost onorat de A. M. și m-a rugat, necitindu-mi cartea, să-i dau, baremi, un exemplu de acolo. „Cererea dumitale îmi vine ca o mănușă – i-am spus – căci explică originea confuziei dintre *seara* și *scara* din *Testament*“. Și am continuat: „un **C** de mână se confundă ușor cu un e de mână. Macedonski scria *ur**d**esc,* în loc de actualul *ur**z**esc,* ilustrând etimologia (lat. vulg. *or**d**ire*). Cum în manuscrisul poetului e o mică pauză între *ur* și *desc,* scrupulosul editor transcrie *vin dese*, ceea ce contrazice până și versificația, căci *urzesc* e bisilab, pe când *vin dese* e trisilab…, dacă am numărat eu bine“ am continuat, recitându-i solemn pasajul cu pricina:

Însă plâng cu lacrimi și amari suspine
Căci **vin dese**, turbate, hoardele străine.

ARGHEZI. UNFAITHFUL READINGS

(Abstract)

Key words: textology, poetry, publishing, Romanian literarure

The author underlines a very frequent phenomenon, that is, the mistakes that the publishers make when publishing the Romanian poets' literary works. Such mistakes can be met with Tudor Arghezi. In this regard, the author debates on the replacement in *The Will* of the word *ladder* with *evening*, which fact contradicts the logic of the whole poem. Within the poem *Rada*, the author identifies the grammatical mistake of replacing the 2nd person singular with the 1st person singular. As a consequence of the fact that we do not have Arghezi's manuscripts, the author makes only some suppositions in other poems like *Ode to the Man.*

O ATESTARE DOCUMENTARĂ A TIMIȘOAREI DE ACUM 13 SECOLE

LAURENȚIU NISTORESCU

REZUMAT:

În dezbaterea privitoare la cea mai veche atestare documentară a actualului oraș Timişoara trebuie obligatoriu luată în discuție și mențiunea corespunzătoare din Geographia Ravennatis, document cartografic de mare notorietate, redactat în jurul anului 700 AD.

Cuvinte-cheie: *Geographia Ravennatis, Tema/Temes, locuire, Tibiscum, râul Timiș*

Deși continuă încă să facă obiectul unor polemici-soft (sau… moft), anul 1266 pare să fie general acceptat ca furnizând cea mai veche atestare documentară cunoscută până acum a orașului Timișoara, prin notoria – pentru cei care s-au aplecat asupra subiectului – mențiune despre *castrum Tymes*[1]. O mențiune care, să precizăm, nu-și face apariția izolat, ci în succesiunea logico-istorică a unei alte atestări, de această dată în contul anului 1177 (care poate astfel conta ca atestare indirectă[2]), despre existența unui *comitatus*

---

[1] Pascu 1979, p. 246. Documentul este emis de cancelaria regelui maghiar Istvan/ Ștefan al V-lea (pe atunci și duce al Transilvaniei) și consemnează, relativ la Timișoara, donația unui teren al cetății către comitele timișean Parabuch. Reținem și faptul că un alt document al cancelariei maghiare, datând de această dată din 1212, din vremea regelui Andas/Andrei al II-lea, menționează un *castrum Temesiensi*, mențiune despre care unii cercetători opinează că s-ar referi la așezarea rurală Temes din nord-vestul Slovaciei de astăzi (Diverktemes în nomenclatorul maghiar medieval) și, deci, n-ar trebui reținută în contul Timișoarei bănățene. Nu este în intenția noastră să clarificăm aici acest aspect, dar nu vom trece peste faptul că în zona localității slovace, despre care istoriografiile maghiară și slovacă afirmă că este atestată abia de la anul 1332 (*nota bene*, cu prilejul înființării așezării prin acolonizare), nu a fost consemnată existența vreunei fortificații pentru începutul secolului XIII.

[2] Sub rezerva, frecvent invocată, că nu există certitudinea că centrul urban Timișoara a jucat rolul de centru al acestui comitat.

Tymesiensis, aflat sub administrarea unui oarecare comite Pancratius[3]. Ceea ce dorim să semnalăm aici este că dispunem de o atestare semnificativ mai veche a așezării umane din care s-a dezvoltat ulterior orașul Timișoara, care coboară începuturile protourbane ale actualei metropole cu circa cinci secole și jumătate. Este vorba, ca și în cazul așezării urbane Bacău, de care ne-am ocupat într-un precedent articol găzduit de *Philologica Banatica*[4], de bine cunoscutul – pentru cei familiarizați cu investigațiile istorice asupra primului mileniu al erei noastre – tratat de cosmografie și geografie al autorului anonim de la Ravenna[5] a fost realizat în jurul anului 700, intrat în circuitul științific sub codul *Geographia Ravennatis*[6].

Redăm aici, integral, fragmentul din document care se referă la Dacia și care este nemijlocit legat de obiectul acestei intervenții[7]: *Iterum ad partem quasi meridianam, ut dicamus ad spatiosissimam terram, sunt patriae spatiosissimae quae dicuntur Datiae prima et secunda*[8], *quae et Gipidia appellatur*[9], *ubi modo Uni*[10] *qui et Avari*

---

[3] Documente, veac. XI-XIII, vol. I, p. 6

[4] Nistorescu 2019, p. 248-255

[5] Utilizăm aici ediția Berolini 1860, *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica (*ed. M. Pinder & G. Parthey).

[6] Dintre cele cel puțin trei copii manuscrise care au supraviețuit până în epoca modernă, cea de la Vatican, copiată la începutul sec. XIV, a devenit sursa canonică (Fitzpatrick-Matthews 2013, p. 4)

[7] Referințele *Geographia-ei Ravennatis* la spațiul daco-român sunt mult mai extinse. Astfel, mai sunt descrise drumul comercial care lega Maeotida (Marea de Azov) de Tisa superioară, prin Dacia septemtrională, teritoriile contingente Nistrului, Mării Negre și Dunării, vechiul drum imperial care străbătea Dacia de la sud la nord ș.a.m.d.

[8] Dacia Prima și Dacia Secunda sunt denumirile subprovinciilor Dacia Superior și Dacia Inferior, adaptate conform reorganizării administrative operate de împăratul Diocletian și nu trebuie confundate cu Dacia Ripensis și Dacia Mediterranea de la sudul Dunării. Explicația faptului că în nomenclatorul administrativ imperial roman Daciile nord-dunărene continuau să figureze și după așa-zisa retragere aureliană constă în faptul că, de-a lungul celor trei secole ale Antichității târzii, Imperiul Roman a reluat de mai multe ori controlul asupra provinciei cucerite de Traian și, chiar și după retragerea definitivă din anii 610-620, curtea de la Constantinopol și noile regate apărute pe ruinele Imperiului de Apus au considerat că aceste teritorii aparțin *de jure* Imperiului Roman.

inhabitant. Quas utrasque Datias plurimi descripserunt philosophi, ex quibus ego legi Menelac et Aristarcum Gothorum philosophos; sed ego secundum Sardatium ipsas patrias designavi. In quas Dacorum patrias antiquitus plurimas fuisse civitates legimus, ex quibus aliquantas designare volumus, id est Drubetis[11], *Medilas*[12], *Pretorich*[13], *Panonin*[14], *Gazanam*[15], *Masclunis*[16], *Tibis*[17], *quae coniungitur cum civitate Agmonia patriae Mysiae. Item ad aliam partem sunt civitates in ipsas Datias, id est Tema*[18], *Tiviscum*[19], *Gubali*[20], *Zizis*[21], *Bersovia*[22], *Arcidaba*[23], *Canonia*[24], *Potula*[25], *Bacaucis*[26]. *Per quas Dacorum patrias transeunt plurima flumina, inter cetera quae dicuntur Tisia*[27], *Tibisia*[28], *Drica*[29], *Marisia*[30],

---

[9] Ecou al formulei lui Iordanes (explicit menționat, de altfel, ca sursă principal a autorului Geografiei de la Ravenna) ”Gothia, pe care strămoșii au numit-o Dacia și care acum se numește Gepidia” (Iordanes-Popa-Lisseanu 1986, p. 34 & 98

[10] Adică hunii. În alte manuscrise, *unni*.

[11] Drobeta. Identificat arheologic la Drobeta-Turnu Severin. Variațiile toponomastice apărute în manuscrisele Geografiei de la Ravenna exprimă atât inerentele greșeli de copist, cât și mutațiile fonetice manifeste în epocă, fiind extrem de dificil de disjuns între cele două explicații pentru fiecare caz în parte.

[12] Ad Mediam. Identificat arheologic la Băile Herculane (Caraș-Severin).

[13] Praetorium. Identificat arheologic la Mehadia (Caraș-Severin).

[14] Ad Pannonios. Identificat arheologic la Teregova (Caraș-Severin).

[15] Gaganae. Identificat arheologic la Armeniș (Caraș-Severin).

[16] Masclianis. Identificat arheologic la Slatina Timiș (Caraș-Severin).

[17] Tibiscum. Identificat arheologic la Jupa-Caransebeș.

[18] Thymes/Timișoara. În alte manuscrise *Temes*. Argumentarea face obiectul prezentei intervenții.

[19] Tibiscum – vezi nota 16. Menționarea de două ori a Tibiscum-ului se explică prin faptul că el este punctul de intersecție al celor două trasee descrise de pasajul analizat din Geografia de la Ravenna.

[20] Caput Bubali. Identificat arheologic la Delinești (Caraș-Severin).

[21] Aizizis. Identificat arheologic la Fârliug (Caraș-Severin).

[22] Bersovia. Identificat arheologic la Berzovia (Caraș-Severin).

[23] Arcidava. Identificat arheologic la Vărădia (Caraș-Severin).

[24] Cedonia. Identificat arheologic la Sibiu (cartierul urban Gușterița).

[25] Neidentificată arheologic, localizabilă în depresiunea Bârsei. Vezi și Nistorescu 2019.

[26] Bacău. Vezi și Nistorescu 2019.

[27] Tisa.

[28] Tibiscus/Timiș.

Arine[31], *Gilpit*[32], *Gresia*[33]. *Quae omnia flumina in Danubio merguntur: nam fluvius Flautasis*[34] *finit ipsam patriam. Tamen ipsas patrias praefatus Iordanis chronographus subtilius exposuit*[35].

Am considerat utilă redarea întregului pasaj, întrucât așa poate fi mai bine evidențiată nu doar atestarea documentară a Timișoarei – sub denumirea inițială de *Tema/Temes* – ci și contextul în care aceasta este consemnată, context care explicitează într-o măsură necesară și suficientă atestarea, reducând astfel cvasicomplet posibilitatea unei erori de interpretare[36]. Acestea fiind stabilite, să purcedem la analiza acestei atestări documentare datând din jurul anului 700 AD, deci dintr-o epocă în care – textul este cât se poate de explicit în această privință – bazinul hidrografic al râului Timiș/Tibiscus se afla sub hegemonia avarilor. Iar cel dintâi aspect pe care trebuie să-l punem în evidență este relația de referință geografică dintre râul în cauză și cele trei (care sunt de fapt doar două) așezări consemnate în document, ce poartă denumiri derivate de la acesta: în ordinea consemnării, *Tibis*, *Tema* și *Tiviscum*.

Că, în ultimul caz, avem de-a face cu vechiul municipiu roman de la confluența Timișului cu Sebeșul, nu poate exista nici o îndoială:

---

[29] Drencon/Drecon la Priscus, Dricca la Iordanes. Râu secundar din zona Banatului, identificabil cel mai probabil cu Bega, pe atunci afluent al Timișului.

[30] Mureș.

[31] Afluent al Mureșului, identificabil cel mai probabil cu Arieșul.

[32] Jiu.

[33] Criș.

[34] Fluvius Alutus/Olt.

[35] *Geog.Rav.* 1860, p. 202-205.

[36] Autorul își asumă o eroare de acest gen, încorporată chiar în articolul precedent (Nistorescu 2019, p. 250, nota 5), unde am prezumat, fără o analiză amănunțită (întrucât targetul analitic al articolului era altul), că *Tema* ar fi denumirea coruptă a vechii capitale provinciale Sarmizegetusa, care, într-o fază anterioară a prezumatei coruperi toponomastice (consemnată de Tabula Peutingeriana) era menționată sub varianta *Tegte/Sarma***tegte**. Eroarea a avut ca punct de plecare raționamentul că așezarea astfel de numită trebuie să fi fost suficient de importantă pentru a fi menționată de geograful de la Ravenna – dar, deși acest raționament își păstrează valabilitatea, eroarea rămâne eroare, fie și numai pentru că, în mod categoric, vechea Sarmizegetuza romană (Ulpia Traiana) fusese demult abandonată la data redactării *Geographia-ei Ravennatis*.

Tiviscum este denumirea oficială antică practic nealterată[37] a acestui centru și a fost preluată corect de autorul *Geographia-ei Ravennatis* și de copiștii acestuia. Dar și prima mențiune face trimitere la aceeași localitate, faptul că așezarea Tibiscum este menționată de două ori explicându-se prin modul de organizare a informației de către geograful anonim: localitățile sunt evocate în succesiunea unor trasee care le unesc, iar acolo unde se întâlnesc mai multe trasee, așezarea este evocată repetat[38]. Ca argument suplimentar, este de observat că prima variantă de redactare, *Tibis*, este păstrată și pentru desemnarea râului Timiș, consemnat, în manuscrisul devenit canonic, în forma *Tibisia*. La același referențial hidrografic se raportează însă și toponimul *Tema/Temes*, acesta indicând însă o așezare distinctă: una de la care se poate ajunge la cealaltă (municipiul antic Tibiscum) și, de acolo, mai departe, dar pe același traseu, la Cedonia/Sibiu și peste următorul lanț de munți, la Bacauca/Bacău.

Mai zăbovim asupra relației dintre hidronimul referențial și toponimele de așezări derivate din acesta, pentru a sublinia faptul că, în timp ce la Tibiscum a fost preluată denumirea latină oficială din Antichitatea clasică, în ceea ce privește numele râului și al așezării-nucleu al viitoarei Timișoara a fost preferată acea variantă toponomastică care a izbândit în dialectul daco-român: Timiș și nu Tibiscos/Tibiscus, cum fusese consacrat de izvoarele greco-latine. Este tentant să prezumăm (dar nu avem o argumentație suficientă) că aceasta era varianta autohtonă, preromană, aparținând fondului traco-

---

[37] Moștenită din latina comună, ezitarea între **b** și **v** – așa-numitul *betacism* – a rămas și astăzi o caracteristică a idiomurilor neolatine, poate cel mai relevant exemplu fiind dubletul Barbara/Varvara.

[38] Așa procedează autorul Geografiei de la Ravenna și în cazul orașului portuar egiptean Naucratis, menționat mai întâi pe traseul de la Alexandria la Antinoy (*Geog.Rav.* 1860, p. 120, în transcrierea *Naucreatis*), iar a doua oară pe traseul de la Firnon la Arsinoe-Rubrum (*Geog.Rav.* 1860, p. 123, în transcrierea *Naucratim*). Un alt exemplu, dintre multele pe care le furnizează documentul, provine tot din aria noastră geografică: așezarea dobrogeană Capidava apare menționată mai întâi ca punct-terminus al unui traseu ce pornește de la Stoma Peuci (*Geog.Rav.* 1860, p. 178-179, în transcrierea *Cappidava*), iar a doua oară de-a lungul traseului ce pornește de la Beroe, prin Durostorum, până la Novae (*Geog.Rav.* 1860, p. 186, în transcrierea *Capidapa*).

dac și, în substratul acestuia, continuumului lingvistic al acestuia cu aria protogreacă (unde avem atestat radicalul *tomi* - tăietură, falie[39]), poate și protoceltică/protogermană[40]. Cert este că, în lumina atestării din *Geographia Ravennatis*, avem temei să afirmăm că varianta Timiș s-a impus în limba română încă din faza ei străromână și că din acest fond a fost preluată apoi nu doar în dialectul care a devenit limbă literară, ci și în idiomurile cu care acesta a intrat în contact[41].

Argumentația toponimică ar putea fi, eventual, relativizată dacă ea nu s-ar susține și prin alte registre de analiză. Astfel, analiza în cheie logico-geografică nu doar că este de natură să valideze interpretarea de mai sus – traseele consemnate în pasajul investigat din tratatul geografic de la Ravenna puteau funcționa în epoca anului 700 AD[42], iar cvasitotalitatea punctelor de traseu au fost deja identificate arheologic (ba chiar și documentar) în succesiunea topografică reținută de izvor – ci ne furnizează și o serie de informații adiacente, deloc neglijabile pentru o epocă și o regiune pentru care izvoarele istorice disponibile sunt precare. Ne vom opri asupra a două aspecte, cel dintâi fiind că, devreme ce geograful anonim de la Ravenna a considerat să consemneze pe acest traseu și existența așezării *Tema/Temes* (*nota bene*, o așezare pe care n-a preluat-o din sursele antice utilizate, așa cum este cazul cu cele mai multe din denumirile de localități consemnate), suntem obligați să deducem că aceasta avea, la acel orizont de timp, o însemnătate ce depășea statutul unei simple așezări rurale, fie ea și istoricizată de mai multe generații. Ce anume putea conferi importanță acestei așezări aflate atunci într-un determinism geografic (rămas, de altfel, neschimbat de-a lungul a cel

---

[39] Toponimia geto-dacă preromană se mai îndatorează acestui radical și prin denumirea Tamasidava, pentru a nu mai aminti de cazul, grec prin excelență (ceea ce nu exclude și un corespondent autohton) al Tomisului.

[40] Trimiterea la fluviul britanic *Thames*/Tamisa (*Tamesis* în formula oficială latină, *Tamessa* în substratul celtic – vezi Mallory-Adams 1947, p. 147) este inevitabilă.

[41] Limbile maghiară, sârbo-croată și germană au preluat această formă – *Temes, Tamis, Temesch* - și nu au derivat direct din latinescul Tibiscus.

[42] În particular, segmentul de traseu dintre Tema/Temes și Tibis/Tibiscum urmărea (după cum urmărește și astăzi) cursul mijlociu al râului Timiș, accesibil pentru oricare palier tehnologic de transport

puțin un mileniu și după anul 700 AD) caracteribil ca nucleul mlăștinos al unei câmpii umede[43]?

Pentru a răspunde la întrebarea de mai sus, este absolut necesar să recurgem și la un al treilea registru de analiză, cel logico-istoric. Și vom începe prin a aminti faptul, îndeobște ignorat de cecetători, că în evoluția habitatului din zona centrală a regiunii bănățene există un moment zero al modelării spațiului geografic: amenajarea *limes*-ului care traversează câmpia de la est de Tisa (banato-crișană) de la nord la sud, traversând vatra istorică a orașului Timișoara chiar prin nucleul ei originar[44]. Această magistrală de transport rutier – căci aceasta este funcția primordială a unui *limes*, cea de amenajare genistică a frontierei fiind doar subsidiară – a fost realizată în a prima parte a domniei împăratului Hadrian (în al treilea deceniu al secolului II AD)[45], producând consecințe de lungă durată asupra modelării spațiului geografic străbătut și, în particular, în ceea ce privește zona Timișoara, generând în inima sistemului mlăștinos local un spațiu propice nu doar creșterii semnificative a locuirii de tip rural, ci și amenajării unor facilități specifice supravegherii frontierei. În consecința acestei amenajări, în zona în care va fi consemnată existența așezării ravenniene *Tema/Temes* își va face apariția încă din secolul II AD o relativ densă microrețea de așezări rurale și, neîndoielnic, un punct de gestionare a trecerii frontierei – inevitabil de

[43] Vezi Alexandru Gyuris, *Contribuții la geografia istorică a Banatului* (lucrare grad I), 1991, p. 7

[44] Elen 2015, Popescu 2016

[45] Datarea este certă, certitudinea fiind asigurată de cel puțin trei categorii de argumente majore: primul, că decizia împăratului Hadrian de limitare a expansiunii Imperiului Roman și de fortificare a frontierelor ajustate ale acestuia a vizat absolut toate granițele imperiale (și, deci, nu există motive să presupunem că tocmai Dacia, provincia furnizoare de aur, ar fi făcut excepție), al doilea – că doar administrația imperială romană avea resursele, motivația și logistica necesară unei atari macroinvestiții, iar al treilea - că cercetările arheologice au certificat datarea primei faze de amenajare a limes-ului pentru secolul II AD. *Limes*-ul a cunoscut o a doua fază de reamenajare, parțial dictată de degradarea generată de inundații, parțial de noua configurație politico-geografică, în secolul IV AD, însă tot sub manageriat imperial roman, în consecința intervențiilor la nordul Dunării ale împăratului Constantius al II-lea din anul 358.

organizat, în condițiile în care aici valurile de pământ se intersectau cu cursul râului Timiș[46]. Așezările în cauză au supraviețuit și după așa-numita retragere aureliană, în afara consistentelor documentări arheologice, acest aspect fiind confirmat și de mărturiile călătorilor privilegiați pe magistrala *limes*-ului, printre care cunoscutul ambasador la curtea lui Atilla din anul 449, Priscus Panites[47].

Iată și câteva referințe arheologice ale aglomerării habitaționale care au precedat configurarea centrului protourban Timișoara: așezarea romană din centrul istoric[48], așezarea romană de la Pădurea Verde[49], așezarea romană din cartierul Mehala I[50], așezarea romană din cartierul Freidorf[51], așezarea romană din zona Termocentrală[52], așezarea romană din zona Ronaț-Triaj[53], așezarea romană de la Ghiroda[54], așezarea romană de la Giroc-Săliște[55], așezările daco- și post-romane (sec. IV-V) din periferia cartierului Mehala III[56], așezarea post-romană din cartierul Ciarda Roșie[57], așezările post-romane de la Dumbrăvița[58], așezarea post-romană de la Giroc-centură[59] ș.a.m.d. Nu toate aceste cel puțin 17 așezări au funcționat simultan și/sau pe durate multigeneraționale, dar avem imaginea unei aglomerări semnificative de locuiri de tip rural în imediata apropiere a *limes*-ului și a punctului de trecere obligatorie peste acesta, astfel că apariția la un moment dat a unui punct fortificat – cel ulterior desemnat cu denumirea

---

[46] Avem în vedere, desigur, cursul natural al râului, anterior amenajărilor hidrotehnice moderne adiacente canalului Bega.
[47] Problematică detaliată la Nistorescu 2014 și Nistorescu 2019-b
[48] RAN 155252.06
[49] RAN 155252.04
[50] RAN 155252.17
[51] RAN 155252.05
[52] RAN 155252.13
[53] RAN 155252.18
[54] RAN 155298.03
[55] RAN 155323.02
[56] RAN 155252.11 și RAN 155252.03
[57] RAN 155252.36. Așezarea este prezumată a fi sarmatică
[58] RAN 155270.05, RAN 155270.06, RAN 155270.04, RAN 155270.10 (prezumat sarmatică) și RAN 155270.11
[59] RAN 155323.06

Tema/Temes – în mijlocul acestei aglomerări nu are cum să surprindă. De altfel, Timișoara nu constituie o excepție din acest punct de vedere, de-a lungul *limes*-ului vest-dacic făcându-și apariția în același mod, la distanțe marcând etape de marș militar, nucleele mai multor centre urbane care s-au perpetuat până în zilele noastre, precum Lederata (pe Dunăre), Vârșeț sau Arad.

Putem răspunde acum întrebării privitoare la importanța pe care trebuie s-o fi avut localitatea *Tema/Temes*, la orizontul anului 700 AD, astfel încât geograful anonim de la Ravenna să considere că merită să fie înscrisă printre sutele de așezări protourbane repertoriate în întreaga lume cunoscută atunci. Nucleul viitorului centru urban Timișoara s-a constituit pe magistrala rutieră apărută în câmpia joasă din estul fluviului Tisa odată cu amenajarea *limes*-uuli vest-dacic și pare să fi avut inițial, în cursul secolelor II-IV, rolul doar aparent banal de a administra punctul de trecere obligatoriu peste *limes* de la intersecția acestuia cu cursul râului Timiș - unde, avem a presupune, a existat încă de la început și o formă de fortificare primară: turn de observație, palisadă extinsă sau altele asemenea. Facilitățile de transport și, respectiv, tranzit comercial între provincia imperială a Daciei și *Barbaricum*-ul din zona Dunării Mijlocii au favorizat apariția unei rețele dense de așezări mai mult sau mai puțin permanente în jurul acestui punct de trecere, care s-a dezvoltat ulterior ca o așezare polarizatoare. Stăpânirile politico-militare care au succedat în regiune administrația romană – cea iazygo-sarmată în secolul III, cea gepidă în secolele IV-VI (huno-gepidă în secolul V) și cea avară în secolele VII-VIII – n-au perturbat decât episodic continuitatea de locuire din această aglomerare (ca, de altfel, nici din celelalte aglomerări habitaționale constituite de-a lungul *limes*-ului vest-dacic), așezarea *Tema/Temes* dezvoltându-și complementar și funcțiunea de stație de poștă pe drumul comercial care traversa Dacia de-a lungul versantului nordic al Carpaților Meridionali, până pe Siretul Mijlociu. Faptul că toponimia acestei așezări și a celorlalte consemnate de geograful de la Ravenna a rămas constant ancorată în fondul terminologic daco-roman se constituie într-un argument suplimentar al continuității autohtone (despre care, anterior redactării *Geographia-ei Ravennatis*, dau mărturie Ammianus Marcellinus,

Priscus Patines și nu numai), o continuitate manifestată, desigur, în condițiile unei societăți fluide, specifică regiunilor de frontieră, în care fluxurile de alogeni au fost la rândul lor mereu însemnate.

Bibliografie selectivă

Volume

Documente I 1951
Ionașcu, I., Lăzărescu-Ionescu, L., Câmpina, B., Stănescu, E., Prodan, D., Roller, M. (ed.), *Documente privind istoria Roma niei, Veacul XI, XII s i XIII. C, Transilvania. Vol. I, 1075-1250,* Ed. Academiei RPR, București
Geog.Rav. 1860
Pinder, M., Parthey, G. (ed.), *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*, Ed. Berolini
Iordanes-Popa-Lisseanu 1986
Iordanes, Getica, Popa-Lisseanu, G. (trad., ed.), Ed. Centrul European de Studii Tracice, Ed. Nagard, Roma
Mallory-Adams 1947
Mallory, J.P., Adams, D. Q. (eds), *The Encyclopedia of Indo-European Culture*, Ed. Fitzroy&Dearborn, London
Pascu 1979
Pascu, Ștefan, Voievodatul Transilvaniei, vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca
Pârvan 1982
Pârvan, Vasile, *Getica, o protoistorie a Daciei,* Ed. Meridiane, București

Articole

Elen 2015
Elen, Constantin, *Care erau, de fapt, granițele nord-dunărene ale Imperiului Roman?,* în ”Acta Centri Lucusiensis” nr. 3A/2015, p. 8 și urm., Ed. CSDR Lucus, Timișoara
Fitzpatrick-Matthews 2013
Fitzpatrick-Matthew, Keith, *Britannia in the Ravenna Cosmography, a Reassessment,* în www.academia.edu/4175080 , 30.03.2019
Nistorescu 2014
Nistorescu, Laurențiu, *Raporturile dintre populațiile de frontieră şi instituțiile Imperiului Roman. Cazul limiganților*, în ”Quaestiones Romanicae” nr. II/2, Ed. Universitatea de Vest Timişoara & Universitatea Szeged, Ed. Jate Press Szeged, p. 839-847
Nistorescu 2019
Nistorescu, Laurențiu, *Un toponim cu etimon ignorat, deși la lumina izvoarelor: Bacău,* în „Philologica Banatica” nr. 1/2019, Ed. Mirton – Societatea de Științe Filologice – Filiala Timișoara, p. 248-255

Nistorescu 2019-b

Nistorescu, Laurențiu, *Călători privilegiați și drumuri în Dacia post-aureliană*, în „Quaestiones Romanicae” nr. VII/2, Ed. Universitatea de Vest Timișoara & Universitatea Szeged, Ed. Jate Press Szeged, pg. 471-482

Popescu 2016

Popescu, Claudia S., *Tema limes-ului dacic în izvoare literare*, în „Acta Centri Lucusiensis” nr. 4A/2016, p. 7 și urm., Ed. CSDR Lucus, Timișoara

Webografie

RAN – Repertoriul Arheologic Național
http://ran.cimec.ro/ , 25.05.2020

A DOCUMENTARY ATTESTATION OF TIMIŞOARA 13 CENTURIES AGO
(Abstract)

Key words: *Geographia Ravennatis, Tema/Temes, habitation, Tibiscum, Timis river*

In the debate regarding the oldest documentary attestation of the current city of Timişoara, the corresponding mention from Geographia Ravennatis, a well-known cartographic document, written around 700 AD, must be taken into account.

DETERMINAREA CIRCUMSTANȚIALĂ ÎN *GRAMATICA* LUI TIMOTEI CIPARIU

ANCUȚA COCIUBA-OPRIȘ

Cuvinte-cheie: *limba română, gramatică, determinarea circumstanțială*

Gramatica lui Timotei Cipariu a fost, după cum se știe, prima gramatică academică a limbii române, dar a cărei valoare, chiar în epoca în care a apărut și multă vreme după aceea, a fost contestată sau ignorată, motivul principal fiind orientarea ei etimologistă. Însă pentru perioada respectivă, opera gramaticală a lui Timotei Cipariu trebuie, așa cum subliniază Mioara Avram în sinteza din *Istoria lingvisticii românești* (v. *Bibliografia*), apreciată în orice caz ca cea mai cuprinzătoare gramatică a limbii române, cea mai bogată în fapte și în interpretări, cea mai modernă în terminologie și cea mai științifică în conținut, exceptând orientarea etimologistă". În special capitolelor de fonetică și de sintaxă li s-au recunoscut lingvistului blăjean anumite merite, „dar partea de sintaxă a fost până de curând total subapreciată, deși tocmai în această parte se găsesc noutăți prețioase față de alte gramatici [...]" (p. 61), chiar în această direcție a reconsiderării înscriindu-se și contribuția noastră.

.Între primele observații, în lingvistica românească, privind complementul, de fapt *obiectul*, sunt cele din *Compendiu de gramateca limbei române*, Blaj, 1855, care a cunoscut şapte ediții[1] şi care „conține într-o formă sintetică doctrina gramaticală a lui Timotei Cipariu". El arată aici că, în esență, „Cuprinsul cuvintelor împreunate se numeşte p r o p u s e ț i u n e sau s e n t i n ț ă". În cadrul ei, „Numele pus în nom.[inativ] se zice s u b i e c t, iar cel dependente de la verb se zice o b i e c t, pr. *D-zeu* (subiect) *a făcut cerul* (obiect)" (p. 81/44).

Vorbind despre **Regimea** [regimul] verbului, el precizează că „Verbul activ cere totdeauna un subst. ca *obiect* (subl. n.) după sine în acusativ, espres sau neespres, pr. *D-zeu a făcut cerul şi pămîntul*" (p. 82/45).

Problemele propoziției şi ale complementului/obiectului sunt reluate în *Gramateca limbei române*. Partea I. *Analitica*, Bucureşti, 1869. Partea II. *Sintetica*, Bucureşti, 1877. Astfel, în Partea I. *Analitică*, se precizează că „Cuvintele se pot tracta sau de în sine, ca singuratece, căutînd numai la forma lor, pr. *omu, oameni* etc., de unde se naşte teoria f o r m a ț i u n e i, sau împreună cu altele, ca conese între sine gramaticeşte, pr. *Dumne-zeu, omu bunu, pre pămîntu* etc., de unde teoria c o s t r u c ț i u n e i(subl. n.)" (p. 170/152)[2]..

În ceea ce priveşte „împreunarea cuvintelor" în „propusețiune", Timotei Cipariu se arată a fi adept al logicismului în gramatică: „Cuvîntarea – spune el – fiind spresiunea cugetului, urmează ca împreunarea cuvintelor să fie după legile cugetarei, de unde vine că cel ce nu cugetă bine nici nu poate să vorbească bine, oricît de bine să cunoască limba în carea vorbeşte.

De aci, legile *l o g i c e i* sînt totodată şi legile *s i n t a c t i c e i* şi cu valoare pentru toate limbele, pentru că toți oamenii cugetă după aceleaşi legi.

Ele sînt legile esențiale ale vorbirei" (p. 10/264).

Propusețiunea conține părți „*e s e n ț i a l i*" şi părți „*a c c i d e n t a l i*", care „de sine nu constituie esența propusețiunei, ci sînt adunate şi adause spre clarificarea spresiunei şi uneori lipsesc şi pot să lipsească, fără de a se strica propusețiunea, cînd de ele nu este necesitate.

Esemple: *Omul, orcît de lungă să-i fie viața, totuşi în urmă cautǎ să moară, fiind muritoriu.*

Sau mai pre scurt: *Omul, fiind muritoriu, în urmă tot caută să moară.*

Sau şi mai scurt: *Omul caută să moară"*. (p. 11/264).

„Părțile esențiali" sunt trei: subiectul, predicatul şi copula. Subiectul şi predicatul stau, în „propusețiune", într-o *r e l a ț i u n e* sau referință strînsă, care se esprime prin verbul împreunătoriu şi se numesc *corelate* (*correlata*), pre cînd părțile accidentali […] stau în *d*

e p e n d e n ț ă către cele esențiali, de unde ca *s u b o r d i n a t e* se consideră […]“ (p. 13–14/265).

Sunt „parți neesențiali“ toate celelalte cuvinte din propoziție, cu excepția subiectului, a predicatului şi a copulei. Prezența lor în propoziție este „numai din tîmplare“ şi de aceea ele pot să şi lipsească. Unele dintre ele se numesc *a t r i b u t e*, „în cît atribuie ceva la determinarea vreunui cuvînt din propusețiune“ sau *aposite* şi *a p u s e ț i u n e* „în cît se pun şi se adaug la vreo parte a propusețiunei“. Altele se numesc *d e p e n d e n ț e* „în cît depind cu totul de la cuvîntul la care se adaug“. În fine, altele se numesc *c e r c u s t a n t e* „în cît esprim unele împrejurari determinative sau modificative în propusețiune, sau preste tot *c o m p l e m e n t e* în cît complinesc cugetul şi înțelesul propusețiunei şi al parților ei“ (p. 22/270).

Admițând că în propoziție toate elementele sunt, în realitate *„d e p e n d e n ț e*“, cu excepția subiectului, care „se poate considera mai dependente de la celelalte cuvinte, fiindcă el este piatra fundamentală a propusețiunei“, Timotei Cipariu precizează că atunci când vorbeşte despre „dependențe“ are în vedere numai „dependențile speciali“, considerând că „cele mai dese în propusețiune sînt ale genetivului în nume, ale obiectului în verbele active şi ale propusețiunilor […]“ (p. 28/273).

Timotei Cipariu distinge între *cercustanțe* şi *complemente*. Primele, cum s-a mai precizat, „se pun în jurul altui cuvînt din părțile esențiali sau accidentali spre a-l determina şi mai de aproape de cum se face prin predicat, atribut, apusețiune sau dependențe“ (p. 28/273). Cu ajutorul lor „se determină cercustanțele*t i m p u l u i, l o c u l u i, c a u s a, m o d u l* şi *m i j l o c u l* lucrărilor din propusețiuni“ (p. 29/273). În cea mai mare parte, ele se exprimă prin:

„a) *a d v e r b e, pr. ieri, azi, mîne, aici, acolo; bine, rău, foarte* etc.;

b) *p r e p u s e ț i u n i* cu dependențele lor, pr. *cu cuvîntul, din toată inima, fără voie, spre a zice, spre a scrie* etc.

c) *g e r u n d i e*, pr. *lăudînd, văzînd, făcînd, auzind, venind, scriind, curînd sau curund* etc.“ (*ibid.).*

Spre deosebire de „cercustanțe“, *„Complement* se numesc cuvintele cari completează semnificațiunea cuvîntului la carei se

adaug, aşa încît fără cuvîntul complementariu, unul sau mai multe, semnificaţiunea să rămînă stinghiere sau necompletă“ (p. 30/273). Cele mai „strînse“ sunt „dependenţele adiectivelor şi verbelor, ales active, pr. *Unii prunci seamănă* ***părinţilor*** sau ***cu părinţii***. *Ca să fim părtaşi* ***vieţii eterne****; Noi am lăudat* ***pre D-zeu****; Eu am început* ***a scrie***. Aşa, şi: *El a luat* ***lumea în cap****; Ea a prins* ***fuga****; Noi am bătut* ***în palme****; Ei au dat* ***din mîni şi din picioare***. În cari propuseţiuni cuvintele sustrasă fac complinirea celor dinaintea lor şi fără cari acestea nu ar da înţeles deplin“ (p. 30/273–274).

În cazul verbelor, există unele care „pot să stea şi singure“, fără necesitatea de a avea dependenţe sau complemente. Aceasta se întâmplă la verbele „*n e u t r e* sau netransitive, pr. *io şez, tu dormi, el moare*“, dar chiar şi la verbele *a c t i v e* sau transitive: *io scriu, tu dai, el face*.

În sens invers, dacă verbele active sunt cele care de regulă primesc dependenţe sau complemente, nu înseamnă că cele neutre nu pot primi şi ele asemenea determinări: *Eu scriu* ***carte amicului meu****; Tu dai* ***toată averea ta săracilor****; El face* ***nebunie peste nebunie****;* pr. şi: *Ne şede* ***rău a minţi****; Dormire-ai* ***somnul cel lung****; Ei au murit* ***moarte amară****“* (p. 31/274).

În unele ziceri (*frase, phrasis*), complementele sunt indispensabile, mai ales la acele verbe „care-şi variază semnificaţiunea, numai prin ajutoriul unor cuvinte complementare, pr. *şi-a făcut* ***de cap****; a dat* ***de nevoie****; mi-am făcut cruce* ***de el****: să ţi-o creşti* ***pre nas****; ne-au purtat* ***de nas****; mi-a tăiat* ***nasul****; nu-ţi băga* ***nasul*** *unde nu-ţi* ***fierbe oala****; om* ***fără nas****; tată* ***de salce****;* ***o dată cu capul*** etc.“ (*ibid.*).

În afara acestor analize, alte referiri la complement/obiect sunt punctuale sau, mai exact, contextuale. Astfel, definind verbele active, Timotei Cipariu arată că „*Active*, preste tot, s-au numit verbele cari esprim oarecare *a c t i v i t a t e* (*activ,* lucrare), pr. *vorbesc, chem, mănînc, scriu* etc.; mai în specie însă supt acest nume vin, precum şi aici, numai verbele a căror activitate nu e restrînsă numai la subiectul ei, ci se întinde şi în afară şi se manifestează asupra oricărei persoane sau altui obiect, în care oareşicum trece acţiunea subiectului, pr. *chemă pre cineva; mănînc pîne, scriu o carte* etc. Din care causă atari verbe se numesc şi *t r a n s i t i v e* (trecătoare)“ (p. 147/355).

Tot la verbele active, luând în discuție „prepusețiunile“ cu care acestea se construiesc, el subliniază că „Cele mai necesare sînt prepusețiunile cari exprim *m i j l o c u l* prin care se face lucrarea, care se numeşte *c e r c u s t a n ț a* mediului (*circumstantia medii*), pr. *L-am bătut cu pumnul; L-am ținut de căpestru; L-am apucat cu dinții; Am scris cu pana* etc.“ (*ibid.*).

În capitolul al IV-lea din Partea a II-a: *Sintetică*, dedicat *Recțiunii particulelor*, deşi sunt trecute în revistă, amănunțit, sensurile „prepusețiunilor“, nu se indică şi părțile de propoziție pe care ele le introduc. În schimb, când discută „conjunțiunile“, sunt indicate şi „propusețiunile pe care ele le introduc, şi anume:

„a) propusețiunea *c a u s a l e*, perechie, în care una conține causa, iar cealaltă efectul, pr.: *Pentru că ai mîncat din pomul ce am zis să nu mănînci, în sudoarea feței tale veri mînca pînea ta* […];

b) prop. *c o n d i ț i o n a l e*, perechie, din cari una cuprinde condițiunea, iar cealaltă resultatul problematec, pr. *De veți ierta voi oamenilor păcatele lor, şi tatăl vostru cel din cer va ierta vouă păcatele voastre* […];

c) prop. *î n t r e b ă t o a r e*, iar perechie sau şi singură, pr. *Christos eşti tu? […]*“ (p. 268/389).

În afară de acestea mai sunt:

„a) *c o n s e c u t i v e*, usitate în rațiocinie şi logismi etc., pr. *După ne-am născut, va să şi murim; Noi sîntem oameni, aşadar muritori* etc.

b) *c o r e c t i v e* sau *esceptive*, pr. *Tu zici, însă nu e aşa; Mulți sînt chemați, ci puțini aleşi* […]“;

c) *distintive* […], pr. *Sau vom învinge, sau vom muri liberi*;

d) *finali* sau *teleologice*, ce arată scopul, pr. *Faceți bine pentru ca să nu perim* […];

e) *î m p r e u n ă t o a r e*, pr. *Oamenii se nasc şi mor* […];

f) *c o m p a r a t i v e* sau *asemănătoare* […], pr. *Cum vei săra, aşa vei mînca* […]“ (p. 268–269/389–390)[3].

O primă semnalare a ideii de circumstanțialitate apare în *Sintetica*, în paragraful „§ 15 *Circumstanțele*“.

„*Cercustanțe*, spune Timotei Cipariu, sînt cuvintele din propusețiune cari se pun în jurul altui cuvînt din părțile esențiali sau

accidentali spre a-l determina şi mai de aproape de cum se face prin predicat, atribut, apusețiune sau dependențe […]“ (p. 28/273).

Prin „prepuseţiuni“ se indică „circumstanţele *timpului, locului, causa, modul* şi *mijlocul* lucrărilor din propuseţiuni“ (p. 29/273), la care se adaugă *scopul*.

Aceste „circustanţe“ se exprimă, în mod obişnuit:

a) prin *adverbie*, pr. *ieri, azi, mîne, aici, acolo, bine, rău, foarte* etc.;

b) prin *prepuseţiuni* cu dependenţele lor, *pr.cu cuvîntul, din toată inima, fără voie, spre a zice, spre a scrie* etc.;

c) prin *gerundive*, pr. *lăudînd, văzînd, făcînd, venind, scriind, curînd* sau *curund* etc.“ (*ibid*.).

Exemplificările sunt următoarele:

*Am venit **ieri acasă de la Bucureşti**.*

***Pentru păcatele noastre** ne ceartă D-zeu.*

*Mi-a spus **limpede**.*

*Am văzut **cu ochii**.*

*Mi-a dat de ştire **şi în scris şi cu gura***.

În cea mai mare parte, „cercustanţele“ se întâlnesc şi la „gramatecii vechi latini cuprinsă în versul tehnic: *quis? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?*[…]“. Dintre ele, în afară de *quis*, care răspunde la subiect, şi de *quid* care se referă la „dependenţa verbului“, toate celelalte „conţin cuvintele cercustanţiali“ (*ibid.*).

„Cercustanţele adverbiali se pot exprima, în unele cazuri, prin „nume şi fără prepuseţiune“: *astă seară, astă noapte; seara, dimineaţa, ziua, noaptea, alaltăieri, o dată, une ori, altă dată* etc.

Timotei Cipariu se opreşte mai îndelungat la ceea ce el numeşte „cercustanţa scopului“, subliniind că ea se exprimă, mai ales, „prin preupuseţiunea *spre* sau *pentru* cu nume verbale sau infinitiv, pr. ***spre** mărirea lui D-zeu; Mergem la biserică **spre** a mări pre D-zeu* sau ***pentru** a mări pre D-zeu*, sau şi cu alt substantiv, de asemenea înţeles, pr. *spre **lauda** lui D-zeu* […]“ (p. 30/273).

Timotei Cipariu mai precizează că această „cercustanţă“ se poate indica şi prin *pentru ca*, „în fruntea unei propuseţiuni dependente, pr. ***pentru** ca să mărim şi lăudăm pre D-zeu“*.

„Cercustanțele“ implică ideea de „dependență“, iar aceasta conduce la noțiunea de complement. „*Complement*, spune Timotei Cipariu, se numesc cuvintele cari completează semnificațiunea cuvîntului la cari se adaug, aşa încît fără cuvîntul complementariu, unul sau mai multe, semnificațiunea ar rămîne stinghiere sau necompletă“ (p. 30/273).

Complementele pot fi identificate şi la „atributele în subiect sau alt nume, pr. *D-zeu* ***sîntul***“, dar „în specie […] aşa se numesc dependențele adiectivelor şi verbelor […], pr. *Unii prunci seamănă* ***părinților sau cu părinții*** […]; *Ca să fim părtaşi* ***vieții eterne****; Noi am lăudat* ***pre D-zeu****; Io am început* ***a scrie****;* Aşa şi: *El a luat* ***lumea în cap****; Ea a prins* ***fuga****; Noi am bătut* ***în palme****; Ei au dat* ***din mîni şi din picioare*** […]“. În aceste „propusețiuni, cuvintele sustrasă fac complinirea celor dinaintea lor şi fără cari acestea nu ar da înțeles deplin“ (p. 30/274).

Există verbe care pot să stea şi singure în propoziție, „fără de a avea necesitate de dependențe sau complemente“. Sunt verbele *neutre* sau netransitive, precum *io şez, tu dormii, el moare,* dar şi verbele *active* sau transitive, precum *io scriu, tu dai, el face* (p. 31/274).

Dependențe au în special verbele active, dar „şi cele neutre pot să aibă unele dependențe ca complemente, pr. *Io scriu* ***carte amicului meu****; Tu dai* ***toată averea ta săracilor****; El face* ***nebunie preste nebunie****;* pr. şi: *Ne şede* ***rău a minți****; Dormire-ai* ***somnul cel lung****; Ei au murit* ***moarte amară***“ (*ibid.*).

În alte cazuri, complementele sunt indispensabile pentru precizarea sensului verbului, care-şi „variază semnificațiunea numai prin ajutoriul unor cuvinte complementare, pr. *şi-a făcut* ***de cap****; a dat* ***de nevoie*** […]“ (*ibid.*).

Timotei Cipariu include „de accidență complementare“ şi cuvintele „alocutive din vocativul numelor“, dar nu „preste tot“, ci „mai vîrtos în propusețiunea cu verbe în modul imperativ“, în care numele şi verbul „sînt în aceeaşi persoană a doua, pr.*Veniți,* ***fiilor****, ascultați-mă pre mine;* ***Tatăl nostru****, carele eşti în cer, sînțească-se numele* ***tău***“ (*ibid.*).

„Propusețiunile“, în funcție de „acidențele lor“ au „oareşicare diferență între sine“, de unde decurge constatarea că ele se împart în

mai multe „specie şi-şi au numirile lor“, care sunt: „simplă şi compusă, complesă şi necomplesă, afirmativă sau negativă, imperativă şi întrebătoare, condiționali, causali etc.“ (p. 32/274).

Trecând peste propozițiile simple şi compuse, afirmative şi negative, imperative şi întrebătoare, ne vom opri la cele care implică anumite determinări circumstanțiale.

Astfel, Timotei Cipariu face distincție între „propusețiunea *ondiționată*“ şi cea „*condiționale,* într-un înțeles mai strîns“. Diferența este una semantică: „Propusețiunea se numeşte *absolută* dacă ea în de sine e de ajuns spre esprimerea întreg cugetului, fără de a mai avea lipsă de altă propusețiune, pre cînd ceea ce nu e de ajuns spre aceasta se numeşte *condiționată*, diversă de propusețiunea *condiționale*, într-un înțeles mai strîns“ (p. 34/275).

Vorbind despre „propusețiunea *condiționale*, în sensul mai strîns“, Timotei Cipariu se referă la faptul că „într-una din două propusețiuni împreunate conține o *condițiune* espresă, semnată cu o particulă anumită: *de, dacă, să* (*si* latin), pr. *Te-aş putea bate, să vreau* sau *de aş* sau *dacă aş vrea*.

Acesteia îi corespunde propusețiunea *„condiționată* în sens mai strîns, pr. este: *Te-aş putea bate“.*

O altă „circumstanțială“ adusă în discuție este „propusețiunea *causale*“, care „cuprinde causa vreunei stari sau lucrari, pr. *D-zeu ne ceartă pentru că sîntem păcătoşi*“ şi care constă din cel puțin două „propusețiuni“, dintre care „una e notată cu o conjunțiune: *pentru că, fiindcă, deoarăce* etc.“ (*ibid.*).

În aceste situații există întotdeauna o „propusețiune *antecedente* şi alta *consecente* (*antecedens, consequens*) şi între sine sînt şi ele sau *coordinate,* sau una alteia *subordinată,* precum sînt şi părțile unei şi aceleiaşi propusețiuni“ (p. 34/276).

Timotei Cipariu vorbeşte despre subordonare şi în Titlul II: *Recțiunea,* în secțiunea intitulată *Relațiunea subordinatelor,* scoțând în evidență faptul că „Afară de relațiunea *coordinatelor* în propusețiune, pr. a subiectului, predicatului şi verbului mijlocitoriu, a apositelor şi a atributelor etc., carea se manifestează prin *concordațiune*, mai esiste şi altă relațiune, a *subordinatelor,* în cît unele cuvinte cu influența lor predomnesc asupra altora, iar altele, ca

subordinate, depind de la cele predomnitoare. Ea se manifestează prin *regime* sau *recțiune*“ (p. 125–126/ 320–321).

Este evident că, aici, Timotei Cipariu acordă un alt înțeles subordonării, care în propoziție se confundă cu regimul sau recțiunea verbului.

Timotei Cipariu revine asupra propozițiilor circumstanțiale în capitolul dedicat conjuncțiilor. El le împarte după valoare în mai multe clase „cu destinte numiri, după cari şi propusețiunile formate cu ele se numesc […]“ (p. 268/389):

„**a)** propusețiunea *causale*, perechie, în care una conține causa, iar cealaltă efectul, pr.

Pentru că ai mîncat din pomul ce am zis să nu mămînci, în sudoarea feței tale veri mînca pînea ta.

b) prop. *condiționale*, perechie, din cari una cuprinde condițiunea, iar cealaltă resultatul problematic, pr.

De veți ierta voi oamenilor păcatele lor, şi tatăl vostru cel din cer va ierta vouă păcatele voastre.

c) propus. *întrebătoare*, iar perechie sau şi singură, pr.

Christos eşti tu? Au pre altul vom aştepta (*ibid.*).

În afară de acestea, mai sunt discutate următoarele subordonate:

a) *consecutive*, întrebuințate mai ales în raționamente şi „logisuri“:

După ce ne-am născut, va să şi murim.

Noi sîntem oameni, aşadar muritori.

b) *finali sau teleologice*, care arată scopul:

Faceți bine pentru ca să nu perim.

Roagă-te lui D-zeu ca să ne ajute.

c) *comparative* sau *asemănătoare*:

Cum vei săra, aşa vei mînca.

Fiți perfecți precum şi tatăl vostru cel din cer perfect este. (p. 269/390).

Fiind vorba despre o clasificare după „conjunțiuni“ întîlnim, alături de subordonatele amintite, şi următoarele propoziții coordonate:

a) *corective* sau *esceptive*, indicând coordonarea adversativă:

Tu zici, însă nu e aşa.

Mulți sînt chemați, ci puțin aleşi.

Nu sînt D-zei, fără numai unul (p. 268/389).

b) *destinctive* „între mai multe“, indicând coordonarea disjunctivă:

Sau vom învinge, sau vom muri liberi.

c) *împreunătoare*, semnificând coordonarea copulativă:

Oamenii se nasc şi mor.

Fă bine şi nu te teme de nimic. (p. 269/390).

Plasarea propozițiilor în frază este discutată în secțiunea *Locațiunea propusețiunilor*. Astfel, ea este „parte liberă, parte fipsată […], după cum propusețiunile înseşi sînt sau coordinate, sau subordinate, sau şi din alte cause“ (p. 285/398).

Există, ca atare, propoziții „coordinate“ şi „subordinate“.

Cele *coordinate* sunt „propusețiunile perechie, cîte două sau şi mai multe, încît una depinde de alta, însă una mai tare decît cealaltă […]“ (p. 286/398). În această postură pot să apară „propusețiunile *condiționali, causali, finali, temporali* (cu *cînd*), *locali* (cu *unde*), *cojuntive* (cu *şi*), *afirmative, negative, corective* sau *esceptive, destinative* sau *distributive* etc.“ (*ibid.*).

Propozițiile *subordinate* sunt „propusețiunile singuratece, în cît ele nu depind de la o propusețiune întreagă, ci numai de la vreo parte a ei: nume, adverbiu etc., precum sînt mai ades propusețiunile *relative, temporali, locali* etc.“ (*ibid.*).

În ce priveşte „ordinea naturali în locuțiunea propusețiunilor coordinate“, aceasta presupune ca „propusețiunea ce are în frunte cojunțiunea după care se numeşte să urmeze (prop. *consequens* „următoarea“), iar perechea ei să preceadă (prop. *antecedens*) […]“ (*ibid.*). Din exemplele date, le vom selecționa pe cele care se referă la circumstanțiale:

Nu-mi ajuți pentru că nu-mi vrei binele.

Am venit pentru ca să nu te superi.

Era noapte cînd a venit.

Nu ştiu unde se află. (?)

Dacă nu vrei tu, nu vreu nici io.

Precumu-ți vei săra, aşa vei şi mînca.

În afara acestor situații, apar şi exemple cu propoziții aflate în raporturi de coordonare copulativă, adversativă, disjunctivă şi conclusivă:

Tu ai venit şi soția ta s-a dus.

Unele sînt adevărate, iar altele rele.

Noi am dormit sau am prevegheat.

Ştii ce este bine a face, aşadară fă.

„Locul naturale“ al „propusețiunilor *subordinate* „este a se pune numaidecît după cuvîntul la care se refereşte“:

Omul carele nu se stimează pre sine nu e stimat nici de alții.

În miezul noaptei, cînd toată lumea dormea, tu prevegheai.

În țărele unde sau în care domneşte despotismul turcesc, securitate nu e. (*ibid.*).

Propozițiile coordonate prezintă şi capacitatea de a fi „cu totul libere, altele mai puțin sau mai strîns fipsate […]“ (p. 287/318).

Sunt „cu totul libere“, propusețiunile *condiționali, comparative, temporali* şi *locali,* „în cari antecedentele poate să se pună în urmă şi consecentele înainte, fără cea mai mică greutate“ (*ibid.*):

Dacă nu veți ierta oamenilor păcatele lor, nici tatăl vostru nu va ierta vouă.

Aşa vei mînca, precum vei săra.

Cînd am venit era noapte.

Unde nu te doare, nu te legi.

Sunt „mai puțin libere“ propusețiunile *causali* şi *finali,* aşa încît „inversiunea lor e totdeauna din oarecare motiv, ca şi la parțile propusețiunei“ (*ibid.*):

Pentru că ați mîncat din pomul care am zis că nu mîncați din el, blăstămat să fie pămîntul.

Pentru ca să ştiți că fiul omenesc are putere de a ierta păcatele, zic ție: Scoală-te şi umblă.

Total „fipsate“ sunt propusețiunile *coretive, destintive, consecutive* şi *conjuntive*.

Putem constata, din cele spuse mai sus, modul diferit în care Timotei Cipariu înțelege *coordonarea* şi *subordonarea*. Prima este văzută ca o relație între două sau mai multe propoziții, iar a doua ca dependentă de o parte de propoziție din propoziția regentă.

Pe de altă parte, se observă că denumirile propozițiilor circumstanțiale nu sunt altceva decît prelungiri ale denumirii conjuncțiilor introducătoare.

Acest aspect apare cu claritate din secțiunea dedicată conjuncțiilor. Ele se împart în mai multe specii, după natura şi calitatea lor:

„**a)** *causali*, cari arată causa lucrului sau *pentru ce* ? […], *fiindu că, cumu că, de ore ce, unde*;

b) *comparative* sau asemănătoare între mai multe lucruri, pr. *ca, ca şi; cumu, precumu; aşa, aşişderea;*

c) *condiționali*, cari arată condițiunea sub carea să urmeze ceva […] *de, dacă, deşi* (!), *de cum-va, bine că, măcaru că, cu toate că;*

d) *consecutive*, cari arată urmarea, pr. *de-ci* sau *deci; dereptu aceea, dereptu însă,* la cei vechi, *dară, aşa-dară, deci dară, de unde, după ce că* la cei vechi […];

g) *finali*, cari arată scopul, pr. *ca, pentru ca, întru ca* […]“ (p. 373/251–252).

În studiul introductiv, intitulat *Gramaticile lui Timotei Cipariu*[4], Mioara Avram, subliniind meritele, dar şi scăpările acestor gramatici, arată că „Meritele gramaticilor lui Cipariu stau în bogăția faptelor de limbă înregistrate, informația sintetizată cu spirit critic, originalitatea şi prioritatea unor interpretări, valabilitatea menținută în parte şi chiar actualitatea unor sugestii.

Actualitatea gramaticilor lui Cipariu a fost susținută prin faptul că ele conțin forme, construcții sau observații care lipsesc până azi din gramatici, chiar din cele de mari dimensiuni şi din studii detaliate asupra unor probleme, şi prin coincidențe cu unele puncte de vedere din zilele noastre“ (p. XLV).

NOTE

1. Cf. Mioara Avram, *Gramaticile lui Timotei Cipariu,* în Timotei Cipariu, *Opere*, vol. II.
2. Cf. Timotei Cipariu, *Opere*, II, p. 467. Menționăm că în citate, am respectat ortografia din ediția critică. La indicarea paginilor prima cifră este cea din original, a doua cifră, din ediția critică.

3. Alte referiri la *propusețiuni* la p. 398–399 [285–288].
4. V. nota 1.

Bibliografie

Aldea, Maria, *Categoria gramaticală a determinării*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006.

Anghelescu, Nadia, *Conceptul de determinareîn lingvistica modernă*, „Analele Universității București. Limbi clasice”, 18, 1969, p. 93-107.

Avram, Mioara, *Prima gramatică academică a limbii române*, „Limba română”, 1966, nr. 4, p. 487-507.

Avram, Mioara, *Gramaticile lui Timotei Cipariu*, în Timotei Cipariu, *Opere*, vol. II (v. *infra*).

Cipariu, Timotei, *Compendiu de gramateca limbei române*, Blaj, 1855

Cipariu,Timotei, Gramateca *limbei române*. Partea I. *Analitică*, Bucureşti, 1869. Partea II. *Sintetică*, Bucureşti, 1877.

Cipariu, Timotei, *Opere*. Vol.I. Cu o *Intoducere* de Gavril Istrate (v. *infra*), Editura Academiei R. S. R., București, 1987. Vol. II. Cu un Studiu introductiv de Mioara Avram (v. *supra*), Editura Academiei Române, București, 1992. Ediții îngrijite de Carmen-Gabriela Pamfil.

Crașoveanu, D., *Categorii sintactice circumstanțiale*, Editura Amphora, Timișoara, 1992.

Gramatica limbii române (GALR). Vol. I: *Cuvântul*, vol. II: *Enunțul*. (Coord. Valeria Guțu Romalo), Editura Academiei Române, București, 2005.

Ionașcu, Romulus, *Gramaticii români. Tratat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticei române de la 1757 până astăzi*, Iași, 1914.

Iordan, Iorgu, *Scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică românească*, „Limbă și Literatură”, 1968, p. 163-196.

Istoria lingvisticii românești (Coordonator Iorgu Iordan), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.

Istrate, Gavril, *Timotei Cipariu în conștiința urmașilor*, în Timotei Cipariu,*Opere*, vol. I (v. *supra*).

Macrea, D., *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.

Nagy, Rodica, *Determinarea completivă și determinarea circumstanțială în limba română*, Editura Universității din Suceava, 2003.

Pamfil, Carmen-Gabriela, *Contribuția lui Timotei Cipariu la teoria limbii*, „Limba Română”, 1983, nr. 2, p. 83-95.

Rădulescu-Sala, Marina, Sala, Marius, *Les grammairesdu roumain: de Heliade Rădulescu à la grammaire accadémique*, „Revue Roumaine de Linguistique”, 2007, , nr. 4, p. 437-448.

THE CIRCUMSTANTIAL DETERMINATION IN TIMOTEI CIPARIU'S GRAMMAR
(Abstract)

Key words: *the Romanian language, grammar, the circumstantial determination, Timotei Cipariu*

The article belongs to the category of the papers that deal with the history of linguistics, in our case, the Romanian linguistics. In this field, Timotei Cipariu wrote the first academic grammar of the Romanian language, including data and theoretical approaches that are still of interest. From the contents of the academic grammar written byTimotei Cipariu, the author chose to present the category ofthe circumstantial determination pointing out to the material as such and the author's points of view regarding the grammatical category.

DEFINIREA *ASPECTULUI*. PROBLEME ȘI INTERPRETĂRI

ANCA PETRESCU
Palatul Copiilor, Arad

Cuvinte-cheie: *gramatică, timp, aspect, aspectualitate*

Am încercat, într-o serie de articole[1], să dăm o imagine cât mai semnificativă privitoare la stadiul actual al cercetărilor consacrate aspectului verbal. Am constatat o diversificare a punctelor de vedere și, implicit, a soluțiilor propuse, constatând, între altele, că sintagma *aspect verbal* apare ca restrictivă atâta vreme cât posibilitățile de exprimare a aspectului s-au extins de la procedeele gramaticale la cele lexicale și chiar sintactice. Ca atare, însăși definirea *categoriei aspect* a suferit modificări, fiind considerată tot mai mult o categorie *lexico-gramaticală*, și nu una strict *gramaticală*, mai exact, *verbală*. În plus, manifestările aspectuale au fost defalcate pe *faze*, a căror actualizare revine perifrazelor verbale, gramaticalizate sau nu.

Odată străbătută, cât mai extins, aria bibliografică a temei, se poate constata evoluția abordărilor de la statutul gramatical al aspectului, la cel lexico-gramatical, pentru ca mai recent el să fie situat undeva la granița dintre derivare (prefixală și sufixală) și pragmatică. Semnificativ este faptul că chiar în domeniul slavisticii opiniile s-au diversificat sensibil în ce privește definirea aspectului. Fenomenul este sesizabil, mai recent, și în lingvistica cehă și slovacă. Astfel, o problemă centrală este definirea statutului prefixelor care participă la creare de lexeme aspectuale. S-a propus delimitarea prefixelor în *gramaticale* (verbale), mai exact *prefixe strict aspectuale* și prefixe *lexicale*, cu referire specială la așa-numitele „prefixe vide” sau „preverbe vide”, care nu modifică decât nesemnificativ sensul verbului. În acest sens, C. M. Schooneveld consideră că „prefixul verbal are

valoare strict gramaticală numai atunci când exprimă rezultatul firesc al acțiunii, iar acest rezultat se regăsește în însuși sensul lexical al verbului respectiv. În acest sens, așa-zisele „préverbes vides” de tipul *na-* din perechea aspectuală *pisat' – napisat'* nu își pierd sensul lexical și nici nu și-l neutralizează, ci, pur și simplu, creează forme verbale redundante”. Aceeași idee la E. Pauliny și la Š. Pečar, în a cărui opinie „prefixul verbal are funcție strict gramaticală numai în cazul acelor verbe prefixate de la care nu se mai pot deriva imperfective secundare și ale căror prefixe nu exprimă niciun sens lexical și nicio nuanță lexico-gramaticală, ci doar aspectul perfectiv al acțiunii”. În schimb, J. Horecký crede că toate prefixele posedă, pe lângă sensul gramatical, și un anumit sens lexical (Țiprigan XLII: 160).

Și în definirea aspectului verbal există opinii diferite. În gramaticile slovace din anii '60, de exemplu, nu apărea o distincție clară între „aspectul verbal și modul acțiunii verbale”, diferențierea constând, între altele, în „capacitatea verbului de a se combina cu alte verbe ce exprimă diferite faze ale acțiunii”, verbele imperfective fiind cele care „se pot combina cu verbele modale , în timp ce verbele perfective exclud această posibilitate”. Autorii unei alte gramatici slovace au o concepție diferită, ei distingând între „aspectul verbal, categorie lexico-gramaticală, și modul acțiunii verbale, categorie strict lexicală”. În acest fel, de pildă, „aspectul perfectiv nu se poate identifica cu durata minimală a acțiunii. Caracterul momentan al acțiunii, ca și caracterul rezultativ, final, incoativ, perfectiv, reprezintă diferite aspecte ale desfășurării evolutive a acțiunii” (Țiprigan : 163-164). Un cunoscut lingvist slovac, Ján Mistrík, în cartea sa *Moderná slovenčina*, nici măcar „nu pomenește” de modul acțiunii verbale, ci doar de aspectul verbal, „definit în raport cu cele trei caracteristici: durata, determinarea și repetabilitatea acțiunii. Astfel, verbele cu durată nelimitată, cu determinare incertă și care exprimă o acțiune repetată sunt imperfective, de exemplu: *kupovat' (a cumpăra mereu), pisat' (a scrie mereu), skákat' (a sări mereu)*, în timp ce verbele cu durata limitată, cu determinare precisă și care exprimă o acțiune nerepetată sunt perfective, de exemplu: *kúpit' (a cumpăra), podpísat' (a semna), skočit' (a sări)*”. Ulterior, Mistrík corectează definiția aspectului verbal, „considerând că acesta nu depinde de durata acțiunii

verbale, ci de perspectiva din care este privită acțiunea exprimată de verb – ca fiind în curs de desfășurare sau ca fapt încheiat, precum și în funcție de forma de viitor a verbului” (Țiprigan XLII: 165-166). Un alt lingvist, cehul A. Dostál, susține că „aspectul verbal nu poate fi definit decât dintr-o perspectivă *pragmatică* și exprimă atitudinea vorbitorului față de acțiunea verbală, privită ca un tot unitar”. El scoate în evidență și consecințele logice ce pot să apară în urma definirii aspectului verbal în funcție de durata acțiunii verbale, în sensul că „dacă se acceptă premisa că imperfectul este opusul perfectului și că imperfectivele exprimă o acțiune de durată, în timp ce perfectivele redau o acțiune fără durată, atunci însăși esența termenului de „acțiune”, asociată verbului și implicând o durată minimală la limită, este prejudiciată. Prin urmare, opoziția imperfectiv-perfectiv ar trebui reconsiderată din această perspectivă [...]. În plus, durata se referă strict la acțiunea verbală și nu la aspectul verbal”. Unii lingviști definesc aspectul și în funcție de „caracterul rezultativ al acțiunii verbale”, în sensul că perfectivele tind „spre atingerea unui obiectiv, a unui rezultat implicit exprimat de însăși semantica verbului, ceea ce ar însemna că toate perfectivele al căror seme nu fac referire la atingerea unui rezultat nu pot fi considerate ca atare. În consecință, caracterul rezultativ al acțiunii verbale nu poate fi considerat criteriu de definire a aspectului verbal, ci, mai degrabă, instrument auxiliar în determinarea modurilor acțiunii verbale” (Țiprigan XLII: 167-168).

Autoarea își prezintă punctul de vedere în care ar trebui perceput aspectul verbal în limbile romanice, unde interpretarea lui diferă de cea din lingvistica slavă. „Din punct de vedere gramatical și lexicografic – subliniază ea – este necesar ca, atunci când se compară limbile romanice cu cele slave, să se delimiteze clar aceste trei noțiuni: a) acțiune (stări, procese, activități), b) modul acțiunii verbale (etapizarea), c) aspectul verbal (acțiune percepută ca fiind în desfășurare vs. acțiune percepută global ca fiind unitară)” (Țiprigan XLII: 168).

În fața acestor realități din lingvistica slovacă, autoarea trage o concluzie pentru tot arealul slav și consideră că „În ciuda numeroaselor încercări de definire a aspectului verbal, nu există o opinie univocă, acceptabilă și satisfăcătoare privind această categorie lexico-gramaticală specifică tuturor limbilor slave” (Țiprigan XLII:

162). Prin extrapolare, putem spune că aceasta este situația și în lingvistica romanică și germanică, după cum ne avizează o altă cercetătoare a relației timp-aspect care arată „ca definitorie” multitudinea de criterii prin care se descriu diferitele întrebuințări ale prezentului, de exemplu. „Acestea – subliniază ea – nu numai că variază de la un autor la altul, dar ele se schimbă în cuprinsul aceleiași lucrări (aproape) de la o întrebuințare la alta” (Călărașu 1987: 22).

Pentru noi, acest excurs în arealul slav a fost și un bun prilej pentru înțelegerea unei abordări corelate, pe areale lingvistice, a interrelației *timp-aspect-aspectualitate*. De asemenea, multitudinea de realizări, mai vechi sau mai noi, ne obligă la esențializarea structurilor luate în considerare.

Lingvistica românească, în ce privește aspectul, s-a sincronizat destul de lent cu dezbaterile numeroase din lingvistica europeană, preocupată, mai ales după Primul Război Mondial ,să omologheze existența aspectului și în limbile romanice și germanice. O primă încercare, a lui Al. Philippide (v. *supra*), nu a avut ecoul pe care-l merita[2]. Abia prin 1947-1949 G. Ivănescu, în *Cursul de sintaxa limbii române moderne* (apărut în 2004, cu același titlu la Editura Junimea), face referiri, unele din ele critice, la modul în care profesorul ieșean a abordat, în continuarea tezelor lui Hermann Paul, problematica aspectului în limba română.

Lăsând la o parte episodicele referiri la aspect în limba noastră, putem afirma că momentul declanșării interesului pentru aspectul verbal în gramatica românească a fost publicarea, în 1957, a studiului lui G. Ivănescu, *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes* (v. *Bibliografia*), în care lingvistul ieșean realiza un amplu excurs în istoricul problemei și își expunea propriile idei, între care caracterul universal al categoriei aspectului, deci existența lui nu numai în limbile slave, ci și în limbile romanice, inclusiv în română, simbioza aspectului cu timpul în mijloacele morfologice de actualizare a lor, diferențierea între *aspect* și *Aktionsart*, între *imperfectiv* și *perfectiv*, cu o terminologie preluată din gramatica limbilor slave, și celelalte modalități de redare a aspectului (incoative, continuative, semelfactive, terminative etc.), care nu formează însă aspectul propriu-zis. A încercat să stabilească și

anumite corelații semantice între timpurile românei și cele aspectuale ale limbii ruse, pentru a dovedi că nu modalitățile de redare sunt importante, ci existența aspectului în sine în cele două limbi, depășindu-se astfel granița „aspectuală" limbi slave – limbi neslave.

Lucrarea lui G. Ivănescu, deși nu a avut impactul așteptat, a generat câteva luări de poziție mai ales în a se demonstra inexistența aspectului în română, singurele limbi care-l posedă, în mod exclusiv, fiind limbile slave. Cicerone Poghirc evită o comparație în acest sens, limitându-se să afirme că opoziția *infectum – perfectum* din latină, prin care se exprima și aspectul, nu s-a transmis limbii române, care deci nu posedă categoria în cauză, cu toate că noțiunea de aspect există și e destul de importantă[3].

În schimb, Alexandru Zacordoneț este foarte tranșant când afirmă că în limba română aspectul verbal „a dispărut sau n-a existat niciodată. Sau dacă există sporadic el nu are nicio rubrică a lui proprie în conștiința vorbitorilor români" așa cum se întâmplă în cazul altor categorii morfologice precum cazul, numărul, genul, timpul etc. Neavând o exprimare gramaticalizată, ca în limba rusă, aspectul în română este doar o categorie psihologică, având adică o existență semantică. El concede însă că deși aspectul nu are în română o expresie morfologică, el poate fi redat totuși cu ajutorul timpurilor și probează acest lucru prin câteva traduceri din limba rusă[4]. Înaintea lui, Gh. Bolocan dovedea statistic, tot pe bază de traduceri, că trecutului imperfectiv din rusă îi corespunde foarte bine imperfectul din română, iar trecutului perfectiv din rusă îi corespunde, în limba noastră, perfectul compus[5]. Dacă în gramatică se pot stabili corespondențe temporale cu aspectul slav, în lexic lucrurile par a fi compromise. În acest sens, Onufrie Vințeler analizează împrumuturile din slava veche în română și identifică doar urme de aspect. El constată că aspectul din verbele împrumutate se transformă dintr-o categorie gramaticală în una lexicală prin încadrarea în lexicul limbii române. În cadrul acestui proces, și prefixele aspectuale din slava veche și-au pierdut această calitate[6]. Nici Andrei Mișan nu recunoaște existența în limba română a aspectului verbal, invocând aceeași lipsă a unor mărci specifice redării lui, sub raport gramatical. Cel mult se poate admite existența lexicală a aspectului[7].

Această idee a lipsei mărcilor gramaticalizate pentru exprimarea aspectului a persistat multă vreme în gramaticile românești, un rol important avându-l, în acest sens, și articolul Valeriei Guțu Romalo, *Semiauxiliare de aspect?* („Limba Română”, 1961, nr. 1, p. 3-16). Concepția dominantă era că aspectul este, în măsura în care poate fi perceput de locutor, doar o componentă semantică, secundară, a timpurilor, în special a celor trecute. Astfel, Iorgu Iordan, în *Limba română contemporană* admite că *timpul* prezintă două aspecte: unul ce privește momentul când se săvârșește acțiunea exprimată de vorbitor, al doilea care se referă la chipul cum prezintă vorbitorul acțiunea din punctul de vedere al duratei. El identifică aici o serie se *sensuri*, precum sens *durativ*, sens *momentan*, sens *iterativ*, sens *incoativ*. Dar, observă el, „a vorbi doar de nuanțe semantice înseamnă a considera, implicit, aspectul ca o categorie negramaticală sau, cel puțin, o categorie marginală a gramaticii”, ceea ce induce ideea unei acceptări chiar „marginale” a aspectului în gramatica limbii române. Dar nu putem vorbi de două aspecte ale categoriei gramaticale a timpului, deoarece cel care se referă la „momentul în care se săvârșește acțiunea exprimată de verb” nu ține de aspect, ci exprimă un raport temporal. În plus, aspectul nu indică „chipul cum prezintă vorbitorul acțiunea săvârșită de verb”, căci aceasta se realizează prin moduri, arătând „modul în care este percepută acțiunea verbului”. Ca atare, percepția locutorului este cea care decide între aspect și timp sau le sesizează pe ambele, reunite[8].

În GA I se fac referiri și la aspect în cadrul definiției timpurilor și a auxiliarelor, dar se specifică de îndată că numai auxiliarele de modalitate vor fi studiate, deoarece numai ele sunt caracterizate din punct de vedere gramatical. Avându-se în vedere tot timpul „exprimarea formală” a categoriilor gramaticale, se constată că, la noi, imperfectivul sau perfectivul nu se exprimă într-o „formă organizată”, ci prin „diverse mijloace”, care sunt: lexicale, formații cu prefixe și verbe indicând începutul, continuarea și sfârșitul acțiunii.

În bună măsură, modul de a considera aspectul sub raport gramatical de către Mioara Avram îl urmează pe cel din GA, dacă nu chiar mai restrictiv. Lucrurile sunt clare de la bun început, când sunt enumerate categoriile morfologice ale verbului: diateza, modul, timpul, persoana, numărul, genul și cazul. Totuși, o clasificare pe baza crite-

riului lexico-gramatical poate duce la gruparea verbelor sau „numai a sensurilor lor”, pe baza „valorilor lor aspectuale” în verbe *durative* și verbe *momentane* sau (punctuale). Verbele *durative* „exprimă o acțiune care se desfășoară într-un timp relativ îndelungat”, cum sunt: *a aștepta, a dormi, a iubi, a lupta, a munci, a petrece, a trăi, a umbla.* Verbele *momentane* „exprimă o acțiune care are loc într-un timp relativ scurt”: *a adormi, a apărea, a deschide, a se îndrăgosti, a muri, a se naște, a pleca, a tresări, a veni* (Avram 1997: 196).

Același criteriu formal îl determină pe C. Dimitriu să nu recunoască existența aspectului în gramatica limbii române. Există doar verbe care întrunesc criteriul de conținut și ele sunt *durative* și *momentane* ori *perfective* și *imperfective*, respingând totodată concepția lui G. Ivănescu privitoare la aspect. Putem spune că cu el se încheie „lista” celor care resping, aproape *de plano*, existența aspectului gramatical în limba română[9].

Cu *Limba română contemporană* a lui Iorgu Iordan și Vladimir Robu se deschide, după opinia noastră, o perioadă de armonizare a gramaticii românești cu noile direcții din lingvistică, apărute în Europa occidentală și peste Ocean. Ei consideră că *aspectul*, alături de diateze și de modul verbal, este implicat în categoria *timpului*. Pe de altă parte, deși gramaticile nu menționează aspectul între categoriile lexico-gramaticale ale verbului, înseși denumirile *perfect* și *imperfect* induc opoziția *perfectiv / imperfectiv*. Ei aduc în discuție și gramaticalizările de la modurile personale și nepersonale, mai exact de la timpurile acestor moduri, dar și mijloacele *sintactice* prin care aspectul se poate realiza, anume semiauxiliarele de aspect, prin care se creează „sintagme predicative”de tipul *începe să meargă*[10].

În gramaticile academice GALR și GBLR întâlnim o viziune integratoare a diferitelor „aspecte” ale aspectului, bazată, în primul rând, pe trăsăturile semantice ale verbului. Aceste trăsături semantice sunt încorporate în matricea semantică a verbului, producând distincția aspectuală *momentan / durativ* și pe cea modală *necesar / posibil*. Trăsăturile semantice aspectuale sunt cuprinse, ca expresie gramaticală, în paradigma verbului, în cadrul relației *timp-aspect*, dar ele pot fi exterioare acestei relații paradigmatice și încorporate în semantica unor *verbe operatori de aspect* (și de mod). Predominantă este însă relația *timp-aspect*, care s-a concretizat în forme verbale ce

reprezintă construcții complexe în care trăsăturile temporale sunt asociate unor caracteristici aspectuale și modale. În cadrul acestor construcții se dau informații și despre „*intervalul* procesului comunicat”, care poate fi *delimitat*, producând opoziția *perfectiv* vs *nonperfectiv*. În funcție de opoziția respectivă, timpurile se grupează în jurul a două caracteristici: [-Perfectiv]: imperfectul și viitorul, și [+Perfectiv]: perfectul compus, perfectul simplu, mai-mult-ca-perfectul și viitorul anterior, prezentul fiind considerat ca neutru, dar, în esență, imperfectiv.

Un adept, am spune, necondiționat al existenței aspectului, sub diverse realizări, în limba română, este Dumitru Irimia. În opinia lingvistului ieșean, categoria fundamentală a verbului este *timpul*, care prezintă caracteristica specifică de a fi „înglobant”, cu referire la aspect și mod, care sunt variante diferite cuprinse în timpul gramatical, toate relevate de către subiectul vorbitor în desfășurarea raportului enunțare – enunț. El are în vedere *timpul noțional*, a cărui expresie lingvistică este *timpul gramatical*, care intră în raport de complementaritate cu categoriile gramaticale de aspect și mod, ca expresie a perspectivei în care subiectul vorbitor înscrie acest raport. Ca atare, perspectiva din care este văzut raportul timp-aspect este cea dată de subiectul vorbitor.

Ținând seama de diversitatea acestor abordări a relației timp-aspect, nu credem că este inutil a da, în avans, câteva dintre definițiile propuse pentru categoria aspectului. „Aspectul este categoria specifică verbului care dă seama de structura intervalului de desfășurare a procesului comunicat prin grupul verbal. Aspectul interferează cu timpul, dar nu este o categorie deictică: aspectul este indiferent la plasarea / fixarea procesului față de momentul enunțării” (GALR I: 449). Aspectul este „expresia lingvistică a modului specific de desfășurare în timp – din perspectiva subiectului vorbitor – a acțiunii verbale în interiorul *enunț – enunțare”*, unde enunț reprezintă raportul om – limbă – lume, iar *enunțare*, raportul locutor – mesaj (Irimia 2008: 241). „Aspectul prezintă schimbarea de *stare* (subl. n.) desemnată de verb din punctul de vedere al *desfășurării* (subl. n.) sale [...]” (GBLR: 243). Coroborând datele din lingvistica noastră cu cea din lingvistica romanică și slavă, la care ne-am referit mai sus, remarcăm atât o tendință de esențializare a problemei aspectului, cât și una de

extindere a zonelor lingvistice în care el ar poseda mijloace, negramaticale, de a se manifesta.

Privite opiniile în ansamblu, ni se pare util a reține faptul că „tendința celor mai multe limbi indoeuropene a fost de a întrebuința timpurile simple pentru a distinge timpul, lăsând aspectul verbal (al acțiunii) sau neexprimat, sau exprimat prin alte mijloace” (Simenschy/Ivănescu: 1981: 414).

Note:

1 Cf. articolele noastre din „Philologica Banatica”, 2/2015, 2/2016, 1, 2/2017, 1, 2/2018.

2 *Istoria limbii romîne*. Volumul întîi: *Principii de istoria limbii*, Tipografia Națională, Iași, 1894. Cf. și articolul nostru, *Concepția lui A. Philippide despre categoria gramaticală a aspectului verbal,* în „Philologica Banatica”, 2015, nr. 2.

3 Cf. Cicerone Poghirc, *Cu privire la aspectul verbal în limba română,* „Limba Română”, 1953, nr. 6, p. 17-22.

4 Cf. A. Zacordoneț, *Problema existenței aspectului verbal în limba română,* „Analele Universității din Iași”, secțiunea III, tom VII, 1961, p. 87-97.

5 Cf. Gh. Bolocan, *Despre traducerea aspectelor verbale din rusă în română (considerații de ordin statistic),* „Limba Română” 1959, nr. 1, p. 74-80.

6. Cf. O. Vințeler, *Cu privire la nuanțele de aspect ale verbelor românești de origine slavă*, „Studii și Cercetări Lingvistice”, 1969, nr. 1, p.81-92.

7 Cf. Andrei Mișan, *Categoria gramaticală a aspectului verbal* (I), „Cercetări de Lingvistică”, 1969, nr. 2, p. 265-278. Idem, *Categoria gramaticală a aspectului verbal* II. *Există aspect verbal în limba română?,* „Cercetări de Lingvistică”, 1970, nr. 1, p. 131-143.

8 Cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană,* Editura Ministerului Învățământului, București, 1956.

9 Cf. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a Limbii Române*. 1. *Morfologia*, Editura Institutului European, Iași, 1999.

10 Cf. Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană,* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.

Bibliografie

(în afara titlurilor menționate în text și în *Note*)

Avram 1997 — Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București.

Călărașu 1987	Cristina Călărașu, *Timp, mod, aspect în limba românăîn secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Editura Universității din București.
Ivănescu 1957	G. Ivănescu, *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes*, în vol. *Mélanges linguistiques*, publiés à l'occasion du VIIIe Congrès International des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 aoút 1957, Editura Academiei R. P. R., București, p. 23-61.
Simenschy/Ivănescu1981	Th. Simenschy, G. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
Țiprigan XLII	Marilena-Felicia Țiprigan, *Aspectul verbal în percepţia lingviştilor cehi şi slovaci*, „Romanoslavica”, XLII p. 159-168.

Sigle

GA I	Academia Română, *Gramatica limbii române*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, 2 vol., Editura Academiei, București, 1963.
GALR	Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române*. Vol. I: *Cuvântul*, vol. al II-lea: *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005 (coord. Valeria Guțu Romalo).
GBLR	Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010 (coord. Gabriela Pană Dindelegan).

DEFINING THE CONCEPT OF *ASPECT*. PROBLEMS AND INTERPRETATIONS
(Abstract)

Key words: *grammar, time, aspect*

The paper belongs to a rich list of contributions that the author made on the concept of *aspect*, generally speaking, and on its functionality especially in the Romanian language. Within the article, there have been made references to the points of view of Czech and Slavonic linguistics, and also to the latest opinions in the Romanian linguistics. In this respect, the author made a group of linguists that admit the existence of the concept of *aspect* within the Romanian language, on the one hand, and on the other hand, she made a group of those who deny it.

DINAMICA LEXICULUI CROMATIC EMINESCIAN PRIN RAPORTARE LA DICȚIONARE

ROXANA MARIA CREȚU
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte cheie: *cromatică, dicționare, Mihai Eminescu, Dumitru Irimia, Tudor Vianu*

INTRODUCERE

Vom începe prin a defini ce înțelegem prin dinamica lexicului cromatic. Prin dinamica lexicului cromatic eminescian înțelegem ocurența lexemelor de sorginte cromatică care activează atât în poezia cât şi în proza lui Mihai Eminescu. Frecvența acestor lexeme în opera eminesciană face posibilă existența unui limbaj cromatic eminescian.

Ileana Oancea defineşte limbajul ca fiind „forma cea mai înaltă a unei facultăți inerente condiției umane, facultatea de a simboliza, adică de a reprezenta realul printr-un semn."[1]

Gh. Bulgăr defineşte stilul ca fiind „ansamblul particularităților de limbaj prin care mesajul devine mai puternic, mai convingător, mai atractiv, dobândind relief, culoare şi însuflețire, el ilustrează aria imaginilor, a sugestiilor menite să retrăim impresiile autorului."[2]

Plecând de la aceste definiții date de Gh. Bulgăr şi I. Oancea, am putea defini limbajul cromatic eminescian ca fiind ansamblul ocurențelor lexemelor de factură cromatică care activează în opera eminesciană şi prin intermediul cărora textul dobândeşte contur, viață şi culoare.

Într-un studiu aparținând lui Tudor Vianu, *Studii de stilistică*, regăsim câteva explicații ale unor termeni cromatici, prin raportare la

---

[1] Ileana Oancea, *Semiostilitica (unele repere)*, Timişoara, Ed. Excelsior, 1998, p. 70.
[2] Gh. Bulgăr, *Literatura şi limbajul*, București, Ed. Vestala, 2002, p. 9.

creația eminesciană: marmură, stea, întunecime, întunecos, întuneric, negru, negură, umbră; menționarea unor epitete cromatice: *fața mea palidă*, *cununa cea de laur*, *lacul cel verde*, *norii cei albi*, *dumbrava cea verde*, *flamingo cel roşu*, *bolta cea senină*, *ochii lui cei negri*, *umbre străvezie*, *pânze argintie*, *păreți cu colb*, *boltă de-azur*, *candelă de aur*, *pădure de argint*[3] etc.; precum şi o trecere în revistă a cromaticii eminesciene: alb (*norii cei albi*); verde (*dumbrava cea verde*); albastru (*fluturi albaştri*); argintiu, argintos, de argint (*norii cei albi de argint*); galben, gălbui, îngălbenit (*galbena ei față);* marmură (*marmoreele ei brațe*); negru (*talazurile negre*); sur (*piatră sură*); vînăt, învinețit, vioriu (*buză învinețită*)[4].

G.I. Tohăneanu, în *Studii de stilistică eminesciană*, identifică următorii termeni cromatici: *argenteu*, *flamă*, *coraliu*, *pal/palid*, *alb*, *verde*, *dalb*, *negru*, *galben*, *vânăt*, *auriu*, *auros*, majoritatea ca epitete cromatice sau ca posibile metafore.

Un alt eminescolog important, Rosa del Conte, are un studiu de zece pagini referitor la cromatismul eminescian, *Ut pictura poesis: sensibilitatea cromatică a lui Mihai Eminescu*, pe care îl găsim în volumul *Eminescu sau despre absolut*. În acest studiu, autoarea consideră termenul *lumină* ca fiind element cromatic, primordial, „dătător de viață”[5] şi afirmă că, prin termenii cromatici, Eminescu exprimă concepte de valoare, care contribuie la crearea unui cromatism simbolic[6]. Rosa del Conde are în vedere şi epitetele cromatice, considerând că acestea au un rol important în sensibilitatea picturală eminesciană şi că prin intermediul lor Eminescu ne introduce în lumea picturii.[7]

În identificarea lexicului cromatic, vom avea în vedere *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, sub redacția lui Tudor Vianu, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume* (vol. I-II) şi *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume* (vol. I-IV), coordonat de Dumitru Irimia, lucrări care constituie punctul de plecare al cercetării noastre.

---

[3] Tudor Vianu, *Studii de stilistică*, ediție îngrijită cu studiu introductiv şi note de Sorin Alexandrescu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968, p. 147-148.
[4] *Ibidem*, p. 177-178.
[5] Rosa del Conte, *op. cit.*, p. 261-262.
[6] *Ibidem*, p. 263.
[7] *Ibidem*, p. 264.

Aceste dicționare constituie principalul nostru instrument de lucru, nu doar pentru că ne facilitează cercetarea, ci şi pentru că, folosindu-le, suntem siguri că nu vom omite nicio ocurență sau vreun lexem cromatic. De asemenea, ne ajută să avem o imagine de ansamblu a frecvențelor cromatice prezente în lirismul eminescian.

1. Dicționarul lui Tudor Vianu

Tudor Vianu a inițiat *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* în 1957, însă *Dicționarul* a fost editat pentru prima dată în 1968, la patru ani după moartea sa. În elaborarea lucrării a fost ajutat de o echipă de lingvişti format din: Gh. Bulgăr, Şerban Cioculescu, Ion Crețu, Ion Dumitrescu, Luiza Seche, Vladimir Streinu, Flora Şuteu şi Dumitru Marmeliuc.[8] Volumul se deschide cu un *Cuvânt înainte*, semnat de Tudor Vianu, în care ni se mărturiseşte că obiectivul acestei lucrări lexicografice este să conştientizeze publicul de expresivitatea limbajului eminescian şi de faptul că acesta contribuie la perfecționarea limbii române[9]. Urmează apoi *Structura generală şi limitele dicționarului*, de unde aflăm că în elaborarea acestui dicționar s-au avut în vedere poeziile şi proza publicate în timpul vieții, precum şi câteva postume (*Albumul*, *Oricâte stele...*, *Rugăciune*, *Răsai asupra mea...*, *Viața*, *Între păsări*, *După ce atâta vreme*, *Stelele-n cer*, *Dintre sute de catarge* şi *Apari să dai lumină*).[10] Volumul continuă cu *Normele tehnice*, *Lista de abrevieri*, termenii prezenți în poeziile eminesciene prezentați în ordine alfabetică, o *Enciclopedie* în care se prezintă numele proprii, numele de locuri. Dicționarul se încheie cu o *Anexă* formată din *Izvoarele dicționarului* şi cinci tabele. În prelucrarea termenilor s-a folosit ediția lui Perpessicius, volumele de poezii I (1939) şi IV (1952), precum şi *Proza literară*, ediție îngrijită de Eugen Simion şi Flora Şuteu (1964).[11]

[8] Tudor Vianu, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 7.
[9] *Ibidem*, p. 3.
[10] *Ibidem*, p. 5.
[11] *Ibidem*, p. 633.

Este prima lucrare cu caracter lexicografic care vizează limba folosită de un autor român, aşadar şi primul dicționar al limbajului eminescian. În comparație cu *Dicționarul* lui Dumitru Irimia, putem spune că este de dimensiuni reduse, având doar 647 de pagini, spre deosebire ce cele aproape 3000 ale lui Irimia. De asemenea, observăm că nu se face o distincție între poezie antumă şi postumă sau între poezie şi proză, distincție prezentă la Irimia. În *Dicționarul* lui Vianu observăm că este dată definiția din DEX a cuvintelor, în timp ce la Irimia lipseşte, acest fapt marcând o altă diferență între cele două dicționare. Dacă ne raportăm la numărul de pagini, vom tinde să credem că nu cuprinde toate cuvintele folosite de Eminescu în operele sale, însă dacă analizăm situația termenilor, vom observa că nu există mari diferențe.

În identificarea lexicului cromatic ne-am oprit atât asupra termenilor cromatici propriu-zişi (*alb*, *albastru*, *galben* etc.) cât şi asupra termenilor simbol care fac trimitere la o culoare (*ceară*, *cenuşă*, *flacără*, *pădure* etc.).

În continuare, vom prezenta lexicul cromatic identificat în *Dicționarul* lui Tudor Vianu.

Culoarea *alb* este prezentă în lirica eminesciană atât prin numire directă, *alb*, de asemenea întâlnim şi derivatele acesteia *albí*, *albicios*, *-oasă*, *alburiu*, dar este numită şi indirect prin intermediul cuvintelor-simbol: *arhanghel*, *(a) arginti*, *argint*, *argintiu (-ie)*, *argintos (-oasă)*, *crin*, *dalb*, -ă, *înger*, *îngeresc*, *-ească*, *lapte*, *lebădă*, *lună*, *nea*, (a) *ninge*, *nins*, -ă, *ninsoare*, *omăt*, *rai*.

Culoarea *albastru* este numită direct *albastru*, observăm prezența derivatelor acestora *albăstrime*, *albăstriu*, dar şi prezența cuvintelor-simbol *azur*, *cer*, *ceresc*/*-ească*, *fluviu*, *mare*, *nor*, *ocean*, *senin*.

Culoarea *cenuşiu* este numită direct, *cenuşiu (-ie)*, avem ca derivat pe *cenuşă*, şi este numită şi indirect prin cuvinte precum: cărunt, *colb*, *fum*, *fumega*, *fumegând*, *sur*.

Pentru culoarea *galben*, am identificat pe lângă termenul propriu-zis, *galben* şi derivate ale acestuia *galbăn*, *gălbeneală*, *(a) gălbeni*, *(a) gălbini*, *gălbinit*, *gălbiu (-ie)*, *gălbui (-uie)*, *îngălbenit (-ă)*, dar şi cuvinte-simbol *aur*, şi formanții săi lexicali *aurit*, *auriu (-e)*, *auros (auroasă)*, *bălai (-e)*, *blond (-ă)*, şi derivatul său *blondin (-ă)*, *(a)*

lumina, cu derivatele sale *luminat (-ă)*, *lumină*, *luminător*, *luminiş*, *luminos (-oasă)*, *(a) străluci* şi derivatele sale *strălucire*, *strălucit (ă)*, *strălucitor (-oare)*.

Culoarea *negru* este numită direct, *negru*, întâlnim şi derivate ale acesteia *(a) înnegri*, *neagră*. Culoarea este numită indirect prin cuvinte precum *brunet*, *(a) întuneca*, *întunecat (-ă)*, *întunecime*, *întunecos (-oasă)*, *întunerec*, *întuneric*, *negură*, *neguros (-oasă)*, *oacheş*, *obscur*, *painjăn*, *umbră*, *(a) umbri*, *umbrire*, *umbrit (-ă)*, *umbros (-oasă)*.

Culoarea *roşu* este numită direct, *roşu*, întâlnim şi derivate ale acesteia *roş*, *roşață*, *roşeață*, *(a) roşi*, *roşu*, observăm şi numirea indirectă a culorii prin cuvinte-simbol precum *purpuriu*, *rubin*, *sânge*, *sângerat (-ă)*, *sângeros (-oasă)*, *trandafiriu (-ie)*, *vişin*, *vişină*.

Pentru culoarea *rozalb* am identificat: *roz*, *rozalb*, *rozalbiu (-ie)*.

Pentru noțiunea de *străveziu,* am identificat cuvântul propriu-zis *străveziu (-e)*.

Pentru culoarea *verde*, am observat pe lângă numirea directă *verde*, prezența derivatelor *(a) înverzi* şi *verzui*, dar şi numirea indirectă *smarald*, *verdeață*.

Culoarea *vioriu* este numită direct *vioriu (-ie)* şi indirect *(a) învineți*, *învinețit (-ă)*, *mură*.

2. Dicționarul lui Dumitru Irimia

După Tudor Vianu, Dumitru Irimia a fost cel care s-a ocupat de studiul limbajului eminescian. Împreună cu colectivul său a elaborat de-a lungul anilor mai multe volume despre limbajul eminescian, făcând o diferență clară între poezii antume şi postume, între proză antumă şi postumă, spre deosebire de Vianu.

Referitor la lexicul din poezii, ne vom raporta la cele două dicționare elaborate: *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume* (vol. I-II) şi *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume* (vol. I-IV).

Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume a apărut în 2002, la Iaşi (Colecția Ipoteşti), în două volume, împreună însemnând peste 1000 de pagini, şi, după cum

reiese din titlu, se are în vedere lexicul poeziilor antume. *Dicționarul* a fost realizat printr-un parteneriat între Facultatea de Litere a Universității „Al.I. Cuza” din Iaşi în colaborare cu Centrul de Analiză a Textului al Universității Babeş-Bolyai din Cluj şi editat cu ajutorul Memorialul Ipoteşti – Centru Național de Studii „Mihai Eminescu”. După cum însuşi autorul afirmă, în *Argument*, *Dicționarul* a fost gândit diferit față de cel al lui Vianu. Acela nu constituie un model pentru Irimia. Sursa de inspirație au constituit-o modelele din cultura italiană, *Concordanza de tutte le poesie di Eugenio Montale*, *Concordanza dei “Canti” di Giacomo Leopardi* realizate sub coordonarea lui G. Savoca[12]. Dicționarul are următoarea structură: *Argument* semnat de Dumitru Irimia în care ne menționează cum a luat naştere acest proiect, care sunt modele din care s-a inspirat în realizarea acestui dicționar, prezintă colectivul care l-a ajutat la elaborarea *Dicționarului* (Mihaela Cernăuți-Gorodețchi, Minodora Donisă-Besson, Mioara Săcrieru, Sanda Cherata, Teodor Vuşcan, Emma Tămâianu), urmează apoi o *Introducere*, în care sunt precizate explicațiile necesare interpretării *Dicționarului*, apoi prezentarea termenilor în ordine alfabetică. *Dicționarul* se încheie cu o *Addenda*, care conține *Lemele în ordine alfabetică*, *Lemele în ordinea descrescătoare a rangurilor* şi *Ordinea lemelor în ordinea claselor lexico-gramaticale*. În elaborarea *Dicționarului* s-a folosit volumul I al poeziei antume al ediției Perpessicius (1939), s-a ținut cont şi de variantele poeziilor *O călătorie în zori*, *Din străinătate*, *La Heliade* (*Os magna sonatorum*, *La moartea lui Heliade*), de cele patru variante ale poeziei *Mai am un singur dor*, precum şi de poezia *Asta vreu, dragul meu*, prezentă în volumul al XV-lea al ediției Perpessicius, coordonat de Petru Creția şi apărut în 1993, însumând astfel 93 de poezii.[13]

Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume (vol. I-IV) a apărut la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, în anul 2006, tot sub coordonarea lui

---

[12] Dumitru Irimia, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, vol. I, Iaşi, Colecția Ipoteşti, 2002, p. 5-6.
[13] *Ibidem*, p. 8.

Dumitru Irimia. Dicționarul este compus din patru volume, împreună însumând peste 2500 de pagini. Şi de această dată, colectivul de la Iaşi format din Dumitru Irimia, Adina Hulubaş, Oana Panaite şi Mihaela Brut a fost ajutat de Centrul de Analiză a Textului de la Universitatea „Babeş-Boyali” din Cluj, compus din Sanda Cherata, Theodor Vuşcan şi Emma Tămâianu[14]. După cum însuşi Dumitru Irimia mărturiseşte în *Argument*, alături de lucrările poeților italieni (G. Leopardi, E. Montale, G. Pascoli, D’Annunzio, Ungaretti etc.), englezi (Blake, Byron, Yeats), spanioli (Federico García Lorca), americani (Emily Dickinson) se alătură şi *Concordanțele poeziilor eminesciene*.[15] În ceea ce priveşte structura, *Concordanțele poeziilor postume* păstrează forma *Concordanțelor poeziilor antume*. *Argument* semnat de Dumitru Irimia, urmat de o *Introducere*, în care sunt precizate explicațiile necesare interpretării *Dicționarului*, *Dicționarul* se încheie cu o *Addenda*, care conține *Lemele în ordine alfabetică*, *Lemele în ordinea descrescătoare a rangurilor* şi *Ordinea lemelor în ordinea claselor lexico-gramaticale*. În elaborarea *Dicționarului* s-au folosit următoarele volume: volumul IV al poeziei postume al ediției Perpessicius (1952), volumele I-III de *Poezii*, ediție îngrijită de D. Murăşanu, apărută la editura Minerva în anii:1970-1972, poezia *Odă pentru Napoleaon* a fost considerată text diferit de *Odă (în metru antic)*, şi nu o variantă aşa cum considera Perpessicius[16].

a. Dinamica termenilor cromatici în antume

În continuare, vom prezenta lexicul cromatic identificat în *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume* (vol. I-II) coordonat de Dumitru Irimia:

Culoarea *alb* este numită direct, *alb*, întâlnim şi derivate ale acesteia *(a) albi*, *albicios*, *alburiu*, observăm că este numită şi indirect: *(a) arginti*, *argintiu*, *argintos*, *dalb*, *înger*, *înspumat*, *lapte*,

---

[14] Dumitru Irimia, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume* vol. I, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006, p. 5.
[15] *Ibidem*, p. 6.
[16] *Ibidem*, p. 7.

lebădă, lună, nea, nins, ninsoare, omăt, spumă, (a) spumega, var, zăpadă.

Pentru culoarea *albastru* am identificat termenul propiu-zis *albastru,* şi am observat numirea indirectă cu ajutorul termenilor *azur, cer, lac, mare, nor, ocean, senin*.

Culoarea *cenuşiu* este numită direct *cenuşiu.* De asemenea am identificat şi câțiva termeni care fac trimitere la *cenuşiu*: *cărunt, cenuşă, colb, fum, fumega, sur.*

Culoarea *galben* este numită direct *galben*, am întâlnit şi prezența derivatelor *galben-clar, gălbeneală, gălbiu, gălbui, îngălbenit*, de asemenea este numit şi indirect prin intermediul cuvintelor *auriu* şi formanții săi lexicali *(a) auri, aurit, aur, auros, bălai, blond,* şi derivatul acestuia *blondin, lumină* şi derivații ei *(a) lumina, luminat, luminător, luminiş, luminos* şi *strălucitor* şi derivatele sale *strălucire, strălucit, strălucitor*.

Culoarea *negru* este numită direct, *negru*, observăm prezența derivatului *(a) înnegri*, şi numirea indirectă prin intermediul cuvintelor *(a) întuneca, întunecare, întunecat, întunecime, întunecos, întunerec, întuneric, negură, obscur, umbră, (a) umbri, umbrire*.

Culoarea *roşu* este numită direct *roşu*, întâlnim prezența derivatelor *roş, roşeață, (a) roşi, roşit*; observăm şi numirea indirectă prin intermediul cuvintelor *coral, rubin, sânge, sângerat, sângeros, trandafiriu*.

Pentru culoarea *rozalb* am identificat: *rozalb, rozalbiu*.

Pentru noțiunea de *străveziu* am identificat doar termenul propriu-zis *străveziu*.

Culoarea *verde* este numită direct, *verde*, observăm prezența derivatelor *verdeață* şi *verzui*, precum şi numirea indirectă cu ajutorul cuvântului *smarald*.

Culoarea *vioriu* este numită atât direct *vioriu*, cât şi indirect *(a) învineți, învinețire, învinețit, mure, vioriu*.

b. Dinamica termenilor cromatici în postume

În continuare vom prezenta lexicul cromatic identificat în *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume* (vol. I-IV) coordonat de Dumitru Irimia:

Culoarea *alb* este numită direct, *alb*, întâlnim şi derivate ale acesteia *alb*, *albeață*, *(a) albi*, *albit*, *alburiu*, dar observăm şi numirea indirectă prin intermediul cuvintelor-simbol *arhanghel*, *(a) arginti*, *argint*, *arginteu*, *argintiu*, *argintos*, *dalb*, *înger*, *îngeraş*, *înspumat*, *lapte*, *lebădă*, *lună*, *nea*, *ninge*, *nins*, *ninsoare*, *omăt*, *spumă*, *(a) spumega*, *var*, *zăpadă*.

La culoarea *albastru* am identificat numirea directă: *albastru*, şi numirea indirectă cu ajutorul cuvintelor *azur*, *cer*, *lac*, *mare*, *ocean*, *safir*, *senin*.

Culoarea *cenuşiu* este numită direct *cenuşiu*. De asemenea am identificat şi câțiva termeni care fac trimitere la *cenuşiu*: *cărunt*, *cenuşă*, *colb*, *fum*, *fumega*, *sur*.

Culoarea *galben* este numită direct *galben*, am întâlnit şi prezența derivatelor *galbăn*, *galben*, *gălbui*, *(a) îngălbeni*, *îngălbenit*, de asemenea este numit şi indirect prin intermediul cuvintelor *auriu* şi formanții săi lexicali *(a) auri*, *aurit*, *auros*, *bălai*, *blond*, *lumină* şi derivatele sale *(a) lumina*, *luminat*, *luminos* şi *strălucitor* alături de derivații săi *(a) străluci*, *strălucind*, *strălucire*, *strălucit*.

Culoarea *negru* este numită direct, *negru*, observăm prezența derivatelor *(a) înnegri*, *(a) negri*, *negrit* şi *înnegrit*, precum şi numirea indirectă prin intermediul cuvintelor *(a) întuneca*, *întunecare*, *întunecat*, *întunecime*, *întunecos*, *întunerec*, *întuneric*, *negură*, neguros, *obscur*, *umbră*, *(a) umbri*, *umbrire*, *umbros*.

Culoarea *roşu* este numită direct *roşu*, întâlnim prezența derivatelor *roş*, *roşeață*, *(a) roşi*, *roşit*; observăm şi numirea indirectă prin intermediul cuvintelor *portocală*, *rubin*, *sânge*, *sângerat*, *sângeros*, *trandafiriu*, *zmeură*.

Pentru culoarea *rozalb* am identificat: *roz*, *rozalb*.

Pentru noțiunea de *străveziu* am identificat doar termenul propriu-zis *străveziu*.

Culoarea *verde* este numită direct, *verde*, observăm prezența derivatelor *verdeață* şi *verzui*, precum şi numirea indirectă cu ajutorul cuvântului *smarald*.

Culoarea *vioriu* este numită atât direct *vioriu*, cât şi indirect *(a) învineți*, *mure*, *violă*.

CONCLUZII

În opera eminesciană regăsim un lexic cromatic variat. În ceea ce priveşte culorile folosite, întâlnim atât culori primare (*roşu*, *galben* şi *albastru*), cât şi secundare (*galben*, *verde* şi *vioriu*). Observăm că Eminescu nu se limitează la numirea directă a culorii, preferând să alterneze culoarea propriu-zisă cu derivatele acesteia şi cu numirea sa indirectă prin intermediul unui element al naturii sau a unui obiect, oferindu-i textului o încărcătură de expresie şi creativitate şi potențând în acest fel o idee poetică.

Spre deosebire de *Dicționarul* elaborat de Vianu, *Dicționarele* realizate sub coordonarea lui Irimia fac o delimitare între poezie şi proză, între poezia antumă şi poezia postumă. O altă diferență ar fi că Vianu se limitează strict la explicația cuvântului, nu oferă un exemplu din opera eminesciană, iar Irimia culege toate ocurențele cuvântului din lirica eminesciană sub formă de versuri, precizând şi textul căreia aparțin. Dicționarele lui Irimia sunt de mare ajutor cercetătorilor, deoarece înglobează totalitatea ocurențelor termenilor folosiți de Eminescu, oferind totodată şi sursa.

În ceea ce priveşte ponderea cromatismelor în lirica eminesciană, *albul* este cea mai întâlnită culoare, fiind urmată de *negru*, *galben* şi *albastru*. *Roşu*, *verde*, *străveziu* sunt folosite într-o pondere mai mică față de *alb*, *negru*, *galben* şi *albastru*, iar *roză* şi *vioriu* sunt cromatisme ocazionale.

În ceea ce priveşte lexicul cromatic identificat în cele trei dicționare, nu observăm mari diferențe, majoritatea termenilor îi găsim atât în postume cât şi în antume.

Bibliografie

BULGĂR, Gh., *Literatura şi limbajul*, Bucureşti, Ed. Vestala, 2002.

Del CONTE, Rosa, *Eminescu sau despre absolut*, Bucureşti, Humanitas, 2016.

IRIMIA, Dumitru, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, vol. I, Iaşi, Colecția Ipoteşti, 2002.

IRIMIA, Dumitru, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, vol. II, Iaşi, Colecția Ipoteşti, 2002.

IRIMIA, Dumitru, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume* vol. I, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006.
IRIMIA, Dumitru, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume* vol. II, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006.
IRIMIA, Dumitru, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume* vol. III, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006.
IRIMIA, Dumitru, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume* vol. IV, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006.
OANCEA, Ileana, *Semiostilistica (unele repere)*, Timişoara, Ed. Excelsior, 1998.
VIANU, Tudor, *Dicționarul limbii poetice lui Eminescu*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.
VIANU, Tudor, *Studii de stilistică*, ediție îngrijită cu studiu introductiv şi note de Sorin Alexandrescu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968.

DYNAMICS OF THE EMINESCIAN CHROMATIC LEXICON WITH REFERENCES TO DICTIONARIES
(Abstract)

Keywords: *chromatic, dictionaries, Mihai Eminescu, Dumitru Irimia, Tudor Vianu*

The objective of this article is to analyse the dictionaries dedicated to the study of the eminescian language, the *“The Dictionary of Eminescu’s Poetic Language”* elaborated by Tudor Vianu and “*The Dictionaries of the Eminescian Poetic Language”*. “*The Concordances of the Anthumous and Posthumous poems”*, coordinated by Dumitru Irimia, and then to identify the chromatic terms in these dictionaries. We aim to highlight the variety of the eminescian chromatic language, to observe whether the direct naming of a colour alternates with its derivatives and the indirect naming through a symbol.

CORONAVIRUSUL ȘI CREAȚIILE SALE LEXICALE (1)

ELENA TRIFAN/IOAN-ADRIAN TRIFAN

ARGUMENT

Cuvinte cheie: coronavirus, corona, Covid.

În articolul de față ne-am propus să studiem cuvintele: *coronavirus, 2019-nCoV, SARS-CoV2, COVID-19*, datorită actualității lor și frecvenței de care s-au bucurat în vocabularul românesc și internațional în timpul recentei pandemii.
Am avut în vedere sensurile cuvintelor, forme flexionare, variante ortografice, etimologia, valori stilistice, confuzii și greșeli de întrebuințare în uz, productivitatea lor lexicală.

După cum menționează specialiștii, „coronavirusurile sunt o familie de virusuri care pot provoca boli la animale sau la om. La oameni provoacă infecții respiratorii de la răceala comună la boli mai severe.” cdt-babeș.ro

Termenul *coronavirus* s-a format în limba engleză prin compunere din cuvântul latinesc „corona” (datorită asemănării formei lui cu o coroană) și substantivul virus. Are forma prescurtată CoV (**co**rona**v**irus).

Din anul 1930 când a fost descoperit și până în prezent a dezvoltat mai multe tipuri, dintre care cele mai cunoscute sunt 3, din cauza epidemiilor pe care le-au provocat:

SARS – CoV – Coronavirusul Sindromului Respirator Acut Sever, abreviere din engl. **S**evere **A**cute **R**espiratory **S**yndrome, care a fost descoperit în China, în anul 2002.

MERS-CoV – Coronavirusul Sindromului Respirator din Orientul Mijlociu, abreviere din engl. **M**iddle **E**ast **R**espiratory **S**indrome **Co**rona**v**irus, descoperit în anul 2012, în Orientul Mijlociu

SARS-CoV-2 – Sindromul Respirator Acut Sever și-a făcut apariția provincia Hubei, localitatea Wuhan din China în decembrie 2019 și a declanșat epidemie la nivel mondial.

În cele ce urmează ne vom referi numai la ultima variantă de coronavirus, adică *SARS-CoV-2*, care în ciuda efectelor negative pe care le-a avut asupra stării de sănătate o oamenilor și economiei mondiale, a înregistrat însă și consecințe pozitive, mai ales sub raportul creativității și ingeniozității umane, a spiritului de solidaritate.

Noutățile aduse de coronavirusul *SARS-CoV-2* s-au manifestat, în primul rând, în plan lexical unde a dat naștere unor termeni cu statut internațional sau local.

Ne vom ocupa, în mod deosebit, de numele virusului și al bolii pe care a provocat-o.

La început a fost denumit „virusul chinezesc” sau „virusul din Wuhan”, datorită manifestării sale pentru prima dată în această localitate din China.

Ulterior în limba engleză a fost denumit „novel coronavirus”, „noul coronavirus” în traducere românească.

Organizația Mondială a Sănătății i-a atribuit și denumirile științifice: *2019-nCov2*, 2019 reprezentând anul când a fost descoperit, *n* abreviere de la *novel*, *Cov* de la ***co**ronα**v**irus*, și *SARS-CoV-2*, adică **S**indromul **R**espirator **A**cut **S**ever care se manifestă pentru a doua oară.

„Virusul este de origine animală și provine cel mai probabil da la lilieci având ca gazdă intermediară un animal pe cale de dispariție numit pangolin; a mai fost denumit și „Virus Wuhan” după numele orașului chinezesc în care a fost identificat primul focar.”medihelp.ro, 1.04.2020; „Pneumonia cu *noul coronavirus (2019-nCoV)* este o boală respiratorie acută depistată inițial în orașul Wuhan, provincia Hubei, China.” cnscbt.ro, 22.01.2020; „Semnele comune ale infecției cu *noul coronavirus* includ febră, tuse și dificultăți de respirație.” unicef.ro, 11.03.2020; „Cu ce tulpini seamănă virusul *SARS-CoV2* care circulă în România?”digi24.ro, 18.05.2020.

Încă înainte de 2019 coronavirusului i-a fost atribuită și denumirea trunchiată *corona*, preferată, probabil, datorită formei fonetice mai reduse, sonorității și sensului mai blânde: „Mulți sunt de acord că după *corona* lumea de lângă noi va fi altfel.”dw.com, 8.04.2020; „În focul producției și experiențelor debordante a făcut și exportat virusul numit *Corona*.”dw.com, 24.02. 2020.

Cuvintele „coronavirus”, cât și „corona” sunt ortografiate atât cu minusculă, cât și cu majusculă, dar mai frecvente sunt cele scrise cu minusculă, „coronavirus” este scris uneori și în două cuvinte: „Screening și prevenție în cazul *Corona Virus*.” medihelp.ro, 7.05.2020; „Gordon Brown, fost prim-ministru al Marii Britanii, propune crearea unui Guvern Global pentru gestionarea Pandemiei de *Coronavirus*.” uzp.org.ro, 27.03.2020.

Virusul a fost studiat și din perspectivă politico-ideologică, ceea ce i-a atras denumiri precum: „virusul Partidului Comunist Chinez” și „virusul ideologic comunist chinez”.

„Publicația Epoch Times sugerează că un nume mai nimerit pentru acest agent patogen, este de *virus al Partidului Comunist Chinez* și invită pe toată lumea să se alăture în adoptarea și folosirea acestui nume.” epochtimes-romania.com, 19.03.2020; „Dr. Ionuț Țene: *Virusul ideologic comunist chinez* este un instrument geopolitic? ...Donald Trump are dreptate când vorbește de *virusul ideologic chinez*.” (Confluențe literare, ediția nr. 3411, din 3.05.2020).

Din punct de vedere gramatical, cuvântul „corona” este folosit invariabil, „coronavirus” este de genul neutru, cu desinența de plural -*uri*, „coronavirusuri.”: „...această mutație îl transformă într-un virus cu mult mai contagios, oferindu-i proprietăți care nu se regăsesc în alte *coronavirusuri*.” Cancan.ro, 17.04.2020.

În unele texte prezente atât în presă, cât și pe WhatsApp am întâlnit și forma abreviată *C19*: „..din România că este bine să stea sine die acasă, pentru a se proteja de acest monstru invizibil, numit *C-19*.” uzp.org.r, 21.04.2020.

În presă sunt prezente toate denumirile amintite, dar în limba comună se manifestă preferința pentru forma cu sens generalizat, *coronavirus*.

În textele studiate de noi cuvântul *corona* are, în general, valoare stilistică neutră, dar există și articole în care are valoare depreciativă conferită de context, accentuată prin aliterație: „Coroana, corona, și carantina,” relația de paronimie „coroana-corona” și exclamațiile retorice „O *coroana* regală! O *corona* neletală!” (dw.cp, 24.02.2020) impregnate de un puternic gust amar al autorului.

Datorită virulenței cu care s-a manifestat, în absența unui tratament adecvat, în presa scrisă și audio-vizuală, pe rețelele de socializare, *coronavirusul* a fost definit prin substantive metaforice și adjective ce au trăsătura +malefic: *Satana, iad, infern, vampir, diabolic*:

„Coronavirusul e *Satana,* e ceva de pe altă lume.” Mediafax.ro, 24.03.2020; „Un medic detașat în *iadul* de la Suceava și-a revăzut fetița după 10 zile de la distanță.” Cancan.ro, 8.04.2020; „Acest *virus diabolic* – dacă există cu adevărat – se poate răspândi prin orice.” uzp.org.ro, 21.04.2020; „A numit virusul *vampirul* absolut care te suge de sânge.” ProTv, 14.05.2020.

Tot prin metaforă i se atribuie și puterea devoratoare a unui animal de pradă: „Păstrând proporțiile, virusul e *un lup mare și rău*, care, precum în povestea celor trei purceluși va veni și ne va distruge...” scena9.ro, 15.04.2020, iar prin comparație, are puterea distructivă a unui incendiu: „Când mă trezesc dimineața și merg la spital, e ca și cum aș merge *într-un incendiu*.” TV, 2.04.2020.

Are determinanți adjectivali cu o conotație negativă: *parșiv, perfid, periculos, ucigaș, ucigător, agresiv, necruțător, dar și inteligent, temut, egalizator*: „Acest virus *parșiv* se ascunde în praf și în mizerie.” stirileprotv.ro, 29.03.2020; „Boala e *puternică* și *perfidă,* spun specialiștii.” TV, 15.04.2020; „Virusul s-a dovedit pe cât de *inteligent*, *pe atât de periculos*.” Ad. 24.04.2020; „Orașul care a învins lupta cu virusul *ucigaș*” capital.ro, 1.06.2020; „virusul *ucigător*” uzp.org.ro, 14.04. 2020; „virusul *necruțător*” TV, 15.04.2020; „*Temutul* coronavirus ar putea trimite Italia în recesiune” Zf.ro, 13.02.2020; „Virusul revine *agresiv* în Germania.” Zf., 19.04, 2020; „Știți care e toată chestia cu virusul COVID 19? Ne-a făcut să fim egali. Nu îi pasă cât de bogat sau sărac ești, cât de faimos, inteligent

sau amuzant ești și nici cât de tânăr sau bătrân. Este *marele egalizator*.” evz.ro, 23.03.2020.

Unii autori au exprimat o atitudine vădit ironică, prezentă atât la nivel nominal, cât și verbal: „Un virus *încoronat* incognito și oportunitatea căpăstrului pe cuvânt. Tocmai în aceste condiții, când lumea iese din starea ei firească, milenară, de ocupantă sau captivă a planetei Pământ, a apărut și *virusul cu coroană.* Nu se știe foarte exact de unde și de ce a venit, cine l-a creat și cine l-*a încoronat*, dar, la ora actuală, el este (sau poate fi) *cel mai teribil rege* pe care l-a cunoscut vreodată Planeta Albastră.” uzp.org.ro, 21.04.2020.

Ironia autorului care se îndreaptă către un rege fictiv este obținută și prin articularea numeralului *Întâi* în numele propriu: ”Apocalipsa de după *Covid Întâiul*” Adevărul.ro, 3.06.2020

În alt text efectul ironic este creat prin parafrazare și litotă: „Nu striviți *corona de minuni* a comentatorilor.” dw.com, 11.05.2020.

Manifestă preferință pentru cuvinte din sfera semantică a luptei: *luptă, a lupta, bătălie, război, linia întâi*: „Astfel, compania clujeană se alătură efortului pe care mediul de business îl face pentru a-i sprijini pe cei care *luptă în prima linie* cu *noul corona virus.*” Mediafax.ro, 28.04.2020; „Cosmetic Plant vine în sprijinul personalului medical în *lupta împotriva noului COVID-19.*” Mediafax.ro, 28.04.2020; „Oricât s-ar spune despre coronavirus că este *un inamic* cu care omenirea se află în *război*, dinamica diferă de cea a unui conflict armat.” mindcraftstories.ro, 11.05.2020; „...lumea s-a veselit, fără a ști că *războiul cu inamicul invizibil* încă nu e câștigat.” românailibera.ro, 20.05.2020.

De asemenea, au o frecvență foarte mare cuvintele din câmpul lexical al *morții: moarte, a muri, cadavru, deces*: „Peste 100 de *cadavre* adunate de armată, în cel mai afectat oraș de coronavirus din Ecuador.” digi24.ro, 5.04.2020; „Încă 13 români *au murit* de Covid-19. Bilanț total: 1.107 *morți*.” digi24.ro, 17.05.2020; „Coronavirus România. Bilanțul total al *deceselor* urcă la 1279.” digi24.ro, 2.06.2020.

Universul cromatic al coronavirusului este alcătuit din culorile: *negru, roșu, galben, verde*: „Zi *neagră* în Spania. 838 de *morți* înregistrați, în ultimele 24 de ore.” digi24.ro, 29.05.2020; „Alte patru

decese provocate de Covid-19 în România. Bilanț *negru*: 1.235 de *morți*.” jurnalul.antena3.ro, 28.05.2020.

Roșu și *galben* au apărut îndeosebi în sintagmele: *zonă roșie*, unde semnifică risc mare de îmbolnăvire, *zonă galbenă*, risc moderat de îmbolnăvire. Culoarea *verde* a marcat, în general, o cameră dintr-un spital în care bolnavii s-au vindecat sau o cale de acces prin care bolnavii vindecați părăseau spitalul: „Lista regiunilor și localităților din *zona roșie* și *zona galbenă* cu transmitere a COVID-19.” www.sant.ro. De asemenea, prin culoarea *verde* uneori s-au marcat spațiile pentru distanțarea fizică: „Se vor marca cu un semn vizibil de culoare *verde* locurile permise pentru transportul pasagerilor, astfel încât să se păstreze distanța de minimum un metru între pasageri.” gândul.ro, 9.05.2020.

Din punct de vedere gramatical cuvântul *coronavirus* a fost încadrat la genul neutru, cu desinența *-uri*, *coronvirusuri*, dar a fost adeseori încadrat greșit la genul masculin, cu desinența -i: *coronaviruși*: „Nou virus descoperit în China și raportat de autoritățile chineze în cadrul mai multor mecanisme de alertă comună internațională... face parte din familia *coronavirușilor*.” românia.europaliberă.org, 27.01.2020; „Cele șapte tipuri de *coronaviruși*” editiadedimineata.ro, 11.04.2020.

Cuvântul *coronavirus*, cu forma de plural *coronaviruși* există în limba română, dar denumește *virusul mediatic*, generat de pandemia provocată de *virusul corona SARS – CoV-2*: *„Virusul mediatic* sub diversele sale forme s-a răspândit în paralel cu SARS-CoV-2. *Virusul mediatic* se formează printr-un amestec de fake-news, știri parțial corecte și din dorința de senzațional și audiență cu orice preț. Informarea corectă și completă reprezintă vaccinul potrivit pentru *virusul mediatic*.” raportuldegardă.ro, 24.02.2020.

Cele două cuvinte se deosebesc ca sens, ca formă de plural, cât și din punct de vedere al bolii pe care o provoacă.

Boala provocată de virusul medical se numește *COVID-19*, iar cea provocată de virusul mediatic, la jumătatea lunii februarie 2020, a fost denumită de către Organizația Mondială a Sănătății cu termenul englezesc *infodemic*, cel mai probabil format din *info[rmation]* și *[en] demic* sau *[pan] demic*. Acestuia în limba română îi corespunde

cuvântul *infodemie* creat prin contaminare din info *[* rmație*]* și *[* epi*]* demie/ *[*pan*]*demie, după model engl.: „Organizația Mondială a Sănătății a declarat că se confruntă cu o nouă epidemie, pe lângă cea generată de SARS-CoV-2,: o *infodemie* (*infodemic*, în engl.). Cu alte cuvinte o abundență de știri mai mult sau mai puțin exacte, complete și cu adevărat de ajutor pentru oameni:” rapotuldegarda.ro, 24.02.2020; *„Infodemie*, un termen nou apărut în domeniul științelor sociale, mai precis științelor comunicării, a fost propus de Organizația Mondială a Sănătății, desemnând o supraabundență de informații – unele corecte, altele nu – care îngreunează accesul oamenilor la surse de încredere atunci când au mai multă nevoie de ele.” (Adrian Lesenciuc, „Coronavirusuri și coronavirusi”, în tribuna-magazin.com). S-a vorbit și despre o *infodemie trilaterală: „Infodemia trilaterală:* China, Rusia și Iran împotriva Lumii Libere. Faptul că avem o convergență de opinii, teme și teze ale propagandei venind din China și Rusia este o constantă probată atât la nivelul Departamentului de Stat și instituțiilor responsabile din domeniul intelligence-ului, cât și la nivelul Serviciului European de Acțiune Externă și mecanismele Stratcom consacrate ca și la NATO și statele membre. ...vine cu ipoteza că nu numai cele 2 state au o formulă coordonată de război informațional, dar la aceasta se adaugă și Iranul” Adevărul.ro, 28.08.2020

Cuvintele mai sus-menționate: *coronavirus, corona* au devenit productive sub raport lexical și au dat naștere la cuvinte noi prin derivare și compunere.

Creațiile lexicale noi care au în componența lor cuvintele *coronavirus* și „corona”, excerptate de noi din presa actuală se încadrează în clasa gramaticală a adjectivelor și a substantivelor.

a) adjective:

anti-coronavirus, adj. invar. cu sensul „Care este împotriva coronavirusului.”

Este un derivat format prin atașarea prefixului *anti-* la cuvântul de bază *coronavirus.*

Cuvântul *anti-coronavirus* este prezent și în limba engleză, ceea nu exclude totuși formarea lui în limba română.

post-coronavirus, adj.invar., cu sensul „Care urmează coronavirusului”: „Un om de afaceri din România spune cum arată viitorul *post-coronavirus*.” Capital.ro, 25.04.2020; „Efectele *post coronavirus* observate la mai multe persoane care au fost declarate vindecate.” digi24.ro, 24.04.2020. S-a format prin atașarea prefixului *post-* la cuvântul de bază *coronavirus*. Cele două cuvinte *anti-coronavirus* și *post-coronavirus* se află în relație de antonimie și au valoare stilistică neutră.

coronarian, adj.var. – Care este propriu coronavirusului – „Cercetătorii ....au constatat că masculii *coronarieni* sunt foarte agitați, când au în apropriere covide (femele)...” Confluențe literare, 21.04.2020. Derivatul s-a format prin atașarea sufixului adjectival *-ian* la cuvântul de bază *corona* și are valoare depreciativă atribuită de context.

coronei, la pl.– Copii procreați sau născuți pe durata pandemiei generate de coronavirusul *SARS-CoV-2* sau ulterior acestei perioade; similar decreței – ”În anii 60, 70 s-au numit *decreței*...acum cu statul acasă o să fie la iarnă un val de *coronei*?”. Cuvântul *coronei* este o creație glumeață creată din substantivul *corona* și sufixul diminutival -*el* după modelul *decreței*.

coronavirusoid, ad.var. – Provocat de coronavirus. „...Oare cum s-ar prezenta budele acum, în plină isterie ***coronavirusoidă*** (ce nașpa sună!)?” Ev.z., 13.03.2020. Cuvântul este format prin derivare de la substantivul *corona* cu sufixul adjectival -*oid*. Are valoare depreciativă conferită de context și de sufixul -*oid.* (Pentru valoarea peiorativă a sufixului -*oid* a se vedea Adrian Chircu „Valoarea peiorativă a sufixului -*oid* în limba română actuală”, în diacronia.ro).

Autorul articolului însuși pare deranjat de sonoritatea greoaie a cuvântului *coronavirusoid.*

b) substantive

coronacriză, s.f. – Criză generată de pandemia de coronavirus – „PRO România propune ca fiecare cetățean afectat de *coronacriză* să beneficieze de sprijin pentru a trăi decent...” www.dcnews.ro, 2.06.2020. Cuvântul s-a format în limba română din *corona* și *criză*, după engl. *coronacrisis* și este întrebuințat în variație liberă cu

sintagma *criză corona*: „C*riza corona*: credință, cauze, consecințe.” dw.com, 20.03.2020.

corona-derută, s.f. – Derută provocată de pandemia de coronavirus – „Răspândirea *corona-derutei*” uzp.org, ro. Cuvântul s-a format în limba română prin parataxă din *corona* și *derută* și are valoare depreciativă dată de cuvântul *derută*.

corona-idiot, s.m., pl. corona-idioți – Persoană cu un comportament contrar recomandărilor autorităților pe durata pandemiei, generată de SARS-CoV-2 – „Tipuri de *corona-idioți*.” youtube, 16.03.2020. Cuvântul are valoare depreciativă conferită de context și de substantivul *idiot* și s-a format în limba română prin compunere (parataxă) din *corona* și *idiot*, după engl. *corona-idiot*.

coronaviroză, s.f. **–** Afecțiune respiratorie provocată de coronavirus – „Pandemia de *coronaviroză*”, ro.wikipedia.org; „Nu încercați să vă tratați de *coronaviroză* cu soluții de pe Internet.” www.tion.ro, 30.03.2020. Cuvântul s-a format în limba română prin parataxă din substantivele ”corona” și ”viroză.”

coronariadă, s.f. – Acțiune amplă, de întoarcere masivă a românilor din străinătate, din cauza pandemiei de coronavirus – „Populația calificată, înalt calificată, școlită ani mulți în România, pe banii țării, și alungată din țară de toate guvernele care s-au succedat la palatele Cotroceni și Victoria din 1990 încoace, revenită masiv și precipitat acasă în timpul *coronariadei* virusate, plânge îngrozită între casa de acasă și condiția ei de slugă (badantă, muncitor cu mistria sau cu sapa, medic, inginer, profesor sau truditor în fabricile din Italia.” uzp.org.ro, 21.04.2020. S-a format din *corona* și sufixul -*iadă*, valoare stilistică depreciativă dată de context, de determinantul „virusată” și de sufixul -*iadă*, care în vocabularul presei postdecembriste a dat naștere unui număr mare de creații lexicale, depreciative.

coridor corona, sint.subst. – Culoar de călătorie cu rută predefinită pentru a evita riscul de infectare cu SARS-CoV2 – „Asociațiile de turism din Cehia au propus ideea unui așa-numit *coridor corona* către coasta adriatică, în Croația pentru a permite străinilor să evite perioada de autoizolare de 14 zile din prezent.” Zf.ro, 24.04.2020. Sintagma subsantivală *coridor corona* reprezintă o traducere după engl. *corona corridor*.

coronavacanță – „*Coronavacanțe*: sezonul turistic de vară pare compromis...” zf.ro, 35.04.2020 Substantivul s-a format în limba română prin compunere (parataxă) din corona și vacanță.

După cum se poate observa, toate substantivele formate prin compunere sunt de genul feminin, cu terminația -*ă*.

După cum am menționat deja, boala provocată de coronavirus, în general, s-a numit *coronaviroză*, denumire care este anterioară anului 2019.

Deoarece *coronaviroza* generată de SARS-CoV-2 are și simptome specifice, a fost denumită de către Organizația Mondială a Sănătății *COVID-19:* „Spre deosebire, de formele anterioare, *coronaviroza* provocată de noul coronavirus (*SARS-CoV2*) este specifică atât animalelor, cât și oamenilor, s-a manifestat ca o infecție respiratorie, având ca simptome: dureri și usturimi în gât, febră peste 38 de grade, dureri musculare, stări de oboseală, diaree etc. Ea a fost denumită de Organizația Mondială a Sănătății *COVID-19*, abreviere din engl. **co**rona**vi**rus **d**isease that was discovered in 2019 (în traducere românească „boala declanșată de coronavirus care a fost descoperită în 2019): „Covid – 19 este o boală cauzată de un tip nou de coronavirus (SARS – CoV – 2). Aceasta a fost identificată pentru prima dată în China în decembrie 2019.” Consilium.europa.eu, 27.03.2020.

În anumite contexte preluate din presă boala mai este încă denumită și cu termenul generic *coronaviroză*: „Nu încercați să vă tratați de *coronaviroză* cu soluții miraculoase de pe Internet.” W.tion.ro, 30.03.2020.

Cei doi termeni *coronaviroză* și *COVID-19* aflați în relație de sinonimie parțială apar uneori în același articol: „Româncă ucisă de *coronaviroză* în Italia. Europa este în prezent epicentrul pandemiei de *Covid-19*, a declarat Tedros Adhaniom Ghebreyesus.” europafm.ro, 14.03.2020.

Denumirea COVID-19 a înregistrat și variante de scriere, precum: *COVID, Covid, covid*: „Simptomele *COVID-19* sunt comune gripei, se manifestă, la copii ca și la adulți, cu febră (peste 38 de grade), tuse seacă, dureri în gât, stare general de slăbiciune și oboseală, dureri musculare.” medicover.ro; „Stimulente *COVID* de 2500 de lei pentru

noi categorii de angajați din sistemul sanitar.” Realitatea.net, 27.05.2020; „La iarnă este posibilă o creștere a cazurilor de îmbolnăviri *COVID*” Realitatea.net, 27.05.2020; „9 angajați ai unei fabrici de produse metalice, din Codlea, județul Brașov, au fost confirmați cu *Covid-19.*” StiriProTv, 31.05.2020; „Comunicarea în era *COVIDului*.” ro.pinterest.ro, 3.03.2020; „Comuna Traian din Lunca Dunării în vremea *covidului*” pressone.ro, 3.05.2020.

A devenit un fel de termen emblematic, vorbindu-se de „pacienți *Covid*”, „spitale *Covid*”, „era *Covid*”, „generația *Covid*”: „Informații *pacienți COVID-19*” icfundeni.ro; „Donații pentru *spitalul Covid-19* de la Târgu Cărbunești.”Ad., 15.05.2020; „Turismul în *era Covid-19.”* Z.fn., 30.05.2020; „România politicienilor din *generația Covid*. Aleșii națiunii asta fac. Nu cred că se va schimba ceva. Nici măcar ei. Ei vor conduce în continuare, bat orice virus, sunt *generația Covidului*.”Ad., 13.05.2020.

A fost asemănat cu epidemii care s-au manifestat în timpul Imperiului Roman, în Evul Mediu și în timpul Imperiului Țarist și denumit chiar ”ciumă.”

În unele texte din presa scrisă, din punct de vedere lexical s-a constatat și o extindere a cuvântului spre alte domenii, respectiv sportiv și politic: *„Au driblat COVID-ul* și așteaptă.”TVR, 21.05.2020; „Inițiativa *Șah-mat covidului*.” digisport.ro, 19.05.2020; „Cum reușește *coronavirusul politic* să ucidă industria de jocuri tradiționale din România?” capital.ro, 6.05.2020.

Din punct de vedere gramatical este invariabil, dar înregistrează și forme flexionare, în general, cu valoare depreciativă sau ironică, atât în presă, cât și în texte literare: „Ei vor conduce în continuare, bat orice virus, sunt *generația Covidului*.” Ad., 13.05.2020; *„Covidul*, partidul și pensiile speciale”, mediafax.ro, 28.05.2020. Uneori apare și în structuri gramaticale în care s-a omis prepoziția.

Reprezentativă pentru flexiunea, creativitatea și conotația depreciativă a cuvântului *Covid* este scrierea literară parodică „Moartea Regelui Covid al XIX-lea” a lui Chira Aurel Lucian (Confluențe literare, nr. 3399 din 21.04.2020) în care cuvântul *Covid* are valoare antroponimică, fiind Regele Covid al IX-lea, iar soția lui, *Covida*. Copiii/supușii lui se numesc *covizi*, iar femelele lor *covide*: „Alături de el, Regina *Covida*, pregătită pentru înmulțire, pentru

misiune...Regele *Covid al IX-lea* urmărea liniștit prin sistemele lui informatice cum armatele lui de *covizi* cuceresc lumea; ...periclitând răspândirea *covidului*.”

Uneori în presă se face confuzia între denumirea virusului și cea a bolii, deși specialiştii au atras atenția asupra faptului că virusul se numește *coronavirus*, iar boala provocată de el, *COVID-19.*

Pe digi24.ro, din data de 11.02.2020, se afirmă că „Organizația Mondială a Sănătății a dat un nou nume oficial coronavirusului din China: *Covid-19*”, deși din același articol, rezultă că denumirea *Covid-19* este a bolii: „Denumirea vine de la ”**co**rona**vi**rus **d**isease that was discovered in 2019” (trad. „boala declanşată de coronavirus care a fost descoperită în 2019”), potrivit explicațiilor oferite de reprezentanții OMS.”; „Până astăzi, 30 mai, pe teritoriul României, au fost confirmate 19.133 de cazuri de persoane infectate cu *virusul COVID-19 (coronavirus)*.” mai.gov.ro, 30.05.2020.

În unele contexte apare și structura greșită *noul Covid* : „Însă nu știm momentan care este legătura cu *noul COVID-19* sau de ce aceste inflamații apar doar la unii pacienți, a declarat doctorul.” gândul.ro, 3.05.2020; „Explozia cazurilor de infectare cu *noul virus COVID-19*...În România sunt declarate oficial 3 cazuri de infectare cu *noul COVID-19.*, csid.ro, 2.03.2020

Adjectivul *noul* poate fi atribuit numai substantivului *coronavirus SARS-CoV-2,* deoarece definește o tulpină a acestui virus, care s-a manifestat pentru prima dată în 2019, dar nu se justifică ca determinant al substantivului *COVID-19*, deoarece boala aceasta este specifică numai *coronavirusului SARS-CoV-2, ci nu coronavirusului, în general.*

Dintre toate cuvintele analizate, *COVID* manifestă cea mai mare productivitate lexicală.

Este productiv atât în limba engleză, cât și în limba română, dând naștere la cuvinte formate prin derivare, prin compunere, contaminare și prin conversiune.

Prin derivare a constituit termenul-bază pentru:

a) Adjective invariabile:

anti-Covid 19 – Care este împotriva, care combate Covid-19 – „Bătălia crâncenă pentru vaccinul *anti-Covid 19* intră în faza acută.”

Ad., 16.05.2020; „Povestea incredibilă a ceaiului *anti-COVID* din Madagascar.”digi24.ro, 23.05.2020.

Se constată o mare inconsecvență în scrierea cuvântului: „Testare **anti-COVID** în farmacii.” Mediafax.ro, 26.04.2020; „Aplicații **anti Covid**”Digi24.50, 23.04.2020; „Tom Hanks a donat sânge pentru dezvoltarea unui vaccin *anti-COVID-19”*, mediafax.ro, 26.04.2020; „Noi, românii, avem o genă *anticovid* mai eficientă decât cea descoperită de cercetătorii belgieni.”Digi24.ro, 24.04.2020.

post-Covid – Care urmează pandemiei de Covid-19 – „Noua geopolitică a Rusiei *post-COVID-19*.”Ad., 15.05.2020; „Călătoria aeriană *post-Covid-19* va fi mai ieftină sau mai scumpă.” gândul.ro, 19.05.2020

Din punct de vedere lexical cele două cuvinte *anti-Covid* și *post-Covid*, se află în relație de antonimie, din punct de vedere stilistic au valoare neutră. Etimologic ar putea fi formate în limba română prin atașarea prefixelor *anti-* și *post-* la cuvântul de bază „Covid”, dar având în vedere că ele există și în limba engleză și că majoritatea terminologiei *coronavirus* a fost creată în limba engleză, optăm pentru formarea lui în limba română, după model englezesc.

b) Substantive comune, majoritatea cu valoare depreciativă

anticovidist, s.m., pl. anticovidiști – Persoană care este împotriva celor care fac propaganda *pro-COVID* – „Avem două chestiuni majore care nu sunt noi și nu sunt unice pentru România: slaba încredere în autoritate - și vedem ce se întâmplă peste tot în lume, de exemplu, demonstrațiile *anticovidiștilor...*”gândul.ro, 18.05.2020.

Din punct de vedere etimologic, cuvântul *anticovidiști*, în mod firesc ar trebui să fie un derivat format prin atașarea prefixului *anti-* la cuvântul de bază *covidist*, pentru care nu avem încă atestări, ceea ce nu exclude totuși prezența lui în limba română. Ar putea fi explicat și ca un derivat parasintetic, format din prefixul *anti-* cuvântul de bază *Covid* și sufixul *-ist*.

Coviduit, pl. Coviduiți, substantiv propriu, depreciativ, cu sensul „Persoană bolnavă de Covid”: „Klaus Magnus și-a propus să conducă singur **Corabia Coviduiților**, până în pânzele albe.” mediafax.ro,

29.05.2020. La formarea cuvântului *Coviduit* au contribuit mai multe procedee: un presupus verb a *covidui*, format prin derivare de la *Covid* și sufixul *-ui* de la care s-a format mai întîi participiul *coviduit* devenit substantiv prin conversiune.”

Într-o creație poetică am găsit o adevărată familie lexicală a cuvântului *COVID*. El este denumit pe rând, prin cuvinte cu valoare depreciativă: prin diminutivul *covidaș*, format de la *COVID* cu sufixul *–aș*, *Coviduță*, format din COVID cu sufixul *-uță*, cât și prin augmentativul *covidoi*, format de la cuvântul *COVID* cu sfixul *-oi*. (Elena Trifan, „Coviduță” în Confluențe literare, ediția nr. 3419 din 11.05.2020). Într-o altă creație literară apare substantivul propriu *Covidiț*a, „Soția Covidului”, format de la *COVID* cu sufixul moțional *–iță: Covidița să nu-ți nască/Decât suflete de iască.”* (Elena Trifan – „Coronaghimpele”, în Confluențe literare, nr. 3419 din 7.05.2020)

c. Verbe:

a covidi cu sensul „a se îmbolnăvi de COVID”, prin extindere „a se îmbolăvi”, „a se infecta”, format din *Covid* și sufixul verbal *-i*: „Guvernele *covidează economia* la cererea populației.” Ad.7.05.2020; „Și de-o fi *să covidești*/Leacuri să nu dovedești!” (Confluențe literare, nr. 3419 din 7.05.2020)

II. COMPUNERE

Majoritatea creațiilor lexicale nou formate sunt substantive compuse sau sintagme substantivale și un singur adjectiv.

a.1 Substantive și sintagme substantivale cu valoare depreciativă:

covidiot, s.m, pl. covidioți – Persoane care în timpul pandemiei de *COVID-19* și al crizei de echipamente medicale s-au postat pe Internet purtând măști pe post de sutiene și bikini – „Aceste bombe sexy au făcut bikini din măști. *E plin de Covidioți*! Acești influenceri de pe rețelele sociale, numiți *Covidioți* au stârnit valuri de furie pe Internet.” gândul.ro, 4.04.2020”. Apare şi în limba engleză, format din

covid şi *idiot*, unde unul dintre jurnaliştii de la The Guardian[1] îi atribuie următoarele sensuri: „cineva care îşi face stocuri de hârtie igienică şi care încalcă regulile de distanțare fizică pentru a face plajă în parc; ca alternativă, cineva care merge în parc ca să fotografieze persoanele aflate în parc şi să le facă de ruşine că sunt în parc”. Cuvântul s-a format în limba română din cov*[*id*]* și *idiot*, după engl. *covidiot*, și are valoare depreciativă dată de cuvântul *idioți* și de trăsăturile referentului. Se află în relțaie de sinonimie cu substantivul ”corona-idiot.”

iCovid – Cuvânt folosit ironic de Mircea Badea la adresa jurnalistului Mihai Bendeac care în cadrul emisunii *iUmor* s-a declarat bolnav de Covid: „Plus tifos și ciumă. De aia galbenă, nu roșie, *iCovid,* a scris Mircea Badea pe pagina sa de Facebook.” Capital.ro. S-a format prin substituirea cuvântului *Umor* cu termenul *Covid.*

lucovid – Denumire depreciativă atribuită premierului Ludovic Orban – „Deciziile, luate cu 20 de minute înaintea expirării stării de urgență sau cu 5 minute înainte începerii stării de alertă, arată culmile incompetenței și disperării *lucovidului,* care, pe zi ce trece devine, în mod evident, mult mai periculos decât covidul.” gândul.ro, 22.05.2020. Valoarea depreciativă reiese din context și din trăsăturile atribuite referentului. Cuvântul s-a format prin compunere din Lu*[*dovic *]* și *covid*.

a.2. Substantive și sintagme substantivale cu valoare neutră, majoritatea create în limba engleză și traduse în română

metoda Covid-ul – „Infractorii au adoptat *metoda Accidentul* și au trecut la *metoda Covid-ul.* Ei sună potențialele victime la telefon și, pretinzând că rude ale acestora au fost diagnosticate cu COVID-19, cer bani pentru achiziționarea de aparate de ventilație.”digi24.ro, 1.05.2020. Sintagma are valoare peiorativă, conferită de trăsăturile referentului și s-a format în limba română.

[1] https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/15/from-covidiot-to-doomscrolling-how-coronavirus-is-changing-our-language

Unitate de Suport Medical Covid-19 – *„Noua Unitate de Suport Medical COVID-19* de tip modular este destinată bolnavilor confirmați, cu simptomatologie moderată, este amenajată pe o suprafață totală construită de 2.369 mp, spațiile de îngrijire medicală fiind desfăşurate pe 1.901,5 mp, unde se pot asigura condiții optime de îngrijire în 90 de paturi.”digi24, 9.05.2020.

COVID-19 Solidarity Response Fund – Fond internațional, obținut prin donații, pentru sprijinirea Organizației Mondiale a Sănătății – Evenimentul HOMETEAMHERO se va desfășura la nivel global în perioada 29 mai -7 iunie, iar pentru fiecare oră de activitate înregistrată se va dona 1 dolar către *COVID-19 Solidarity Response Fund* – Fondul global pentru sprijinirea activității Organizației Mondiale a Sănătății. Obiectivul este atingerea unui număr total de un million de ore.”ziare.com, 29.05.2020.

certificate COVID free – Document propus de Grecia care să ateste faptul că o persoană care va călători în această țară nu este bolnavă de COVID – „Grecia a cerut *certificate COVID free*”TVR, 24.04.2020.

pașaport COVID – Document care să ateste faptul că o persoană care călătorește dintr-o țară în alta nu este bolnavă de COVID – „Demnitarii au căzut de acord să inițieze așa-numitele *pașapoarte COVID -19*, precum și să analizeze posibilitatea deschiderii unor coridoare speciale pentru călători.” capital.ro, 27.04.2020. În limba română sintagma este tradusă după engl. „COVID-19 passport”.

degetele COVID-19/piciorul Covid/Covid Toes – Presupus simptom al îmbolnăvirilor de COVID, manifestat prin leziuni de culoare violacee, asemănătoare degerăturilor, manifestate la degetele unor bolnavi de COVID-19 – *„Degetele COVID-19*, cea mai recentă afecțiune posibilă infectării cu noul virus...*Degetele COVID-19*, așa cum este numit de dermatologi, se manifestă prin înroșirea degetelor de la mâini și de la picioare, ca și cum ar fi degerate, spun medicii.” mediafax.ro, 21.04.2020; „Au existat multe rapoarte despre *piciorul Covid* – o erupție cutanată care apare pe picioarele pacienților chiar și în absența altor simptome – dar cercetătorul principal dr. Ignacio Garcia – Dovel a spus că cea mai frecventă formă de erupție cutanată întâlnită au fost denivelări mici și roșii, care tind să apară pe tors.”

digi24.ro, 20.05.2020; „Simptomul a fost denumit *Degetele COVID* și a fost observat de medici pediatri dermatologi de la Northwestern University Feinberg School of Medicine. Este posibil ca aceste leziuni să fie cauzate de inflamații ale vaselor de sânge, ca reacție la infecția cu virusul SARS-CoV-2, dar se vindecă spontan în majoritatea cazurilor, au observat specialiștii dermatologi...Ce sunt aceste *Covid Toes*? Reprezintă leziuni localizate la degetele de la picioare.” csid.ro, 23.04.2020. După cum se observă din contextele de mai sus, sintagma „Covid Toes” a apărut în limba engleză și a fost tradusă în limba română prin „degetele COVID” sau „piciorul COVID.”

container COVID-19 – Denumire atribuită unui container plasat în curtea unui spital, în care erau depuși morții de COVID pentru a nu fi infectate și alte persoane – „La Spitalul Clinic Municipal din Timișoara, 13 decedați au ajuns în *containerul COVID-19*, pentru că medicii au suspectat că acești pacienți puteau fi infectați...„De ce l-au băgat *la COVID* dacă testul lui e negativ?” Libertatea.ro, 20.04.2020. Considerăm sintagma formată în limba română, întrucât structura engl.” container COVID” are un alt sens.

Covid Monitor – Aplicație românească, informatizată, pentru depistarea Covid – 19, fără contact medic-pacient – „*Covid Monitor*, proiectul românesc, apărut în criza medicală, care poate ajuta enorm și în viitor.” Playtech, 14.05.2020

COVID Organics – Băutură preparată în Madagascar din planta artemisia pentru tratarea COVID-19 – „De atunci, mai multe țări din Africa au plasat comenzi pentru a primi băutura care este vândută sub denumirea de *COVID Organics*” smartradio.ro, 15.05.2020. Denumirea preparatului a fost creată din termeni englezești și preluată de limba română în circuitul internațional de cuvinte generate de pandemia de coronavirus.

După cum se poate observa, sintagmele *metoda Covidul*, *Covid Monitor*, *container COVID* și substantivul compus *Unitate de Suport Medical Covid-19* s-au format în limba română; *COVID-19 Solidarity Response Fund*, *certificate COVID free*, *COVID Organics* s-au format în limba engleză de unde au fost preluate întocmai, *pașaport Covid* și *degetele Covid* au fost create în limba engleză și traduse în limba română.

Cuvintele *corona, COVID* și altele frecvente în contextul pandemiei de coronavirus, precum: *carantină, izoleta, lockdown ”carantină”* în Asia au dobândit statut de antroponime (nume de botez) atribuite de părinți copiilor care s-au născut în această perioadă pentru a imortaliza bucuria trăită într-un moment atât de grav:

„Pandemia, prilej de inspirație pentru părinți. „Covid”, „Corona” și „Carantină”, numele date unor bebeluși. Părinții din întreaga lume s-au inspirat din pandemia de COVID-19 și le-au dat propriilor copii nume destul de *„crude”, precum Corona, Covid* și *Lockdown* (Carantină)... *Corona Kumar* și *Covid Marie* sunt numele date de părinții din Sud-Estul Asiei copiilor lor care au venit pe lume în vremea noului coronavirus, potrivit AFP... Acest COVID-19 a provocat mari suferințe în întreaga lume, a spus tatăl... Am vrut ca numele să ne aducă aminte că COVID nu doar ne-a adus suferință. În ciuda tuturor acestor lucruri, am primit o binecuvântare, a adăugat el. L-am numit *Lockdown,* amintindu-ne de toate problemele cu care a trebuit să ne confruntăm în această perioadă grea.” fanatik.ro, 30.04.2020.

În România literară nr. 16-17/2020 se spune că „Se pare că niște părinți au avut ideea bizară să-și boteze cei doi gemeni Corona și Virus.”

Într-un banc românesc apare și antroponimul „Izoleta.”

Cuvintele *Covid* și *Izoleta* au devenit și zoonime. La Muzeul Golești un mânz a primit numele neoficial *Covid* și o femelă *Izoleta*.

CONCLUZII

Denumind realități dure, specifice unui context mondial, economic și medical nociv pentru existența normală a planetei, cuvintele analizate mai sus, au avut totuși un rol important în îmbogățirea vocabularului internațional și românesc.

Au fost reactivați termeni anteriori anului 2019, precum *coronavirus, corona, coronaviroză,* dar au fost create și cuvinte noi prin derivare, compunere, calchiere, contaminare.

Din punct de vedere gramatical cele mai multe din creațiile lexicale analizate se încadrează în clasa gramaticală a substantivelor, urmată de cea a adjectivelor și a verbelor.

Chiar dacă unele din ele sunt creații efemere, cu valoare depreciativă, prezintă totuși importanță pentru specialiști și pentru vorbitorii limbii române, întrucât sunt o dovadă a creativității limbii române și reflectă o realitate și o atitudine față de ea.

Limba română a adoptat termeni internaționali, dar și-a manifestat și propria creativitate, care, după cum știm, după 1990 a devenit explozivă. Cuvintele analizate de noi se impun atenției cercetătorilor, cât și tuturor vorbitorilor limbii române, prin valoarea lor documentară, prin caracterul actual, frecvența foarte mare, prezența lor într-un context marcant din istoria omenirii, necesitatea de a fi lămurite greșelile care se fac în întrebuințarea lor în uz în vederea obținerii unei exprimări cât mai corecte.

CORONAVIRUS AND ITS LEXICAL CREATIONS
(Abstract)

Keywords: coronavirus, corona, Covid.

The goal of the paper hereby was to study the words: *coronavirus, 2019-nCoV, SARS-CoV2, COVID-19*, due to their currentness and frequency they have enjoyed in the Romanian and international vocabulary during the recent pandemic.

We focused on the meaning of the words, their flection, ortographic versions, etymology, stylstical values, confions and mistakes in using them, productivity.

Am avut în vedere sensurile cuvintelor, forme flexionare, variante ortografice, etimologia, valori stilistice, confuzii și greșeli de întrebuințare în uz, productivitatea lor lexicală.

«UN CASO DI "LINGUA PLURALE": L'IMPIEGO DEL LINGUAGGIO SETTORIALE GIURIDICO NEL CONFLITTO TRA CECILIANISTI E DONATISTI NELL'AFRICA ROMANA DEL V SECOLO (*Collatio Cartaginensis 411*)»

ALESSANDRO ROSSI
Università degli Studi di Milano

Abstract in Italiano:

Parole chiave: interferenza linguistica; lingua speciale; donatismo; diritto romano; Agostino.

Attraverso l'analisi di alcuni brevi brani degli *Acta Conlationis Carthaginensis anno 411* si propone di riconoscere fenomeni di interferenza tra latino corrente, linguaggio specifico cristiano e linguaggio specifico del diritto. Il mancato riconoscimento di queste interferenze rende a volte impossibile riconoscere correttamente il significato del testo.

1. Introduzione

La cosiddetta "conferenza di Cartagine" vide riunita nel 411 buona parte dell'episcopato dell'Africa Romana, sia di parte cattolicasia di quella donatista: essa avrebbe dovuto, nelle intenzioni dell'imperatore Onorio che l'aveva convocata, segnare la definitiva soluzione dell'ormai secolare scisma che aveva opposto le due Chiese fin dall'indomani della cessazione dellaGrande Persecuzione dioclezianea. Il confronto, imposto con l'autorità della legge e con il contributo di ogni branca dell'amministrazione delle province romane

d’Africa[1], aveva linee di sviluppo già decise a Ravenna[2]: dunque i contendenti – i soli quattordici delegati cui fu riconosciuto il diritto di parola –si trovarono a muoversi ad armi impari; il dibattimento fu gestito da un arbitro di nomina imperiale, un funzionario di altissimo livello al quale, come plenipotenziario del sovrano (*iudex vice domini*), fu delegata anche la prima fase di attuazione delle disposizioni di riunificazione forzata che seguirono il suo pronunciamento in favore dei “cecilianisti”, dichiarati a quel punto a pieno titolo “cattolici”.

Questo confronto rimase sospeso tra un concilio e un vero e proprio processo: poiché ci sono stati trasmessi integralmente i verbali delle sue due prime sedute e parzialmente quello della terza, è possibile analizzare questo materiale da più punti di vista, soprattutto in considerazione della particolare cura di cui questa verbalizzazione fu oggetto a opera dell’amministrazione romana e delle parti in causa[3].

In questa sede può essere utile proporre alcuni parametri di categorizzazione che rendano più efficace la riflessione sulle caratteristiche della lingua impiegata in quel contesto, che mi

---

[1] Ne ho dato conto in A. Rossi, *La conferenza di Cartagine 411*, Milano (“Scrittori Cristiani del Primo Millennio 54”) 2016, pp. 71-76. Per le citazioni dagli *Atti* farò riferimento a questo mio lavoro, benché sia stata recentemente realizzata una nuova e pregevole edizione critica: cfr. Cl. Weidmann, *Collatio Carthaginensis anni 411*, CSEL 104, Wien 2018. Utilizzerò per le mie citazioni il lavoro da me edito per due motivi: in primo luogo, esso contiene la traduzione italiana cui farò riferimento e – soprattutto – il commento ai passi; in secondo luogo, perché rispetto alle edizioni di Lancel e di Weidmann ho ritenuto di suddividere – introducendo una ulteriore numerazione – i paragrafi più lunghi in unità più brevi, il che mi rende più semplice indicare al lettore il passo citato. L’edizione critica più moderna, in precedenza, era appunto quella curata da S. Lancel in CCSL 149A, Turnholti 1974, ripresa in SChr 194, Paris 1972; 195, Paris 1972; 224, Paris 1975; 373, Paris 1991. L’edizione parigina contiene un ampio apparato di note e appendici e la traduzione francese del testo; oltre a questa e a quella italiana da me curata, non sono al momento disponibili altre traduzioni in lingue moderne.

[2] Rossi, *La conferenza …*, pp. 79-83.

[3] Sulle caratteristiche dell’ufficio di cancelleria che si occupò della registrazione tachigrafica dei dibattiti e del loro riversamento in chiaro nei verbali cfr. Rossi, *La conferenza…*, pp. 71-72.

sembrano di potenziale interesse sia per gli studiosi di linguistica, sia per gli storici del cristianesimo antico.

In primo luogo, occorre svincolare questa riflessione dall'annosa – e ormai, mi pare, risolta – questione dell'esistenza o meno di un vero e proprio *latino cristiano*, sollevata con molta intelligenza prima da Josef Schrijnen, poi da Christine Mohrmann e dalla "scuola di Nijmegen"[4]: qui, più modestamente, si intende proporre qualche spunto di riflessione sulle piccole "astuzie" di cui deve dotarsi il traduttore quando affronti materiali di questo genere, poiché il particolare contesto in cui si svolse il dibattito cartaginese del 411 fa sì che i registri linguistici oscillino frequentemente dal latino parlato a un latino più colto, dal latino di impronta scritturistica a quello di derivazione giuridica[5].A proposito di quest'ultima,se in molti casi si può parlare dell'uso di una vera e propria "lingua speciale", in altrioccorre considerare,per poter correttamente interpretare il testo,quei "significati speciali" di tipo giuridico che è necessario riconoscere in una terminologia apparentemente più neutrale.

2. Esempi di "lingua speciale"

Per quanto riguardi la conferenza di Cartagine si può a pieno titolo parlare di uso della "lingua speciale" del diritto quando si consideri l'uso dei brocardi, cioè di quelle formule sintetiche – poi sistematizzate in età medievale - che condensano principi giuridici e formule procedurali: finora sfuggiti ai commentatori degli *Atti*, essi possono essere qui catalogati come forma d'uso della "lingua speciale" degli avvocati. Ne ho riconosciuti nove, taluni impiegati a

---

[4] Per una rapida disamina cfr. M. Morani, *Introduzione alla linguistica latina*, München ("LINCOM Studies in Indo-european Linguistics" 8) 2000, pp. 95-103; R. Müller, *Sprachbewusstsein und Sprachvariation im lateinischen Schrifttum der Antike*, München ("ZETEMATA. Monographien zur klassischen Altertumwisseschaft" 3) 2001, pp. 314-324; Ph. Burton, *Christian Latin*, in J. Clackson (ed.), *A Companion to the Latin Language*, Chichester – Malden [MA] 2011, pp. 485-501.

[5] Per un primo orientamento, cfr. la sintesi offerta da J.G.F. Powell, *Legal Latin*,in Clackson (ed.), *A Companion to the Latin* …,pp. 464-484.

più riprese nel corso del dibattimento: di questi, alcuni sono presenti nelle raccolte già edite, altri sono da considerarsi come prima attestazione riconosciuta[6]. Quello su cui può essere significativo soffermarsi è il *BC 9*:

«nec causa causae nec persona praeiudicet personae»

(«l'esito di una causa non può determinare quello di un'altra, e la responsabilità personale di un individuo non può essere proiettata su quella di un altro individuo»)

Questo brocardo viene infatti impiegato da entrambe le parti in causa, pur se a scopi contrapposti: il suo uso testimonia del comune riconoscimento del suo significato e delle sue implicazioni di carattere procedurale nel dibattimento in corso.

Anche nel caso del brocardo *BC 6*,

«nihil debet partibus denegari»

(«nulla deve essere negato alle parti»),

è possibile rilevare un uso condiviso, dato che è impiegato una prima volta dal giudice e una seconda dal vescovo donatista Adeodato per garantire o rivendicare il diritto di accesso a documentazione rilevante ai fini processuali.

3. Esempi di "significato speciale" nell'uso polisemico del lessico

È invece più complesso individuare uno specifico significato giuridico in un lessico apparentemente "comune": il suo mancato riconoscimento, comunque, lede profondamente la possibilità di comprensione e interpretazione del testo latino. È questo il caso dell'infortunio in cui incorre più volte Serge Lancel, specialmente quando traduce gli interventi del vescovo donatista Emerito di Cesarea: essi sono caratterizzati da molti tecnicismi, ma il grande

[6] Cfr. Rossi, *La conferenza…*, *Nota complementare* 2 (*Forensi modo. L'uso dei brocardi nella conferenza*), pp. 1085-1089; a questa raccolta rinvio per la numerazione dei brocardi stessi, oltre che per i riferimenti alle raccolte di E. Mori, *Dizionario dei termini giuridici e dei brocardi latini*, Piacenza 2011[7]; D. Liebs, *Lateinische Rechtsregeln und Rechtssprichwörter*, München 1998[6].

studioso francese li interpreta spesso solo come prodotti della lingua corrente e, non riuscendo quindi a intenderli nella loro specificità semantica, ne conclude uno sprezzante giudizio sulle abilità oratorie di Emerito. Lancel commentava che «en fait, le tort d'Emeritus n'est pas de parler pur rien dire, mais de formuler la même chose de manière trop prolixe et obscure[7]» e d'altronde, proprio in forza del passo cui si riferisce qui e di altri del medesimo tenore, egli aveva così qualificato l'oratoria del vescovo donatista di Cesarea Mauretana: «la première caractéristique de cette expression oratoire, c'est la lenteur à se mettre en branle… il distillait pendant plusieurs minutes un discours dont les principales propositions, énoncées nettement, auraient motivé tout au plus quelques phrases de longueur moyenne. Cette rhétorique verbeuse était agaçante, d'autant plus encore qu'elle était confuse[8] ».

3.1. «Insinuo»

Non è certo il caso, qui, di proporre un esempio integrale dei lunghi interventi del vescovo donatista: vale però la pena di soffermarsi su almeno una di quelle "oscurità" che Lancel gli rimprovera, un utile esercizio per mettere meglio a fuoco la distanza tra lingua corrente e tecnicismo giuridico.

Argomento del contendere, in quella fase del processo, è l'attribuzione dei ruoli che le parti in causa avrebbero dovuto assumere, cioè quella di "ricorrente" (*petitor*) o di "convenuto" (*respondens*). Non si trattava di una semplice schermaglia procedurale: chi si fosse presentato come "ricorrente" (*petitor*) avrebbe dovuto assumere il ruolo dell'accusa, e con ciò stesso prestare il fianco alla denuncia, davanti all'opinione pubblica, di istigazione delle autorità a una persecuzione. La complessità degli *Atti* risiede anche in questo: verbali di un procedimento a metà strada tra un concilio e un processo, come si è visto, ma anche manifesto di propaganda rivolto all'opinione pubblica.

Dunque in questa schermaglia i cecilianisti puntavano a costringere i donatisti nel ruolo di *petitores* facendo perno sulle accuse

[7] S. Lancel, *Actes de la conférence de Carthage* III (SCh 224), Paris 1975, p. 1148.
[8] S. Lancel, *Actes de la conférence de Carthage* I (SCh 194), Paris 1972, pp. 216-217.

di *traditio* (cioè di aver preso parte alla consegna delle Scritture ai persecutori)da loro mosse cent'anni prima al vescovo Ceciliano di Cartagine, la cui contestata consacrazione aveva dato avvio allo scisma; queste accuse erano state portate fino all'imperatore Costantino e, pur se risolte in termini giuridici, avevano continuato a fondare sul piano propagandistico (e su quello della catechesi) l'ecclesiologia donatista. Se queste accuse fossero state poste alla base della discussione alla conferenza del 411, nella necessità di sostenerle e di comprovarle ai donatisti sarebbe inevitabilmente toccato il ruolo di *petitores*, e dunque agli occhi dell'opinione pubblica i cecilianisti sarebbero risultati vittime dell'accusa e necessitati a difendersi. Ovviamente i donatisti tentarono di contestare questa costruzione: la conferenza era stata convocata su richiesta dei cecilianisti, dunque a loro avrebbe dovuto spettare il ruolo dell'accusa, loro avrebbero dovuto "presentare la causa".

Il lungo intervento del vescovo donatista Emerito, cui si fa qui riferimento, è proprio focalizzato su tale questione; esso prende avvio in risposta alla sollecitazione di Agostino («*Receditis a criminibus traditionis*[9] *?*») e nel corso del suo intervento Emerito, che focalizza in termini giudiziari la pretesa dei cecilianisti[10], utilizza un lessico di tipo giuridico, seppur non si possa nel caso in esame parlare di un vero e proprio "linguaggio specifico". Rivolgendosi ad Agostino, afferma infatti Emerito:

«Dic me aliquod tibi crimen quod ad aures imperatorias detulisti per publicam conscientiam commendasse. Cum ego autem de te magis

---

[9]*Atti* 3,199,1.

[10]*Atti* 3,200,3: «*Memento, iudicum summe, sicut adsoles, qui sit ordo dicendi. Nemo enim adversum se adstanti dicit: "Elige tibi utrum me accuses an necne". Nemo dicit: "Intentaturus es crimen, an nihil mihi in iudicio oblaturus es et, intentionibus tuis mutum quoddam silentium imponens, inanis ac sine ratione de tam longinquis regionibus venisse dicaris"*» («Rammenta come sei solito, sommo giudice, quale sia la procedura dibattimentale. Nessuno infatti dice alla sua controparte: "Scegli se accusarmi o no". Nessuno dice: "Tu stai per formulare un'accusa, oppure non stai per enunciarne alcuna contro di me davanti al tribunale, e imponendo alle tue imputazioni una sorta di ostinato silenzio si dirà di te che senza fondamento e senza senso sei venuto da regioni tanto distanti"».

expetam quid audieris me dixisse, quid me insinuasse iudiciis intimes, quur metuis, quur vereris actionem istam in iudicio firmare[11]*?»*

Nella sua traduzione, Lancel traspone «*quid me insinuasse iudiciis*»in modo un po' banalizzante, e ne esce una interpretazione legata alla diceria, al mormorio, al pettegolezzo[12]. «*Insinuare iudiciis*» è però termine tecnico: esso indica il deposito di una dichiarazione presso le autorità, che ne prendono nota e ne danno pubblica lettura[13]. Una più aderente traduzione del passo:

«Trascinami in tribunale ed esponimi al giudizio dell'opinione pubblica: afferma che io abbia diffuso contro di te, in mezzo all'opinione pubblica, una qualche accusa che tu hai riferito alle orecchie dell'Imperatore. Quando però io ti chiedo formalmente che cosa propriamente tu mi abbia udito dire, per quale motivo ti metti a sostenere che io abbia fatto inserire (queste accuse) all'interno di Atti giudiziari, perché hai paura e ti vergogni di portare a pieno compimento in tribunale questa azione giudiziaria?»,

---

[11]*Atti* 3,200,4.

[12]Lancel, *Actes* 3, p. 1149: «Accuse-moi d'avoir répandu dans la conscience du public quelque accusation contre toi que tu auras dénoncée aux oreilles impériales. Alors qu'en ce qui me concerne j'attendis bien plutôt de toi que tu signifies devant le tribunal ce que tu as entendu dire que j'avais dit, que j'avais rapporté, pourquoi redoutes-tu, pourquoi crains-tu de confirmer cette action devant le tribunal?». In questo significato (cioè di "insinuare"), del resto, secondo Lancel il lemma sembrerebbe impiegato ancora dal vescovo donatista Emerito di Cesarea durante la terza giornata dei lavori in *Atti* 3,78: «*Mandatum quod in recenti negotio recitatum est actis videtur insertum; quid autem per legatos suos mandaverint insinuare noluerunt*».In realtà, anche in questo caso occorre interpretare il passo in riferimento alla presentazione di documenti (più precisamente la circostanziata supplica che richiedeva la convocazione della conferenza) depositati da una delegazione di vescovi cecilianisti presso la cancelleria della corte imperiale, documenti dei quali inutilmente i donatisti chiederanno a più riprese di essere messi al corrente proprio attraverso lo strumento giuridico del loro inserimento nei verbali della conferenza: «Il mandato di cui è stata data lettura nella seduta di pochi giorni fa risulta allegato agli Atti; si sono invece opposti a che sia prodotto in dibattimento <u>quanto essi fecero pervenire</u> [all'imperatore] per mezzo dei loro delegati».

[13] Cfr. Del Giudice *s.v.* «Insinuatio», in Id. *Dizionario Giuridico…*, p. 252. In questa accezione, il termine è usato in altre quattro ricorrenze: cfr. *Atti* 1,77,3; 1,168; 1,182,2; 3,200,4; 3,216,3; in senso apparentemente più generico, ma comunque legato al «notificare» in contesto dibattimentale, cfr. *Atti* 3,197,2.

rende finalmente esplicito il ragionamento di Emerito, che chiede ad Agostino di dimostrare quando – in tempi recenti – le accuse contro Ceciliano sarebbero state inserite in atti giudiziari da parte dei donatisti; questo dovrebbe smascherare la pretesa dei cecilianisti di far equivalere le accuse formulate nel 313 ad accuse moderne, nei cui confronti essi si verrebbero a trovare nella posizione di *respondentes*.

3.2. «Confusio / confundo»

Uno dei casi più interessanti di attribuzione di un "significato speciale" in un lemma altrimenti di uso comune è costituito dall'impiego del termine «*confusio*» e del relativo verbo «*confundo*»: in *Atti* 1,146 il giudice imperiale, Marcellino, afferma che sia giunto il momento di allontanare la grande massa dei vescovi di entrambe le parti, affinché i quattordici delegati possano dare inizio alla discussione della causa. L'allontanamento dei vescovi viene racchiuso nell'ablativo assoluto «*confusione seclusa*[14]», in cui chiaramente va riconosciuto il significato più corrente del lemma, in riferimento al caos provocato da un numero tanto grande di convenuti.

In *Atti* 1,98,2, invece, va riconosciuto un significato più specificamente giuridico, da "lingua speciale": essendo stati sollevati dubbi, dalle parti in causa, sulla reale identità di alcuni dei vescovi avversari, sottoscrittori della delega ad agire attribuita ai propri portavoce, il giudice imperiale autorizza l'ingresso di tutti i vescovi, affinché sia possibile verificarne l'identità. Egli definisce lo scopo di tale azione in questo modo: «*ne qua ulterius possit esse dubitatio vel forte confusio*[15]». «*Confusio*», in chiave giuridica, indica tradizionalmente la fusione/sovrapposizione di obbligazioni, che ne comporta l'estinzione[16], o la particolare condizione dei proprietari in

---

[14] Rossi, *La conferenza…*, p. 422: «… dopo che – come si era precedentemente stabilito – sia stata allontanata la confusione portata dalla folla [dei vescovi] …».

[15] Rossi, *La conferenza …*, p. 304: «… affinché non possa sussistere alcun sospetto o – per caso – alcuna sostituzione di persona …».

[16] Cfr. F. del Giudice *s.v.* «Confusio» in *Dizionario Giuridico Romano*, Napoli 2010[5], pp. 123-124; cfr. anche la medesima voce in O. Gradenwitz (ed.), *Vocabolarium Iurisprudentiae Romanae* I, Berolini 1903 col. 916.

comune di un bene indivisibile, ma la sua prima origine etimologica è da riconoscersi nella derivazione dal verbo *confundo*, che indica la mescolanza di due liquidi[17]: nel caso in questione, dato chealla conferenza di Cartagine già si erano sollevati dubbi sull'identità dei deleganti, pare del tutto conseguente tradurre il lemma nel senso di «sostituzione di identità», per cui un vescovo "potrebbe confondersi" con un altro della propria parte pur di accrescere il numero dei sottoscrittori del proprio mandato. Si tratta di casi che verranno effettivamente e ripetutamente registrati nel verbale della prima giornata, per entrambe le parti: oltre ai sottoscrittori "in conto terzi" a causa dell'analfabetismo dichiarato dai titolari di sede[18], è interessante il caso del vescovo donatista Felice di Summa[19], la cui firma viene registrata in *Atti* 1,198,6[20]. Felice risulterà assente[21], perciò i cecilianisti solleveranno la questione di una falsificazione[22]; questo tipo di accusa sarà ancor più ampiamente escusso nel caso del vescovo donatista Quodvultdeus di Cissi[23], deceduto in contesto dubbio, la cui firma in *Atti* 1,206,3 verrà contestata dai cecilianisti e darà origine a un interessante dibattito in punta di diritto sulla sua attendibilità[24].

In una accezione che rinvia alla fusione di obbligazioni contrapposte, che ne determina l'estinzione[25], è chiaramente riconducibile l'uso del lemma offerto dal vescovo donatista Emerito in *Atti* 3,188,1: «*… cum optationes a nostris partibus propositas neutra electione confundant…*[26]». Il rifiuto da parte dei cecilianisti di operare

---

[17]Cfr. A. Berger *s.v.«Confusio»* in Id., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law,* New York 1953, p. 407.

[18] Cfr. *Atti* 1,126,2; 1,128; 1,133,2; 1,133,3; 1,134,3; 1,135,2 (due casi); 1,135,3.

[19]«FELIX 47»: PCBE 1, 426; località non identificata in Numidia.

[20] Cfr. Rossi, *La conferenza…*, p. 492.

[21] Cfr. *Atti* 1,200; 1,201,1

[22]*Atti* 1,201,2.

[23]«QUODVULTDEUS 6»: PCBE 1, 949; località in Mauretania Cesariense.

[24] Cfr. *Atti* 1,207,1-13.

[25] Cfr. *supra*, n. 16.

[26] Rossi, *La conferenza…*, pp. 783: «… dal momento che essi ci hanno contrapposto un intervento col quale cercano di annullare – non esprimendo una scelta – le [due] alternative avanzate da parte nostra …». Nella stessa sede, si veda alle pp. 1133-

una scelta tra le due alternative secche proposte dai donatisti, secondo Emerito, avrebbe come scopo quello di annullarle entrambe.

Infine, l'interesse per l'uso polisemico di «*confusio / confundo*» nel corso del dibattimento è accresciuto dal riferimento- indiretto ma esplicito - al "significato speciale" che esso assume in ambito scritturistico: dopo aver citato un breve passo di Is 66,5 nel contesto di una poderosa raccolta di *testimonia* biblici[27], il *mandatum* sottoscritto da tutti i vescovi cecilianisti invita i donatisti a ritenere a sé rivolto quanto segue quel passo: «*ipsi autem confundentur* (ma essi saranno confusi)»[28]. La «confusione» cui i donatisti rischierebbero di andare incontro è data dalla vergogna provocata dal precipitare davanti a Dio, perdendo il proprio onore e il proprio valore ai suoi occhi[29].

3.3. «*Falsus /Falsitas*»

L'uso di questi lemmi consente, come nel caso precedente, di riconoscere la presenza di significati attinenti alla quotidiana polemica tra le parti, al più pregnante rimando scritturistico alla sfera satanica, infine al più caratteristico linguaggio "speciale"del diritto.

Nella prima accezione, in sei casi «*falsus / falsitas*» rinviano all'utilizzo in chiave propagandistica di "false accuse": un impiego dunque del tutto compatibile con il significato generico e corrente dei lemmi[30].

Due occorrenze rinviano al contesto scritturistico: si tratta dei «falsi idoli» di Ger 16,19[31] e dei «falsi fratelli» riconosciuti in Fil 1,15-18[32]. Come si può osservare, ben cinque delle otto occorrenze sin

---

1136 la *Nota complementare* 8 curata da Cl. Weidmann, *Emerito e la* «neutra electione» *dei cattolici.*

[27] *Atti* 1,55,8 e 13.

[28] *Ibidem*; cfr. Rossi, *La conferenza…*, p. 254.255.

[29] Cfr. H Seebass *s.v.* «Bôš», *Grande Lessico dell'Antico Testamento*I, Brescia 1988, 1145-1170, qui 1152-1153; cfr. anche Rossi, *La conferenza …*, p. 254 n. 152. Per quest'uso cfr. anche *Atti* 1,55,8.

[30] Cfr. *Atti* 1,16,5; 1,18,3; 1,55,5; 1,55,13; 1,55,24; 2,62.

[31] *Atti* 1,55,8.

[32] *Atti* 1,55,21.

qui segnalate provengono da *Atti* 1,55, cioè dal «mandato della Chiesa cattolica»: la cosa è del tutto comprensibile, se si considera come la richiesta della conferenza fosse stata motivatacon l'obiettivo di sgombrare il campo dalle "false accuse" impiegate dalla propaganda donatista.

La terza accezione, quella più propriamente "specialistica", ricorre anch'essa per cinque volte: si tratta del «*crimen falsi*», cioè dell'accusa di aver prodotto documenti o firme false da allegarsi al verbale[33]. In questo senso, l'accusa ha un valore "tecnico" assai più grave della generica deplorazione di comportamenti scorretti: la falsificazione della documentazione era considerata un reato gravissimo, un «delitto consistente, in origine, in una condotta che offendeva la pubblica fede attraverso falsificazioni materiali di qualunque genere[34]». È evidente il peso che avrebbe assunto, se comprovata,un'accusa di questo genere sollevata in un'aula in cui il procedimento in corso era presieduto da un giudice plenipotenziario di nomina imperiale, il quale da parte sua aveva già preannunciato che si sarebbe attenutoalle norme procedurali del diritto romano[35].

3.4. «*Exemplar /Exemplum*»

Un ultimo, significativo esempio di polisemia può essere individuato nell'impiego dei lemmi «*exemplar / exemplum*»: anche in questo caso sono chiaramente distinguibili gli usi connessi al linguaggio corrente ("esempio, modello") da quelli tipicamente cristiani (equivalente di «testimonium»: "citazione scritturistica"), infine da quelli specificamente giuridici ("copia conforme").

---

[33]*Atti* 1,62; 1,63; 1,77,2-3; 1,201,2; 1,207,7.

[34]Del Giudice s.v. «Crimen falsi» in Id., *Dizionario Giuridico…*, p. 140. Cfr. anche A. Berger *s.v.* «Falsum» in Id., *Encyclopedic Dictionary …*, p. 467; Rossi, *La conferenza…*, p. 281 n. 182.

[35] Cfr. *Atti* 1,34; 1,36,1; 1,54,2. Sull'azione del giudice Marcellino cfr. la *Nota complementare* 3 (*I limiti proceduralidella conferenza e la discrezionalità di Marcellino*) in Rossi, *La conferenza …*, pp. 1090-1098.

Sei occorrenze («*exemplum*») testimoniano del primo uso: quattro di esse[36], inequivocabilmente, attengono solo al significato più corrente di "esempio", mentre due attengono contemporaneamente anche al significato di "citazione scritturistica[37]";a quest'ultimo soltanto sono riconducibili altre due occorrenze[38].

Il significato "specialistico" di tipo giuridico è contemplato nelle altre tre occorrenze: nella prima[39] uno dei membri dell'ufficio di cancelleria dà lettura della copia («*exemplum*») della notificazione ufficialegià inviata dai donatisti nei giorni precedenti, predisposta per l'inserimento nel verbale della prima seduta; nella seconda, all'inizio della seconda seduta i vescovi donatisti sollecitano, ancora per mezzo di una notificazione ufficiale, la messa a propria disposizione di copie conformi («*exemplares*») del mandato presentato dagli avversari, affinché esso possa essere analizzato compiutamente[40]; nella terza, un altro cancelliere inizia la lettura – destinata a essere interrotta definitivamente - della copia conforme («*exemplum*»)di una supplica donatista al Prefetto del pretorio, datata al 406[41].

4. Conclusione

Questi pochi e sintetici esempi offrono un breve spaccato di quanto la traduzione e l'interpretazione di un testo antico debbano tener conto anche del linguaggio specifico della giurisprudenza latina:

---

[36]*Atti* 1,18,10; 1,51,21 (2 volte); 1,51,24.

[37]*Atti* 3,258,9 e 10.

[38]*Editto del giudice* 3; *Atti* 3,51,1.

[39]*Atti* 1,14,1.

[40]*Atti* 2,12,2. In questo contesto, credo che il lemma vada inteso come sinonimo di «*exempla*» e non come – come suggerirebbe questa variante «*exemplares*» - "matrice da cui trarre le copie": in alternativa, occorrerebbe pensare che i cecilianisti avessero consegnato più multipli "autentici", cioè autenticati dalle firme in originale dei sottoscrittori, alla cancelleria del giudice imperiale e che di alcuni di questi i donatisti stessero facendo richiesta. Sebbene focalizzata sulla produzione documentaria degli *scrinia* imperiali, è utile a questo proposito la lettura di G. Nicolaj, «Exemplar». *Ancora note di terminologia diplomatica in età tardoantica*, Papyrologica Lupiensia 24 (2015) – Supplemento [M. Capasso – M. De Nonno (edd.), *Studi paleografici e papirologici in ricordo di Paolo Radiciotti*], pp. 351-365.

[41]*Atti* 3,141,1; cfr. Rossi, *La conferenza …*, *Nota complementare* 4 (nr. 18), p. 1107.

del resto, attraverso quello della retorica lo studio del diritto faceva parte del percorso di formazione degli intellettuali nel mondo romano. Se alla conferenza è testimoniata la presenza di numerosi vescovi analfabeti[42], è altrettanto vero che la levatura intellettuale e culturale dei quattordici delegati come portavoce era di notevole caratura: oltre al caso di Agostino e del suo allievo Alipio, è qui il caso di segnalare come almeno del donatista Petiliano, *vir clarissimus*, si abbia notizia di una precedente brillante carriera nell'avvocatura[43].

Se è usuale, tra i commentatori di fonti antiche, far uso di particolare attenzione nel riconoscere i riferimenti letterari e filosofici presenti nei testi analizzati, i casi portati come esempio in questa sede dimostrano la necessità di non sottovalutare l'impiego di un linguaggio "specifico" come quello giuridico all'interno delle medesime operazioni di esegesi del testo[44]. La particolarità degli *Atti*, un testo composto dalla verbalizzazione di un dibattito che costitutivamente era basato anche sulle norme procedurali del diritto romano, non deve trarre in inganno: quanto meno nel dibattito eresiologico, il ricorso alla terminologia giuridica costituisce un espediente retorico volutamente ricercato, come la lettura dell'opera di Ottato di Milevi – della quale sto curando una traduzione commentata – può ampiamente dimostrare.

ABSTRACT

Key-words: *linguistic interference; special language; donatism; Roman law; Augustine.*

The analysis of some short passages of *Acta Conlationis Carthaginensisanno 411*aims to recognize phenomena of interference between current Latin, specific Christian language and specific language of the law. The non-recognition of these interferences makes it sometimes impossible to correctly recognize the meaning of the text.

[42] I rimandi ai diversi casi sono elencati in. Rossi, *La conferenza …*, p. 327 nota 293.
[43]«PETILIANUS»: PCBE 1, pp. 855- 868, spec. 856.
[44] Ho offerto una sinossi dei termini giuridici impiegati alla conferenza in A. Rossi, *L'impiego della terminologia giuridica durante la conferenza di Cartagine del 411. Indice,* in "Ager Veleias" 12.07 (2017), disponibile all'indirizzo web della rivista: www.veleia.it.

PREFIXUL *ne-* ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE

SERGIU DRINCU

Preambul

În anul în care Profesorul Ștefan Munteanu împlinea 90 de ani, am publicat, în numărul omagial al revistei „Philologica Banatica” (1 / 2010), un fragment dintr-un studiu dedicat limbii române vechi. Se intitula *Prefixul* ***ne-*** *în Codicele Voronețean*. După un timp, la una din întâlnirile cu Domnia Sa, mi-a mărturisit că a citit articolul respectiv, exclamând cu o mirare admirativă, aș zice: „Dragă Sergiule, dumneata chiar faci lingvistică adevărată!” O asemenea remarcă nu o putea face oricine, ci numai cineva care, cândva sau tot timpul, s-a întâlnit cu această muncă trudnică și nespectaculoasă numită „lingvistică adevărată”. Afirmația a conținut, implicit, pentru mine și îndemnul de a continua și definitiva un proiect mai vechi dedicat formării cuvintelor în limba română veche. Articolul de față este, în bună măsură, o continuare a celui publicat acum zece ani și a acelei întâlniri memorabile cu cel pe care acum îl comemorăm cu pietate.

Prefixul ***ne-*** este de proveniență slavă și a stat în atenția multor lingviști datorită statutului său special în sistemul de formare a cuvintelor și de îmbogățire a lexicului limbii române. Vom reține aici informațiile doar ale acelor lingviști care au realizat cercetări în manieră monografică asupra acestui prefix.

În acest sens, un loc important, chiar și cronologic, îl ocupă Franz Miklosich, care, în *Gramm*. II arată următoarele: „Was die bedeutung der mit ***ne*** zusammengesetzten nomina anlangt, so ist festzuhalten, dass ***ne*** an die stelle des aind. ***an*** (***a***), griech. ***άγ*** (***ά***), lat. ***in*** und des deutschen ***un*** getreten ist: es werden demnach die mit ***ne*** verbundenen slav. nomina den ***an***, ***άγ***,***in***, ***un*** zusammengesetzten nomina der oben genannten sprachen in ihrer bedeutung analog sein. aind ***an*** scheint im asl. *ą rodъ* stultus, eig. wie ich dafür halte, incurius vorhanden zu sein. Wie im deutschen ***un***, so verkehrt im slav. ***ne*** die bedeutung des nomens in ein gelindes gegenteil; in anderen fällen drückt die zusammensetzung etwas verkehrtes, böses aus. So ist unschön nicht

die blösse negation des schönen; ebenso wenig bezeichnet ungunst den mangel an gunst; jenes ist garstig, nur gelinder ausgedrückt; dieses ist ein geringener grad von feindseligkeit. Untat ist eine böse tat ankrant bezeichnet ein schädliches krant, das zum schaden des gepflantzten wild nächst" (p. 353-354).

„Unwirsch, widerlich unfreundlich gestimmt, beruht auf dem ahd. comparativ wirs übler, schlimmer, mhd. ungesühte ist schlimme krankheit. Ähnlich ist ungewitter: ***un*** scheint demnach den bösen begriff zu verstärken. Es gibt auch verba, die mit ***ne*** verbunden nicht blosse negation sind, sondren das gegenteil deuten: asl. **navidêti*, čech. *náviděti* bedeutet lieben, asl. *nenáviděti* hingegen hassen: vgl. meine abhandlung: Die negation in den slavischen sprachen... Wenn die frage nach dem ursprunge der zahlreichen slavischen verba wie *nenavidêti* hassen entsteht, so kann man sich verstellen, aus *nenavistь* sei man zu *nenavidêti* gelangt, oder, *nenavidêti* verdanke seine entstehund den zahlreichen nominalen zusammensetzungen mit ***ne***: die letztere ansicht halte ich für die richtige. Wenn *nevražiti* von *vrah* sehr hassen, *nevříti* wie *vříti* gram sein bedeutet, so scheint die verstärkung eines bösen begriffes vorzuliegen wie im deutschen umwirsch, ungewitter. ***ne*** *wird I.* mit adjectiven, II. mit substantiven verbunden" (p. 354).

Petar Skok precizează că ***ne-*** este o particulă negativă cu sensul „non", de origine indoeuropeană, prezentă în baltoslavă, în străslavă și în slavă, în general. Se folosește pentru negarea predicatului în propoziție și, ca prefix nominal, pentru negarea conținutului semantic al substantivului și adjectivului, precum în *něčovjek* „neom" și *nèdobar* „ne-bun". Apare și în construcții comparative și adversative, cu valoarea „als, quam, fr. que", situație în care se leagă cu anumite deictice. Pe lângă ***ne*** și ****nē*** >***nĕ***, a existat deja în indoeuropeană forma ****nei,*** în care ***i*** era o întărire deictică a negației, fiind răspândită în străslavă și în toate limbile slave. Limba română l-a generalizat pe ***nĕ*** ca prefix (tipul *bun* < *bonus*, *nebun* „lud"), înlocuindu-l ulterior cu prefixul negativ latin ***in-***. (Skok II, 508-509).

O analiză destul de amănunțită a realizat și Max Auerbach. În ce privește originea, „Die slavische Partikel *ne-* hat im Rumänischen die Steklle des lat. *in-* in der Eigenschaft als Privativpartikel vertreten. Ursprünglich steht *ne-* nur vor Nominibus und Partizipien, und die

Verben mit *ne-* sind dan sekundär gebildet. Im Lateinischen ist derselbe Vorgang zu beobachten: cf. *inhonestare* : entehren aus *inhonestus* : unehrenhaft. Sont hat *in-* im Lateinischen vor Verben eine andere Bedeutung. In Anbetracht dessen, dass *ne-* auch im Slavischen kein Verbalpräfix ist, und infolgedessen die Partikel im Rumänischen ursprünglich nicht vor Verben steht, sind die hier zu nennenden Beispiele verhältnismässig selten.” În sprijinul acestei constatări, el aduce următoarele exemple: *nevoi* : nötigen <*nevoe*< sl. *nevolja*; *neputința* : unmöglich sein <*neputință*<*putință*; *necredința* : ungetreu handeln <*necredință*<*credință*, extrase din Biblia 1688. Lingvistul german se mai referă și la câteva derivate verbale provenind de la adjective: *nevolnici* : vergewaltingen <*nevolnic* : invalid; *a să netrebnici* : nictsnutzig werden<*netrebnic*; *nevinovăți* : ungestraft lassen <*nevinovat* : unschuldig <*vinovat*, extrase și acestea din Biblia 1688.

Cele mai multe derivate cu *ne-* provin de la participiile verbale: „Die Bildungsweise des Compositums ist also so vor sich gegangen dass aus dem Simplex das Partizipium mit *ne-* gebildet werden ist und daraus wieder mit Einfluss des Simplex das Compositum mit *ne-*: *neliniști* : beunruhigen <*neliniștit* : unruhig <*liniști* : beruhigen; *nelegiui* : gottlos handeln (Biblia 1688) <*nelegiuit* : gottlos <*legiui* : Gesetse geben; *nemulțumi* pc. jm. Missvergnigen bereiten <*nemulțumit* : unzufrieden <*mulțumi* : zufrieden stellen; *nesocoti* : missachten <*nesocotit* : ungerechnet <*socoti* : rechnen, meinen; *necinsti* : verunglimpfen, beschimpfen <*necinstit* : unehrbar <*cinsti* : ehren; *nenoroci* : unglücklich machen <*nenorocit* : unglüklich <*noroci* : beglücken; *neodihni* :in Unruhe versetzen <*neodihnit* : unruhig <*odihni* : ruhen”.

În cazul unor derivate de la substantivale, în locul lui *ne-* etimologic stă *nă-*: *năuci* : verwierren <*năuc* : töricht < blg. *neukŭ :* unwissend; *nătângi* : störring werden <*nătâng* : störrig < sl. *netęgŭ* : faul. La aceste formații, „Der Übergang von *e* in *ă* ist durch partielle Assimilation des *e* zu das folgende *u* resp. *î* zu erklären, vielleicht aber auch durch das Präfix *nă-*, da in den betreffenden Beispielen die Bedeutung von *ne-* nicht hervortritt”. Verbul *negriji* s-a format sub influența fr. *négliger* (Auerbach: 241-242).

Prefixul *ne-* era deci în vechea slavă și în slavonă prefix nominal, indicând negația: *nepravĭda* „nedreptate” <*pravĭda* „dreptate”, *nezūloba* „naivitae”; nevinovăție” <*zūloba* „răutate” etc.:

Corpusul de cuvinte avut în vedere este departe de a epuiza multitudinea de derivate cu acest prefix, dar este suficient de bogat pentru a sugera măcar întindere procesului derivativ cu acest prefix. De altfel, nici dicționarele explicative ale limbii române nu și-au propus să înregistreze întregul inventar de derivate cu ***ne-***, fixându-și anumite criterii în acest sens, unul dintre ele fiind ignorarea formațiilor personale sau ocazionale. În DLR, de exemplu, sunt înregistrate doar 449 de formații analizabile (cf. FCLR II: 162). În același fel au procedat și autoarele monografiei din FCLR II, Florica Ficșinescu și Magdalena Popescu-Marin, care s-au limitat la sursa DLR. Am urmat și noi același procedeu, dar, când a fost cazul, am adus în discuție și formații neînregistrate în DLR. În plus, ne-am extins sursa și spre lucrările elaborate de Despina Ursu și N. A. Ursu. Am pornit așadar analiza noastră de la constatarea că derivarea cu prefixul ***ne-*** formează un „sistem deschis” (Drincu 1999: 47; cf. și FCLR II: 162).

Ne-am limitat în acest articol doar la unele aspecte ale derivării cu ***ne-*** în româna veche, și anume la discutarea împrumuturilor din slava veche și slavonă și a calcurilor realizate după cuvinte din limbile respective, dar și după greacă și latină. Am lăsat la o parte, din rațiuni editoriale, inventarul și analiza împrumuturilor din limbile slave moderne și a creațiilor românești fără model străin, mai exact, legat de acestea din urmă, a celor a căror circulație se limitează la limba veche, respectiv a celor care au pătruns și în româna modernă.

Împrumuturi din slava veche și slavonă

nătâng adj., s.f. (Persoană, ființă) „Fără inteligență; prostănac, nătărău.” Din v. sl. нєтѫгь „leneș”. Var. *netâng* Alexi, W, ap. DLR. Nicio atestare pentru limba veche. **.** HELIADE, O. II, 353; PANN, P.V. 10^2/15 etc. Cf. însă JARNÍK-BÎRSEANU, D. 183: *Da cum focu să nu plâng, C-am luat bărbat nătâng;* ALR I 1 560/556. Cf. și

Scriban: vsl. *ne-tongŭ*, leneș, d. *tongŭ*, viteaz. V. și *tâng, po-tâng, tângui, tânjală*.

năúcadj.„Nătărău." BIBLIA (1688), ap. TDRG : *Năuc neștine pre sine făcându-se, părea-se-va înțelept a fi.* Din slavonul нєоукъ. **.** MICU, L. 79/5; LB; HELIADE, O. II, 353 etc.(cf. și FCLR II 166. Scriban îl consideră vsl. *ne-ukŭ*, neînvățat, ignorant, d. *učiti, a instrui*).

năvód[2] s. n.„Unealtă de pescuit". CORESI, ap. GCR I, 18/5: *Nâvodul aruncat în mare și de tot neamul adunară.* VARLAAM, C. 157; BIBLIA (1688), ap. TDRG.Din v. sl. нєводъ. **.** ALECSANDRI, P. II, 105 etc.Și: *nevod, nâvod, novod* (PĂCALĂ, M. R. 459). (Cf. și Mihăilă 1960\. 92; FCLR II 166).

necázs. n. „Tot ceea ce provoacă cuiva o suferință fizică sau morală." (a. 1654)GCR I, 171/24; BIBLIA (1688) [prefață] 4/10. Cf. și ANON. CAR. **.** BELDIMAN, O. 45/7; CREANGĂ, P. 222 etc. Și: (reg.) *năcaz*. Cf.slavonul наказъ.

necăji vb. IV (Înv.) „A supune la suferințe fizice și morale." BIBLIA (1688), 912/1. (a. 1705) GCR I, 354/33, MAIOR, IST. 208/12. REBREANU, I. 211 etc. V. necaz (DLR). Cf. (DLR)/ Din slavonul наказати, накажѫ „a pedepsi; a aviza" (DLR)..

necestív s. m.„Om necredincios." DOSOFTEI, V. S. ianuarie 8[v]/5: *venind poruncă de la necestivul să aibă toți a să lăpăda cu giurământ de Domnul H[risto]sși ceia ce nu s-or pleca să le fie moartea gloabă, iară sfântul nimică nu se temu.* Din slavonul нєчєстивъ. [Singura atestare].

neiasítă s. f. „Pelican." PSALT. 207: *Podobiiu-me nesăturatul (neiasiteei* HC[2,] p e l i c a n u l u i D). Cf. și DHLR II, 516. Din slavonul нє сыть „nesătul" (cf. și Mihăilă 1967: 537).

neleápcă s. f. „Vacă de mai puțin de doi ani, care este nevârstnică pentru gonit." (a. 1735-1747) DR IV, 877. Din v. sl. *нєлєтka, cf. ucr. *nelitka*, rus. *nalepka* (cf. și Berneker, 703-704).

nemilosârdie s. f. „Lipsă de milă". CORESI, EV. 343: *Să fugim de nemilosârdie.* N. COSTIN, LET. II, 27/8 etc. Cf. SCL 1960, 529. Din v. sl. нємилосрьд (cf. *milosârdie*). [Singurele arestări].

nenavístie s. f. „Ură." DOSOFTEI, MOL. 82. [Fără citat]. Din slavonul нєнависть.

nenăvidí vb. IV „A invidia, a pizmui; a urî.” PSALT. 16: *Cire iubeaște nedreptatea nenăvideaște sufletul său*. CORESI, PS. 237/1 (cf. și Densusianu, HLR, II, 516) Și: *nevidi, năvidi*. Din slavonul. нєнавидѣти.

nepotreábnic adj. „Care nu este bun de ninic; ticălos, netrebnic.” CORESI, L. 531/20: *Onisim, orecând ție nepotreabnic, e acmu, ție și mie, foarte ajutoriu iaste*. Din slavonul нєпотрѣбьнь.

nepriétnic s. m. „Dușman; diavol.” PARACLIS (1639), 261: *Biru*[i]*ț*[i]*-veri nepriatnicii și nu-ț*[i] *vor cuteza*. Din slv. нєприѩтьнъ. Pentru „diavol” cf. PAMFILE, D. 115.

nepristán adv. „Continuu.” (a. 1688) IORGA, S. D. XV_2, 5: *Prea-sv*(ă)*nt numele, cel de preste toate numele, a lu Dumnezău neprestan să se cănte și să se slăvească*. Pentru forma *nepristan* cf. (încep. sec. XVIII) MAG. IST. IV, 169/13 etc. **.** CARAGIALE, O. II, 237etc. Și: *napristan, năpristan* Din slavonul нєпрѣстаньно.

netrébnic adj. CORESI, EV. 19: *Când veți face aceastea toate, ziceți că netrebnici robi suntem.***.**MAIOR, P. 130/3; HELIADE, O. II; 352, CONACHI, P. 277**.** REBREANU, NUV. 250; SADOVEANU, O. VI, 633 etc. Și *netreabnic* CORESI, EV. 452. Din slavonul нєтрѣбьнъ.

nevástă s. f. 1 „Mireasă.” CORESI, EV. 303: *Om și împărat cheamă-se Dumnezeu și tatăl, iară ginere fiind și cuvântul lui, nevasta beseareca lu Dumnezeu* [...]. PRAV. 196; VARLAAM, C. 231. 2 „Femeie măritată de curând; femeie măritată.” DOSOFTEI, V. S. octombrie 56[r]/5 **.** CONACHI, P. 285 **.** EMINESCU, O. I, 84; COȘBUC, P. II, 56 etc. 3 „Soție.” LEX. MARS. 252; (a. 1760) GCR II, 68/27**.** I. GOLESCU, ap. GCR II, 256/31**.** EMINESCU, N. 43; COȘBUC, P. I, 118 etc. Din v. sl. нєвѣста

nevedénies. f.„Invidie.” Cf. ANON. CAR. Din slavonul нєвѣдѣниѥ.

nevenovénie s. f. „Nevinovăție.” LEX. MARS. 152. Cf. slavonul нєвиновьнъ „nevinovat”.

nevezíe s. f. (Înv., prin Bucovina) „Invidie.” SBIERA, F. S. 61. Cf.slavonul . нєвѣдѣниѥ (v. *nevedenie*).

nevóie s. f. 1 „Cerință, trebuință.” Cf. CORESI, EV. 542; PALIA (1581), 117/4: *Căutat-au Domnul nevoia* mea. etc. **.** AR (1839),21[r]/38

. CREANGĂ, P. 222; REBREANU, I. 119 etc. 2 „Stare de sărăcie." CORESI, EV. 42: *De ară fi pus avuțiia bogații depreună, n-ară fi mișeii în nevoie*. (a.1779), ap. GCR II; 164/81, AR (1830),261[1]/12 . VLAHUȚĂ, O. A. 251; REBREANU, R. I, 165 etc. Din v. sl. нєволıа (în DLRV, нєвол).

nezlobív adj. „Nevinovat, inocent." CORESI, EV. 350: *Nu-ș va delunga ajutoriul său de noi nezlobivul Dumnezeu*. (Substantivat) CORESI, EV. 29: *Văzu feciorul de departe viind și timpină el, că înainte apucă nezlobivul și de oameni iubitoriul*. Din v. sl. нєэлобивъ.

nimoáște adj. „Slab." CORESI, EV. 304: *Iară grăsimea, însuș acesta e vițelul hrănit și dulceața-i vedeare sufletească, că e grasă și preadulce, nu nimoaște și răslăbită.* Din slavonul. нємощь „slăbiciune".

niriște s.f. „Clădire pustiită, ruinată." PSALT. 208: *Fuiu ca de noapte un corbu în turnu (la niriște* C[2])[...]. Din slavonul. нирищє „ruinele unui turn".

níștotă s. f.1 „Sărăcie; nenorocire." PALIA (1581): *Când iară acolo norodul s-ară însătoșa pentru niștota apeei*. , ap. DHLR II, 517, cf. TDRG. NOVACOVICIU, C. B. I, 14. 2 „Nevoie, trebuință, necesitate." PALIA (1581), ap. DHLR II, 517. 3 „Nenorocire, nefericire.".CORESI: *Pentru el nu voiu lăsa* [...] *nici întru niștotă*., ap. DHLR II, 517. Și: *miștotă* (DENSUSIANU, Ț. H. 37, 56, 325). Din v.sl. нищєта.

Derivatul ***nemilostiv*** adj. este considerat în FCLR II: 165 ȘI FCLR XVI-XVIII: 32 împrumut din v. sl. нємилостивъ, în timp ce în DLR ȘI MDA este interpretat ca formație românească fără model străin: *ne-* + *milostiv*, soluție acceptată și de noi.

Corpusul de *împrumuturi* cuprinde așadar: 16 substantive, 5 adjective, 2 verbe și 1 derivat, *nătâng*, cu statut alternativ de substantiv și de adjectiv, în funcție de context. În total, 24 de formații. Cu excepția a șase dintre împrumuturi (*nătâng, năuc* și *năvod; nimoaște, niriște, niștotă*), în toate celelalte prefixul a rămas, din punct de vedere fonetic, nemodificat. Pentru forma ***nă-***, Al. Graur dă următoarea explicație: „Pare de la început limpede că avem aici o consecință a corelației de timbru a consoanelor: consoana cu care

începe silaba următoare era dură, ceea ce a făcut ca și ***nă-*** inițial să fie dur, iar acest lucru, la rândul său, a provocat schimbarea lui ***e*** în ***ă***" (Graur 1963: 27) De precizat că, în afara lui *năuc*, toate sunt împrumuturi din vechea slavă. În schimb, la împrumuturile din slavonă forma ***ne-*** a fost păstrată. În ce privește sursele, ele sunt în totalitate texte bisericești. Aceasta ne obligă să le încadrăm pe cele mai multe în vocabularul bisericesc, deși aproape niciunul nu evocă concepte religioase. Totuși, semanteme precum „credința" (*necestiv*) „vinovăția" (*nevenovenie, nezlobiv*), „ura" (*nemilosârdie, nenavistie, nenăvidi*), „invidia" (*nevedenie, nevezie, neprietnic, netrebnic*) sunt printre cele mai frcevent folosite în morala creștină. Putem invoca aici și „precaritatea socială", caracteristică primilor creștini (*nevoie, niștotă; necaz, necăji*). Extrase din contextul în care au apărut, ele redau, de fapt, stări afective obișnuite sau stări fizice (*nătâng, năuc; nepotreabnic, nimoaște*). Un termen „administrativ" bisericesc ar fi *nevastă*, cu sensul „mireasă" (dar și „soție"). Celelalte împrumuturi vizează îndeletniciri uzuale, precum creșterea animalelor (*neleapcă*) ori pescuitul (*năvod). Neiasită* „pelican" pare a fi un „cultism", întrucât a trebuit explicat în context (v. *supra*). În același domeniu rural poate fi încadrat și *niriște* „clădire ruinată, pustiită". Pentru un singur împrumut avem indicată și zona de circulație: *nevezie*, în Bucovina.

Unele dintre ele pot fi analizate pe teren românesc: *nemilosârdie* „lipsit de milă" prin *milosârdie* „milă; bunătate"*; neprietnic* „dușman; dracul" prin *prieten*; *nevedenie* „invidie" prin *vedenie* „reprezentare prin care se face cunoscută voința divină; revelație, viziune" și *nevoie* „cerință, necesitate" prin *voie* „voință, decizie", toate de proveniență slavă.

Cele mai multe împrumuturi provin din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Împrumuturile care au străbătut secolele, fiind și astăzi folosite, aparțin zonei populare a limbii comune: *nătâng, năuc, necaz, necăji, netrebnic, nevastă, nevoie* de unde au fost preluate în limbajul literaturii artistice, datorită contrastului expresiv cu termenii culți. În plus, ele participă la dinamica vocabularului românesc, apărând în derivate și compuse, precum și în expresii: *nătângeală*, *năttngí*, *nătângie* etc., de la *nătâng* (v. și *nătânga* „Numele unui dans

popular”); *năuceală, năucí, năucie, năucitor* etc., de la *năuc*; *de voie de nevoie* etc. De asemenea, aproape toate au devenit polisemantice. .

Calcuri după slava veche și slavonă:

năstrușnic adj. 1 „Extraordinar, grozav, nemaipomenit.” GANE, N. II, 15; BARCIANU; D. ZAMFIRESCU, V. Ț., 198. 2 „Neobișnuit, curios, ciudat, bizar.” ALECSANDRI, T. 624 etc.; SADOVEANU, O. VI, 632 etc. Și: *năstrașnic* (GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 31). Cf. slavonul *nestruženŭ* „nestrujit” (Graur, E. 28), нєстроужєнъ (DLR, FCLR II 166; cf.însă MDA: E: ns cf slv нєстро жснъ).

neblagodárnic adj. „Nemulțumit; ingrat.” CORESI, ap. DHLR II, 516: *Acei noao din iudei... neblagodarnici arătară-se*. (cf. și 503). După slavonul *neblagodarĭnŭ* (Densusianu, HLR, II, 516, нєблагодарьнъ DLR, MDA).

nebléznic adj. (Transilv.) 1 „Prost; bleg, nătâng.” Cf. KLEIN, D. 203; DRLU; LB; LM etc.”. 2 „Greoi, butucănos, diform.” Cf. DDRF; TDRG; SCRIBAN, D. etc. Și: *nătbleznic* (KLEIN, D. 203), *nătbleaznic, năblaznic, năblăznic*. După slavonul нєблазиьнъ (DLR, MDA).

necurát adj., subst. 1 Adj. Negare a lui *curat*. Cf. CORESI, EV. 42 etc. 2 Adj. „Care nu este încă vindecat.” CORESI, EV. 424: *Preuții ispitiia pre aceia, și de la aceia judecată lua, au curați era de stricăciune, au necurați.* 5 Subst. ”Persoană care nu crede în Dumnezeu; necredincios; păcătos, păgân.” COD. VOR. 162/12: *Se dereptul abia se spăsească, e necuratul și păcătosul iuo se vor ivi?* DOSOFTEI, PS. 12/9 etc. 7 „Dușman, prigonitor; (spec.) numele dracului.” PSALT. HUR.10^{v}/19: *Fața necuraților ce mă chinuiră*. HELIADE, O. II, 28 etc.**.** SLAVICI, N. II, 334 etc. Și: *nicurat* (adj., subst.). Prefixul **ne-** + *curat*. Sensul 5 traduce slavonul нєчисть (*necistŭ*) „necurat”, prin confuzie cu нєчьстивъ *necistivŭ*. Cf. și Mihăilă 1967: 538: „acest calc implică și o greșeală de traducere, căci adjectivul нєчьстивъ „impius” a fost înțeles ca нєчисть „impurus”.

nederes* „**subst. PH. CXXXVIII, 16, este făcut după vsl. *ne* + *sŭdělati* „conficere, operari” (DHLR II: 358/228). V. însă DLR, MDA: ***nedereasă „Neființă.” PSALT. HUR. 118^{r}/8: *Nedereasele*(n e f a p t u l PSALT. 1289/35)*meale văzură ochii tăi*. (ne- + deres).

nederegătoriu „(= vsl. *nedělajęštĭ*), PH. CXVIII” (DHLRII: 358/228).

nefăcătoareadj. „Sterilă.”, „traduce vsl. *neplody* „sterilis” Coresi, la DHLR II 358” (FCLR II: 166).

neharnic adj. „Ingrat.” (cu sensul vsl. *necharĭnŭ* „ingratus” și deosebit, în consecință, în ce privește a doua parte a sa de *harnic*) CC^2. 178, 385 ” (DHLR II: 358/228).

nelucrătoriu *adj.* „(vsl. *nedělajęštĭ)* CPr. 86” (DHLR II: 358/28).

neplódnic adj. Negare a lui *plodnic*. „Care nu poate procrea; steril, sterp.” (Substantivat) CORESI: *Ferecați neplodnicii* (ap. Densusianu, HLR II, 516). Prefixul **ne-** + *plodnic*. Cf. slavonul нєплодьнъ, din vsl. *neplodĭnŭ* (FCLRXVI-XVIII).

nepriéten s. m. „Dușman.” HERODOT (1645), 209: *Și au... biruit cu război pre nepriiateni* [...]; URECHE, L. 95 [...] *după ieșirea neprietenilor și a vrăjmașilor din țară* [...] **.** BUDAI-DELEANU, ȚIG. 364; HELIADA, O. I, 433 etc. [Fără atestări după 1860.] Cf.slavonul нєпри тьнъ, după vsl. *nepriĭatĭnŭ* (FCLRXVI-XVIII).

nerău, adj. și subst. traducând pe vsl. *nezloba* „innocentia” și *nezlobivŭ* „innocens”, PS.etc” (DHLR II 360/229).

neruginră *subst.*„Nepieritor.”„CV. CLI, 14, apare în locul vsl. *neistlěnije* „incorruptibilitas, immortalitas” (DHLR II: 360/229). ..

nesăturat adj. și s.m. „Nesățios, nesătul.” PSALT. 205 **.** ȘINCAI, HR. I, 114/17 **.** F (1903), 56 (DLR: ne- + săturat; sensul 2 este un calc după slavonul нє сыть, prin confuzie cu нєсытıа).

nestătut *adj.* „Instabil.” „(vsl. *nepostojnŭ* „instabilis”) PS. CP. CXXIII, 5; CC. 24” (DHLR II: 360/229).

nevadnic adj. „Cooperant.” Cf.„(în textul slav *nesŭvadĭnikŭ*, a cărui a doua parte înseamnă „contentiosus”) CPr. 283” (DHLR II: 361/229).

nevolnicadj. Negativ al lui *volnic*.BUDAI-DELEANU, LEX., LB **.** CIHAC, II, 461 **.** ALEXI, W. **.** „Slab, fără putere.” DOSOFTEI, V. S. septembrie 15r/5 **.** CONACHI, P. 303, etc. **.** COȘBUC, B. 159, etc. **.** „Supus, rob” HERODOT (1645), 253, ANON. CAR.**.** CONACHI, P. 303 **.** COȘBUC, B. 159, etc. (ne- + volnic, cf. v. sl. нєвольнъ).

În câteva cazuri calchierea este greșită sub raport semantic:

necălcătoriuadj. „CPr. 164 îl traduce, dar nu cum ar fi trebuit pe vsl. *nepostąpĭnŭ*„immobilis” (DHLR II: 358/228).

nedeșert„apare în două versete greșit traduse din CT. EL. Matei 99; Marcu 60, cuvântul corespunzător din versiunea slavă, *neprazdĭnymŭ* (<*ne* + *prazdĭnŭ* „vacuus”), fiind redat în mod mecanic, nu potrivit adevăratului său înțeles (*neprazdĭna* „gravida” (DHLR II: 358/228).

neînvățătură „apare în CPr. 241, dar în dezacord cu contextul (în versiunea slavă citim , în același loc, *neprišĭstvije,* care înseamnă „absență”, așa încât trebuie să punemun alt cuvânt în traducerea românească” (DHLR II: 359/228).

În alte situații, ***ne-*** este întrebuințat, în mod eronat, pentru alte prefixe:

necrescut „CPr. 273 nu e la locul său, ca traducere a vsl. *bezumĭnŭ* „demens, vanus” (DHLR II: 358/228; cf. și FCLR II: 166);

nevedea (a se), „format după vsl. *vŭznenaviděti* „odisse” : *se vor nevedea unul la alalt* CT. EL. Matei 98” (DHLR II: 360/229; cf. și FCLR II: 166).

Pentru câteva formați cu ***ne-*** apar probleme etimologice, proveniența slavă fiind luată totuși în discuție: ***năsărâmb*** adj. (D. oameni) „Zburdalnic; nebunatic.) Cf. LB, GHEȚIE, R. M. 294. S f. „Poznă; farsă.” ȘINCAI, HR. II, 281/11; MARIAN, INS. 133; MAT. DIAL. I, 183. (DLR, MDA; Scriban se referă la vsl. *ne-sramĭnŭ*, nerușinat, marcându-l totuși cu semnul întrebării). ***nepriitor*** s. m.,adj. „Dușman, vrăjmaș; diavol.” (a. 1616-1631). ROSETTI, B. 86; COD. VOR. 78/18este interpretat în FCLR II:166 ȘI FCLR XVI-XVIII: 32, după DHLR II: 360/229 „format după vsl. *neprijaznĭ* „malus, diabolus”, în timp ce în DLR şi MDA este considerat un format pe teren românesc fără model străin, soluție acceptată și de noi; ***neputred*** adj. „Care nu putrezește; etern, veșnic.” CORESI, EV. 139 apare în DHLR II: 360/229 ca traducându-l pe vsl. *neistliněninŭ*, soluție însușită și de FCLR II: 166 și de FCLR XVI-XVIII: 22, dar neluată în considerare de DLR și MDA, unde este vorba de o formație românească fără model srăin, interpretare admisă și de noi; ***nestașnic, năstașnic*** adj. (Regional) (D. oameni) „Vioi; impulsiv; nestatornic.” F (1872), 159; SLAVICI, N. I, 30; L. COSTIN, GR. BĂN. 146; cf. ALR

I 1 517/9. Et. nec. (DLR, cf. scr. *nestašen*; Scriban face trimitere la *strașnic* și *năstrașnic*, pentru care DLR trimite la *năstrușnic*, v. *supra*).

Calcuri după latină și greacă:

nedierisit adj. „Indivizibil.” CANTEMIR, IST. 41: *Forma aceasta numai după socoteala loghicilor nedierisită și nestricată și în tot chipul adevărată a fi crede.* (după ngr. *αδιαίρετος*).

negrijă s. f. „Neglijență.” CANTEMIR, HR. 207: *Aflând vina slujitorilor, căci adecă pentru negrija lor au fost trecut goții în Misia..., pre toți i-au scos din slujitorie.*Cf. I. BARIȚIU, P. A. II, 505. (după lat. *incuria*). Cf. însă Coresi, E. 17/1: *Cu negrija leneei*. Biblia (1688) pr. 3/21**.** Mineiul (1776) $151/^{2}/_{2}$; Economia, 198; C. Negruzzi, I 320 („lipsă de griji”) ap. DA s.v. *grijă*

nestăpânire s. f. „Lipsă de conducere”; p. ext. „anarhie”, (a. 1773). GCR II, 87/28, este considerat în FCLR II: 166 și FCLR XVI-XVIII: 22 un calc după gr. ἀναρχία, soluție neluată în considerare în DLR și MDA, unde se indică un derivat românesc fără model străin, interpretare însușită și de noi.

Majoritatea derivatelor rezultate din calcuri sunt adjective, oarecum în contradicție cu împrumuturile propriu-zise care erau, în cea mai mare parte, substantive. Și în cazul calcurilor unele adjective pot avea, cel puțin în română, o întrebuințare subtantivală (*nerău*, *nevadnic*, *nevolnic*), dar numărul lor este foarte mic. La fel de slab reprezentat este și verbul (*necurăți*), ceea ce nu surprinde, prefixul având în slavă valoare nominală.

Sub raportul provenienței temelor, situația este aproape partajată: slave, pe de o parte, latinești (incluzând aici și formațiile românești de la cuvinte moștenite din latină), pe de altă parte. Selectarea lor în calcuri a fost în funcție de existența sau nu în lexicul limbii române a unei teme slave cu circulație independentă. În cazul existenței acesteia s-a recurs, în mod obiectiv, dar nu obligatoriu, la tema respectivă. Astfel, ***neblagodarnic***„ingrat” îl are în structură pe *darnic* „generos”, format din subst. *dar* + *-nic*, în care *dar* este un împrumut din slavonă: даръ „cadou”, avându-le ca model pe *blagoderenie*„mulțumire” (< v.

sl. благодєрєниє, *idem*) și pe *blagodari* vb. IV „a mulțumi” (< v. sl. благодарити, *idem*); ***nebleznic*** „prost; nătâng” l-a avut la dispoziție pe *blazná* „înșelăciune; ispită; arătare, monstru, pocitanie; prostănac”, cf. PSALT. SCH. 454 (< v. sl. блазьнъ „rătăcire, scandal”, dar mai ales pe *blaznic*, var. *bleznic* „bun, sfios”, dacă nu cumva acesta este o creație mai târzie (cf. ucr. блазнıok, *idem*); v. sl. **necharinŭ** „ingratus” a fost redat în română prin **neharnic** „ingrat”, pornindu-se de la *harnic* „mulțumitor; recunoscător; sârguincios” (< v. sl. харник, *idem*); ***neplodnic*** „infertil” s-a format de la *plodnic* „fecund” (< v. sl. плодинъ), dar în limba veche exista o întreagă familie de cuvinte pornind de la *plod* „sămânță; copil, prunc” (< v. sl. плодъ) și de la *plodi* vb. IV „A naște mulți copii” (< v. sl. плодити); aceeași situație în cazul lui ***nevadnic* și *nevolnic***, în primul caz cuvântul de bază fiind *vadnic* „denunțător; calomniator” (*vadă* < slavonul вада „acuzare; calomnie”) + *-nic*, cf. și v. sl. *вадьникъ „calomnie; intimidare”); în al doilea caz, este vorba de *volnic, -ă* „liber, slobod” (< slavonul вольнъ).

Cealaltă grupă este formată din teme moștenite din latină și din derivate operate pe teren românesc. Din prima serie fac parte: ***necurat*** adj. „nevindecat”, format din *ne-* + *curat,* în care ***curat*** (< lat. *curare)* se pliază ca sens pe v. sl. *čistĭ,* cu observația că în latină *curo, -are* avea și sensul „a îngriji (o boală)”; în paranteză fie spus, de la *necurat* s-a format derivatul verbal imediat ***necurăți*** vb. IV „A se abate de la preceptele bisericii, a păcătui (față de Dumnezeu sau de morală)” PSALT.HUR. 12v/9, etc. prin care s-a tradus slavonul нєчистотıствовати, prin confuzie cu нєчıствовати (DLR, MDA). Cf. și DHLR II 358/228: „format după vsl. *nečĭstvovati* „impium esse”, CV. LXX, 3; PS. PH. CP XVII, 22”, iar de la acesta, ***necurățitoriu*** adj. „Necredincios.” Cf. și „(= vsl. *nečĭstivŭ* „impius” CV. CLXI, 13; CLXX, 5” (DHLR II: 358/228). Pentru sensul lui ***nederes*** (*ne-* + *deres* <*dres* adj. (d. oameni) „îndrumat, condus pe drumul cel bun”; „invulnerabil la vrăji” < *drege* „idem” < lat. *dirigere*), Densusianu trimite la sensul cuvântului v.sl. *sŭdělati* „conficere”, în primul rând, care, pe lângă sensul de bază „a duce la bun sfârșit”, îl are și pe cel de „a crea”; coroborând această informație cu cea din MDA: *nedereasă* „neființă”, putem deduce sensul lui ***nederes*** „necreat”; ***nerău*** subst.

„onestitate” (*ne*- + *rău* < lat. *reus* „acuzat, vinovat”) este un decalc după v. sl. *nezliba* „innocentia” (cf. și *nezlobivŭ* „innocens”), cele două teme fiind aproximativ identice ca sens: cf. sl. *zloba* > rom. *zloabă* „răutate nedreaptă”; ***neruginră*** subst. „nepieritor” (*ne*- + *ruginră* < lat. *aerugo, -inis* „rugină, cocleală; otravă”) pare a fi o metaforă pentru „immortalitas”, unul din sensurile sl. *neistlĕnije*, alături de „incorruptibilitas”; ***nesăturat*** adj. și s. m. „nesățios, nesătul” = *ne*- + *săturat* < *sătura* < lat. *saturare;* ***nestătut*** adj. „instabil” are la bază tema *stătut* adj. „obosit” < *a sta < lat. sto, -are* „a sta (în picioare; pe loc), a rămâne neclintit”. În această serie se încadrează și ***nedeșert*** , alcătuit din *ne*- + adj. *deșert* „gol” (< lat. *desertus*), chiar dacă reprezintă o traducere greșită (v. *supra*).

Tot pe atâtea sunt și creațiile românești ce redau și structural cuvintele calchiate din vechea slavă și slavonă: în ***nederegătoriu*** (*ne*- + *deregătoriu),* cuvântul de bază, *deregătoriu* (*dregătoriu*) „demnitar domnesc; conducător”, este un derivat românesc de la *drege* (< lat. *dirigere*) + *-ătoriu* (cf. v. sl. *nedĕlajęšti* < *dĕlo* (дѣло), preluat în română ca *dealǎ* „treabă, afacere”); ceva asemănător avem în ***nelucrătoriu*** (*ne*- + *lucrătoriu*), unde *lucrătoriu* (*lucra* + -*ătoriu*) îl are la bază pe *lucra* < lat. *lucrare*, provenit, acesta, din *lucrum* „profit, folos”, calchierea redând tot un derivat, v. sl. *nedĕlajęšti*; ***necălcătoriu*** (*ne*- + *călcătoriu*), chiar dacă redă o traducere greșită, sub aspect derivativ este o formație corectă în raport cu v. sl. pe care îl traduce (v. *supra*), iar în cadrul derivatului românesc, baza este moștenită din latină (lat. *calcare*). O derivare cu sufixul -*ătură* apare în ***neînvățătură,*** și acesta grevat de viciul unei traduceri eronate, dar corect ca derivat: *ne*- + *învățătură*, cuprinzând în structura sa un alt cuvânt moștenit din latină: **invitiare*; *făcătoare* „roditoare” din ***nefăcătoare*** provine din *face* (< lat. *facere*) + -*ător,* derivatul românesc excedând structura originalului slav, *neplody* „sterilis” (v. și *supra,* ***neplodnic***).

După cum se poate constata, prefixul și-a păstrat forma din slavă : ***ne***-. Doar în câteva cazuri s-a transformat în *nă*- (*nătâng*, *năuc*, *năvod*) și în *ni*- (*nimoaște, niriște, niștotă*), și aceasta numai în împrumuturi, mai cu seamă în cele din limbile slave moderne, în calcuri apărând o singură excepție (*năstrușnic*).Trebuie remarcat faptul că în română

există și câteva formații cu ***ne-*** (*ni-)* moștenite din latină, unele analizabile: *nemică* (< lat. *ne mica*, cf. *mică*), *neșcât* (< lat. *nescio-quantus,* cf. *cât*), *nișcare* (< lat. *nescio qualis*, cf. *care*), altele mai greu analizabile sau neanalizabile: *neștine* (< lat. *nescio + qui + ne*), *niscai* (< lat. *nescio qualis), niște* (< lat. *nescio quid*), *negoț* (< lat. *negotium*). Pe baza acestui material şi datorită existenţei în unele limbi romanice a unei negații neaccentuate *ne* (prefixul ***ne-*** fiind şi el accentuat), latiniștii Laurian și Massim, în al lor *Dicționarul limbei române* (1871-1876), au susținut proveniența din latină a lui ***ne-*** „fie din lat. *ne (-),* fie din lat. *non* neaccentuat" (FCLR II: 166). Prefixul latin nu s-a transmis însă niciunei limbi romanice, deoarece încă în latină el devenise neproductiv (ILR I: 100; 104). Ideea apare și în CADE (s. v. *nu*), unde se susține proveniența lui din lat. *non*, ajuns **nă-* în poziție atonă și apoi „modificat formal după slavul *ne-*" (FCLR II: 166).

În acest context este de precizat că ***ne-*** în română este *neaccentuat*, accentul căzând pe prefix foarte rar (cf. adv. *némică*).

Sensul negativ al prefixului se impune, am zice, de la sine, chiar și în formațiile neanalizabile, aici având însă doar valoare de indicator, sensul cuvântului fiind, de fapt, traducerea originalului slav. În calcuri, distingerea sensului său de cel al temei pe care o neagă este evidentă, așa cum am arătat în analiza acestor derivate (*neblagodarnic, necurat, nederegătoriu, nefăcătoare, neharnic, nelucrătoriu, neplodnic, ne prieten, nerău, nestătutI*), la care putem adăuga împrumuturile *neprietnic* „diavol" și *nevoie*. Încă din această perioadă, ***ne-*** va dezvolta și un sens *privativ*, devenit foarte productiv în epocile următoare. În cazul nostru, este vorba de împrumutul *nemilosârdie* și de cacurile *nesăturat, nestăpânire* și *nevolnic*.

Și dintre calcuri foarte puține au trecut granițele limbii vechi, avându-le în vedere, pentru limba comună, pe *năstrușnic, necurat* „diavol", nevolnic și, poate, *nestăpânire,* dar cu schimbare de sens.

În ciuda numărului mic de formații, 47 în lista noastră, dintre care aproape jumătate sunt neanalizabile, prefixul ***ne-***, posedând unul din sensurile fundamentale ale comunicării interumane, *negația*, a dezvoltat în secolele următoare un număr impresionant de derivate,

aproape imposibil de cuantificat, mai ales datorită formațiilor ocazionale cu o virtualitate aproape nelimitată de realizare.

Bibliografie (selectivă)

Auerbach 1913 — Max Auerbach, *Die Verbalpräfixe im Dacorumänischen*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache”, vol. XIX-XX, 1913, p. 209-264.

Beltechi 1975 — Eugen Beltechi, *Trei arii bănățene:* ***do (-), pro-, ză-*** în „Cercetări de Lingvistică”, 1975, nr. 2, p. 173-187.

Mihăilă, Î. / 1960 — G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, Editura Academiei R. P. R., București, 1960.

Miklosich I-IV — Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. Erster Band: *Lautlehre*, Wilhelm Braumüller, Wien, 1879. Zweiter Band: *Stammbildungslehre*, Wilhelm Braumüller, Wien, 1875. Dritter Band: *Wortbildungslehre*, Wilhelm Braumüller, Wien, 1876. Vierter Band, *Syntax*, Wilhelm Braumüller Wien, 1868-1874.

Tudose 1970 — Claudia Tudose, *Vocabularul fundamental al limbii române vechi*, în vol. *Sistemele limbii*, Editura Academiei R. S. R., București, p. 119-164.

Vaillant 1964 — André Vaillant, *Manuel du vieux slave*. Tome I: *Grammaire*. Seconde édition revue et augmentée, Institut d´Études Slaves, Paris.

Vasmer 1971, 1973 — Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*. Том I-IV, Издательство „Прогресс”, Москва, 1964, 1986, 1971, 1973. (În original: *Russisches Etymologisches Wörterbuch* von Max Vasmer, Heidelberg, 1950-1958).

Vințeler 1969 — O. Vințeler, *Cu privire la nuanțele de aspect ale verbelor românești de origine slavă*, „Studii și Cercetări Lingvistice”, 1969, nr. 1, p. 81-92.

Sigle

DA — *Dicționarul limbii române*. Tomul I, partea I: *A – B*, Librăriile Socec, 1913; Tomul II, partea II: *C*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1940; Tomul I, partea I, fascicula I: *D – de*, Editura „Universul”, București, 1949; Tomul II, partea I: *F – I*, Imprimeria Națională, București, 1934; Tomul II, partea II, fascicula I: *J – lacustru*, Editura „Universul”, București,

	1937; Tomul II [partea III]: *Ladă – lojniță* [fără editură și an] (Academia Română).
DERS	Institutul de Lingvistică, București, *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române 1374-1600*, Editura Academiei R. S. R., București, 1981 (Redactor responsabil, Gh. Bolocan).
DLR	*Dicționarul limbii române*. Serie nouă.Tomul VI, Litera *M*, 1965-1968; Tomul VII, partea I, Litera *N*, 1971; Tomul VII, partea a II-a, Litera *O*, 1969; Tomul VIII, partea 1, Litera *P: P – păzui*, 1972; Tomul VIII, partea a 2-a, Litera *P: PE – PÎNAR, 1974; Tomul IX, Litera R, 1975 etc.*
DLRLV	Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640-1780). Termeni regionali*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
DLRV	G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI*), Editura Enciclopedică Română, București, 1974.
DRĂGANU, ROM.	Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX – XIV, pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, Imprimeria Națională, 1933.
FCLR XVI-XVIII	Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea, Editura Academiei Române, București, 2007 (Coordonator: Magdalena Popescu-Marin).
MDA	*Micul dicționar academic*, 2 vol. (A – Me; Mi – Z), Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.
SMFC I-VI	*Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română.* Vol. I 1959; vol. al II-lea 1961; vol. al III-lea 1962; vol. al IV-lea 1967; vol. al V-lea 1969; vol. al VI-lea 1972.

THE PREFIX ***non***- IN OLD ROMANIAN LANGUAGE
(*Abstract*)

Key words*: the old Romanian language, word formation, derivation with prefixes*

The author underlines the fact that the article represents a fragment from a monographic study dedicated to the derivation with the negative prefix ***non***. Within the article the author limits himself, from editorial reasons, only to the aspects regarding derivation with this prefix in the old Romanian language, that is, to the identification and explanation of borrowings from old Slavic and Slavonic languages and to discussing the transormation of words from old Slavic, Slavonic, Greek and Latin words.

LA NUEVA OBRA DE ARTE TOTAL Y LA NEO-NARRATIVIDAD: *El Mal Querer* de Rosalía

SARAH MALEKSHAHIAN
Universitatea de Vest din Timișoara

Las relaciones que se establecen entre las artes son un tópico que se ha debatido nosolo a lo largo de lo que hoy llamamos literatura comparada, sino a lo largo de la filosofía dela humanidad.En los últimos años, el panorama de la música urbana ha aportado numerososproyectos artísticos donde confluyen los diferentes medios de expresión: la composiciónmusical, la poesía, la imagen, la danza, el arte plástico, etc. Un ejemplo de esta pluralidadartística lo observamos en el álbum conceptual de Rosalía: *El Mal Querer*. Analizando laobra musical desde una perspectiva interartística resulta ser una propuesta excelente paraobservar y entender la manera en que las artes se hermanan en un mismo proyectointerdisciplinar: literatura, música, audiovisualidad, hasta coreografía y puesta en escena, unconjunto de artes reinterpretadas para presentar temas tan actuales como los celos o lareivindicación del poder femenino.

LA OBRA DE ARTE TOTAL

Hay que volver, asimismo, a 1849 cuando Wagner conceptualizaba en *La obra de arte del futuro* una idea que llega hasta la actualidad, cada vez más moderna y completa con el trascurso de los años y con la llegada de innovadores y experimentales planteamientos artísticos. En aquel entonces el término de «obra de arte total» se atribuía a una creación artística que reunía las seis artes (la pintura, la poesía, la danza, la música, la escultura y la arquitectura). Ahora bien, Wagner distingue entre las Bellas Artes tres que considera procedentes del ser humano por excelencia, sin

necesidad de tener una forma material, externa –el arte de la música, el de la danza y el de la poesía–. La unión de estas artes en una creación artística determinada, está claro, nunca será equitativa, dado que una de las tres «hermanas» siempre establecerá una cierta dominancia (en el caso de la ópera, la música es la protagonista). No obstante, esta junta representa el escenario perfecto para el génesis de un concepto estético que tiende a llegar más allá de lo que hasta aquel momento era considerado producto artístico, y del mismo artista como productor.

Al seguir el hilo histórico del progreso del concepto wagneriano, hay que hacer hincapié en la aparición del séptimo arte a finales del siglo XIX. Los hermanos Lumière revolucionan con su invención el mundo artístico en 1895 y llevan la idea de obra de arte total a otro nivel, ya que la cinematografía consigue juntar no solo la música, la danza y la literatura, sino también la pintura, la escultura y la arquitectura.

La propagación y división del cine en varios estilos y corrientes, y especialmente la influencia de las vanguardias y sus revolucionarias propuestas de nuevas técnicas para la transmisión de ideas y conceptos (especialmente a través de símbolos), al lado de la globalización de la cultura pop y del marketing propician la creación de otro concepto audiovisual. Un cortometraje con objetivos promocionales, en el cual la imagen suele representar de una manera u otra la parte musical: el videoclip, el producto publicitario más consumido por la sociedad del siglo XXI. Según Jon E. Illescas, en su trabajo *La dictadura del videoclip* (2014), tal es la fuerza de impacto que tiene el videoclip gracias a su popularidad y difusión tanto en televisión como en internet, que los símbolos y conceptos que elige transmitir se pueden convertir en la ideología de una generación entera.

LA CULTURA POP COMO FENÓMENO SOCIAL

La cultura popular es un concepto que se refiere al conjunto de manifestaciones artísticas y literarias consumidas por la mayoría de la populación, predominantemente por la clase media y baja, consideradas sin una educación académica y consecuentemente sin un sistema de valores artísticos adecuados para un examen significativo del sujeto artístico. La cultura popular es no solo atractiva, sino también accesible para las masas.

Sin embargo, en el siglo XX, tras la expansión de la escolarización y el nacimiento y la difusión de las actividades de ocio, la cultura popular ha logrado trascender su condición de noción asociada a los medios con falta de normas académicas. El origen de este concepto está habitualmente asociado a la subida de la clase media tras la Revolución Industrial. Como consecuencia, en los años 70 surge la institucionalización de la cultura pop –el grafiti, la moda, la publicidad, los *cómics*, etc.–. Los jóvenes llegan a producir y consumir este tipo de artículos culturales gracias al retraso de la integración laboral; así pues, se favorece también la creación de subculturas independientes, o grupos urbanos, con inclinaciones filosóficas y artísticas características que los separa, como consecuencia, de las líneas dominantes de la cultura de masas.

En la sociología existen dos grandes argumentos relacionados con la cultura popular: uno es que es una herramienta de las elites (las que controlan los mass-media y las tendencias de la cultura pop) para obtener el control de las clases bajas, porque consiguen ensombrecer las mentes de la gente, con el fin de hacerlos pasivos y fácil de manipular. El otro argumento es totalmente opuesto y mantiene que este tipo de cultura es un sistema de rebelión contra los grupos dominantes.

La cultura pop es la cultura de la gente, a diferencia de la cultura alta, que no está destinada al consumo en masa, ni está fácilmente disponible para todo el mundo, sino que pertenece a las elites sociales. Las bellas artes, con fines intelectuales, están asociadas al estrato socioeconómico alto y requiere un enfoque intelectual-académico. Dado que los elementos pertenecientes a este sector casi nunca pasan a la cultura pop, la alta cultura es considerada sofisticada, mientras que a la pop se le reprocha muchas veces el hecho de ser superficial.

Este álbum es un proyecto que es a la vez un fenómeno de la cultura pop y el trabajo de fin de grado de la joven Rosalía Vila Tobella, que completó el Título Superior de Flamenco en la Escuela Superior de Música de Cataluña. Este proyecto tiene, según la misma cantautora, una base flamenca, pero junta elementos de diferentes géneros y campos musicales, y consigue crear un espectáculo que se aparta de lo que se considera uno tradicional flamenco.

EMQ COMO ÁLBUM CONCEPTUAL

El Mal Querer es un álbum conceptual, es decir un álbum musical «*que tiene un tema unificador, que puede ser instrumental, composicional, narrativo o lírico*» (Roy Shuker 2012: 5). En este caso, se trata de una unidad narrativa, ya que existe un hilo que conecta todas las canciones: el tema de una relación toxica, su comienzo, desarrollo y término, el poder femenino y la recuperación de la independencia y estabilidad emocional y psicológica. Es una crítica al ideal romántico y una evidente denuncia a la violencia machista.

El álbum tiene la misma estructura que una novela; cada canción representa un capítulo de la historia y tiene dos títulos: uno propio de la canción y el otro del capítulo en sí, simbólico y sugestivo (ej. Capítulo 1. Augurio - *Malamente*). Además, los once capítulos tienen asociadas una imagen digital creada por el artista español FilipCustic, representando a la mujer (en este caso, la semejanza con Rosalía misma es indiscutible) en diferentes poses y contextos, rodeada de símbolos e ideogramas sugerentes para la postura representada en dicho capítulo.

INTERTEXTUALIDAD, INTERMEDIALIDAD, NARRATIVIDAD

Los conceptos de intertextualidad, intermedialidad y narratividad son fundamentales para poder realizar un análisis exhaustivo y llegar a un entendimiento completo del álbum conceptual de Rosalía.

La intertextualidad es la correlación que un texto establece con otros textos, sean orales o escritos, y supone, como mantiene Kathleen Tyner en *Audiencias, intertextualidad y nueva alfabetización en medios,* que ningún texto es único y original, sino que se basa en otros para desvelar sus significados (*Comunicar:* 79-85). Este recurso estilístico se puede utilizar de forma explícita o implícita, citando, parafraseando o simplemente aludiendo a otro texto, sea contemporáneo o anterior. La lectura intertextual supone que varios elementos (autor, obra, lector) junto a sus experiencias y contextos (sociales, históricos y personales) deben intervenir sobre el texto para

poderse iniciar un debate relevante sobre las posibles referencias intertextuales presentes.

En el caso de *El Mal Querer*, la fuente de inspiración para la narratividad característica que hila todas las canciones, es decir para la temática del álbum, es una novela occitana anónima del siglo XIII titulada *Flamenca*. Esta novela narra la historia de una mujer que se enamora, y tras casarse con su amado, se ve encarcelada por culpa de los celos enfermizos que están consumiendo por dentro a su pareja. Desde allí, se desarrolla un triángulo amoroso que ya no es relevante para la historia que Rosalía construye, porque ella se queda con la idea de relación toxica, que quema y destruye todo a su alrededor, que consume, humilla y empequeñece. La cantautora transforma parte de la temática literaria de *Flamenca* en el argumento principal de su álbum, logrando fabricar un concepto en el que cada detalle está en su sitio, en el que cada referencia, por muy sutil que fuera, tiene su papel bien arraigado.

Ahora bien, la intermedialidad puede definirse como la relación entre varios medios, la reproducción de técnicas específicas de un cierto medio en otro, procurando, por ejemplo, que tuviésemos la sensación de que un libro tiene un toque fílmico, porque utiliza mucho las técnicas de analepsis y prolepsis.

Igual de importante, en este contexto, es el concepto de transposición intermedial, es decir, el proceso a través del cual una obra llega a convertirse de un medio a otro (ej.: la adaptación libro-película).

Al aplicar esta teoría en el álbum de Rosalía, es notable que las imágenes digitales asociadas a cada capítulo y las melodías reflejan las letras de las canciones (o más bien los poemas musicales), que el medio verbal se transforma al medio audiovisual de una manera homogénea y coherente, aunque no siempre evidente para el espectador.

La semiótica hace una distinción muy clara entre *narración* y *narratividad*, que consiste principalmente en que las narraciones tienen un ciclo de vida (que al igual puede repetirse al infinito con cada renacimiento o reinvención de un texto) mientras que la narratividad está constituida por las características que componen una

narración, independientemente de la forma que esta posea –la de una novela, una película, un cómic, o un álbum musical–. Es decir, la narratividad es un conjunto de elementos abstractos que se encuentran en nuestras visiones sobre el mundo. La narración siempre incluye la narratividad, pero la narratividad existe de manera autosuficiente en la ausencia de la narración.

La narratividad, por supuesto, es la que pone en moción todo el imaginario que Rosalía ha creado para *El Mal Querer*; ni la estructura, ni la música, ni la letra, ni las representaciones visuales tendrían sentido sin el desarrollo narrativo fragmentado que les ofrece una trayectoria determinada y una base común para el avance multiartístico.

FUENTES ARTÍSTICAS

Como ya se ha mencionado, la fuente de inspiración de este álbum conceptual es el desarrollo de una relación tóxica que llega hasta el grado de maltrato y la reivindicación del poder femenino, esencialmente en ausencia de la figura masculina todopoderosa y controladora que maneja dentro de las sociedades patriarcales la vida de la mujer en todos sus aspectos. A diferencia de la novela *Flamenca*, Rosalía crea una historia compuesta por un solo personaje femenino y otro masculino. El espectador tiene acceso al mundo interior e íntimo de la protagonista únicamente a través de símbolos (verbales en las letras o plásticos en las imágenes digitales o en los videoclips) y tiene que descubrir los mensajes que la cantautora desea transmitir a través de su propia experiencia y en los modos en los que esta le permite descifrarlos.

Las referencias artísticas y literarias no se encuentran solo en la letra o en el hilo narrativo del álbum, sino también en las representaciones visuales; se podrán notar las similitudes entre la pintura de Frida Kahlo titulada *Las dos Fridas* y la imagen digital correspondiente al Capítulo 2 – Boda – *Que no salga la luna* (anexo 9), que sugiere a un tipo de unión o acuerdo entre las dos partes de la protagonista. Una de las partes, la vestida de blanco, simboliza la pureza, la bondad, la fragilidad, y la otra, vestida con el traje negro representa la lucha, el dolor y la opresión. Las llaves simbolizan la

materialización de su acuerdo, que las tiene encadenadas en un intento de coexistir, y el reloj de arena es símbolo del tiempo de condena que les queda si no logran convivir como partes dicotómicas del mismo ser.

Al mismo tiempo, al mirar con atención la escena inicial del videoclip del octavo capítulo – Éxtasis, al que representa la canción titulada *Di mi nombre*, está más que claro que la fuente de inspiración reposa en *La maja vestida* de Goya. La maja reinterpretada en la figura de Rosalía protagoniza este producto audiovisual por medio de una elaborada coreografía que fusiona, al igual que todos los demás medios artísticos empleados en la creación de este álbum, elementos tradicionales del arte flamenco y componentes de la danza contemporánea y urbana (por medio de la colaboración entre Rosalía, bailaores como José Manuel Álvarez y la coreógrafa estadounidense CharmLa'Donna). El producto final logra reflejar la letra de la canción: un baile frenético entrelazado con cambios de ritmo, con movimientos que sugieren el erotismo extático causado por la reivindicación sexual con la misma sutileza con la que la letra consigue hacerlo.

Miremos otro videoclip, el de *De aquí no sales* (Cap. 4 - Disputa): la imagen del hombre que camina hacia los molinos de viento y se prende fuego a sí mismo es una clara referencia a Cervantes y a su *Don Quijote de la Mancha*, reinterpretándolo para reflejar la locura a la que pueden llevar los celos, quemando al ser humano no solamente por dentro, sino también, de manera simbólica, por fuera.

ANÁLISIS PUNTUAL: *QUE NO SALGA LA LUNA*
(CAPÍTULO 2: BODA)

La canción que tiene el ritmo inspirado en los palos de una bulería de Jeréz es, antes de todo, una canción de los contrastes. Rosalía utiliza, desde un punto de vista musical, elementos de la electrónica, como por ejemplo el *loop* (tanto de guitarra como de palmas) que en algunos momentos está más filtrado que en otros, para crear una sensación hipnótica.

Jaime Altozano también menciona el uso de una técnica musical llamada *low-passfilter*, que consiste en la eliminación de «*los agudos de la guitarra y de las palmas para que parezcan que están detrás de la puerta de un bar*», técnica que contrasta con la voz inalterada de Rosalía, así pues creando la impresión de que la narradora está relatando su historia mientras los músicos se encuentran en otra habitación algo más lejana en relación con el oyente.

Otro contraste que es muy obvio en esta canción es entre la voz cruda, orgánica de la cantante y el uso del autotune, que aparece por primera vez en el álbum en este capítulo.

Con la estrofa: «*A ver, a ver, a ver/ Enséñame ese/ ¡Cómo brilla!/ Madre mía, ¡qué guapo!/ Diamantes, ahora sí que…/ Con diamantes me gusta*», Rosalía presenta a la misma protagonista de *Malamente*, tan ingenua, eligiendo las joyas para su boda, haciendo remarcas naturales, logrando de esta manera que ella sea aún más identificable con cualquier joven no solo de hoy en día, sino del espíritu juvenil de todas las épocas.

La intervención de la voz que dice «*Si hay alguien que aquí se oponga,/ Que no levante la voz*» crea la sensación de que le está hablando al mismo oyente, al que intuye y ve los signos nefastos de esta relación, ordenándole de esta manera que guardara el silencio y que no intervenga a favor de la novia.

Las continuas repeticiones de ciertos versos se reflejan también en la línea melódica, especialmente en la guitarra, que a través de toda la canción solo repite dos acordes, una y otra vez, creando el efecto hipnótico de un círculo vicioso, de obsesión, de mal augurio. También está presente otro recurso que Rosalía vuelve a utilizar a lo largo del álbum, el de crear una imagen visual (como por ejemplo, *las hojas de un cuchillo*), y trasponerla al medio musical con un sonido que represente esa imagen.

El imaginario flamenco está más presente en esta canción que en cualquier otra del álbum: el uso de ciertas palabras con acento andaluz (*pa' qué, clavá', na', m'ajura'o, Mercé*), el léxico específico del caló (*los sacáis*, es decir, los ojos), los símbolos lorquianos de los metales y de las armas como la navaja, el cuchillo, la plata (que son representaciones de lamuerte), los jaleos (*¡Reina!*, *toma que toma,*

¡Vamos allá las guapas!) y la referencia a la religión católica («*A la virgencita de la Mercé un rezo/ Penitencia pago que por tus besos*»).

Los versos «*Quiera o no quiera, lo quiera ella o no quiera/ Va a estar conmigo hasta que se muera*» y «*Sin decir na' a mí m'ajura'o que ella por mí se mata*» reflejan claramente el control que la figura masculina ejerce sobre la mujer y cómo él se convierte, al terminarse la boda, no tanto en el marido, la pareja e la protagonista, sino en su dueño, con derecho de elegir por ella, con derecho de vida y de muerte.

El segundo capítulo de *El Mal Querer* se construye alrededor de numerosas repeticiones y comparaciones como, por ejemplo, «*Como las hojas de un cuchillo/ Brillaban los sácais suyos* […]», que tienen el papel de contribuir a la creación del imaginario poético y audiovisual de Rosalía y a la de la multitud de sensaciones y emociones que ella pretende transmitir.

La imagen digital que FilipCustic realiza para este capítulo es también otro de los contrastes. Inspirada por el cuadro de Frida Kahlo, *Las dos Fridas*, la ilustración presenta las dos facetas dicotómicas de Rosalía dándose la mano. El contraste no está solo en los colores, sino que también en las posturas de las dos mujeres, en su lenguaje corporal, en sus vestimentas. La novia, vestida de blanco en un enorme abrigo de piel que parece que está a punto de caérsele de encima, con el rostro cubierto por un velo y el pelo recogido es un claro símbolo de la pureza, de la feminidad, de la inocencia y de la vulnerabilidad. Por el otro lado, la figura más masculina, vestida en un traje negro de torero con adornos dorados y plateados, con una mano reposada en la rodilla y el pelo suelto representa el poderío, la independencia, la autonomía, el lado luchador de la protagonista, que logra salir adelante a pesar de todo lo que le ha pasado.

El hecho de que las dos figuras se están dando las manos (encadenadas), como si quisiesen hacer una especie de acuerdo, la presencia de la llave y la del reloj de arena sugiere asimismo la idea de un pacto de convivencia, que puede ser una condena, o puede llegar a traer la paz y la tranquilidad más absoluta.

En conclusión, Rosalía propone con *El Mal Querer* una reinterpretación del concepto wagneriano de obra de arte total, reuniendo no solo literatura e imagen, sino también música y danza en un proyecto ambicioso y experimental que sigue en los tops meses después de su publicación. La arriesgada propuesta que la cantante catalana trae a la mesa resulta encajar perfectamente con los patrones exigidos por la sociedad contemporánea: innovación, recreación, originalidad, hibridación.

Tal como decía *El País*, el caso de Rosalía es que muchas veces su intenso éxito mediático nos impide ver el verdadero arte que hay detrás de su nombre. «Pero […] más allá del fenómeno Rosalía, está la música». Lo que se hizo en este trabajo es exactamente eso, fijarse en la música, en su construcción, en los recursos teóricos pluri e interartísticos aplicados, en la fusión entre los elementos tradicionales del arte flamenco, que constituyen la base de esta obra (tanto en lo que tiene que ver con los temas y el léxico, como con las técnicas y las estructuras), y los de la música del subgénero urbano, con sus innovaciones y especificidades muchas veces criticadas (especialmente por los puristas y los adeptos de algún que otro género musical bien delimitado entre los límites de una cierta categoría).

Bibliografía

CUSTIC, Filip [@filipcustic1] (s. f.). Instagram de Filip Custic. URL: https://www.instagram.com/filipcustic1/?hl=es

ILLESCAS, John E. (2016). *La dictadura del videoclip*, Barcelona, El Viejo Topo.

RODRÍGUEZ POSADA, Adolfo (2019). “Migraciones conceptuales de la literatura comparada”, *Quaestiones Romanicae*, VII, Szeged / Timișoara, JatePress / EdituraUniversității de Vest din Timișoara.

RODRÍGUEZ DE LA FLOR, Fernando (2007). “El impacto de los *Visual Studies* y la reordenación del campo de disciplinas del texto en nuestro tiempo”, en *Hispanic Issues Online*, 2,pp. 65-80. URL: https://cla.umn.edu/sites/cla.umn.edu/files/hiol_02_05_delaflor_el_impacto_de_los_visual_studies.pdf]

ROSALÍA (2018). *El Mal Querer*, CD, España, Sony Music.

ROSALÍA (s. f.). Youtube de Rosalía. URL: https://www.youtube.com/channel/UCQt9awGIFZeldFsATZNeJag

ROSALÍA [@rosalia.vt] (s. f.). Instagram de ROSALÍA. URL: https://www.instagram.com/rosalia.vt/?hl=es

SHUKER, Roy (2012). *Popular Music Culture: The Key Concepts*. Routledge.
TYNER, Kathleen (2008). "Audiences, Intertextuality and new media literacy" [Audiencias, intertextualidad y nueva alfabetización en medios], *Comunicar*, 30, pp. 79-85.
WAGNER, Richard (2000). *La obra de arte del futuro*, Valencia, Universitat de València, Servei de Publicacions.

THE NEW TOTAL WORK OF ART AND THE NEO-NARRATIVITY: Rosalía's *El Mal Querer*

(Abstract)

Key-words: *narrativity, intertextuality, pop culture, intermediality, conceptual album, total work of art*

This article presents Wagner's concept of a total work of art through a new perspective: Rosalía's conceptual album, that represents a new model of narrativity in which art forms such as music, literature, cinematography, dance and painting all fusion together. Combining elements from traditional flamenco music – the rythms, the jaleos, the folkloric simbols – and the innovative aspects from urban music – autotune, ad-libs, electronic bases and the representative elements of the Spanish streets, the young singer-songwriter manages to create an artistic concept that is surprising for the different perspectives that it presents with the purpose of understanding art as a mimetic manifestation of life in all its aspects.

CORESPONDENȚA DINTRE BORISLAV PEKIĆ ŞI DANILO KIŠ

TATIJANA PETRIKA
Universitatea de Vest, Timişoara

REZUMAT

Cuvinte cheie: corespondențe, cărți, Paris, Kiš, Pekić

Cercetarea de față vizează corespondența dintre Borislav Pekić şi Danilo Kiš, între anii 1965 şi 1982. Corespondențele relevă legătura dintre cei doi prieteni, prin intermediul scrisorilor. În aceste scrisori este surprinsă soarta cărților publicate la diferite edituri, atât în țară cât şi în străinătate. Toate corespondențele lui Pekić au fost redactate în dublu exemplar, manuscrisul său fiind foarte greu de citit, a scris în mare parte cu maşina de scris, ca apoi acestea să fie redactate la calculator.

Cine este Danilo Kiš?

Danilo Kiš s-a născut pe data de 22 februarie 1935 la Subotica, un orăşel situat aproape de granița care desparte Serbia de Ungaria, într-o familie mixtă. Tatăl scriitorului, descendent al unei numeroase familii evreieşti, de origine alsaciană, vorbea curent limbile sârbă, maghiară şi germană. Mama sa, Milica (născută Dragićević), se înrudea cu o veche familie muntenegreană, care îi număra printre membrii săi şi pe voievodul Marko Miljkov, cunoscut atât ca militar, cât şi ca scriitor. Danilo este al doilea copil al lui Eduard Kiš. (Primul copil este fiica Danica, născută în 1932).

Corespondența dintre Borislav Pekić şi Danilo Kiš.

Atunci când a plecat în Anglia, la Londra, scriitorul sârb Borislav Pekić, a dorit să mențină, cu ajutorul scrisorilor, legătura cu patria sa literară şi cu prietenii. *Korespondencija kao život* devine o mărturie în

acest sens. Multe scrisori i-au fost adresate lui Danilo Kiš. De foarte multe ori, în aceste scrisori, cei doi autori discută despre soarta cărților, pe care le publică la diverse edituri autohtone sau străine, despre receptarea lor.

Astfel, din 1965 şi până în 1982, Borislav Pekić i-a scris constant lui Danilo Kiš. La 7 iunie 1971, Mirjana Miočinović, soția lui Danilo Kiš, i-a trimis o scrisoare lui Pekić în care îi spunea că soțul său este la Paris, deoarece i-a apărut un volum la Gallimard. În scrisoare, doamna Miočinović a menționat că acesta a călătorit mulțumit, calm, atât cât este posibil. Reîntoarcerea lui Danilo Kiš din Paris nu a fost precizată, totul depindea de bani, şi de buna sa dispoziție. În scrisoare, mai spunea că Danilo nu va sta la Paris mai mult de 10-12 zile. Înainte să plece, Danilo i-a promis Mirjanei că va lua legătura cu Boro (aşa cum îi zicea, în scrisori, lui Borislav Pekić). Dacă nu o va face din Paris, îi va scrie cu siguranță la întoarcere.

„În ultimul timp Danilo a lucrat foarte puțin la volum. A terminat traducerea unei mici selecții de poezie erotică franceză şi volumul l-a predat, înainte să plece, lui Mašić. În erotic vede scăpările din crizele sale materiale şi, astfel are o capacitate de a lucra într-un mod paşnic. Să dea Dumnezeu să fie aşa!

Nu a obținut post de lector în Franța. Dumneavoastră, Boro, vă amintiți cât de mult spera la aceşti doi ani de şedere în Franța. În fine, ce era de făcut? Din fericire, acest refuz l-a primit într-un mod calm. I-au spus să concureze anul viitor.”[1] – a precizat doamna Miočinović în scrisoare.

La 5 iunie 1971, Danilo Kiš îi adresează o scrisoare lui Borislav Pekić din Paris în care îi spunea că a semnat contractul pentru apariția volumului de la Editura Gallimard.

---

[1] Borislav Pekić, *Korespondencija kao život*, Novi Sad, Solaris, 2002, p. 105: ”Danilo je u poslednje vreme malo radio na knjizi. Završio je prevod jednog manjeg izbora iz francuske erotske poezije i knjigu pred odlazak predao Mašiću. U erotici vidi izlaz iz svojih materijalnih kriza i time mogućnost mirnog rada na svojoj knjizi. Nek’ Bog da da tako bude! Nije dobio mesto lektora u Francuskoj. Vi se, Boro, možda sećate koliko je nade polagao u taj dvogodišnji boravak u Francuskoj. No, šta da se čini? Srećom, to je odbijanje mirno primio. Rekli su mu da konkuriše iduće godine!”

„Iată că trebuia să ajung la Paris pentru ca să îți scriu.”[2] – a spus Danilo Kiš în scrisoare. În scrisoarea sa, Kiš spunea că aceasta este doar o prefață şi că îi va scrie mai multe detalii din Belgrad. Îi mai spunea şi faptul că nu va primi bursă deoarece l-au refuzat „ai noştri” din motive că a fost deja lector la Paris. Îşi cerea scuze, deoarece nu îi scria aşa de des şi îi spunea să îi va scrie de la Belgrad, unde se va întoarce peste zece zile.

La 29 iunie 1971, Borislav Pekić îi scria lui Danilo Kiš din Londra. Îi spunea că a primit scrisoarea acestuia şi îl aştepta ca acesta să se reîntoarcă din Paris în țara mamă, pentru a-l felicita cu ocazia ediției volumului în limba franceză.

Din Belgrad, la 13 iulie 1971, Danilo Kiš îl înştiințează pe Pekić că romanul său prinde viață, milimetru cu milimetru. Îl va amâna până la următorul. Abia după Rovinj îl va continua: „Nu, nu m-am decepționat. Pur şi simplu, sunt sătul de manuscrisul meu. Am rămas la pagina 234. Acesta este un record pentru mine cu multe pagini. Dar am intenția, şi planul ca acest lucru să îl aduc până la **cinci sute**. Ediția *Grădina, cenuşă* de la Gallimard, arată foarte bine.”[3] – mărturisea Kiš în scrisoare.

În scrisoarea de la 18 noiembrie 1971, Kiš i-a spus lui Pekić să nu se supere deoarece acesta scrie un roman şi nu are timp. Vor vorbi în decembrie.

În scrisoarea de la 29 februarie 1972, din Londra, Pekić îi spunea lui Kiš că îi lipseşte foarte mult Belgradul. După cum menționa, mai are de scris vreo zece pagini, câine nu are, trandafirii nu îi poate încă sădi, cu toate că acolo era primăvară. Îi ruga să le scrie sau mai bine să le facă o vizită.

În scrisoarea din 13 iunie 1972, Borislav Pekić se plânge că Danilo îi este dator un răspuns la scrisoarea anterioară. Tot în această scrisoare, Pekić menționează şi faptul că a terminat de scris volumul

---

[2] *Ibidem,* „Evo trebalo je da stignem u Pariz ja da ti odgovorim na tvoju kartu.” p. 105.

[3]*Ibidem,* „ Ne, nisam se razočarao. Jednostavno, još sam sit svog sopstvenog rukopisa. Stao sam na str. 234! To je za mene rekordno mnogo strana. A imam nameru, i plan, da stvar dovedem do petsto! Galimarovo izdanje *Bašte* izgleda divno.” p. 109.

de 450 de pagini. Scria câte 16-18 ore. Volumul despre care îl înştiința pe Kiš este o carte formată din trei nuvele. Prima are 10 de pagini şi este dedicată lui Filip David, a doua 150 de pagini şi este dedicată lui Dragoslav Mihajlović. Cea de-a treia are 250 de pagini şi este dedicată lui Danilo Kiš. Nuvela dedicată lui Danilo Kiš este dezvoltată din ideile lui Eduard Sam, tatăl lui Kiš.

La 26 iunie 1972, din Belgrad, Danilo Kiš îi scrie lui Pekić că l-a bucurat scrisoarea pe care acesta i-a trimis-o. În această scrisoare i-a vorbit despre faptul că romanul său este la Editura Prosveta şi că poartă denumirea de *Peščanik* (*Clepsidra*). Romanul conține în jur de 300 de pagini. Este cea mai vastă operă a sa. Îi mai spunea şi faptul că, la Editura Delo, i-a apărut cartea de eseuri sub denumirea de *Poetrika*. Îi mai scria lui Pekić că a fost împreună cu Mirko Kovač pe Zlatibor. Au fost întrebați dacă îl cunosc pe domnul Pekić. Bineînțeles, fiind recunoscuți de lume că sunt scriitori, au răspuns afirmativ. Este bucuros că Pekić s-a întors la unele teme anterioare şi că au luat naştere aceste nuvele. Cu mare drag le va citi. Tot aici a menționat că îi este foarte greu să-i scrie lui Pekić, mai bine îi plătea drumul dus-întors decât să-i scrie, dar nu avea bani. Îl aştepta cu nerăbdare să se întoarcă la Belgrad. După ce va termina cu lucrul, i-a promis că se va apuca să învețe limba engleză. Abia atunci se va duce la Londra. Peste un an, doi.

Baštica, pepeljica, cum o numea Kiš în scrisoare, a apărut în 1973, ca ediție de buzunar, în 20.000 de exemplare, la editura BIGZ. Referitor la câştig, a avut mari speranțe cu poezia erotică. Îi mai scria lui Pekić şi despre faptul că a fost la Editura Nolit şi a văzut cele 500 de pagini scrise de acesta. Le va citi cu mult drag.

La sfârşitul anului 1972, Kiš îi ura multă fericire şi spera că se vor întâlni în 1973.

La 3 martie 1973, Pekić îi scria lui Danilo Kiš că abia acum a aflat, din ziar, că a primit premiul. Îi părea nespus de rău că nu este la Belgrad, să îl sărbătorească împreună cu prietenii.

La 10 martie 1973 Danilo Kiš îi scrie din Belgrad cum că va călători în Ungaria şi aici va rămâne o lună. Dorea să îi scrie câteva cuvinte lui Pekić şi să le adreseze mulțumiri pentru felicitările primite, cu ocazia obținerii premiului NIN. Îi spunea că i se va anunța din

Peşta sau de la lacul Balaton. Tot aici îi spunea că a concurat pe postul de lector la Bordeaux.

Din Paris, la 24 decembrie 1973, Danilo Kiš îi adresa felicitări cu ocazia Anului Nou.

La 11 martie 1974, din Bordeaux, Danilo Kiš îi spunea că ultima dată i s-a anunțat din Paris de Anul Nou. În această scrisoare, îi spunea că se vor putea întâlni în vacanța de Paşti la Londra. Îl întreba ce părere are despre aceasta. La întoarcerea din Londra, se vor reține la Paris pentru a o aştepta pe Mira, care trebuie să ajungă din Belgrad. Despre toate celelalte, după cum spunea Kiš, vor vorbi personal.

La 24 decembrie 1974, din Paris, Kiš îi ura multă fericire, sănătate şi succes.

Din Londra, la 10 octombrie 1976, Borislav Pekić îi scria lui Kiš că a citit cu o mare plăcere *Grobnica za Borisa Davidovića* (*Cripta pentru Boris Davidovici*). Cel mai mult i-au plăcut *Leii mecanici*. Îl felicita şi îi spunea că este un volum foarte bun, cu speranța că Danilo Kiš va obține unul dintre cele două premii. Îl înştiința că se vor vedea la Belgrad, deoarece soseşte pe 6 noiembrie. Este emoționat de întâlnirea sa cu Kiš. I-a spus că a primit copia volumului *Vremena čuda*, care era tradusă în limba engleză la o editură americană.

Din Paris, la 7 iunie 1978, Kiš îi scria lui Pekić, în speranța că a primit volumul *Čas anatomije* (*Ora de anatomie*). Va rămâne la Paris până la 15 iunie. Cartea va apare în America, la 12 iulie. Din cauza căldurilor, nu se va duce în America până prin septembrie. Aştepta nerăbdător scrisoare sau un telefon de la Pekić.

În decembrie 1981, din Belgrad, Kiš îi ura multă sănătate, fericire şi succes în noul an.

Ultima scrisoare de la Borislav Pekić lui Danilo Kiš i-a fost adresată din Londra, la 27 noiembrie 1982. Corespondența cu fiecare persoană este completă, adică reprezintă toate documentele scrise lăsate moştenire. Corespondenții au permis publicarea acestor scrisori. Corespondențele includ perioada din 1965 până în 1986. Din 1965 şi până în aprilie 1971, Pekić a locuit la Belgrad, ceea ce se poate vedea şi din scrisorile păstrate. După aceea, a locuit la Londra. Însă, ultimii ani de viață, mai ales în timpul formării Partidului Democrat, i-a petrecut la Belgrad, astfel încât din ultima perioadă nu există scrisori

(în afară de cele private cu familia). Deoarece s-a mutat foarte des, unele scrisori s-au pierdut.

Toate scrisorile lui Pekić au fost redactate în dublu exemplar. Deoarece manuscrisul său era greu de citit, a scris în mare parte cu maşina de scris (cu caractere latinești), mai târziu şi la calculator (de asemenea, cu grafie latină).

Concluzii.

Corespondența dintre Borislav Pekić şi Danilo Kiš s-a realizat din anul 1965 şi până în 1982 și constituie o altă fațetă a scriitorului, a felului în care acesta se raporta la viață și la literatură. Atunci când Pekić era plecat în Anglia, la Londra, a dorit să mențină, prin intermediul scrisorilor, legătura cu prietenii. Multe scrisori i-au fost adresate lui Danilo Kiš. Ele surprind prin naturalețe și dezinhibare la nivel stilistic.

Bibliografie

Pekić, Borislav, *Korespondencija kao život*, Novi Sad, Solaris, 2002.

CORRESPONDENCE BETWEEN BORISLAV PEKIĆ
AND DANILO KIŠ
(Abstract)

Keywords: correspondence, books, Paris, Kiš, Pekić

The present research concerns the correspondence between Borislav Pekić and Danilo Kiš, between 1965 and 1982. The correspondence reveals the connection between the two friends, through letters. These letters capture the fate of books published by various publishers, both in the country and abroad. All of Pekić's correspondence was written in duplicate, his manuscript being very difficult to read, he wrote mostly with a typewriter, and then they were written on a computer.

Raluca Arianna Vîlceanu, *Gramática de la Lengua Española: el verbo, modo indicativo*, Editorial WALDPRESS, 2018

Múltiples y variados estudios de especialidad, tanto como encuestas y formularios, muestran que una de las dificultades más frecuentes con las que tropiezan los estudiantes de ELE tiene que ver con la gramática, particularmente con el uso de los modos y de los tiempos verbales. Las numerosas irregularidades y singularidades del español representan un obstáculo inmanente, un obstáculo al que es imprescindible enfrentarse; al dominarlas, el estudiante se encontrará mucho más cerca de su meta: el control del idioma.

Ahora bien, para poder conseguir esta meta es necesario el estudio riguroso y progresivo de la gramática, hacer conexiones y sobre todo PRACTICAR.

Gramática de la Lengua Española: el verbo, modo indicativo representa un punto de partida ideal para construir una base firme y sólida el lo que tiene que ver con la formación y el uso de los tiempos verbales del modo indicativo. El curso presenta una introducción sencilla, accesible y completa para asegurarse que cualquier tipo de estudiante puede accederla y entenderla en la clase de español como lengua extranjera.

Este libro debuta con una definición clara y concisa del verbo y sus características, seguido por la enumeración de los tiempos y modos verbales y sus clasificaciones. A continuación, el estudiante se adentrará en lo que supone el modo indicativo y todos sus tiempos verbales, empezando con la formación de los verbos regulares con la ayuda de los ejemplos, y siguiendo con la de los verbos irregulares. Cada una de las categorías está ilustrada en un cuadro donde resaltan las terminaciones o irregularidades específicas, y está seguida por una lista de ejemplos que encajan en dicha categoría.

Es importante mencionar que a cada tiempo verbal se le dedica un capítulo que debuta con una definición y con la explicación del uso, y termina con una enumeración de los valores de cada tiempo, acompañadas, como siempre, de ejemplos.

También destaca el capítulo dedicado al estilo indirecto, que representa otro de los obstaculos mayores para los estudiantes de ELE. Explicaciones claras y sencillas, observaciones puntuales, ejemplos metódicos y recuadros precisos representando los cambios necesarios contribuyen a un entendimiento completo de lo que supone el estilo indirecto.

La segunda parte de este curso presenta una lista de ejercicios para cada uno de los temas teóricos cubiertos anteriormente. Ejercicios variados, desde conjugaciones, elecciones múltiples y completar los huecos hasta traducciones y temas de redacción, resultan ser un conjunto diverso y entretenido que a la misma vez cubre todos los aspectos necesarios para profundizar cada capítulo.

Al final se proporcionan las soluciones para cada uno de los ejercicios, para que los alumnos puedan verificar su evolución y corregir sus errores.

Gramática de la Lengua Española: el verbo, modo indicativo representa un material muy eficaz tanto para el estudiante de español como para el profesor que quiera disponer de materiales prácticos y teoría sistematizada y completa en lo que tiene que ver con la formación y el uso de los tiempos verbales.

SARAH MALEKSHAHIAN

Raluca Arianna Vîlceanu, *Gramática de la lengua española. Los determinantes,*
Editorial Waldpress, Timișoara, 2019

Raluca Arianna Vîlceanu es profesora en la Universidad de Oeste de Timișoara, especializada en morfología. Actualmente imparte clases de lengua española (morfología, sintaxis, cursos prácticos) y didáctica de la lengua española. Ha sido miembro en el Colectivo de Redacción de la Revista de cultura *Columna* de Timișoara, ha colaborado en publicaciones nacionales e internacionales. Participa en la organización de concursos y eventos culturales cuyo propósito es promover la lengua española y en diferentes coloquios y conferencias internacionales, centrándose sus artículos en temas relacionados con la lengua y la cultura rumana y española.

Hoy en día aprender lenguas extranjeras es una necesidad ineludible para los seres humanos, ya que el nivel de desarrollo alcanzado por las sociedades del tercer milenio, producto de su integración económica y cultural, exige el dominio de ellas. La enseñanza de una lengua extranjera es un proceso complejo, ya que implica definir una apropiada metodología, una concepción del lenguaje y la aplicación de una estrategia didáctica que facilite al aprendiz el desarrollo de sus habilidades lingüísticas de acuerdo con sus necesidades comunicativas. Además, la forma de enseñar lenguas extranjeras está relacionada con el enfoque lingüístico predominante; esto significa que existe una estrecha relación entre la teoría lingüística vigente y la metodología aplicada en el aula de lenguas extranjeras. El aprendizaje de lenguas extranjeras no solo ayuda a que crezca la posibilidad de conseguir un mejor trabajo sino que enriquece la vida social y cultural, ya que el idioma es la clave de la cultura.

El libro *Gramática de la lengua española. Los determinantes* es un manual pensado para los estudiantes extranjeros que quieren profundizar en el aprendizaje de la lengua española. En ello se

abordan los siguientes aspectos gramaticales: los pronombres personales, los pronombres demostrativos, los pronombres posesivos, los pronombres indefinidos, los pronombres relativos, los pronombres interrogativos y exclamativos y los numerales.

El manual ofrece definiciones, clasificaciones, formas y observaciones rigurosas en un lenguaje fácil y comprensible. También, al final de cada apartado del libro hay ejercicios muy variados para comprender y asimilar las formas gramaticales, así como para evitar los errores más frecuentes: ejercicios verdadero/falso, elegir la opción correcta, escribir con letras los numerales, acentuar las palabras subrayadas, corregir los errores, completar con la forma adecuada, relacionar las expresiones con su explicación, buscar en el diccionario el significado de unas construcciones, formar oraciones con unas fórmulas fijas, escribir un pequeño texto utilizando unas estructuras, realizar una entrevista a tu compañero/a, traducir al español unas frases.

Al final del libro se encuentra un solucionario que proporciona la posibilidad de autoevaluación de los alumnos o de quienes carecen de la ayuda de un profesor.

Gramática de la lengua española. Los determinantes presenta uno de los aspectos gramaticales más problemáticos del español mediante explicaciones fáciles y claras, seguidas de ejercicios variados, amenos y útiles. Este manual está dirigido a estudiantes que deseen profundifar o actualizar su conocimiento gramatical. Según mi punto de vista, el libro escrito por la profesora universitaria Raluca Arianna Vîlceanu es una gran herramienta pedagógica de autoaprendizaje del español, siendo una lengua en plena expansión.

ROXANA GAIȚĂ

A. González Hermoso, J. R. Cuenot, M. Sánchez Alfaro, *Gramática del español lengua extranjera. Normas y Recursos para la comunicación.* Madrid, Edelsa, 272 págs., ISBN: 84-7711-072-7.

Durante los últimos años, la enseñanza del español como lengua extranjera ha experimentado una demanda progresiva que ha traído como consecuenciala creación de programas para la formación de los docentes, propuestas de cursos para los estudiantes extranjeros y un aumento considerable de las publicaciones destinadas a la enseñanza de la gramática de la lengua española que aportan nuevos planteamientos prácticos y metodológicos. La competencia gramatical es muy importante en el proceso de adquisición de una segunda lengua, dado que para aprender de forma correcta y concreta una lengua extranjera es imprescindible contar con unos sólidos conocimientos gramaticales que sirven como una herramienta esencial y necesaria para construir después la competencia comunicativa.

Dirigida a personas que necesitan un libro de consulta y de referencia de la gramática española, *Gramática del español lengua extranjera. Normas y Recursos para la comunicación* ofrece un recorrido completo por todas las cuestiones de la gramática, tanto básicas como avanzadas, que llegan a satisfacer las necesidades de quienes quieran acercarse de forma funcional a la lengua española. Es un material bien estructurado, claro y coherente, y que permite reflexionar de forma precisa sobre las elecciones lingüísticas más adecuadas.

Por lo que se refiere a la división interna, lo primero que encontramos al abrir el libro es un índice en el que resulta útil la visualización de títulos de las tablas, cuadros y recuadros que permiten encontrar fácilmente la síntesis sinóptica del tema que se desee consultar. El libro está dividido en dos partes: Normas (presenta

las reglas de funcionamiento de la lengua) y Recursos para la comunicación (representa un amplio repertorio de los recursos para la comunicación).

La primera parte, *Normas*, cuenta con seis capítulos que, a su vez, contienen varios subcapítulos:

I. ESCRITURA Y ORTOGRAFÍA
1. El alfabeto o abecedario
2. Signos ortográficos
3. Reglas de acentuación

II. GRUPO NOMINAL Y PRONOMBRES
4. El artículo
5. El nombre o sustantivo
6.El adjetivo
7. Los demostrativos
8. Los posesivos
9. Los pronombres personales
10. Los numerales
11. Los indefinidos
12. a. Los pronombres relativos; b. Interrogativos y exclamativos
13. La apócope
14. Los diminutivos y los aumentativos

III. GRUPO VERBAL
A. El verbo. La conjugación
15. La conjugación regular
16. La conjugación irregular
17. Cuadros de verbos irregulares de especial complejidad
18. Modificaciones ortográficas y alteraciones de acento
19. Auxiliares y construcciones verbales
B. Significado y empleo de los tiempos y modos verbales
B1. Las formas personales del verbo
20. Modo indicativo
21. Valores y usos del indicativo en oraciones subordinadas
22. Modo subjuntivo

23. Valores y usos del subjuntivo en oraciones subordinadas
24. Criterios de uso indicativo-subjuntivo
25. Modo imperativo
26. Concordancia de los tiempos
B2. Las formas no personales del verbo
27. El infinitivo
28. El participio
29. El gerundio

IV. PARTÍCULAS
30. El adverbio
31. La preposición
32. La conjunción
33. La interjección

V. ORGANIZACIÓN DE LA FRASE
34. La oración simple
35. La oración compuesta

VI. CARACTERÍSTICAS GRAMATICALES DEL ESPAÑOL
36. El ab…z de la gramática

Al principio de cada capítulo aparecen señalados los elementos más representativos que posteriormente se presentarán y se analizarán amplia y detalladamente. Cada capítulo contiene temas gramaticales tanto básicos como avanzados que ofrecen una reflexión didáctica sobre los fenómenos que representan un desafío para la adquisición de la lengua por parte de un hablante no nativo de español y, además, ofrece una gran variedad de ejemplos que aclaran la comprensión de los contenidos gramaticales. Además, *Gramática del español lengua extranjera. Normas y Recursos para la comunicación*es un libro muy bien diseñado. Todo su contenido tanto gráfico como textual está dispuesto de manera equilibrada, presenta lógica y buena distribución, ofrece la información de una manera sistemática de acuedo a

principios didácticos que facilitan la comprensión, dominio y recuerdo por parte del estudiante.

La segunda parte, *Recursos para la comunicación,* está estructurada en once capítulos que ofrecen un amplio repertorio de recursos lingüísticos que tienen como propósito desarrollar una mejor competencia comunicativa:

1. Usos sociales de la lengua
2. Pedir información
3. Expresar gustos y opiniones
4. Proponer y dar órdenes
5. Expresión del futuro
6. El estilo indirecto
7. Expresar causa, consecuencia e hipótesis
8. Situar en el tiempo
9. Localización en el espacio
10. Expresión de la cantidad
11. Lenguaje coloquial y familiar

Al final del libro hay un índice temático que permite tanto al alumno como al profesor un manejo más fácil, dinámico y rápido del texto. Gracias a dicho índice todo usuario tendrá la posibilidad de consultar un determinado tema gramatical, una expresión, una locución o un verbo con el fin de aclarar rápidamente dudas o confusiones que surjan sobre la marcha.

*Gramática del español lengua extranjera. Normas y Recursos para la comunicación*es una obra de referencia que ofrece un panorama de los conocimientos gramaticales de la lengua española que enriquecen el saber de los estudiantes y profesores de español en diversos niveles académicos.

RALUCA VÎLCEANU

RELET – REVISTA DEL LECTORADO ESPAÑOL DE TIMIȘOARA

RELET – Revista del Lectorado Español de Timișoara a luat naștere în anul 2017, la inițiativa cadrelor didactice de la catedra de Limba și Literatura Spaniolă din cadrul Facultății de Litere, Istorie și Teologie a Universității de Vest din Timișoara.

Dorința de a determina studenții să descopere și să urmeze calea cercetării, pasiunea pentru limba, literatura și cultura spaniolă a cadrelor didactice și a studenților stau la baza existenței revistei. *RELET* este un manifest prin care studenții și profesorii din UVT își exprimă an de an pasiunea față de această limbă.

În fiecare an revista noastră ia amploare, tot mai mulți studenți văd în *RELET* posibilitatea de a-și exprima gândurile și dorințele, deoarece revista le oferă o paletă variată de teme: limbă, literatură, cultură, didactică, traducere de poezie, proză, dramaturgie, creație literară (poezie, povești), recenzii (cărți, reviste, filme, seriale), minuta evenimentelor culturale (conferințe internaționale, simpozioane organizate de UVT în colaborare cu membrii catedrei), experiențe Erasmus în Spania și amintiri - poze de grup ale anilor terminali în care profesorii și studenții se reunesc pentru a imortaliza un moment unic, care va rămâne mereu în amintirea lor.

RELET este singura revistă a Departamentului de Limbi Moderne din cadrul facultății noastre care unește în paginile sale preocupările studențiilor și ale cadrelor didactice. Revista apare anual, toamna – un anotimp de tranziție ce marchează un sfârșit și un început de drum atât pentru studenți, cât și pentru profesori. Studenții care studiază limbă, literatură, cultură şi civilizație spaniolăşi hispanoamericană la cele

două secții de licență(Limbi şi Literaturi şi Limbi Moderne Aplicate) şi cei de la Masterul de Studii Romanice pot participa la simpozinul organizat anual, dedicat problematicii specifice acestei părți din Romania, iar RELET este cadrul perfect de a publica cele mai bune contribuții.

Revista este finanțată cu ajutorul Ambasadei Spaniei la București.

ROXANA MARIA CREȚU

philologicaBANATICA

1

2020

